לשנה טובה! A Happy New Year!

BIALYSTOKER STIMME

ביאַליסטאָקער שטימע

אפיציעלער אָרגאַן פון דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע

נומער 259 • ערב ראש השנה, ה'תשי"א, ניו־יארק, סעפט.־אקט., 1950 • 30-טער יארגאנג

אינהאלט

צום איצטיגען מאמענט..... דוד סאהן 3
דער ליטעראַרישער קלוב (דעראינערונג) אסיף דימאַוו 5
באַגריסונג צו אונזערע שוועסטער..... 6
צום ניעם יאר (לידל)..... אהרן חייט 6
צוויי לידער..... ראזע נעווואדאווסקא 6
מרדכי נאָרדאַן..... שמואל לייב ראבינאָוויטש 7
קריח ביאליסטאָק..... 15
ביאליסטאָקער אנעקדאָטען..... י. ראפאפארט 16
ביאליסטאָק, זוניגע בילדער פון מיין יוגענט..... יעקב יעהואלימסקי 17
צוריק אהיים (לידל)..... יצחק אבראמסאן 19
פנקס ביאליסטאָק (דעצענזיע)..... דניאל משארי 20
פון מיינע רייזע־נאָטיצן..... דוד קלעמענסיראוסקי 22
צוויי וועלטן (דערציילונג)..... א. עפשטיין 24
די סוראָזער גאס (דעראינערונג)..... בוימין שטופלער 26
ביאליסטאָקער ארבעטער באוועגונג..... דר. ה. פראנק 28
ביאליסטאָקער אין מדינת ישראל..... יחזקאל לעווין 32
צורקינר (דערציילונג)..... ז. שער 33
נייסטינער רייכטום פון פיאסקעם און כאנייקעס (זכרונות)..... הערב ז. פליטניק 35
א רערקלערונג..... איזראעל קאגאן 36
חורבן ביאליסטאָק..... דר. שמעון דאנזער 37
ביאליסטאָק אין דער 2־טער וועלט־מלחמה (ביבליאָגראפישער איבערזיכט)..... דר. פ. פרידמאן 42
ביי אונזערע לאַנדסלייט איבער אמעריקע: (פאָרעספאָנדענצען),
שיקאָגא — הערי לאפינסקי
פעטערסאן — מאיר מוסף
מאָנטרעאל — א. שייקעוויטש
מילוואָקי — דושאָ רובין..... 47-48
שמחות ביי לאַנדסלייט..... 49
אונזער אינסטיטוציע..... 52
קוויטירונגען פון געלטער..... 55
אונזערע פארלוסטען..... 60
30 יאר „ביאל. שטימע" (אן אפשאצונג)..... 62
ביאליסטאָקער אלבום..... 64
נייַ יאר באגריסונגען..... 65
ענגלישע אפטיילונג..... 92-100

אריסגעגעבען פון ביאליסטאָקער צענטער, 228 איסט בראָדוויי, נויארק
דוד סאָהן, רעדאקטאר
Published by the Bialystoker Center 228 East Broadway, N. Y. City

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023

לשנה טובה!

A Happy New Year!

BIALYSTOKER STIMME

ביאַליסטאָקער שטימע

אפיציעלער אָרגאַן פון דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע

נומער 259 • ערב ראש השנה, ה'תשי"א, ניו־יאָרק, סעפט.־אָקט., 1950 • 30־טער יאָרגאַנג

אינהאַלט

צום איצטיגען מאָמענט.....דוד סאָהן 3

דער ליטעראַרישער קלוב (דעראינערונג) אָסיפ דימאָוו 5

באַגריסונג צו אונזערע שוועסטער..... 6

צום נייעם יאָר (ליד).....אהרן חייט 6

צווייַ לידער.....ראָזע נעוואַדאָווסקא 6

מרדכי גאַרדאָן.....שמואל לייב ראבינאָוויטש 7

קרית ביאַליסטאָק..... 15

ביאַליסטאָקער אנעקדאָטען.....י. ראפאפּאָרט 16

ביאַליסטאָק, זוניגע בילדער פון מיין יוגענט.....יעקב יערוזאַלימסקי 17

צוריק אהיים (ליד).....יצחק אַבראַמסאָן 19

פנקס ביאַליסטאָק (רעצענזיע).....דניאל טשאַרני 20

פון מיינע רייזע־נאָטיצן.....דוד קלעמענטינאָווסקי 22

צווייַ וועלטען (דערציילונג).....א. עפשטיין 24

די סוראַזער גאס (דעראינערונג).....בנימין שטופלער 26

ביאַליסטאָקער ארבעטער באַוועגונג.....דר. ה. פראַנק 28

ביאַליסטאָקער אין מדינת ישראל.....יחזקאל לעווין 32

צוקינד (דערציילונג).....ז. שער 33

גייסטיגער רייכטום פון פיאַסקעס און כאַנייקעס (זכרונות).....הרב ז. פליטניק 35

א דערקלערונג.....איזראַעל קאַגאַן 36

חורבן ביאַליסטאָק.....דר. שמעון דאַנער 37

ביאַליסטאָק אין דער 2־טער וועלט־מלחמה (ביבליאָגראַפישער איבערזיכט).....דר. פ. פרידמאַן 42

ביי אונזערע לאַנדסלייט איבער אמעריקע: (קאָרעספּאָנדענצען),
שיקאַגאָ — הערי לאַפּינסקי
פּעטערסאָן — מאיר מוסף
מאָנטרעאָל — א. שייקעוויטש
מילוואָקי — דוואָרע רובין..... 47-48

שמחות ביי לאַנדסלייט..... 49

אונזער אינסטיטוציע..... 52

קוויטירונגען פון געלטער..... 55

אונזערע פארלוסטען..... 60

30 יאָר „ביאל. שטימע" (אָן אָפּשאַצונג)..... 62

ביאַליסטאָקער אלבום..... 64

ניי יאָר באַגריסונגען..... 65

ענגלישע אפּטיילונג..... 92-100

אַרויסגעגעבען פון ביאַליסטאָקער צענטער, 228 איסט בראָדווייַ, נויאָרק

דוד סאָהן, רעדאַקטאָר

Published by the Bialystoker Center 228 East Broadway, N. Y. City

סובסקרייבט זיך פאַרן „ביאַליסטאָקער אַלבום"!

◈

א בילדער־בוך אין אידיש און אין ענגליש פון אונזער אַלטער היים און פון די ביאַליסטאָקער אין פאַרשיידענע לענדער.

▼

איצטיגער הנחה־פרייז — 5 דאָלאָר אַן עקזעמפלאַר.
שפעטערדינער רעגולערער פרייז (נאָך דער דערשיינונג פון בוך) — $7.50.

▼

נוצט אויס די געלעגענהייט, באַשטעלט שוין אייערע עקזעמפלאַרען אויפן הנחה־פרייז, שיקט באַלד אריין אייער באַשטעלף אויפן אַדרעס פון

"BIALYSTOKER ALBUM"

228 East Broadway New York, N. Y.

ביאַליסטאָקער יערליכער באַל

◈

שבת אָוונט, 6־טען יאַנואַר, 1951

אין

מאַנהעטען סענטער

34־טע סטריט און 8־טע עוועניו

ניו יאָרק.

▼

דאָס וועט זיין דער אייניציגער טראַדיציאָנעלער לאַנדסמאַנשאפטליכער באַל אין ניו יאָרק, צו וועלכען עס וועלען, ווי געווייניליך, קומען אַלע אונזערע לאַנדסלייט פון נאָענט און ווייט. דער באַל וועט אַראַנזשירט דורך דער **ביאַליסטאָקער ליידים אָוקזיליערי** מיט דער באַטיליגונג פון אַלע ביאַליסטאָקער אָרגאַניזאַציעס.

▼

די נאַכט פון יאָר. אינטערעסאַנטע אַטראַקציעס, וואונדערבאַרע מוזיק, קונסט און פאַלקס־טענץ, א רייכער בופעט פון אַלעם גוטען, א היימישע אטמאָספער פון „אַלט און יונג", אַרעם און רייך, אינטעליגענץ און „עמך", האַרציג, געמיטלעך, גוט־ברודעריש און אינטים, אַט אזוי ווי מען פלעגט זיך פאַרווילן אין יענע אַלטע, גוטע צייטן אין אונזער אַמאַליגער ביאַליסטאָק.

▼

א בויטי־קאָנטעסט פאַר

„מיס און מרס. ביאַליסטאָק 1951"

שיינע פריזען.

▼

אַלע וועלן זיך טרעפען שבת אָוונט דעם 6־טען יאַנואַר, 1951, צום ביאַליסטאָקער באַל אין מאַנהעטען סענטער.

פאַרגעסט ניט! פאַרגעסט ניט!

▼

טיקעטס צו $1.50 (טעקס אריינגערעכענט) צו באַקומען אין אָפיס פון ביאַליסטאָקער צענטער, 228 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק, אָדער יעדען מאַנטאָג ביי די מיטינגען פון דער ביאַליסטאָקער ליידים אָוקזיליערי.

ביאַליסטאָקער יערליכער טעאַטער בענעפיט

◈

מיטוואָך אָוונט, 25־טען אַקטאָבער, 1950

אין

פאָבליק טעאַטער

סעקאַנד עוועניו און 4־טע סטריט

ניו יאָרק

▼

עם וועט אויפגעפירט ווערען **שלום סעקונדאַס** נייע, פרויליכע מוזיקאַלישע קאָמעדיע

„לאַך און זיי פריילאַך"

אונטער דער דירעקציע פון די צוויי אינגסטע באַליבטע שוישפילער, זינגער און סטאַרס פון בינע, מואווים, ראַדיאָ און טעלעוויזשאַן

לאָא פוקס און עדמונד זאַענדא

ווי אויך פון דער באַוואוסטער קינסטלערין **יעטא צווערלינג**, די סענסאַציאָנעלע סאָפראַנאָ **מעריליין טיילער**, צוזאַמען מיט א גרויסן קאָנסערט־אָרקעסטער פון בעסטע אידישע ארטיסטן.

▼

א באַגרעניצטע צאָל טיקעטס קען מען נאָך באַקומען אין אונזער אָפיס, 228 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק. רופט אָפּ אונזער אָפיס: גרעמערסי 5-7755

▼

מיר בעטען אונזערע פרוינט און מיטגלידער, וועלכע האָבען דערהאַלטען פון אונז טיקעטס צו דער פאַרשטעלונג, אזוי גוט זיין און באַלד אַרויסשיקען דעם באַטרעף פאַר די טיקעטס. אגב, ווילען מיר דאָ אויך דערמאָנען, אז מען זאָל די טיקעטס אַוועקלייגען אויף א פלאַץ, וואו מען זאָל זיי קענען געפינען אין טאָג פון דער פאַרשטעלונג, בכדי אויסמיידען אומאַנגענעמליכקייטען און פאַרדרוסען.

מיט דאַנק אין פאַראויס,

ביאַליסטאָקער מושב זקנים

דזשייקאָב קאָהען

פרעזידענט

25.00
15
7924

ביאַליסטאָקער שטימע

אָפּיציעלער אָרגאַן פון דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע

נומער 259 • ערב ראש השנה, ה'תשי"א, ניו־יאָרק, סעפט.־אָקט., 1950 • 30־טער יאָרגאַנג

צום איצטיגען מאָמענט

פון דוד סאָהן

דאָס יאָר תש"י אין אונזער לאַנדסמאַנשאַפט

און אַזוי איז אין דעם קיילעכדיגען ראָד פון צייט פאַר־לאָפען נאָך אַ יאָר, אַוועק אין דער פאַרגאַנגענהייט, און מיט זיך מיטגענומען אַ היפש ביסעל כראָניק פון קאָמף און געראַנ־געל, פון וויכטיגע פאַסירונגען, פון אַרבעט און לייסטונגען, פון פרייַדען און לייַדען אין אונזער מענטשליך געזינדעל.

אין דער ברייטער גאַרער וועלט איז עס געווען אַ יאָר פון געקריצטע ציין און געביילטע פויסטען, פון אָנגעצויגענע נער־וועז אין פראָצעס פון אַ „קאַלטער מלחמה", פון איבערקליגען זיך אין כלי משחית. און פאַרביסען האָבען מיר פאָרט מיט אַ ביטערן פּיל, די בלוטיגע שלאַכטען אין קאָרעאַ, וועלכע קענען, חלילה, — זאָל די בייזע שעה ניט זיין, — וועלען דער פאָרשפּיל פון אַ דריטער וועלט־מלחמה, אַ פרישע דראַמע פון מענשליכען אומקום און פון גרויזאַמען חורבן.

***

אין אונזער מדינת ישראל איז דעם פאַרגאַנגענעם יאָר נאָך אַלץ אָנגעגאַנגען די דאָפּעלטע פונקציע פון שווערד און אַקעראייזען. דער העלדישער ישוב האָט מיט ביקס אויפן אָק־סעל פאַרטיידיגט דאָס לאַנד געגען די אָפּטע אַראַבישע איבער־פאַלען, באַזונדערס אין שייכות מיט דער איינגלידערונג פון ירושלים, אָלס די הויפּטשטאָט פון דער מדינה. פון דער צוויי־טער זייט, זיינען אויפגעשטעלט געוואָרען אַ צאָל בליהענדע קאָלאָניעס. דער וויסטער נגב וועלט שטופענווייז פאַרוואַנ־דעלט אין אַ הערליכען פרוכטבאַרען גן־עדן. דאָס איז אויך געווען דער היסטאָרישער יאָר פון קיבוץ גלויות, וועלן דאָס יונגע לאַנד האָט אין זיך אַריינגעזאָפּט דעם ריזיגען שטראָם פון אונ־זערע צוזייטע און צושפּרייטע זין און טעכטער, די שארית הפּליטה פון די איראָפּעישע לאַגערן, די אידען פון תימן, פון מאַראָקא, אַלזשיר, טוניס, איראַן, איראַק א. א. וו.; אין דער יו־ען האָט דאָס יונגע ישראל געשפּילט אַ וויכטיגע ראָל מיט איר גערעטענער דעלעגאַציע און וויכטיגען אָנטייל אין די קאָמפּליצירטסטע פראָבלעמען פון דער וועלט.

***

שעפּעריש און פרידליך איז געווען דער פאַרגאַנגענער יאָר אויף אונזער איגענעם לאַנדסמאַנשאַפּטליכען פראָנט, וואו מיר האָבען צו פאַרצייכענען אַ שפּע פון געבענטשטער אַרבעט און אויפטוען פאַר דעם וואויל און בעסטען פון אונזער ביאַליסטאָ־קער לאַנדסלייט בכלל, און פון אונזער אינסטיטוציע — בפרט.

מיר האָבען אין דעם לעצטען יאָר אָנגעהאַלטען אַ לעב־האַפטען קאָנטאַקט מיט אונזערע לאַנדסלייט אין די ארבע פינות העולם, און זייער פיל געהאַלפען אַריבערגעקומענע פּליטים זיך איינצוארדענען דאָ אין לאַנד. אויסערדעם, האָבען מיר אויך געדינט אונזערע פאַראַרימטע ביאַליסטאָקער ברידער און שוועס־טער אין ניו יאָרק, געבענדיג זיי אַלע סאָרטען הילף אין יעדען פאַל. דער צענטער האָט אַרויסגעגעבען אַ סך שטיצע צו נויט־ליידענדע און הילפלאָזע לאַנדסלייט, און געהאָלפען יעדעם אייי־נעם מיט ראַט און טאַט.

דער פאַרגאַנגענער יאָר וועט אויך אַריין אין דער געשיכטע אַלס דער היסטאָרישער פּעריאָד, וועו עס איז אונטערגעשריבען געוואָרען מיט דער „ראסקא בוי־געזעלשאַפט" אין ישראל דער אָפּמאַך וועגען די ערשטע הונדערט „ביאַליסטאָקער הייזער", דער קערענדעל פאַר אַ „ניי ביאַליסטאָק" אין אונזער אייגן לאַנד. דאָס איז געווען דער רעזולטאַט פון דער אַלוועלטליכער בי־לימטאָקער קאָנוועגשאָן, וועלכע איז דורך אונזער ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים פאַררופען געוואָרען און אָפּגעהאַלטען געוואָרען דעם 21—22־טען אויגוסט 1949 אין ניו יאָרק, און וואו עס איז געבאָרען געוואָרען דער געדאַנק פון אַ ניי־ביאַליס־טאָק אין מדינת ישראל. מיט דעם קאָמפּיין פאַר פאָנדען פירט איצט אָן די ספּעציעל־געשאַפענע „קרית ביאַליסטאָק פאונדיי־שאָן". וועו מיר שרייבען די שורות, קלייבט זיך אַ דעלעגאַציע צו פאָרען לייגען דעם ווינקעלשטיין פון „קרית ביאַליסטאָק" אין ישראל.

***

אין אונזער אינסטיטוציע זיינען אין פאַרלויף פון דעם יאָר פאָרגעקומען וויכטיגע אויסבעסערונגען. עס זיינען איינגעפירט געוואָרען נייע, מאָדערנע אייניריכטונגען סיי אין דער האָוס, סיי אין שפּיטאָל. די געביידע אינווייניג איז איבערגעפאַרבט גע־וואָרען אויפדאָסנייי און דאָס גיט צו אונזער מושב זקנים אַ פרישען, פאַראינגערטען אויסזען. פאַר דער באַקוועמליכקייט פון די אַלטינקע, האָט אונזער פרעזידענט, דער ליבער, האַרצי־גער מר. דזשייקאָב קאָהען אויסגעשטאָטעט מיט נייע מעבעל־שטיק אַלע דאַרמיטאָריס און פריוואָטע צימערן.

צו זיכערן די אַזוי וויכטיגע און נויטיגע „פרייוועסי" פון אונזערע חולאים אין שפּיטאָל, זיינען איינגעאָרדענט געוואָרען פאַראָוואַנען מיט ספּעציעלע פאַרהאַנגען. אַ גרויסע צאָל נייע בעט־ציַיג און זויבערע לינען זיינען צוגעקויפט געוואָרען אַ דאַנק אונ־זערע לאַנדסלייט פון פּעטערסאָן.

עס זיינען דעם יאָר אַריינגענומען געוואָרען אין דער האָוס עטלעכע און פערציג נייע אַפּליקאַנטען, דערין אַ גרויסע צאָל אינגאַנצען פריי. די האָוס איז איצט כמעט איבערפולט און עס

וואָקסט גאָר אַרויס די פּראָבלעם פון דער נויטוועגדיגער פאַר־גרעסערונג פון דער אויפנאַמספעהיגקייט פון אונזער בנין.

אין משך פון יאָר זיינען אויך דורכגעפירט געוואָרען פיל וויכטיגע לאָגדסמאָנשאָפטליכע פאַראָנשטאַלטונגען פון געזעל־שאַפטליכען און אויך קולטורעלען כאַראַקטער, און ווי שטענדיג האָט ביי יעדען צוזאַמענקונפט שטאָלץ און הילכיג געקלונגען אידיש לשון, מאַמע־לשון, וואָס דערמיט זיינען די ביאַליסטאָקער ווירקליך אַ לויבענסווערטער אויסנאַם צווישען אַנדערע אַרגא־ניזאַציעס.

דעם וואוקס און בליה פון דער אינסטיטוציע האָבען מיר, נאַטירליך, צו פאַרדאַנקען אונזערע ליבע לאָגדסלייט, וועלכע זיינען מיט לייב און לעבען צוגעבונדען צו דעם ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים און העלפען שטענדיג מיט אַ ברייטער האַנט. עס קומט אָבער אויך אַ גרויסען דאַנק אַלע אונזערע ענער־גישע באַאַמטע, דירעקטאָרען, אונזערע האַרציגע שוועסטער און אַלע מיטגלידער און אַרגאַניזאַציעס איבערן גאַנצען לאַנד, וואָס שטייען מיט אונז צוזאַמען ביים רודער פון דער גרויסער אידיש־מענשליכער אַרבעט.

מיט אַ שטאָלצען רעקאָרד פאַר דעם פאַרגאַנגענעם יאָר, און מיט אַ מונטערן בליק אין דער צוקונפט גייען מיר אַנטקעגען דעם נייעם יאָר תשי"א מיט האָפענונג און גלויבען אויף ער־פאָלג, מזל און ברכה.

לשנה טובה צו אַלע אונזערע לעזער

אַוועק איז אַ יאָר, און אָט שטייען מיר שוין ווידער אויפן שוועל פון די ימים הנוראים מיט אַ תפלה אויף די ליפּען פאַר אַ באַנייטען קאָנטראָקט אויף לעבען, געזונט, פּרנסה, נחת פון קינדער און אַלע אַנדערע פאַרלאַנגען פון אונזער גרויסען און לאַנגען צעטעל.

מיר זיינען אַלע געוואָרען מיט אַ יאָר עלטער, און „פאַרכטי־גע טעג" דערמאָנען אונז טאָקע, אַז דאָס לעבען שטייט ניט אויף איין פלאָץ, די צייט לויפט, און מיר אַלע דרייען זיך אין דעם גרויסען קאָראַהאַד און ווערען מיטגעצויגען אין דעם האַסטיגען שטראָם.

אָט שפּרייטען זיך פאַר אונז, צופוסענס, אָפּגעפאַלענע, גע־לע הערבסט־בלעטער פון די אומעטיגע בוימער, און אין אונ־זער גענדאָנק קומט, אגב, אויך דאָס בילד פון אונזערע אייגענע „אָפּגעשלאָגענע הושענות", די אָפּגעריסענע בלעטלאָך פון אונ־זער לעבענס־קאַלענדאַר. ניטאָ קיין אייביגקייט, אַלץ איז צייטווייי־ליג און שטערבליך.

איז טאָקע דער סעזאָן פון די ימים הנוראים די פאַסיגסטע צייט זיך צו דערמאָנען וועגען אונזער אינסטיטוציע, וואו 300 אַלטע, שוואַכע, קראַנקע און עלענטע מענער און פרויען געניסען פון אַ באַקוועמער היים און אַלע נויטיגע באַדערפענישען אין דעם זונען־אונטערגאַנג פון זייער לעבען.

אונזער ביאַליסטאָקער מושב זקנים, אָט „די היים מיט אַ נשמה" האָט געעפענט טיר און טויער פאַר עלענדע זקנים און זקנות, פאַר קראַנקע און הילפלאָזע אינוואַלידען, געגעבען זיי אַ וואַרימע שוים און רוהיגע פיר ווינקלען צו דערציען בכבוד זייערע געשענקטע יאָרען. טרערען זיינען אָפּגעווישט געוואָרען פון די פאַרוועלקטע פּנימער פון אַלטע טאַטע־מאַמע, וועלכע האָבען ניט געקענט הויזען מיט זייערע אַמעריקאַנער קינדער, און ביי אונז געפונען די וואַרימע היים פאַר זייערע מידע קעפּ און אַלטע ביינער. עס איז אויפגעאַלטען געוואָרען דעם שלום בית אין פילע אידישע היימען, און עס איז אויך געשוינט און פאַרהיט געוואָרען דער אידישער כבוד.

אויפצוהאַלטען די אינסטיטוציע איז אָבער פאַרבונדען מיט ריזיגע הוצאות, און אונזער בודזשעט באַטרעפט העכער 200,000 דאָלאָר (צוויי הונדערט טויזענט דאָלאָר) אַ יאָר.

דערפאַר וועגדען מיר זיך צו אַלע אונזערע לעזער, לאָגדס־לייט און פריינט מיט אַ הייסען רוף אָפּצוהיטען און אונטער־שטיצען אונזער אינסטיטוציע. אויב איר זייט מיטגלידער, צאָלט פינקטליך אייער דיוס, אויב איר באַלאַנגט נאָך ניט אין אונזער אַרגאַניזירטער משפּחה, קומט און שליסט זיך אָן, ווערט מעמבערס פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים. קומט צו אונ־זערע אונטערנעמונגען, שיקט אַריין אייערע ביישטייערונגען, העלפט אונז אין דער וויכטיגער אידיש־מענטשליכער אַרבעט!

און מערקווירדיג: אין אונזערע תפלות בעטען מיר פריער: „אַל תשליכנו מלפניך", אָז גאָט זאָל אונז ניט אַוועקווואַרפען, דאָן „אַל תשליכנו לעת זקנה ככלות כחנו אַל תעזבנו!" דאָן בעטען מיר וועגען איינזעהעניש אויף אונזערע עלטערע יאָרען. אפּנים, אַז דאָס גייט צוזאַמען: דער קאָנטראָקט פון לעבען מיט דער זאָרג פאַר אַלטע לייט.

זאָלען מיר עס געדענקען אין אָט די איצטיגע פייערליכע טעג, זאָלען מיר אין זיינען האָבען אונזער אינסטיטוציע, און אין דעם זכות וועלען מיר אַלע געבענטשט ווערען — צוזאַמען מיט אונזערע פאַמיליעס — מיט אַ יאָר פון געזונט, הצלחה און גליק, אַ יאָר פון שלום אין אונזער אייגענער מדינת ישראל און אויף דער גאַנצער וועלט.

ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד אין אַרגענטינע פייערט 20-יאָריגען יובילעאום

דער ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים פון ניו יאָרק שיקט איבער אַ האַרציגען מזל טוב מיט די וואַרימסטע גליק־וואונטשען צו זיין שוועסטער־אָרגאַניזאַציע, דעם ביאַליסטאָקער און אומגעגענט־פאַרבאַנד אין אַרגענטינע צו דעם גרויסען יום טוב פון זייער 20־יאָריגען יובילעום, וואָס וועט דאָרט בקרוב געפייערט ווערען.

מיר באַגריסען אויך באַזונדער די ערשיינונג פון דעם יובל־נומער „ביאַליסטאָקער וועגען" דעם אינהאַלטסרייכען לאָגדס־מאַנשאַפטליכען אָרגאַן פון אונזערע ברידער און שוועסטער אין אַרגענטינע.

שטאָלץ זיינען מיר אויף דעם שיינעם רעקאָרד פון אייערע דערגרייכען אין די צוויי צענדליג יאָר פון אייער שעפּערי־שער און פרוכטבאַרער אַרבעט, און מיר ווינטשען די באַאַמטע, דירעקטאָרען, טוער און מיטגלידער פון פאַרבאַנד נאָך פיל, פיל יאָר פון ערפאָלגרייכע לייסטונגען פאַר דעם וואויל און בעסטען פון אונזערע לאָגדסמאַנשאַפטען און נאָך פיל אַועלכע שיינע און גייסטרייכע שמחות.

דער ליטעראַרישער קלוב

(אַ ראש־השנה אַראינערונג פון אַלט־ביאַליסטאָק)

• פון **אַסיף דימאָוו**

מיט אַ האַלב יאָרהונדערט צוריק האָט ביי אונז אין ביאַליס־טאָק עקזיסטירט אַ ליטעראַרישער קלוב. דער קלוב האָט געהאַט אַ שטענדיגען לאָקאַל, ניט אַ פֿריוואַטען אָפּיס אָדער גלאַט אַ צי־מער, נאָר געוויקן איז דאָס אין דעם גאַסטפֿריינדליכען הויז פון דעם אַדוואָקאַט בּאָרנשטיין, אָדער בעסער געזאָגט, אין הויז פון מרס. בּאָרנשטיין, די טאָכטער פון דעם באַוואוסטען שרייבער אברהם בער גאָטלאָבער. אין יענער צייט איז ער שוין געווען זייער אַלט, דוכט זיך איבער אַכציג, געווען אין גאַנצען בלינד און טויב, און וויניג פֿאַרשטאַנען וואָס אַרום אים קומט פֿאָר. — אַ „גרויס־קליין" קינד איז ער געווארן, אָן ליידען, שטיל רואיג, פֿאַמעלאַך, האָט זיין לעבען געצאַנקט. וועג איך האָב פֿאַרלאָזען ביאַליסטאָק און בין אַוועקגעפֿאָרען קיין פּעטערבורג שטודירען, האָט ער נאָך געלעבט. ער האָט געהאַט אַ שיין רואיג צימער אין הויז פון זיין טאָכטער סאַראַ (שורא) אַבראַמאָוונאַ אויף דער ניעמעצקאַיאַ אוליצאַ. בוימער האָבען געוואָקסען הינטער דעם סאָמע פענצטער, די זון האָט אַרײַנגעשיינט. ער האָט דאָס ניט געזען, נאָר גע־פיהלט. זיין בלינדקייט האָט ער געטראָגען לייכט. זיינע העלע בלויע אויגען זיינען געווען שיין, קינדיש. פון צייט צו צייט האָט ער זיך באַוויזען אין דעם סאַלאָן — דעם גרויסען איינגענעמען צימער, וואו דער קלוב פלעגט זיך געפינען. אַרום צוואַנציג אַדער מער מענטשען פלעגען זיך פֿאַרזאַמלען: געריידט, געשמועסט, געלאַכט, געהאַלטען רעדעס, רעצעטירט. און פֿלוצים פלעגט ווערען גאָר גאָר שטיל — צוליב דעם גרויסען דרך ארץ וואָס מיר אַלע האָבען געהאַט צו דעם אַלטען שרייבער, און נאָר איין שטימע האָט זיך געהערט, די שטילע אָנגענעמע, קינדיש־אַלטע שטימע פון גאָטלאָבער. ער האָט געזונגען פֿאַר זיך אַליין, — אפשר גאָר צו דער וועלט, צו ביאַליסטאָק וואו ער האָט אויסגעהויכט זיין לעצטען רואיגען אָטעם.

אַ חוץ מינאַ, די שוואַרצאויגיגע טאָכטער פון מאַדאָם בּאָרנ־שטיין, האָט דער „אַלטער" געהאַט נאָך אייניקלאַך, דעם יונגען און אביסעל שוין צו רייף געוואָרענעם יאָשאַ, און דעם צווייטען אַ בחורל בּאָריס. — אָט טאָקע דער עלטערער יאָשאַ בּאָרנשטיין איז געווען דער צענטער, דער איניציאַטאָר, דער אימפּולס פון דעם ליטעראַרישען קלוב.

טראָצט איר אודאי אז דער צענטער און דער אימפּולס א. א. ו. . . . איז געווען אַ פּערזאָן מיט אַלע פּאַסיגע קוואַליטעטען פֿאַר דער דאָזיגער באַשעפטיגונג, — ווייס איך וואָס! יאָשאַ באָרנ־שטיין, מוז איך גאַנץ אָפּען זאָגען, אַז קיין מער אומגעלומפּערטען שלומיאל האָב איך ניט געטראָפען: אַ טיפּישער דילעטאַנט, אַ טאַלאַנטלאָזיגקייט, אַ נעבאַך, און דערצו נאָך פול מיט אמביציע, מיט זיכערקייט, אַז אָט אַט מאָרגען אָדער איבערמאָרגען וועט ער, דער שארמאַנטער יאשא, ווערען אַ גרויסער מענטש באַוואוסט אין ביאַליסטאָק, אין לאָדז, אין פּעטערבורג, אין גאַנץ רוסלאַנד. — אַ גרויסער שרייבער, אַ באַוואוסטער שוישפילער, אַ דעק־לאַמאַטאָר, און אויב איר ווילט, אַ מוזיקער אויך. — פֿאַרשטייט ער מוזיק? — חלילה! אפילו קיין נאָטען פאַרשטייט ער ניט. — אָבער מיט אַ וואָך פריער איז ער אָנגעקומען פון לאָדז מיט אַ מאָדנעם אינסטרומענט, וואָס הייסט — ציטרע. — וואָס איז אַזוינס אַ ציטרע? — אַ מין באַנדורע. אַ ברעט אָנגעצויגען מיט אַ פּאָר טוצען סטרונעס. — ווי אַזוי מאָכט מען מוזיק? — מען צופט די סטרונעס, קען ער דען שרייבען? — ניין. — שפּילען טעאַטער? — אויך ניט. מען רופט אים „האַמלעט", אָדער אויך „כלעסטא־קאָוו", די הויפּט־פֿערזאָן פון גאָגאָל'ס „רעוויזאָר". ער פֿאָרט קיין לאָדזש מיט „סעמפּעלס" טוך, ער איז אַ קאָמי־וואיאַזשאָר. — אָט דאָס איז ער, אונזער ניט געקרוינטער פֿרעזידענט פון דעם רוסישען שרייבער קלוב.

אָבער מיר האָבען אויך מיטגלידער אין קלוב. דריי זיינען זיי. טאָקע שרייבער, — ווי וויייט מיר קענען עס אַזוי אָנרופען.

דער סאָמע „וואָזשנער" איז א. מאַרגאָלין. ער איז ניט קיין ביאַליסטאָקער, — פֿלוצים באַוויזען זיך און געוואָרען אַן „אייגענער". ער איז שוין דעמאָלט געווען אַ „פּינף־און־דרייסי־גער". ציכטיג, באַשיידען אָנגעטאָן, מיט שטילע צוריקגעהאַלטע־נע מאָנירען, שטענדיג גוט אָפּגעראַזירט. מאַרגאָלין האָט גע־האָט אַ גוטע שטעלע, און נאָך אַ גוטע מעלה האָט ער געהאַט, ער איז נאָך געווען אַ בחור און געזוכט אַ כלה. נו, איז דאָך אודאי גוט. נאָר איין זאַך האָט ניט געטויגט. ער איז געווען אָן איבערקלייבער, — קיין איין מיידעל איז ניט געווען געגנוג פֿאַסיג פֿאַר אים...

און ער איז טאָקע געווען אַ שרייבער. אין „וואָסכאָד", דער רוסיש־אידישער מאָנאַט־שריפט האָט זיך אָפּגעדרוקט מאַרגא־לינס „פֿאָווסט", אַ קורצער ראַמאַן מיט דעם נאָמען „דאָטש סאָפּאָזשניקאַ" („דעם שוסטערס טאָכטער"). די טעמע איז גע־וען וועגען אַ יונג מיידעל, אַ טאָכטער פון אַ שוסטער, וואָס האָט געענדיגט אַ גימנאַזיע, און קומענדיג צוריק אין איר קליין אָרעם שטעטעל האָט זיך פלוצים געפונען אין אַן אָנדערער סביבה, אַרומגערינגעלט מיט אָנדערע מענטשען, זי איז געוואָרען אַ פּרעמ־דע, אַן איבעריקע, זי האָט געמוזט אָוועקגיין פון איר היים...

אויפֿגערעגטע ביאַליסטאָקער מיידלאַך און מאָמעס האָבען גלייך אויסגעטייטשט, אַז „דעם שוסטערס טאָכטער" איז געווען אַן „אָנצוהערעניש" אויף אידאָ עלבאָום, וואָס האָט נאָר וואָס פֿאַרענדיגט די מינסקער גימנאַזיע און — זי איז דאָס מיט די ביינער. — כאָטש דער טאָטע עלבאום איז קיינמאָל ניט געווען קיין שוסטער נאָר אַ ווינקעל אָדוואָקאַט און דאָס גאָנצע הויז פון די עלבאָומס איז געווען אַ פיינע און אינטעליגענטע.

אָבער דער פּרעסטיזש פון דעם מחבר איז אויסגעוואָקסען העכער, וועג מיר האָבען זיך דערוואוסט, אַז דער זייער פֿאַרנע־מער פּעטערבורגער מאָנאַטשריפט „סעווערני־וועסטניק" האָט אָנ־געזומען מאַרגאָלינס דראָמע.

איך געדענק שוין ניט ווי די הויפּטשריפט איז געווען, נאָר די טעמע געדענק איך גוט, ווייל דאָס איז טאָקע געווען דער אינהאַלט פון אונזער ביאַליסטאָקער דראָמע: די שיינע יונגע מיידעל גראָוע, וואָס האָט זיך פֿאַרליבט אין דעם קריסטליכען אינזשיניער גלאָוואַצקי. פֿאַרשטייט זיך די נעמען זיינען געווען אָנדערע, פיקטיווע, נאָר דער גאָנצער אינהאַלט איז געווען דער זעלבער.

דער דריטער שרייבער פון דעם „קלוב" איז געווען דער אַק־ציזניק טשעקין. דאָס איז געווען אין דער צייט פון „מאָנאָפֿאָלקע", עס זיינען געקומען נייע מענטשען „טשינאָווניקעס" וואָס האָבען אויפֿגעפֿאַסט אויף דער נייער סחורה. — טשעקין איז געווען אייי־נער פון די טשינאָווניקעס וואָס זיינען אָנגעקומען קיין ביאַליס־טאָק.

אַ באַגריסונג צו אונזערע אַרציגע שוועסטער אין שיקאַגאָ און פּעטערסאָן

(צו זייערע געזעלשאַפטליכע „זילבערנע יובילעאום־ס")

מיט שטאָלץ און פרייד שיקען מיר אונזער וואַרימסטע באַגריסונג און מזל־טוב צו אונזערע ביאַליסטאָקער לייַדיס אָוקזיליעריס אין שיקאַגאָ און אין פּעטערסאָן צו דער געלעגנהייט פון זייערע 25־יאָריגע יובילעאום־ס פון פּרוכטבאַרער און שעפּעריש־שער אַרבעט פאַר אונזער אינסטיטוציע און לאַנדסמאַנשאַפט.

אַ פערטעל יאָרהונדערט פון אמת׳ער מזל־ברכה איז דער סך־הכל, וואָס מיר קענען אונטערציהען ביי יעדער אייַנער פון די אָוקזיליעריס. אַרבעטענדיג אין צוויי באַזונדערע ווינקלען פון לאַנד, אין פּעטערסאָן אויף דער איסט, און אין שיקאַגאָ — אין דער מידל־וועסט, האָבען ביידע אָרגאַניזאַציעס, האַנד אין האַנד מיט דער „מוטער־אָרגאַניזאַציע", די ביאַליסטאָקער ליידיס אָוק־זילערי פון ניו יאָרק, פאַרקערפערט די געבענטשטע אייגענשאַפ־טען פון דער היימישער ביאַליסטאָקער אשת־חיל, און געציילט צו איין געמיינזאַמען אידעאַל, דעם וואוילזיין פון אונזער לאַנדס־מאַנשאַפט. זיי האָבען אויפגעטאָן וואונדער אין די 25 יאָר און געהאָלפען בויען, צעמענטירען און פאַרפעסטיגען אַ „צווייטע ביאַליסטאָק" אין אַמעריקע, ווי אויך אויפהאַלטען דעם גייסט פון אונזער היימשטאָט צווישען אונזערע לאַנדסלייט אין אַנדערע טיילען וועלט.

אין היינטיגען נומער דרוקען מיר אַן אָפּשאַצונג פון פריינט לאָפינסקי איבער דעם גרויסען יום־טוב פון דער אָרגאַניזירטער ביאַליסטאָקער פרוי אין שיקאַגאָ; אין נעקסטען נומער וועלען מיר ברענגען אַן אָפּהאַנדלונג פון אונזער השובען פריינט און טוער, מאַקס פוקס, איבער דעם יובילעאום פון דער ביאַליסטאָקער לייַ־דיס רעליף סאָסייעטי אין פּעטערסאָן.

אַלזאָ, גוט־יום־טוב, שוועסטער! זייט געשטאַרקט און גע־מוטיגט, און לאָמיר האָפען, אַז איר וועט נאָך אונז געבען וויי־טערדיגע געלעגנהייטען אייך צו באַגריסען ביי ענליכע שמחות.

צום נייעם יאָר

• פון **אהרן חיט**

און אַט אַזוי
אין קייט פון טעג,
איז טרויעריג־גרוי,
אַ יאָר פֿוועק.

מלחמה, בלוט,
קרבנות, לייד,
ס׳האָט ניט געהוהט
דאָס שוועדן אין שייד.

ווי לאַנג זשע נאָך,
די רויע מאַכט,
יסורים, יאָך
בייטאָג, ביינאַכט?

איז פון געפאַהר
ניט פול די מאָס,
פון וויי און צער,
דער טרערן־כום?

אין אַקעראייזען
שוועדען שמיד,
זאָל זון זיך ווייזן
פאַר מענטש און איד!

און זאָל שוין חלום
ווערען וואָהר,
פרייהייט, שלום,
צום נייעם יאָר!

צוויי לידער

• פון **ראָע נעוואַדאָווסקא**

אַ תפילה

גאָט אין הימעל! רוף זיך אָפּ!
זע, עס ברענען אונזערע וואונדען.
אין פלאַמענפלאַקער אונזער קאָפּ,
אונזער גוף איז אַנגעצונדען — — —

דאָס געשריפט אין פייער

אין די פאַרנאַכטיגע הימלען איז אַ פייער פאַרבליבען,
די געשיכטע פון מיין פאָלק איז דאָרט אויפגעשריבען.
דאָס געשריפט כ׳האָב געפאָרשט. איך האָב איבערגעלעזען
אַלץ וואָס וועט זיין און אַלץ וואָס געווען.

טשעקין איז געווען אַ וואוילער, גוטער, איידעלער מענטש. זיינע באַציאונגען צו אידען זיינען געווען זייער פיין. מיר אַלע האָבען זיך באַפרייַנדעט מיט אים. ער איז געווען אינטעליגענט, באַלערנט, דעמאָקראַטיש. ער האָט אויך עפּעס געשריבען, און פון צייט צו צייט האָט ער דאָס פאַר אונדז פאַרגעלייענט אין גאַטלאָבערס הויז. —

באַלד אָבער האָט טשעקין זיך אָנגעפאַנגען צו פאַראינטע־רעסירען, ניט מיט ליטעראַטור, נאָר מיט אַ בלאָנדער חנוודיגער אידישער מיידעל, זשעניאַ דאָיליידסקיאַ, אייַנע פון די פילע טעכטער פון אַדוואָקאַט דאָיליידסקי, לעבען דעם טייך. אַז דער ראָמאַנס וועט זיך פאַרענדיגען מיט אַ חתונה, האָבען מיר ניט געקענט פאַרדעכטיגען.

עס איז געווען אַ פייערליכער אָוונט, ערב ראש השנה. אונ־זער „פרעזידענט," יאַשאַ, לייענט אונז פאָר עפּעס פון אַ רוסישען בוך, און דערנאָך דאַרף לייענען דער פערטער מיטגליד פון דעם ליטעראַרישען קלוב, אַ גאָר יונגער מענטש מיט דעם נאָמען אָסיפּ פּערלמאַן, — דאָס בין איך. איך האָב נאָך ניט געהאַט מיין פּסעוודאָנים „אָסיפּ דימאָוו", און דאָס איז דעמאָלט געווען מיין גרויסע זאָרג — ווער זאָל איך זיין?... וואָס אייגענטליך איך דאַרף דערציילען מיינע צושויער האָב איך זיך ניט געזאָרגט, עס וועט שוין עפּעס קומען.

און איך פאַנג אָן צו לייענען. — אָבער דאָ מוז איך זיך פלו־צים אָפּשטעלען, קען ווייטער ניט אָנגיין מיט מיין דערציילונג, ווייל...

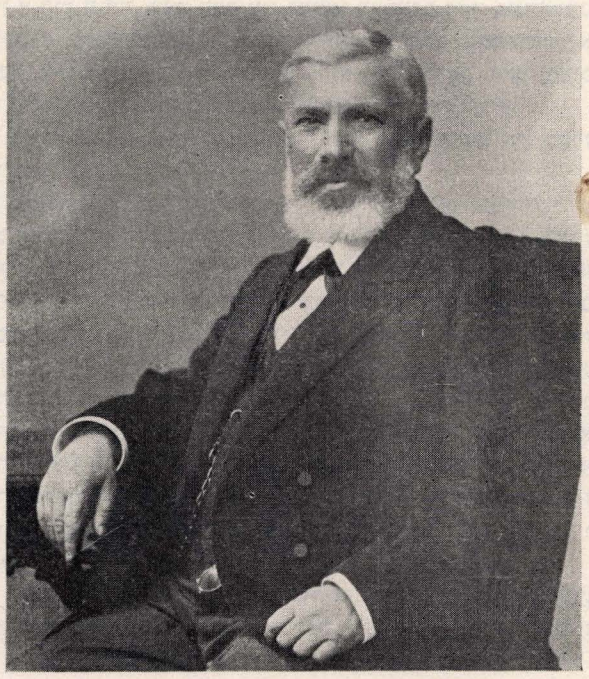
די טיר עפענט זיך און עס קומט אַריין אַ „קליין־גרויס" מענטשעל, אָנגעטאָן אין ווייסען, מיט אַ ווייסער יאַרמולקע, אין קליינע לייכטע שטעק־שיך.

דער אַלטער שרייבער אברהם גאָטלאָבער, טויב, בלינד, שמייכלענדיג, לאַכענדיג. „גאָטס גרויס־קינד" קומט נענטער צו אונז צו דער וועלט, צו ביאַליסטאָק, בלייבט פאָר עפּעס פון אַ מאָמענט שטיין, און רעדט אַרויס, זינגט עס אַרויס, ער שמייכעלט עס אַרויס: **לשנה טובה**...

מרדכי גאַרדאָן — דער צוויטער אידישער מיליאָנער פון ביאַליסטאָק

פון שמואל לייב ראַבינאָוויטש (לאָנדאָן)

נאָכדעם ווי די לייענער זיינען שוין פון מיינע באַשרייבונגען אין די פריערדיגע נומערן „שטימע" באַקאַנט געוואָרען מיט אונזער ערשטען גרעסטען ביאַליסטאָקער מיליאָנער, ר׳ יצחק זאַבלודאָווסקי, וואָס האָט זיך בייַ מלכות דערדינט צום טיטעל „איסאָק דאַווידאָוויטש זאַבלודאָווסקי פּאָטאָמסטוועני פּאָטשאָטני גראַזשדאַנין", און בייַ אונז ביאַליסטאָקער געטראָגען דעם היימישען נאָמען „איטשעלע", וויל איך איצט דערציילן וועגען אונזער צווייטען ביאַליסטאָקער מיליאָנער, וועלכער האָט אָפּיציעל געהייסן „מאַרקוס א. ש. גאַרדאָן" און ניט אָפּיציעל, מרדכי גאַרדאָן, אָדער גאָר אידישלעך מרדכי אהרן שבתי׳ס, ווי די אַלטע, געבאָרענע ביאַליסטאָקער פלעגען אים רופען.

מרדכי גאַרדאָן

די תקופה אין ביאַליסטאָק אין די זעכציקער יאָרען פון פאָרגאַנגענעם יאָרהונדערט, ביז יחיאל־בער וואָלקאָוויסקי איז געשטאָרבען (1903), איז שווער די צוויי גבירים, באַזונדער צו באַשרייבען, ווייל אין קהל׳שע שטאָט זאָכען, זיינען זיי געגאַנגען צוזאַמען, כאָטש אין געשעפט, זיינען זיי אפשר געווען קאָנקורענטן. מ׳מוז שטענדיג ביידע צוזאַמען דערמאָנען, ווי איהר וועט ווייטער זעהן*.

אין כאַראָקטער אָבער און אין פריוואָט־לעבען, זיינען זיי גאָר ווען גאַנץ פאַרשיידען, ווייט איינער פון אַנדערען, כרחוק מזרח ממעריב.

גאַרדאָן האָט זיך באַטייליקט אין אַלע קהלשע אָנגעלעגענהייטען, ער האָט זיך אָבער ניט געשטופט און האָט פאַר זיין געלט, וואָס ער האָט גאַנץ ברייטלעך געגעבען, ניט געזאָגט קיין צו ברייטע דעה. עס האָט איהם ניט געהאָרט, אַז וואָלקאָוויסקי זאָגט די דעה און פירט דורך זיינע קאָפּריזען און גאַרדאָן האָט טאָקע צוגעלאָזען, אַז וואָלקאָוויסקי זאָל געבען די גרעסערע נדבה.

בכלל, זינט איך בין געוואָרען אַ בר־דעת, נאָכדעם, ווי איך האָב כמעט 5 יאָהר אויסשטודירט פינאַנצען אין באַנק־געשעפט פון פּערליס און גינצבורג, האָב איך שטענדיק באַוואונדערט די פיהרונג פון דער מיליאָנען פירמע „מאַרקוס א. ש. גאַרדאָן". די רוהיגקייט, די פּינקטלעכקייט, די ברייטקייט פון דער הוצאה, סיי אין געשעפט, סיי אין פריוואָט־לעבען, צו אַ צייט, וועט געלט אין ביאַליסטאָק, לאָמיר זאָגען, אַרום 1900, מיט פופציק יאָהר צוריק, איז נאָך גאָרניט געווען הפקר־פּעטרושקע. פאַרקערט, אמת געלט, רוסישע גאָלד־רובעלס און א סך, האָבען געהאַט נאָר עטלעכע מענשען, וואָס מ׳האָט געקענט אויף די פינגער איבערציילען און די איבעריגע האָבען געשווינדעלט, אַנדערע האָבען זיך דורכגעשווינדעלט און ס׳רוב זיינען געפאַלען אין קאָמף.

און בייַ זיי, בייַ די גאַרדאָנס, אין די גרעסטע קריזיסען, ווען די פינאַנצוועלט אין רוסלאַנד האָט זיך געשאָקעלט, איז שטענדיג געווען געלט ווי פלעווטס. איך פלעג ליב האָבען אַריינצוקוקען דאָרטען אין קאַסע, אַ צימער אויסגעבויט פון בעטאָן מיט שטאָלענע טירען, וועו דער „פעטער יאַסקאָלקע", אַזוי האָט מען גערופען דעם קאַסירער, פלעגט אַריינגעהן אין צימער מיט די שטיוועל און ארויסטראָגען פון דאָרטען געלט, וויפיל מ׳האָט געדאַרפט און וועלכע סאָרטען איהר האָט געוואָלט, גאָלד, זילבער, אַסיגנאַציעס פון יעדער גרויס. עס האָט זיך מיר שטענדיג אויסגעדאכט, אַז דאָרטען איז דאָ מעהר געלט, ווי אין גאַסודאַרסטווענני באַנק (רייכסבאַנק, אָדער שטאאטסבאנק) ! איך האָב קיינמאָל ניט גערקלערט, אַז אַזאַ פירמע קען אונטערגעהן און אָפּגעמעקט ווערען פון דער ערד, די מענשען מיט די געלט צוזאַמען. היינט פופציג יאָהר שפעטער, נאָך לענין און טראָצקי אין רוסלאַנד, נאָך היטלער, ימח שמו וזכרו, אין דייטשלאַנד און נאָך א סך קליינע מלאכי־חבלה אין אַנדערע לענדער, וואָס לעבען ניט פון „אייגענע פראָצע", קלער איך שוין אַביסעל אַנדערש.

גראָד „די גאַרדאָנס", זיינען אין דער שטורם און דראַנג פּעריאָדע אין ביאַליסטאָק, אין אַנהויב פון היינטיגען יאָהרהונדערט, געווען פאַר מיר אַ פּראָבלעם פאַר דעם סאָציאָל־פּאָליטישען קאָמף, וואָס האָט זיך דענסמאָלט אָפּגעשפּילט. איך האָב מיר געקלערט, וואָס איז מיט די גאַרדאָנס ? פאַבריקאַנטען, עקספּלואַטאַטאָרען, וואָס „עסען פרעמד בלוט און שוויים" (דאָס איז געווען דער פזמון אויף דער אַרבעטער־בירזשע און אין די פּראָקלאַמאַציעס), זיינען זיי ניט ; זיי האַנדלען מיט וואָל, ס׳רוב נאָך ניט קיין געווואָשענע, וואָס האָט אויף זיך אַ מינימום פון מענשליכע אַרבעט־

*) אַ באַזונדער אינטערעסאַנטע אָפּהאַנדלונג איבער וואָלקאָוויסקען פון ש. ל. ראַבינאָוויטש, וועט זיין געדרוקט אין די ווייטערדיקע נומערן פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע" רעד.

שעהן. א חוץ דעם זיינען זיי פאַרטרעטער (רעפּרעזענטאַטיוס) פון בארַאן שטיגליצעס טוך־פאַבריק און נאַרווע ביי פּעטערסבורג. טא וואָס איז ? וועו זיי וואָלטען טאַקע געווען קבצנים, וואָלט מען זיי דאָך גאָר געהאַלטען פאַר אמת'ע „פּראָלעטאַריער". איז דער גאַנצער חטא זייערער, וואָס זיי האָבען געלט, זיי זיינען מיליאָנערן, דערפאַר פאַלען זיי שוין אַרונטער, אונטער דער קאַטעגאָריע פון די „בורזשואָקעס", צוגלייך מיט אַלע לוינקעטניקעס, וואָס האָבען פרייטיג ניט צו באַצאָהלען די וועבערס און אויך ניט פאַר זיך א רובל אויף שבת, דעריבער זיינען זיי די גאַרדאָנס, די גבירים, שוין געגליכען צו די בלאָנדע שעפּסען, אַזוי ווי די לוינקעטניקעס, וואָס זיינען אויסגעשטעלט „להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה", א שעהנער יושר האָב איך מיר געטראַכט!

נאָר וואָס זאָלען מיר זיך דאָ אַריינלאָזען אין יושר, א שאָד די צייט, עס זיינען דאָ גענוג עסקנים, אידעאַליסטען, זיי וועלען שוין איינאָרדנען די וועלט על צד היותר טוב, מיט יושר מיט אלדאָס גוטס, נאָר שווייגען, קיין וואָרט זאָלט איהר ניט רידען און דערצו אַרבעטען. מיר וועלען זיך בעסער צוריקערען צו די גאַרדאָנס, זיך דערוויסען, ווער זיי זיינען, צי עס לוינט אונז גאָר דער שידוך.

ליבע לאַנדסלייט, מיר דוכט זיך, אז דער שידוך צווישען די גאַרדאָנס מיט די ביאַליסטאָקער זכרונות, לוינט אונז גאָר און גאָר. פון די מיליאָנערן, אָדער „ מיליאָנערטשיקעס", וואָס איך האָב ביז איצט באַשריבען, איז מרדכי גאַרדאָן דערווייל דער איינציקער, וואָס איז געווען א ריכטיקער ביאַליסטאָקער, ניט נאָר ער, נאָר זיין טאַטע אהרן־שבתי, איז שוין געבאָרען אין ביאַליסטאָק. און, אז איהר וועט אַריינטראַכטן, אז שבתי גאַרדאָן איז געבאָרען געוואָרען 1820, ד. ה. הונדערט דרייסיג יאָהר צוריק, וועו ביאַליסטאָק, איז נאָך געווען גאָר א קליין שטעטעל און ס'רוב פון די ביאַליסטאָקער איינוואוינער, זיינען געקומען פון די ארומיקע שטעטלעך, (איטשעלע זאַבלודאָווסקי פון זאַבלודאָווע און וואָלקאָוויסק), וועט איהר אַליין צושטימען, אז קיין סך גאַרדאָנס, אידען גבירים, בני תורה, משכילים און אַריסטאָקראַטען, האָט ביאַליסטאָק דאָמאָלס ניט פאַרמאָגט.

אהרן־שבתי גאַרדאָנ'ס פאָטער, האָט געהייסען יודל גאַרדאָן, אָדער יודל פון מאלאט ד. ה. ער האָט געשטאָמט פון דער שטעטל מאלאט, ווילנער גובערניע. וועו יודל פון מאלאט, האָט זיך באַזעצט אין ביאַליסטאָק, ווייסען מיר ניט, יעדענפאַלס פאַר 1820, איידער אהרן־שבתי איז געבאָרען געווארען. געווואוינט האָט ער אין יאַטקע־גאַס און ער האָט דאָרטען געהאַט א קראָם פון טוך־סחורות.

פאַר ביאַליסטאָקער ענטוויקלונג, איז עס כדאי צו וויסען, אז וועו גראַף בראניצקי האָט אַרויסגעלאָזען די אידען פון שול־הויף געטאָ, זיי ערלויבט, זיך צו באַזעצען, וואו זיי זוילען, איז די אויסוואנדערונג געגאַנגען אין צוויי ריכטונגען, אין „וועסטען" (אַזוי רוף איך דאָס) צו יאַטקע גאַס און אין „אָסטען" צו די פּיאַסקעס. יאַטקע גאַס, איז געווארען די ערשטע סוחרישע גאַס. דער האַנדעל און די שהנע בעלי־בתים, האָבען זיך דאָרטען קאַנצענטרירט און עס איז אויסגעוואַקסען אין יאַטקע גאַס א נייע „עליטע", אין א צייט, וועו איטשעלע „דער גביר" האָט געמיינט, אז נאָר ער איז דער „פּריץ" פון שטאָט.

איינער פון דער נייער „עליטע" איז יאַטקע גאַס, איז געווען יודל גאַרדאָן מיט זיין זון אהרן־שבתא. איך געדענק, אז מיין מאַמע ע"ה, געבאָרען אין יאַטקע־גאַס, לערך אין די זעכציקער יאָרען, וועו פלעגט דערציילען אין א שמועס (אין די אַכציקער יאָהרען), וועו מיר האָבען זיך דאָרטען באַזעצט, נאָך אדעללע זאַבלודאָווסקיס דירה אין יוראווצער גאַס, אז יאַטקע גאַס, איז אַמאָל געווען די „חשוב'סטע" גאַס אין שטאָט. די מאַמע פלעגט אויסרעכענען די דאַמאָלסדיקע בעלי־בתים פון יאַטקע גאַס: „אהרן שבתי גאַר־דאָן", נחום טרעסטינער" (כהן), דער „אַלטער זאַמענהאָף" א.א.וו., א חוץ די „קאָראָבקע" (די אַלטע שחיטה הויז און די יאַטקעס). אלי' מיילעך, ד"ר פאַרשטעטער, דער בן־יחיד (טיפּערמאַס) גראוועו, ראַכקע ראַזענשטיין, נחום ריבקינד, ברייגע מימעס (קאנעל) דוד וואליאק און נאָך חשוב'ע נגידים, האָבען נאָך געווואוינט צו מיין צייט.

יודל גאַרדאָן, וואָס האָט מיטגעבראַכט פון ווילנער געגענט, דעם יחוס'דיקן פאַמיליע־נאַמען „גאַרדאָן", האָט מיטגעבראַכט אויך אייגענע אינטעליגענץ, אַנדערש, וואָלטען די גאַרדאָנס ניט געקענט, אַזוי גיך און אַזוי סיסטעמאַטיש אַרויפשטייגען. דער עיקר, זוי עס זעהט מיר אויס, האָט ער געקענט רעכענען, בארַע־כענען, אויסרעכענען און פאַרשרייבען, ניט קייקעלעך און פּאַסיק־לעך אויף דער לינקער זייט טיר, ווי דאַמאָלס איז די מאָדע געווען, נאָר פשוט ריכטיג שרייבען און פאַרשרייבען און דורכדעם איז געוואקסען דער נאַמען גאַרדאָן. זיין זון אהרן שבתי, איז אין וועלטליכע זאכען ניט געווען קיין אויטאָדידאקט, נאָר ער האָט שוין א חוץ תורה, וואָס דאָס איז געווען דאַמאָלס דער פונדאַמענט, געלערנט מיט לעהרערס לויטן דאַמאָלסדיקען מאָסשטאָב און אפשר ניט וויניקער, ווי אונזער דור, וואָס האָט ניט באַזוכט ניט קיין „רעאַלנע אוטשילישצע" און ניט קיין גימנאַזיע.

יודל גאַרדאָן, איז געשטאָרבען אין ביאליסטאָק, אין כאָלע־ריע־צייט, 1855.

אהרן־שבתי גאַרדאָן, האָט זיך שוין געפיהרט „גביריש". ער האָט אַרויסגעצויגען פון יאַטקע־גאַס און זיך באַזעצט אויף „נאָווע־ליפע", אין יענעם איינטאַזשיקען מויער מיטן גרויסען, טיפען הויף, וואו זיין זון, דער מיליאָנער, מרדכי גאַרדאָן, האָט אָפּגעלעבט דעם גאַנצען לעבען מיט זיין גרויסער פאַמיליע, ביז די דייטשען זיינען געקומען קיין ביאַליסטאָק אין ערשטען וועלט־קריג. שפּע־טער, האָט מרדכי גאַרדאָן אָפּגעקויפט די הויז פון מענדל לעמ־בערג אין שכנות מיט זיין הויף אויך אויף „נאָווע־ליפע" און האָט דאָרטען אין איין האַלבער הויז, געמאַכט זיין מנין און אין דער אנ־דער האַלבער — האָט ער אריינגעזעצט זיין אויפזעהער איבער די הייזער און די שפייכלערס, מענדעל ליטווין, דעם משרת, ווי מ'פלעגט איהם דאַמאָלס רופען, אָדער מענדל דעם געלען.

אן אינטערעסאַנטען פאַקט, וועל איך אייך ביי דער געלעגע־הייט דערציילען. אהרן־שבתי גאַרדאָן, וועו ער האָט דערפילט, אז ער איז שוין גוט אינגעפונדעוועט, האָט ער געוואָלט קויפען א הויז אויף „נייטשאָט" (אַלעקסאַנדראָווסקאיא), טאַקע די הויז, וואָס דער גביר „איטשעלע זאַבלודאָווסקי", האָט זי אָפּגעקויפט און אַוועקגעגעבען דעם שפיטאָל. דאָס איז געווען ארום 1860. אי־טשעלע זאַבלודאָווסקי האָט זיך דערפון דערוואוסט און ער האָט א שאַקעל געטאָן מיטן קאָפּ, ער זאָל ניט קויפען.

אז איך האָב געהערט די מעשה פון איינעם פון די גאַרדאָנס, האָב איך זיך געפילט באַליידיגט, וואָס הייסט, די גאַרדאָנס האָבען זיך דערשראָקען פאַרן „גביר". האָב איך געפרעגט, צי איז אי־טשעלע בכח געווען זיי אָפּצוהאַלטען פון קויפען? האָט מיר יע־נער געענטפערט, אז „איטשעלע" איז טאַקע ניט געווען קיין מסור און האָט זיך ניט געמישט אין פרעמדע פריוואָט געשעפטען, נאָר דאָס, וואָס ער האָט ניט געווּאָלט, האָט מען ניט געטאָן און די רע־גירונג וואָלט דעם קויף סיי ווי סיי ניט דורכגעלאָזען, אויב ער וואָלט געגעבען איין וואונק. דער זעלבער פון די גאַרדאָנס האָט

מיר דערציילט, אז עס האָט אַמאָל פּאַסירט מ׳האָט אַרעסטירט אין ביאַליסטאָק אַ חשובן בעל הבית פּאַר אַ קרימינעלע זאַך, וואָס האָט אָנגעהויבן דעם האָנאָר פון ביאַליסטאָק. צוליב דעם כבוד פון ביאַליסטאָק, האָט איטשעלע זאַבלודאָווסקי געשיקט גרשון שטיין (אַ זעהר קלוגער איד, א וויצלינג. דעם נאָמען קענט איהר געפינען אין פּנקס ביאַליסטאָק) מיט אַ בריוו אין גובערניע (גראָדנע) און מ׳האָט דעם אידען אן שום קשיות אַרויסגעלאָזען. דאָס איז געווען „איטשעלע״, אַזוי האָט מיין דערציילער פאַרענדיגט די מעשה.

אהרן־שבתי גאָרדאָן, האָט זיך שוין פאַרגעקוקט אויף יחוס און ער האָט מיט זיינע צוויי קינדער געטאָן זעהר פיינע שידוכים. איינמאָל, דאָס איז געווען אַרום 1855, איז אהרן־שבתי געקומען צופאָהרען ביי דער נאַכט, אריין צום זון, מרדכי, וואָס איז אַלט געווע אַ 15 יאָהר, האָט אים אויפגעוועקט פון שלאָף און געזאָגט: מרדכי, מ׳קען דיר שוין אָפּגעבען מזל־טוב, דו ביסט געוואָרען אַ חתן. מרדכי גאָרדאָן, האָט גאָרניט געענטפערט, זיך איבערגעדרעהט אויף דער אַנדערער זייט און וויטער געשלאָפען.

אין אַ שטיקעל צייט אַרום, האָט אהרן־שבתי מיטגענומען זיין בן־יחיד, מרדכי, אַוועקגעפאָרען און האָט איהם חתונה געמאַכט מיט „פייגעלע באַרוכין״ פון פינסק — קאַרלין. מיט דער פייגעלע באַרוכין גאָרדאָן, וואָס איז געוואָרען אַ ברכה פאַר ביאַליסטאָקער אַרימעלייט, האָט מרדכי גאָרדאָן, אָפּגעלעבט דעם גאַנצען לעבען (ביז די באָלשעוויקעס אין סאָוועט־רוסלאַנד), אַ לעבען אין עושר און אין כבוד.

פייגעלע גאָרדאָן

פייגעלע באַרוכין, איז געווען ר׳ יענקל קאַרלינער׳ס זצ״ל אַן איניקעל. דער גאון ר׳ יענק׳ל קאַרלינער, דער בעל „משכנות יעקב״ (ווילנא תקצ״ח), איז געווען ב״ד אין קאַרלין־פינסק מיט איבער הונדערט יאָהר צוריק! זיין נאָמען אין יענער געגענד איז געווען אַזוי גרויס און אַזוי חשוב, ניט וויניקער, ווי ר׳עקיבא איגר אין פּוזנע (פּויזן). פאַר זיין סופר משכנות, שאלות ותשובות, צאָלט מען הייַנט אַ סך געלט, אויב מ׳קריגט אים. ר׳ יענקל׳ע קאַרלינערס ברודער, איז געווען דער גאון ר׳ יצחק קאַרלינער, דער בעל „קרן אורה״ (ווילנע תרי״ם) אָט דאָס איז געווען דער יחוס פון די באַרוכינס אין ביאליסטאָק, וואָס האָבען זיך כמעט אלע פאַרזאָמעלט ביי אונז, ארום פייגעלע גאָרדאָן.

דעם צווייטען יחוס שידוך, האָט אהרן־שבתי געטאָן מיט זיין טאָכטער הינדע־ריבע (ריווע) מיט די ארקינס פון לונא, פון יענער קליינער, באַרימטער שטעטעלע ביים ברעג „ניעמאַן״, ניט וויט פון גראָדנע, אַרומגערינגלט פון סאָסנאָווע וועלדער. דאָרט זיינען אויסגעוואָקסען די האָלצענדלערס, די גבירים, די ארקינס, מענשען אויסגעקנאָטען פון תורה, השכלה און פרומקייט, לויט דעם דאָמאָלסדיקן שטייגער. די השפּעה פון די ארקינס אויף זייער קריַיז, איז געווען געוואָלטיג. כמעט אַלע לונער אידען און פון ארום לונע, זיינען געווען ביי די ארקינס אויף שטעלעס. צו א רב, צו להבדיל אַ בעדער, האָט מען אין שטעטל ניט צוגענומען אַן די ארקינס. דער „לונער פרוש״, אליער דוב ליבערמאַן, אהרן שמואל ליבערמאַנ׳ס פאָטער, איז געוואָרען „לונער פרוש״, ד. ה. אַן אידעם פון לונער רב, נאָר וויל דער רב איז געווען אַ וויטלויפיגער פון די ארקינס און דאָס איז שוין געווען אַ נדן פאַר אַ שידוך.

די פאָמיליע אַרקין אין לונע, איז באַשטאַנען פון אהרן ארקין, דער פאָטער; און פון זיינע זין: יודל, בער און אברהם. פון דער שמאַלץ־גרוב, האָט אונזער אהרן־שבתי גאָרדאָן געגנומען זיין אייגענעם מרדכי־חצקל ארקין (דוכט דער זוהן פון בער אַרקין) און האָט איהם אַריינגענומען צו זיך אין געשעפט אין ביאַליסטאָק. אין דעם געשעפט, איז שוין מאטע־חאַצקל ארקין געבליבען זיין גאַנץ לעבען שותפות מיט מרדכי גאָרדאָן.

אינטערעסאַנט איז פאַר יענער תקופה, לאָמיר זאָגען, אין די פופציגער יאָרען פון פאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט און אויך שפּעטער, אַז די רייכע אידען אין גראָדנער גובערניע, זיינען געווען האָלצענדלער, וואָס פלעגען שיקען האָלץ קיין פּרייסען מיטן וואָסער.

למשל, האָט זיך דעמאָלס אויסגעבילדעט די דינאַסטיע ארקין אין לונע, די ליפּשטיין׳ס אין סלאָנים, שפּעטער די העללערס, די ראַכמילעוויטשעס, יעזערסקי אין וואָלקאָוויסק און וויידער אין סלאָנים די שטיינבערגערס (מאָטע און חנה) און צדיק דובינבוים (הערשל העפנערס פון ביאַליסטאָק מחותן). די ביאַליסטאָקער האָלץ־הענדלער אויף פרייסען פון יענער תקופה (נאָך איטשעלע „דעם גביר״) רעכען איך דאָ ניט מיט, ווייל די ביאַליסטאָקער, כאָטש עס זיינע געווען צווישען זיי נגידים און אפשר גבירים אויך, אָבער צו קיין דינאַסטיעס, וואו תורה, השכלה, צדקה און רייכקייט אין דער גאַנצער פאָמיליע זיינען געשטאַנען אין פראָנט, האָבען זיך ליידער אין ביאַליסטאָק מער ניט אַרויסגעוויקלט, צוליב פאַרשיידענע טעמים. דער אייגציקער אין מיין צייט פון דער בראָנשע, שייע־יאָסעל שוויף (טביה וויס מחותן פון ווילנע), וואָס איז געשטאַנען העכער גייסטיג, ווי די אַנדערע, איז געווען אַ שישלעוויצער.

אַ קיצור, אהרן־שבתי׳ס איידעם, מאָטע־חאַצקל ארקין, איז אָנגעקומען אין ביאַליסטאָק 1856/57. ער איז דאָמאָלס אַלט געווען 15 יאָהר. וויסט איהר, וואָס ער איז געלאָפען די ערשטע זאַך אָנקוקען אין דער גרויסער כרך ביאַליסטאָק? דעם „גביר׳ס״, איטשעלע זאַבלודאָווסקיס, בית המדרש. עס איז געווען מנחה־צייט. דער „גביר״ האָט באַלד באָמערקט, אַז אַ פרעמדער יונגערמאַן דרעהט זיך אַרום אין בית המדרש, איז ער צו אים צוגעגאַנגען און האָט אים געפרעגט: „ווער זייט איהר, יונגערמאַן״? האָט ער אים געענטפערט, אַז ער איז ארקין פון לונע, אהרן־שבתי׳ס אייידעם. אַזוי, אַזוי, האָט „דער גביר״, אַ סמאָטשקע געטאָן מיט די ליפּען.

ליבע לאַנדסלייט, וואָס ווייסט איהר, וואָס ווייסט איהר, וואָס ביאַליסטאָק איז אַמאָל געווען מיט כמעט ניינציק, הונדערט יאָהר צוריק, איהר קענט אייך פֿאַרשטעלען, ווי קליינשטעטלדיק עס האָט אויסגעזען, פונדעסטוועגען, איז ביאַליסטאָק שוין דעמסאָל געווען די רעזידענץ, די הויפּשטאָט, אין אונזער געגענט און די קליינשטעטלדיקע אַרום ביאַליסטאָק, וואשליקאָוואר, זאַבלודאָוואר, סופּראַסלער, האָראָדאָקער, טרעסטינער, גאַניאַדזער, קניישינער, באדקער, יאשינקאָוואר, א. א. וו., פלעגען אַ גאַנצען זמן אָפּשפּאַרען קאָפּיקעס, כדי צו פֿאָהרען חל־המועד, אַנקוקען אין ביאַליסטאָק דעם גבירס פֿאַלאַץ מיט זיין בית־המדרש (די שפּע־טערדיקע „קאָר־שול") און זיך פֿאַרגינען א לוקסוס, אויב ס׳איז נאָך געווען 2 קאָפּיקעס אין קעשענע, אויפּעסטן אַ ביאַליסטאָקער קוכען מיט מאָהן.

אין מיינע צייטן, מיט אַ זעכציק יאָר צוריק, האָבען ביאַליסטאָקער בעלי־בתים, פֿאַבריקאַנטן, אָדער אַנדערע סוחרים, מיט אַ שוואַכקייט פֿאַר נגינה (זינגען), געהאַט אַן אַמביציע, צו זעהן די וואַרשעווער אָפּערע, הערען דאָרטען דעם וועלט באַרימטען אי־טאַליענישען זינגער „באַטעסטיני". וואָס וויסט איהר, וואָס וויסט איהר, וואָס דאָס האָט באַדייט; אַ גאַנצען ווינטער, פלעגט מען ריידען פון „באַטעסטיני" און פון „קאַנאַרעק׳ס" קאָווע מיט די „קייזערקעס" (קליינע זעמעלעך געבאַקען אויף פוטער). עס איז רעכט געווען באָדאי א וועקסעל ניט צו צאָלען און אפילו די ווייב אָפּצונאַרען, אַז מ׳פֿאָרט צוליב געשעפּט, אַבי זעהן די וואַרשעווער אָפּערע. יאָ, ליבע אידען, „עולם כמנהגו נוהג", דער חשק צום זעהן אָדער הערען עפּעס, איז געבליבען דער זעלבער, נאָר דער טעם, וואָס צו זעהן, וואָס צו הערען און וואָס צו לייענען, האָט זיך געביטען. אַמאָל איז מען די ערשטע זאַך געלאָפּען זעהן אַ בית־המדרש מיט זיינע זעלטענע ספּרים מיט די גאָלד אויסגענעהטע פּרוכת׳ן און ספּרי־תורה־מענטעלעך און בכלל די כלי־קודש. און אין מיינע בחור׳שע יאָהרען, איז מען שוין געלאָפּען זעהן, להבדיל, אין וואַלד דעם „סאד ראסקאָם", די „אָטקריטאַיִא סצענא" (די אָפּענע סצענע) מיט די „שאַנסאָנעטקעס" און הערען זייערע רוסי־שע „ראָמאַנסען" און זייערע „קופּלעטען"! וועלן עס וואָלט ניט זיין אַזוי אָנגעדריפּעט אויפן האַרצן, סיי פון כלל ישראל צרות און סיי פון אייגענע ניטוואויילקייט, וואָלט איך אייך ביאַליסטאָקער, דער־מאָנט, די לידלעך מיט די וועריטער. נאָר לאָמיר דאָס לאָזען אויף אַן אַנדער מאָל.

נאָר לאָמיר זיך אומקערען צו אהרן־שבתי גאָרדאָן, וואָס האָט שוי אַרום 1856/57 געהאַט חתונה געמאַכט ביידע קינדער און איז נאָך געבליבען א גרויסער נגיד. דאָס האָט מען געקענט זעהן פון זיין שעהנעם הויף אויף ליפּאָווע (די דריטע הויז פון „נייוועלט", אַנטקעגען נאָווע־ליפּע געסעל).

אהרן־שבתי, איז געשטאָרבען אין 1869, אין ווין. אין גאַנצען איז ער אַלט געווען 49 יאָהר און מרדכי גאָרדאָן געבאָרען 1940, וואָס איז אַלט געווען 29 יאָהר, האָט איבערגענומען דעם געשעפט און האָט אָנגעהויבען צו פיהרען מיט זיין שכל און מיט זיינע פע־היגקייטען. זיין שוואָגער, מאטע־חאצקעל ארקין, האָט ער אַריינ־גענומען אין געשעפט. ער האָט אַ נאָמען געגעבען די נייע פירמע „מאָרקוס א. ש. גאָרדאָן".

איינע פון זיינע ערשטע אויפטוכצען איז געווען, ער האָט אָפּגעקויפט די הויז אויף וואַרשעווער גאס (אַלעקסאַנדראָוו־סקאַיע), וואו די ריגער באַנק איז געווען, האָט באַצאָלט דעמסאָל לערך אַכט טויזנט רובעל (אַ סך געלט, איז דאָס אָמאָל 1870, גע־וועז) און ער האָט אָוועקגעשיינקט די יאָרליכע הכנסה פון 800 רובל אויף עולמות פֿאַר פֿאַרשיידענע צדקה־חברות, צום פֿאַרטיי־לע אלע יאָרצייט פון אהרן־שבתי גאָרדאָן.

ער האָט זיך געמומען צום געשעפט, איינצואָרדענען אויפן דיי־טשען שטייגער און ער האָט עס דערגרייכט. די פּינקטלעכקייט און די פּרינציפּען, וואָס די פירמע „מאָרקוס א. ש. גאָרדאָן" אין ביאַליסטאָק, האָט אייגענעפירט, האָב איך דאָס נאָר געזהען ביי די גרויסע פירמעס אין אויסלאַנד און אויך ניט ביי אלע.

מאָרקוס גאָרדאָן, וואָס האָט שוין געזהען געלט אין דריטען דור אין זיין משפּחה (דער זיידע יודל גאָרדאָן, איז שוין געווען אַ נגיד) און כאָטש ער האָט געזהען, אַז זיין פאַרמעגען וואַקסט, ווי אויף הייוען, האָט ניט פאַריסען דעם נאָז און האָט קיינמאָל ניט שטאַלצירט מיט זיין רייכקייט, כאָטש ער האָט באמת געהאַט מיט וואָס צו שטאַלצירען, ערשטענס איז ער געווען דער רייכסטער איד אין ביאַליסטאָק (נאָך איטשעלע זאַבלודאָווסקי), צוויישען אַ סך אידען גבירים, וואָס זיינען אַריופגעשוואומען אין די זעכציקער — זיבעציקער יאָרען פון פאַרגאַנגענעם יאָרהונ־דערט, צווייטנס האָט ער אויסגעזהען זעהר שעהן און פֿאַרנעהם (אדעל דיק) מיט זיין אויסערליכקייט און מיט זיינע מאָניריען, דרי־טענס, איז ער געווען, אַ משכיל, אַ וואויל־געלערנטער; צו גאָט און צו לייטען, אַזוי פלעגט מען אין דער אַלטער היים, שילדערן קורץ אַ מענשען, וואָס האָט זיך געקענט געפינען צווישען תלמידי חכמים און צווישען ניט אידען, דייטשען און רוסען, מיט וועלכע ער האָט געפּיהרט גרויסע געשעפּטען, פּערטענס, וואָס איך באַ־טראַכט דאָס פֿאַר זיין גרעסטען שבח, וואָס צדקה און אונטערשטי־צונג, האָט פֿאַרנומען ביי אים און ביי פּייגעלע אפשר דעם גרע־סטען חלק אין זייער שטוב־הוצאה.

מרדכי גאָרדאָן, האָט ניט געפּיהרט קיין שפּעקולאַציאָנס גע־שעפּטען, ער האָט אַ סך פֿאַרדינט, אָבער פון גרויסע נאָרמאַלע געשעפּטען און לויט דעם מאָסשטאָב, האָט ער איינגעפּיהרט זיינע הוצאות; שטענדיג געגעבען און אין אַלע זאַכען זיך באַטייליגט, ניט איינמאָל צופיל און אַן אַנדער מאָל גאָרניט. איך האָב שוין אויבען דערמאָנט, אַז אים האָט ניט געפֿאַרט, אַז וואָלקאָוויסקי האָט געגעבען מיט פינף רובל מעהר. גאָרדאָן האָט ניט געזוכט דעם כבוד אַריבערצושטייגען און צו זיין דער ראש, כאָטש ער האָט געקענט, סיידען, אַז דער רב אָדער קהל האָט אים געשטופט דערצו.

איך וועל אייך דערציילען דערצו אַ קליינע מעשה, וואָס וועט אייך דינען אַלס אילוסטראַציע. אין 1885, צווישן יאָהר שפּעטער, וויי ר׳ שמואל מאָהילעווער זצ״ל, איז געווארען רב אין ביאַליסטאָק, האָט ער פֿאַרטראָכט, צו בויען אַ נייעם גמילות חסדים אויפן הויף פון „קאָמיטעט" (מושב זקנים) אויף גומיענער גאס. ער האָט צוזאַ־מענגערופען אַן אסיפה ביי זיך און האָט פֿאַרגעשלאָגען, מ׳זאָל שאַפֿען אַ קאַפּיטאָל פון צוהען טויזנט רובל.

אַז עס איז געקומען צום פֿאַרשרייבען די נדבות, האָט וואָל־קאָוויסקי געצייכענט 550 רובל (עס איז אים שוין דאָמאָלס שווער לעך געווען), האָט גאָרדאָן זיך פֿאַרשריבען 500 רובל, כדי ניט אַריבערצושטייגען וואָלקאָוויסקי׳ן, נאָכדעם האָט חיים־בער זאַק־היים געגעבען 500 רובל, פון א ירושה פון ישעיה ליפשיץ האָט מען באַקומען 500 רובל, לעאָן זאַקהיים 300 רובל, אליה מיללאָך 300 רובל, פון א ירושה קאַפּל מילנער — 200 רובל, פון אַ ירושה ליב ציפּעס (שאפיר) — 200 רובל, אַפּטייקער ווילבושעוויטש 150 רובל, יעקב שלמה באריש — 100 רובל, שמואל ראָזענטהאָל — 100 רובל, סענדער מעדאָוניק — 100 רובל.

אַז מרדכי גאָרדאָן האָט געזהען, אַז די נדבות זיינען צו קליין,

צום צונויפזאַמלען צוהן טויזנט רובל און אריבערשפרינגען די עלטערע גבירים, האָט ער ניט געוואָלט, האָט ער געגעבען נאָך זעקס הונדערט רובל, כלומרשט אַלס הלואה, ד. ה., ער לייט דעם גמילות חסדים 600 רובל, אַ חוץ זיין נדבה פון 500 רובל. אַלזאָ צוזאַמען האָט ער געגעבען 1100 רובל. דאָס איז געווען דער ערשטער מאָל, וואָס אונז איז באַקאַנט, וואָס גאָרדאָן האָט געגעבען טאָפעלט, ווי וואָלקאָוויסקי.

ביי דער געלעגנהייט מוז מען דערמאָנען, אַז מיט אַ שטיקעל צייט פריהער (1878) האָבען די ביאַליסטאָקער פרויען געמאַכט דעם אַלטען גמילות־חסדים, אַ קאָנקורענץ־געשעפט; זיי האָבען געגרינדעט אַ חברה „סומך נופלים".

באַשע־רבקה בלאָך, פון סענדער בלאָך'ס ע"ה משפחה, און נחמה פערליס, איטשעלע, דעם גבירס טאָכטער, האָבען צונויפגעזאַמעלט 12000 רובל (צוועלף טויזענד) און געגרינדעט אַ חברה „סומך נופלים", צום שטיצען אָרונטערגעקומענע בעלי־בתים, וואָס האָבען שוין אָפילו קיין משכן ניט צום פאַרזעצען און קענען גאָרניט צוזאָגען צו באַצאָלען אין משך פון זעקס חדשים, ווי אין די תקנות פון גמילות חסדים. אין סומך נופלים האָבען זיי באַקומען אַן הלוואה ביז 100 רובל, אויסצואָלען אין משך פון דריי יאָר. די גבאי'טעס אין סומך נופלים, זיינען געווען לאה וואָלקאָוויסקי, יחיאל־בער וו. פרוי און פייגעלע גאָרדאָן, מרדכי ג. פרוי (און נאָך אַנדערע: שרה'לע זאַבלודאָווסקי, בריינדל בלאָך, חיה־לאה קאַנעל און זיסל ראָזענטהאַל).

ביי יחיאל־בער וואָלקאָוויסקי, האָב איך דערמאָנט, אַז ער האָט זיך אינטערעסירט מיט אידישע קולטור אינסטיטוציעס, למשל, מיט דער דייטשער חברה „מקיצי מרדמים" (אַרויסצוגעבען אַלטע מאַנוסקריפטען אַדער איבערדרוקען אַלטע ספרים, וואָס זיינען שוין פאַרשוואונדען). אַלזאָ, אי מרדכי גאָרדאָן, אי זיין שוואָגער מאטע־חאצקל ארקין, זיינען געווען מיטגלידער פון „מקיצי נרדמים". בכלל, איז כדאי צו דערמאָנען, אַז ביאַליסטאָקער בעלי־בתים, האָבען געהאַט אַ גוטען געשמאַק, זיי האָבען געוואוסט, וואָס דער השכלה פעלט, דעריבער, זיינען אַ סך בעלי־בתים צוגעשטאַנען צו דער חברה „מקיצי נרדמים"; מרדכי גאָרדאָן, מאטע־חאַצקל אַרקין, אברהם־עבער וואָלקאָוויסקי, חיים־בער זאַקהיים, יחיאל־מיכל זאַבלודאָווסקי, מרדכי־שלמה וועגדעל (א. ש. הערשבערג שווער), יהודה וואָלק, ברוך ליפשיץ, אלי' הירשהאָרן, יהודה ישראל קאָלעצקי, ליב ליפשיץ און שמואל ב"ר יעקב ראָזענבלום.

און אַזוי ווי מיט דער חברה „מקיצי נרדמים", אַזוי איז גאָר־דאָן געווען אַ מיטגליד אוין אין אַנדערע קולטור־געזעלשאַפטען און אין ביאַליסטאָקער חברות. געווינטליך, זיינען יחיאל־בער וואָלקאָוויסקי און מרדכי גאָרדאָן געווען די הויפט־גבאים אין די ביאַליסטאָקער חברות און זיי האָבען זיי אונטערשטיצט. די חברות און אלע אַנדערע קולטור זאַכען, וואָס זיי האָבען אונטערשטיצט, לאָז איך אפשר אויף אַן אַנדער מאָל, ווייל איך ווייל דאָ ניט מער מאָריך זיין.

מ'קען דאָך מיינען, אַז מרדכי גאָרדאָן, וואָס האָט געפירט כמעט אַ קאָנסערוואַטיוון אידישען שטייגער־לעבען, איז געווען אַ בית־המדרש'ניק, אַדער גאָר אַ ישיבה־בחור. ניין! אַ גרוסער טעות! אַ חוץ דעם, וואָס ער האָט אויסגעזעהן זעהר נאָבעל, איז ער טאָקע געווען זעהר מאָדערען און, אַז ער האָט געדאַרפט, צו־ליב זיינע גרויסע געשעפטען, אַדער אויף זיינע פריוואַט־רייזעס, פלעגט ער זיך געפינען אין זעהר פיינע קולטווירטע (אויב מ'קען אַזוי אַנרופען) געזעלשאַפטען. די „פאַדקלאַדקע" (די אונטערלא־גע, די אונטערפוטער) אָבער, איז ביי אים געווען אַ שטרענג אידי־שע. ווו ווייט ער האָט נאָר געקענט, האָט ער זיך דערווייטערט פון די רעגירונגס־קרייזען, וואָס אַנדערע האָבען עס געהאַלטען פאַר אַ כבוד, צו זיין מיט זיי באַקאַנט.

ער האָט דאָס ניט געהאַלטען פאַר א כבוד, צו זיין גוט באַ־קאַנט מיטן פאָליציי־מייסטער, אָדער גאָר מיטן גובערנאַטאָר, וואָס עס האָט זיך אייגענטלעך געפאַסט פאַר אים, דעם רייכסטען אי־דען אין ביאַליסטאָק און, איך מיין, דעם קולטוואווירסטען, צווישען די אַלטע גבירים אין שטאָט, ווייל ער, גאָרדאָן, איז געווען ניט קיין „סאַמאָוטשקא" (אויטאָדידאַקט), ווי איטשעלע זאַבלודאָוו־סקי, אָדער אַפילו, ווי יחיאל־בער וואָלקאָוויסקי, נאָר ער האָט שוין געלערנט שפראַכען ביי גוטע לערערס אין ביאַליסטאָק.

דאָגעגען אָבער, איז ער גוט באַקאַנט געווען מיט די גרעסטע געשעפטסלייט אין רוסלאַנד און אין אויסלאַנד. ווי איך האָב שוין אין אָנהויב דערמאָנט, איז גאָרדאָן געווען דער פאַרטרעטער פון דער גרעסטער, רייכסטער טוך־פאַבריק „בארן שטיגליץ" אין רוסלאַנד (נאַרווא ביי פעטערבורג). די פירמע שטיגליץ, פלעגט אויך קויפען וואָל ביי גאָרדאָנען. טאָקע צו ווערען אַ גאָרדאָן, דאַרף מען פריער קריגען אַזאַ פאַרטרעטונג, פאַרן „סעווערראַ־זאַפאַדני קרייי", צפון־מערב־ראיאָן (אָדער „יוגאָ־זאַפאַדני קרייי", דרום־מערב ראיאָן) און אַזעלכע קונים אויף וואָל, ווי באַארן שטיגליץ. צום קריגען אַזאַ פאַרטרעטונג, דאַרף מען אָבער פריער זיין, אַזאַ פירמע ווי גאָרדאָן מיט אַ רעפוטאַציע פון פופציק — זעכציק יאָר ראַיעלקייט און פינקטלעכקייט.

און, אַז מ'האָט געהאַט אַזאַ באַקאַנטשאַפט, ווי בארן שטיג־לעץ, איז די רוסישע פינאַנץ־וועלט געשטאַנען פאַר גאָרדאָנען אָפען, כאָטש ער האָט דאָס גאָרניט געדאַרפט און ער האָט דאָס גאָרניט אויסגענוצט. די פירמע שטיגליץ, צוויי ברידער, געשמד־טע דייטשע אידען, געקומען קיין רוסלאַנד, מיט אַ 150 יאָר צוריק, האָבען עס אַזוי ווייט דערגרייכט, צו ווערען די רייכסטע אין רוס־לאַנד, צווישען די סך גרויסע רוסישע מיליאָנערען. אַ חוץ דער גרעסטער טוך־פאַבריק, האָט זיי געהערט גרויסע בענק (באַנקען), גרויסע אַנדערע אונטערנעמונגען א. א. וו. די פירמע שטיגלעץ, האָט עקזיסטירט איבער הונדערט יאָהר, ביז די באַלשעוויקעס, האָבע געזאָגט געגוג, מ'דאַרף ניט אַזעלכע גוטע טוך, מ'דאַרף ניט אַזעלכע גרויסע בענק און מ'דאַרף ניט אַזוי גוט לעבען און מ'דאַרף ניט אַזוי גוט עסען (אַ חוץ עטליכע יחידי סגולה).

מרדכי גאָרדאָן, איז די גאַנצע יאָהרען, וואָס איך געדענק, געווען אַ פעטערבורגער ערשטער גילדי סוחר. דאָס האָט אים גע־געבען די רעכט צו וואוינען אין רוסלאַנד, אַ חוץ „דער טשערטא" (אַ באַשטימטער ראַיאָן, וואו אידען האָבען געמעגט וואוינען).

מיר האָבען געהאַט אין ביאַליסטאָק אַ סך גרויסע וואָל־העגדלער, אָנהויבנדיק פון אידען אַרעמעלייט, די נעמען וויל איך ניט דערמאָנען, און פאַרענדענדיג מיט דעם גביר לעאָן זאַקהיים, וואָס האָט אין רייכקייט געיאָגט גאָרדאָנען, אָבער מיט גאָרדאָנען, האָבען זיי זיך קיינער ניט געקענט פאַרגלייכען. גאָרדאָן האָט ניט נאָר געהאַט צווישען זיינע קונדען די פירמע שטיגליץ און די מי־ליאָנען־פירמע „מאָעס" אין כאַראַשץ, נאָר אויך די גרעסטע פיר־מעס אין פוילען, אין לאָדזש, טאָמאַשאָוו, זגיערזש א. א. וו.

ליבע לאָנדסלייט, איך דערצייל אייך, דוכט זיך, אַזעלכע גלייכגילטיגע מעשיות, וואָס די „היינט־וועלטיקע", וואָס מיינען, אַז געלט קען מען נאָר מאַכען אין שפּעקולאַציעס און נאָר מיט אַ דריי. אַ טעות, עס איז אויך אַ טעות, צו מיינען, אַז גאָרדאָן, איז אפשר געווען אַ קליינער בעל־הוצאה, א קליינער אויסגעבער, דע־

ריבער האָט ער אָנגעקליבען אַ סך געלט, אָדער אפשר געפינט איר, אַז ער האָט קליינע נדבות געגעבען. אַ געוואלטיקער טעות. איך האָב אין אָנהויב פון די זכרונות דערציילט, אַז גאָרדאָן האָט געלעבט מיט אַ סיסטעם און געגעבען צדקה דעם גאַנצען לעבען מיט אַ סיסטעם, ניט איינמאָל אַ סך און דעם אַנדערען מאָל גאָר־ניט. פאַר פופציק יאָר פון אַזאַ פירונג, קען איך איך עדות זאָגען.

גאָרדאָנס הויז, האָט פאַרלעבט מיט פערציג — פופציג יאָהר צוריק, טויזנט רובל אַ וואָך, וויסט איר, למשל, וואָס עס האָט גע־הייסען אין יענער צייט טויזנט רובל אין ביאַליסטאָק? טויזענד רובל, זיינע טאָקע געווען נאָר פינפהונדערט דאָלאָר, אָבער ער־שטענס, האָבען מיר געלעבט אין רוסלאַנד ניט אין אַמעריקע און ניט אין פּעטערבורג אָדער אין מאָסקווע, נאָר אין ביאַליסטאָק. די וויכטיגסטע זאַך ביי די פינפהונדערט דאָלאָר אַ וואָך, איז, וואָס דאָס איז געווען לערך מיט 45 יאָהר צוריק, וועט אַ דאָלער אָדער צוויי אין נוי־יאָרק, איז נאָך אויך געווען אַ גאַנץ שיינער דרשה־געשאַנק.

מרדכי גאָרדאָן׳ס פאָטער, אהרן־שבתי האָט אים איינגעקויפט יחוס. ער האָט באַקומען אַ פרוי, פייגעלע בארוכין, ר׳ יענק׳לע קאַרלינערס אַן אייניקל. טאָקע קיין נדן, האָט ברוכין ניט געהאָט צו געבען, אפשר קוים צוגעזאָגט, דערפאַר אָבער, האָט „פייגעלע" געהאָט אַ גאָלדענע הארץ און אַ וועלט מיט בארוכינס־קרובים, וואָס אַ גרויסער טייל פון זיי, האָט געלעבט ארום איר.

מ׳פלעגט אין ביאַליסטאָק זאָגען, אַז פייגעלע־גארדאָן־באָרו־כין, פלעגט דאָנערשטאָג נעמען איר וואָכענגעלט פינף הונדערט רובל (פינף הונדערט רובל אַ וואָך), און פרייטיג פלעגט איר שוין אויספעלען אויף שבת.

קיין בעלער און קיין „פּאַרטיס", פלעגט גאָרדאָן ניט פּראַווען, נאָר די בריידע שטוב־הוצאה, די כאַליאַסטרע קינדער און די מש־פחה־אונטערשטיצונגען פלעגען איינשלינגען די 500 רובל. יעדע־רער פון די נויטבאַדערפטיגע פלעגט קריגען אַלע וואָך זיינע „וויי־דזשעס", וויי ביי אייך אין דער „טרעזשורי". איז דאָס געווארען אַ חזקה, האָט מען ביי יענעם די חזקה קיינמאָל ניט צוגענומען, אַזוי לאַנג, ווי די פירמע גאָרדאָן האָט עקזיסטירט.

פאַר זיך פערזענלעך, האָט גאָרדאָן געלעבט זעהר באַשיידען, סיידען, דאָרטען, וואו ער האָט געמוזט פרעזענטירען די פירמע „מאַרקוס א.ש. גאָרדאָן". ער האָט קיינמאָל ניט געווואָלט אויפ־רייסען די אויגען און האָט אָפּגעלעבט דעם גאַנצען לעבען מיט זיין גרויסער משפחה אין דעם אייַ־עטאַזשיקען מויער׳ל, וואָס זיין טאַטע אהרן־שבתי, האָט מיט 60 יאָהר צוריק געקויפט. ער האָט ניט געווואָלט בייטען די דירה און האָט ניט געווואָלט פאַרען אין קיין אייגענע קאַרעטע, טאָמער וועלען די „איזוואָזשטיקעס" זיין אויף אים אין כעס, וואָס ער נעמט צו ביי זיי חינוה.

יחיאל־בער וואָלקאָוויסקי האָט ניט געקוטק אויף אַזעלכע קליניקייטען. ער פלעגט יאָ פאַרען אין א אייגענע קאַרעטע מיט אַ גוטען געשפּאַן.

די פירמע „מאַרקוס א. ש. גאָרדאָן", וואָס איז באַשטאַנען פון מרדכי גאָרדאָן, פון זיין שוואָגער מרדכי־חאצקל אַרקין און פון זיין זון יוליוס גאָרדאָן, איז געווען, לאָמיר זאָגען אַרום 1900 — 1910 פון די רייכסטע אידישע פירמעס, אפשר טאָקע די רייכסטע, ניט נאָר אין ביאַליסטאָק, נאָר אין דער גאַנצער געגענט אַרום ביאַליסטאָק. זיי האָבען געהאַנדעלט, ווי איך האָב שוין דערמאָנט, מיט וואָל, שטיגליצעס טוך און אַ חוץ דעם, האָבען זיי געפירט אַ שטילען באַנק־געשעפט, ד. ה. זיי האָבען געמאַכט וועקסעל־דיס־קאָנט, ווי די ריגער באַנק, ווילנער באַנק און די קאָמערצבאַנק אין ביאַליסטאָק, ווייל די גאָרדאָנס, האָבען געהאָט מער פרייַ געלט, אייגענעם קאַפּיטאַל, ווי די דערמאָנטע בענק.

זייער געשעפּטס־הוצאות מיט 40 — 50 יאָר צוריק, זיינען געווען פאַר ביאַליסטאָקער באַגריף, דאַמאָלס, געוואָלטיג גרויס. למשל כדי צו געבען אייך אַ באַגריף, דערצייל איך אייך אַז גאָר־דאָן האָט געצאָלט זיין בוכהאַלטער און דייטשען קאָרעספּאָנדענט, מאַרגאָלין, פינף טויזנט רובל א יאָר, ד. ה. הונדערט רובל אַ וואָך. ווען אימיצער פון די פאַבריקאַנטען, וואָס האָבען זיך געהאַלטען פאַר נגידים, וואָלטען פאַרמאָגט 5000 רובל, וואָלטען זיי אין יע־נער צייט ניט אָנגעזעצט.

זייער קאָנטאָר, די קאָרעספּאָנדענץ, די בוך־פירונג מיט דער גאָנצער אָרדענונג, איז געווען די מאָדערנסטע, פונדעסטוועגען, האָט דער פעטער יאָסקאָלקע, דער קאָסירער, קיינמאָל ניט אויס־געטאָן די היטעל. ער איז אפשר געווען דער אייניציקער אין דעם פרט און ער איז אויך געווען דער אייניציקער, וואָס איז געווען אין כעס, טאָמער האָט מען אימיצען געגעבען אַ רובעל; ער האָט מו־רא געהאַט, טאָמער צושלעפּט מען זיין פּלימעניקס געלט.

אַ חוץ די פאַר־דערמאָנטע, איז געגאָנגען אַ גאַנצע סעריע פון אָנגעשטעלטע (אַפישעלס) קרובים און פרעמדע און יעדערער פון זיי, האָט געזונען מער „זשאַלאָוואַניע" (וואָכענגעלט), ווי די מורה־הוראה׳ס אין ביאַליסטאָק, דאָס קענט איר מיר גלויבען אַן אַ שבועה.

פונעם היסטאָרישען שטאַנדפונקט, איז כדאי צו דערמאָנען, אַז דוד וואָלאָך, מאַקסים ליטווינאָוו׳ס (געוועזענער סאָוועט־רוסי־שער אויסען־מיניסטער) פעטער; משה וואָלאָך׳ס ברודער דוד, איז געווען דער אייגקויפער פון וואָל ביי מרדכי גאָרדאָן.

בכלל, האָט זיך ביי די גאָרדאָנס אויף די צוויי גרויסע, טיפּע, הויפען, געפירט אַ קליינע אידישע מלוכה (מענדעל לעמבערג׳ס הויף, וואָס אין פראָנט אין ליפאָווע גאָס, איז געשטאַנען נאָר אַ ברוינער פאַרקאַן, האָט אויך געהערט צו גאָרדאָנען). אַ חוץ, וואָס גאָרדאָן האָט איינגעאָרדענט ביי מענדעל לעמבערג אין הויף אַן אייגענעם בית־המדרש׳ל, כאָטש גאָרדאָן האָט ניט געהערט צו די גאַנץ פרומע און כאָטש ער האָט געהאַט שטעט אין א סך בתי מדרשים האָט גאָרדאָן געהאַלטען אַ ספּעציעלען מלמד פאַר די קינדער, וואָס איז באַקאַנט געווען אין שטאָט אַלס „גאָרדאָנס מלמד".

„גאָרדאָן׳ס מלמד", האָב איך דערמאָנט אין מיין אַרטיקל „ר׳ שמואל מאָהילעווער" „שטימע" נר. 250, וועו איך האָב אויס־געערבענט די געסט, וואָס פלעגען אַלע טאָג טרינקען טיי ביי מיין עלטער־פּעטער אברהם־בער מאַרקוס ע״ה און פלעגען דיסקוטי־רען די „חובבי ציון" פראָגען. אַזוי ווי איך האָב פאַרגעסען דעם מלמד׳ס נאָמען, האָב איך אַרויסגעזאָגט אַן השערה, אַז דאָס האָט געקענט זיין אליעזר־דוב ליבערמאַן. אַ טעות, קומט שטענדיג אַרויס, וועו מ׳זאָגט אַרויס אַ בויך־סברא, ניט וויסענדיק געניו. גאָרדאָן׳ס מלמד האָט געהייסען ר׳ משה־צבי וואָלקאָוויסקי. אָטאָ דער מלמד האָט זיך מער באַשעפטיגט מיט ישוב־ארץ־ישראל, ווי מיט גאָרדאָנס קינדער, ווייל ער האָט געהאַט די געזיכערטע שטעלע ביי מרדכי גאָרדאָן.

איידער איך רעכען אויס, גאָרדאָנ׳ס און ארקינס קינדער און די שידוכים, וואָס זיי האָבען געטאָן, וואָלט איך נאָך וועלען דער־מאָנען, וויפיל פאַרטרויען אונזער „גאָסודאַרסטוועגני באַנק" (שטאַטסבאַנק) האָט געהאַט צו גאָרדאָן׳ס פירמע פאַר פופציג יאָ־רען.

אין רוסלאַנד בכלל און אין ביאַליסטאָק בפרט, איז דער גאַנ־צער מסחר געגאַנגען אויף וועקסלען, מ׳פלעגט איינער ביים אַנ־דערן קויפען נאָר אויף קרעדיט און אונטערשרייבען אַ וועקסל. אַז מ׳האָט געדאַרפט געלט, האָט מען געמוזט זוכען אַן אָרט, וואו צו דיסקאָנטירען די וועקסלען. און דאָס האָט אָפהאָנגען פון די קרעדיטפעאיגקייט פון דעם סוחר, וואָס האָט געדאַרפט קריגען די געלט. צו באַקומען א קרעדיט אין „גאָסודאַרסטווענני באַנק", איז געווען זעהר שווער און אַ חוק, וואָס מ׳האָט געדאַרפט זיין קרע־דיטפייאיג, פלעגט די שטאָטסבאַנק נאָר אַ קליינעם קרע־דיט, ווייל זי איז געווען זעהר מיסטרויאיש און אפשר טאָקע אַנ־טיסימיטיש געגען אידען און געגען זייערע געשעפטען.

און גראַד ביי אַזאַ אַנטיסימיטיש און מיסטרויאישע טענדענ־ציע מצד דער באַנק און אירע ניט אידישע מיטגלידער פון דיס־קאָנטע־קאָמיטעט, האָט די פירמע „מארקוס א. ש. גארדאָן" גע־האָט פאַר פופציג יאָרען, אַ קרעדיט פון כמעט אַן האַלבען מיליאָן רובעל, ריכטיג געזאָגט, 480,000 רובעל. צו אַזאַ מדרגה, האָט קיין איד אין גראַדנער גובערניע, ניט דערגרייכט.

ואלה תולדות מ. גאַרדאָן, דאָס זיינען די קינדער פון מאַרקוס גאַרדאָן, 6 זין און 5 טעכטער, און די חשוב׳ע שידוכים, וואָס ער האָט מיט זיי געטאָן: 1) יוליוס, האָט געזומען פאַר אַ פרוי, פרע־דעריקא, זיין פעטער מאָטע־חאַצקל אַרקין׳ס אַ טאָכטער. פרע־דעריקאַ גאַרדאָן, איז געווען זעהר באַקאַנט אין ביאַליסטאָק. איר שוועסטער קלאַראַ, איז געווען אַסוואַלד טרילינגס ערשטע פרוי. יוליוס און פרעדעריקאַ גאַרדאָן, האָבען געהאָט צוויי טעכטער, בייי־דע, זיינען אומגעקומען אין דער היטלער־מגפה. 2) יעקב גאַרדאָן, האָט חתונה געהאָט מיט ראָזע ראַבינאָוויטש, אַ זעהר אינטעלי־גענטע פרוי, פון פינסק פון זיין מאַמעס, פייגעלע באַרוכין׳ס יחוס. זיי האָבען געהאָט איין זון, מיר דוכט, ער לעבט אין ישראל. 3) אַר־טור, האָט חתונה געהאָט מיט אַ ליפשיץ פון וואַרשע, 4) וויקטאָר, האָט געטאָן אַ שידוך מיט הערשל העפנערס טאָכטער פון ביאַלי־סטאָק (איר ערשטער מאַן, איז געווען עליאשאָו פון קאָוונע). וויק־טאָר איז געווען אַ שטודירטער, אַ וויסענשאַפטלער, וואָס איז גע־בליבען אַ צייט לאַנג אין דייטשלאַנד ביי דער אוניווערסיטעט און האָט דאָרטען געלייענט לעקציעס. 5) סערגיי, האָט חתונה געהאָט מיט מאַנאַסאַן פון פּעטערבורג, דאָרטען געלעבט, געווען אַ „בית־זשעוויק", ד. ה. געהאַנדעלט אויף דער בירזשע, געווען זעהר רייך. אַ צופאַל: סערגיי גאַרדאָן און איך מיט מיין משפּחה, זיינען צו־ריקגעקומען פון רוסלאַנד אין סוף פון 1918 קיין ביאַליסטאָק, פלעגען מיר ארומגייען אויף ליפאָווע און אַרומשמועסען אונזער צוקונפט, וואו אַוועקצופאָרען, ער האָט זיך געקליבען קיין פּאַריז. אין 1925, בין איך פון דייטשלאַנד געפאָרען קיין פּאַריז.

אין פּאַריז, בין איך אַריין צו איינעם אַ ביאַליסטאָקער, באַי־קאָווסקי, וואָס האָט דאַמאָלס געשפּילט אַ חשוב׳ע ראָלע צווישען די מזרח־אידען אין פראַנקרייך. און דער באַיקאָווסקי, וואָס פלעגט אין דער יוגענט אונז שטעלען „קלאַפּטער־האַלץ", צום הייצען, האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט געטאָן אַ שידוך מיט סערגיי גאַרדאָן; זיין זון, שוין אַ שטודירטער פראַנצויזישער בירגער, האָט חתונה געהאָט מיט אונזער מרדכי גאַרדאָן׳ס אַן איניקל.

ווידער „וזרח השמש ובא השמש", די זון שיינט אויף, די זון גייט אונטער.

„באַיקאָווסקי פ׳רערעס" (ברידער באַיקאָווסקי), זיינען אַוועק קיין פּאַריז, ווען ביאַליסטאָקער אידען, פלעגען נאָך ניט עמיגרי־רען קיין פּאַריז, עס איז צו טריף געווען, זיך דאָרטען צו באַזעצען. באַיקאָווסקי, דער עלטערער, האָט זיך דאָרטען יאָ באַזעצט, גע־פירט אַ שיינע אידישע הויז אויפן ביאַליסטאָקער אופן. ביז ער האָט, דערגרייכט צו עפּעס. האָט ער געאַרבעט עבודת פרך, קאַ־טאָרגע, ווי מ׳פלעגט ביי אונז זאָגען.

באַיקאָווסקי, האָט אַ סך יאָרען געאַרבעט, ווי אַן איינפאכער אַרבעטער, ביז ער האָט זיך דערשלאָגען, צו מאַכען סינטעטישע שטיינער (פאַלשע בריליאַנטען)! ער האָט אויסגעבויט אַ פאַבריק מיט די נייעסטע איינריכטונגען אין אַנגעסי, האָטע סאָוואָא, ניט ווייט פון דער שווייצער גרענעץ און איז געווארען אַ פראַנצויזי־שער מיליאָנער און סערגיי גאַרדאָן׳ס מחותן. אַזוי ווי באַיקאָווסקי, האָט געקענט מיין טאַטען ע״ה און אונזער גאַנצע משפּחה, פלעג איך אים זעהר אפט באַזוכען. איך האָב זעהר גוט געקענט זיין פרוי זי איז געווען דעם העברעאישען לערערס אָדער רבי׳ס באַראָוויצקי׳ס אַ טאָכטער; זיי האָבען געוואוינט אַנטקעגען אונז ביי אברהם׳ל יאָפע אין הויף אויף וואַשילקאָווער גאס. זיי האָבען דאָרטען געהאַלטען אַ קליינעם רעסטאָראַן (אַ מיטאָג־טיש). באַראַ־וויצקי איז געווען אַסיפּ דימאוו׳ס העברעאישער רבי, ווען זיי האָבען געוואוינט אויפן „ניישטאָט" (אַלעקסאַנדראָווסקאַיאַ) ביי ס׳ראַלע בולקאָוושטיין אין הויף. אַזוי האָב איך געלייענט אין אסיפּ דימאוו׳ס אן ערציילונג אין דער „שטימע" נאָר אסיפּ די־מאוו, געדענקט נאָר, אַז ער האָט געהאָט אַ צושפּאַלטענע ליפּ, ער געדענקט ניט דעם נאָמען „באַראָוויצקי", וואָס איך דערמאָן. באַי־קאָווסקי׳ס איידעם, איז אויך געווען אַ ביאַליסטאָקער, וועלער, פון די ערשטע תלמידים, וואָס פון זיי איז געווארען נאָכן צווייטען וועלט־קריג וויס איך ניט.

ווי איך האָב שוין פריער דערמאָנט, איז מרדכי־חאַצקל אַרקין געווען אַ שותף אין דער פירמע „מארקוס א. ש. גאַרדאָן" און אויף אַזאַ אופן, איז ער אויך געווען אַ שותף אין די מעשים טובים, וואָס די פירמע האָט געטאָן, דעריבער האָב איך אים וויניק באַ־שריבען. אָבער „פטור בלי כלום אי אפשר", פטר׳ן מיט גאַרניט קען איך ניט, אַזאַ שיינעם און ערנסטען אידען, דערצו אַ משכיל פון אַלטען שניט, אַן אַרקין.

מרדכי־חאַצקל האָט געוואוינט אויף נאָוע־ליפּע, אין שכנות, ליידער, מיט דעם אַנטיסעמיטישען פּוילישען דאָקטאָר גראַנאָוו־סקי, וואָס האָט געשטעמפּעלט „לייזער דעם געשטעמפּעלטען" פאַר רייסען עפּעל פון זיין גאָרטען. ד״ר גראַנאָווסקי האָט געמאַכט דעם אינגעל פאַר אַ בעל מום אויפן גאַנצען לעבען און ד״ר כאַזאַנא־ווי׳טש און דעם ראַבינער מאַרקוס, האָט מען צוליב דעם אַרויסגע־שיקט אויף צוויי יאָהר פון ביאַליסטאָק, נאָר ניט דאָס בין איך אוי־סען. אַזאַ טיפען, גרויסען גאָרטען ווי גראַנאָווסקיס מיט אַ צווויי עטאַזשיקען מויער, האָט אַרקין געהאָט אין שכינות מיט גרא־נאָווסקין.

מאטע־חצקל אַרקין, איז שטענדיק אַרומגעגאַנגען פאַר־־חלומ׳ט און פאַרטרויערט. ער האָט ארומגעטראָגען מיט זיך אַ בינטעל אייגענע צרות, זיין פרוי, איז אים געשטאָרבען, ווען זיין אינגסטער זון, בנימין, איז געבאָרען געווארען (אַרום 1880). מ. ח. אַרקין, האָט שוין ניט מער חתונה געהאָט, כאָטש ער איז נאָך גע־וען אַ יונגער מאַן. אויסער דעם, האָט מ. ח. אַרקין, וי די אַמאַליקע אידישע משכילים, מיטגעטראָגען דעם אידישען צער אין האַרצען.

מרדכי־חצקל ארקין, איז גראד געבאָרען אין דער זעלבער צייט און אין יענעם פאָטישען טייל פון גראָדנער גובערניע, ביים ניעמאָן, וואו די זעהר אידען־פריינדלעכע פּוילישע שרייבערין, עליזע ארזשעסקאַ (ארזשעסקאַווא), איז געבאָרען געווארען (גע־וואוינט האָט זי שפּעטער אין גראָדנע). ווער עס האָט אַמאָל גע־לייענט עליזעע אָרזשעסקא׳ס אידישע טיפּען: אלי׳ מאַקאָווער׳,

„מאיר עזאפאוויטש", „ביים ניעמאן" און אירע אנדערע אידישע נשמות, וואס זי באשרייבט, אז די דערהאלטונג די ריינקייט פון אידישען גייסט, שטייט ביי אירע טיפען אן סך העכער, ווי זייער טעגליכע פרנסה־זארגן, וואס פארשטייען, פון וואס אזא מרדכי־הצקל ארקין האט געחלומ׳ט. איך האב אויך געזען, אזעלכע טיפען ביים דניעפער, אין דובראוונע און שקלאוו, נאר ניט דא, איז דער ארט דערפאר.

מ. ח. ארקין, האט געהאט 5 זין און פיר טעכטער: 1) יוליוס ארקין, האט חתונה געהאט און זיך באזעצט אין ווארשא. 2) ארטור האט געלעבט און געשטארבען אין ביאליסטאק מיט איינער 1913, 3) מאקס, 4) גריגארי, האט חתונה געהאט מיט איינער פון די צוויי שעהנע שוועסטערס עלבוים (אסיפ דימאוו דער־מאהנט זיי אין זיינע דערציילונגען), 5) בנימין האט חתונה געהאט פון עסטרייך (זיין פרוי פראנציסקא איז דא ניט לאנג געשטארבען), דער איינציקער איבערגעבליבענער, איז ניט לאנג געקומען פון כארבין און לעבט אין לאנדאן צוזאמען מיט זיין איינציקער טאכטער גיניא, וואס איז איבערגעבליבען פון א קאנ־צענטריישאן קעמפ. מ. ח. ארקינס טעכטער: 1) פרעדעריקע, האט חתונה גהאט מיט מרדכי גארדאן׳ס זון, יוליוס, 2) קלארא, מיט זשוואלד (סעמיאן) טרילינג, זי איז פריהצייטיג געשטארבען אין ביאליסטאק, 3) אנא, האט חתונה געהאט מיט פאליאק פון מינסק און 4) בערטא מיט בארן פון אדעס.

דאס איז דער סך־הכל פון א גרויסע אידישע משפחה און א מיליאנען פירמע, וואס איז באשטאנען פון דריי שותפים: מארקוס א. ש. גארדאן, מרדכי־חצקל (יחזקאל) ארקין און יוליוס גארדאן. אמת׳ע אידען, ניט קיין פאנאטיקער; זייער דעויז׳ו אין געשעפט איז געווען: „ראיעלקייט און יושר". צו זיי פאסט זיך דער אמאליקער לידעל: „שטיל געלעבט, ניט הויך געפלויגען, ניט אויפגעריסען לייטען די אויגען". יודל גארדאן, דער גרינדער פון דער פירמע, איז געשטארבען אין ביאליסטאק 1885, אהרן־שבתי גארדאן, געבארען אין ביאליסטאק 1820, געשטארבען אין ווין 1869, מרדכי גארדאן, געבארען אין ביאליסטאק לערך 1840, געשטארבען אין מאסקווע דעצעמבער 1917. מרדכי־יחזקאל ארקין געבארען אין לונא 1842, געשטארבען אין ביאליסטאק 1925. יוליוס גארדאן, געבארען אין ביאליסטאק לערך 1862, געשטאר־בען אין וואַרשא 1937.

ליבע לאנדסלייט, אזוי ווי איך מוז (ניט איך וויל) פארענדיקן, ווייל איך ארויסזאגען, דאס וואס די תורה, נביאים וכתובים זאגען ארויס וועגען געשיכטע שרייבען, ווייל עס זיינען דא מענטשען, וואס פרעגען קשיות, צו וואס דארף מען דאס?

אונזער תורה האלט זהר שטארק פון שרייבען היסטאריע, זי זאגט אונז אן, דאס צו טאן. איך וועל אייך צוערשט ברענגען א פסוק פון סוף תורה, פרשה האזינו, קאפיטל ל״ב, ז׳: „זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך". פארטייטשט אויף פראסט אידיש, הייסט עס: „געדענק אמאליגע צייטען, פאשטעה דעם אונטערשייד אין צייט צווישען איין דור און דעם אנדערען. אויב דו וויסט ניט, פרעג דיין טאטען, וועט ער דיר זאגען, פרעג דיינע זיידעס, וועלען זיי דיר דער־ציילען".

2) אין דער ערשטער פרשה פון דער תורה, בראשית ה׳, א׳, שטעהט: „זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלקים אדם". „דאס איז דער דאקומענט פון דער מענשליכער גענעאלאגיע (משפחה־פארשונג), זינט עס איז באשאפען געווארען דער ער־שטער מענש". בסך הכל, זיינען אין גאנצען דענסמאלט געווען נאר עטלעכע דורות און שוין גיט זיי די תורה ארויס מעטריקעס, פון וועמען זיי שטאמען, אפשר צעהן מאל זיינען דא נאר אין חומש בראשית די יחוס־בריוו פון די מענשען, וואס זיינען גע־באזען געווארען, נאך דער ערשטער צעהלונג אין פרשה בראשית.

3) וועז אידען זיינען ארויס פון מצרים, געגאנגען אין דער מדבר, געווען אין „רפידים", א נויטראלער ארט אין דער מדבר (שמות י״ז, י״ד), איז אויף זיי אנגעפאלען אן „עמלק" און ער האט זיי געוואלט פארניכטען. ניט אידען האבען געהאט מיט איהם סכסוכים, ניט זיי זיינען געגאנגען דורך זיין טעריטאריע, ניט זיי האבען עפעס פארלאנגט פון איהם, נאר גלאט אזוי־זיך, פון שנאה צו אידען. אויף אזא כלב, עמלק, האט דער אויבערשטער געזאגט צו משה: „כתוב זאת זכרון בספר", פארשרייב עס אין א פנקס און נאך מעהר „ושים באזני יהושע", זאג עס דיין תלמיד, יהושע, אויפן אויער, ווייל א פנקס קען אן עמלק פארברענען, „כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים", אזוי ווייט, ווי דער הימעל דערגרייכט, וועל איך אפמעקען דעם זכר (אנדענקען) פון עמלק (הלואי), לא תשכח, דו זאלסט ניט פארגעסען. צוויי־צווייענדיגער באפעהל, ביי עמלק, פארשרייבען און אנזאגען אויסענווייניק, איז דעריבער אזוי שטרענג, כדי ניט צו מאכען קיין טעות, צווישען זכר, אנדענקען, און זכר, מאנספערזאן. ביי עמלק׳ן מוז מען אלע אבמעקען, די זכרים מיט די נקבות. די גמרא דערציילט אין בבא־בתרא, כ״א, אז דוד המלך האט גע־פרעגט זיין מיליטער־קאמאנדיר, פארוואס ער האט ביי עמלק אויסגעהרג׳עט נאר די זכרים און די נקבות געלאזען לעבען, האט איהם יואב געענטפערט, אז זיין רבי האט מיט אים געלערנט ניט זכר מיט „צירה" (אנדענקען), נאר זכר מיט א „קמץ" מאנס־פערזאן), באמערקונג פון שרייבער.)

יעדענפאלס, זעהט איר, ווי שטארק די תורה האלט פון שרייבען און דערציילען אידישע געשיכטע.

איצט האלט איך ביי מרדכי גארדאנס זעקסטן זון, יאסיף; ער האט ניט חתונה געהאט.

פון די פינף טעכטער: 1) בעטיא, האט חתונה געהאט מיט לעאפאלד ראבינאוויטש פון א יחוסדיקן שטאם אין מינסקער גו־בערניע ביי דער „בערעזינא". לעאפאלד ראבינאוויטש האט ג׳ע־וואוינט אין ביאליסטאק, אין דער הויז אויף ליפאווע, וואו סעמיאן טרילינג האט געוואוינט. 2) אנא, האט חתונה געהאט מיט אייי־נעם פון דער יחסנישדיקער פאמיליע מאירסאן, געוואוינט אין פע־טערבורג. 3) לענא, האט גענומען פאר א מאן יענק׳ל ראזענבלומס זון, ניקאלאי, פון טשעכאנאווצי. יענק׳ל ראזענבלום, איז געווען דער רייכסטער איד אין טשעכאנאווצי און זיין זון ניקאלאי, האט זיך באזעצט אין לאדזש. די שעהנסטע הויז אין לאדזש פאר 45 יאר אויף „פראמענאדא", אנטקעגען דער סינאגאגע, האט ג׳ע־הערט צו ניקאלאי ראזענבלום. 4) מאריא, האט חתונה געהאט מיט יענקל׳ס בכרך׳ס (באכראך) א זון, פון וואַרשע. יעקב בכרך, איז געווען פון די קאוונער בכרך׳ס, די גבירים און מיוחסים. 5) קלא־רא, האט חתונה געהאט מיט שמואל באראש (ברב״ש) א זון, פון אדעס, סאמואיל בארבאש, איז געווען פון די גרעסטע באנקירען אין אדעס און פון די ערשטע חובבי ציון.

נו, מיט מזל, האבען מיר שוין חתונה געמאכט אלע מרדכי גארדאן׳ס קינדער. פון די איידעמס, האט גארדאן געהאט צרות אויפן פוד. רייכע יונגע־לייט פון דער היים, דערצו נאך געטאן א

ווינקעלשטיין פון „קרית ביאַליסטאָק" אין ישראל ווערט נעלייגט דעם חודש

ווען מיר גייען צום דרוק מיט דעם נומער, איז אָנגעקומען פון אונזער קאָמיטעט אין תל־אביב די פריילעכע ידיעה, אַז ענדליך ווערען שוין געמאַכט די פאַרבעררייטונגען צו לייגען דעם ווינקעלשטיין פאַר די ערשטע הייזער פון „קרית ביאַליסטאָק", וועלכע ווערט זיך בויען אין יהודיה, אויפן וועג צווישען תל־אביב און לוד. די פייערלעכע צערעמאָניע פון לייגען דעם ווינקעלשטיין ווערט פאָרקומען אין אָ מזלדיגער שעה, דאָנערשטאָג, דעם 28־טען סעפטעמבער, וואָס פאַלט אויס דעם ערשטען טאָג חול המועד סוכות.

אין שייכות דערמיט, קלייבט זיך אַ דעלעגאַציע פון „קרית ביאַליסטאָק פאונדיישאַן" אָפצופליען די טעג קיין ישראל צו דעם היסטאָרישען יום טוב, וואו עס ווערען, אגב, אויך דערוואָרט אָנגעזעהענע דעלעגאַציעס פון אונזערע לאַנדסמאַנשאַפטען אין אַנדערע לענדער. פון ניו יאָרק פליען אָפ ראַלף ווין, פרעזידענט פון קרית ביאַליסטאָק פאונדיישאַן, און דער טשערמאַן ווילי אייבראַמסאָן.

גלייכצייטיג ווילען מיר שוין לאָזען ווייסען אונזערע לאַנדסלייט די בשורה טובה, אַז ס׳איז שוין אינגעלייגט געווארען די סומע פון 85 טויזנט דאָלאר פאַר די ערשטע ביאליסטאָקער הייזער, און פרייטאָג, דעם 1־טען סעפטעמבער, איז ביי אַ פייערליכען צוזאַמענקונפט פון די באַאַמטע און טוער פון דער „קרית ביאַליסטאָק פאונדיישאַן" אין ניו יאָרק איבערגעגעבען געווארען צו מר. עריק ראָטה און מר. מייקעל, די באַרופענע פאַרטרעטער פון דער „ראסקא בוי־גועזעלשאַפט" אין ישראל, אַ לעטער אָף קרעדיט פאַר דעם אויבען־דערמאָנטען בוי־פּראָיעקט.

דאָס בילד אונטען אילוסטרירט די היסטאָרישע סצענע פון איבערגעבען דעם וויכטיגען דאָקומענט, וואָס פאַרזיגעלט דעם גורל פון אַ נייַ ביאַליסטאָק אין ישראל.

עס זיצען, פון רעכטס צו לינקס: דושאָו וויטאָף, אינזידאָר קראַפּיאָל, דייוויד לובין, הוירבערט סמיטה, ווילי אייבראַמסאָן, ראלף ווין, עריק ראָטה און מר. מייקעל פון דער „ראסקא בוי־געזעלשאַפט", דר. הערמאַן פראַנק, דוד סאָהן און לואיס רובינשטיין. — עס שטייען, פון רעכטס צו לינקס: סעם באַביער, נייטען טיקאַצקי, גלאזאר סילווערט, מאַריס ווין (מאַנטרעאָל), סעם סלאָון, סאשא לין, יוסף בערענשטיין, סאל בינדלער, היימאַן ראָזענבלאַט, לעאָן ווין (מאַנטרעאָל), לואיס אנזאלאָוויץ און איזראַעל קאגאן.

שידוך מיט מרדכי גאָרדאָן, האָבען זיי זיך געלאָזען וואויילגיין און די רעכענונגען האָט מרדכי גאָרדאָן געמוזט באַצאָלען.

און גראָד דער פונקט פון געשיכטע־שרייבען, איז ביי אונז אידען, באַזונדערס ביי אונז אידען פון מזרח־אייראָפּע, פאַרנאַכלעסיגט געווארען; מיר ווייסען און ווייסען גאָרניט, וואָס עס איז פאַסירט אין פאַרשיידענע תקופות. וועז ניט די רבנישע לי־טעראַטור מיט איהרע הקדמות (איינפיהרונגען), שלשלת היוחסין ביז 20 — 30 דורות, וואָלטען מיר טאַקע גאָרניט געוואוסט. די צרה איז איצט, וואָס אַ גרויסער טייל פון דער רבנישער לי־טעראַטור, איז אין פאַרשיידענע „היטלער־מגפות" אומגעקומען, אַ גרויסער טייל פון רבנישע ספרים, זיינען גאָרניט געדרוקט געווארען, צוליב חסרון כיס, קיין געלט ניט געווען, פאַרוואָס צו דרוקען.

איך זאָג דאָס אַנטקעגען דעם, מיט וואָס פאַר אַ שוועריג־קייטען, עס קומט אידען אָן צו דרוקען אַ זשורנאַל פון אַ לאַנדס־מאַנשאַפט, צו דרוקען אַ פּנקס פון אן אונטערגעגאַנגענער שטאָט. איך האָב שוין אַמאָל געשריבען, אַז מיר צווישען זיך קענען פיהרען דיסקוסיעס, וואָס עס איז היסטאָריע, וואָס עס באַלאַנגט צום „ביאַליסטאָקער עבר" און וואָס ניט, וויכטיג אָבער, איז יעדע קלייניגקייט, וואָס באַזירט אויף פאַקטען.

דער גרויסער וויסענשאַפטלער, פאָרשער און שרייבער אין פאַרשיידענע צווייגען פון אידישער וויסענשאַפט אין איטאַליע, „שד״ל" (שמואל דוד לוצאטו), דירעקטאָר פון ראבינער סעמינאר אין פאַדובה, איטאַליע, האָט געזאָגט, אַז אין „ביאָגראַפיע", אויב וי איז ריכטיג געשריבן, איז טייערער, ווי אַ סך בעגדער פאַנטאַזיעס און אַנדערע שעהנע ליטעראַטור. ווייל אַ ביאָגראַפיע איז אַ פאַקט אין לעבען, ד. ה. „היסטאָריע" און די אַנדערע זאַכען, זיינען נאָר פאַנטאַזיעס.

האָט אַ געזונטען, גליקליכען יאָהר! לשנה טובה תכתבו ותחתמו, אמן!

ביאַליסטאָקער אָנעקדאָטען, וויצען און גלייכווערטלאָך

• פון יהושע ראָפאָפּאָרט
(מעלבורן, אויסטראַליע)

אונזער ליבער האַרציגע און אַזוי טראַגיש־פּאַרניכטעטע ביאַליסטאָק קומט אויף אין אונזער זכרון דורך אַ קאַשמאַר פון חורבות און אַש. דאָס האַרץ בלוטיגט אויפן גרויסען אומגליק, ווען דאָס געטראָפענ אונזער היימשטאָט און אירע 60,000 קדושים. גלויבט זיך אונז קוים, אַז אָט אין דער „טויטער שטאָט" האָט אַמאָל געשפּרודעלט אַ קולטיג, אידיש לעבען, און ניט נאָר איז עס געווען אַן „ער ואם בישראל", פול מיט ערנסט, מיט גייסט און וויסען, נאָר אויך מיט געזונטען, פאַלקסטימליכען הומאָר, וואָס האָט פאַרמאָגט אַלע זיבען חנען פון עכטער אידישקייט. ביאַליסטאָקער וויצען האָבען שוין געהאָט אַ נאָמען אין דער גאַנצער געגענט און אין בערן גאַנצען לאַנד.

בריינגען מיר דאָ טאַקע, אַלס מצבה אונזער ליבער שטאָט, אַ בינטעל „ביאַליסטאָקער אָנעקדאָטען, וויצען און גלייכ־ווערטלאָך", געזאַמעלט און פאַרצייכענט דורך אונזער לי־בען און חשובען מיטאַרבעטער, דעם באַוואוסטען שריפט־שטעלער, עסייאיסט און קריטיקער, יהושע ראָפאָפּאָרט. אָט אַזוי האָבען ביאַליסטאָקער אידען געשפּאָסט, געלאַכט און זיך געקיבעצט אין יענע אַלטע, גוטע צייטען, ווען די וועלט איז נאָך אַ וועלט געווען און ביאַליסטאָק איז נאָך אַ אידיש שטאָט געווען... — רעד.

ער געטרויט זיך אַליין ניט

געווען אַ מאָל אין ביאַליסטאָק אַ גרויסער גביר פ. ב. אַ קמצן, אַ קאַרגער איד מיט אַ פאַרשטייפטע איינגעהאַלטענע האַנט. אָט וועגען דעם פאַרשוין פלעגט מען ביי אונז אין שטאָט דער־ציילען, אַז ווען ער גייט עפענען זיין קאַסע, גיט ער פריער אַ קוק אין שפּיגעל, צו דאָס איז ער טאַקע, און צו טאַקע זיין אייגענע האַנט האָלט דעם שליסעל. ווען ער איז זיכער אַז דאָס איז טאַקע ער אַליין, בכבודו ובעצמו, און ניט קיין גנב, חלילה, גייט אים אַרונטער אַ שטיין פון האַרצען...

זיין „טראַגישער טויט"

וועגען דעם זעלבען גביר איז אין שטאָט אַרומגעגאַנגען אַ מעשה ווי „טראַגיש" ער איז, נעבאַך, געשטאָרבען.

ער פלעגט קיינמאָל ניט מאַכען זיס דעם טיי, נאָר ער פלעגט איינטונקען אַ קלעצעלע צוקער, דערפון פאָרזיכטיג אָפּבייסען אַ שטיקעלע און דערמיט אויסטרינקען אַ גאַנצע גלאָז טיי.

איינמאָל, ווען ער האָט איינגעטונקט דאָס קלעצעלע צוקער, איז עס אַריינגעפאַלען אין גלאָז. וואָס מיינט איר איז געשען?

דער גביר האָט באַקומען אַ... האַרצשלאָג.

אַ ביטערער צער, ניט פאַר קיין אידען געדאַכט!

וועגען פּסח קאָפּלאַנ'ס אַ „פּאָזע" אויף אַ בילד

קומענדיג אַמאָל קיין ביאַליסטאָק פון וואַרשע, בין איך אייַ־געלאָדען געווארען צו נעמען אַ פאָטאָגראַפיע צוזאַמען מיט דעם ביאַליסטאָקער ליטעראַטען־פאַראיין.

דער פאָטאָגראַפער האָט כסדר געהאַלטען אין איין „אייַ־שטעלען" און „אייַנזעצען" דעם גרויסען עולם. באַזונדערס, האָט ער ניט געווואוסט, וואָס צו טאָן מיט דער צענטראַלער פיגור אין דער פאָטאָגראַפיע, מיט פּסח קאָפּלאַנ'ען. ער האָט אים געהייסען זיך זעצען דאָ און דאָרט, אויסדרייען דעם קאָפּ אַהער און אַהין... איז עס אָנגעגאַנגען אַזוי לאַנג, ביז איך האָב זיך ניט געקענט איינהאַלטען און האָב אויסגעשריען:

„ר' פּסח — אַהער, ר' פּסח — אַהין!..."

דער גאַנצער ליטעראַטען פאַראיין האָט אויסגעבראָכען אין אַ שטורמישען געלעכטער. אַלע האָבען געוואוסט פּסח קאָפּלאַן'ס שוואַכקייט צו וואַקלען זיך צווישען די פאַרטייען...

אהרן בערזינסקי פלעגט מיר יאַרען־יאַרען שפּעטער דער־מאָנען דעם טרעפליכען וויץ, וואָס איז אין דעם דאַמאָלסדיגען ביאַליסטאָקער ליטעראַטען־פאַראיין, באַזונדערס אין די רע־דאַקציע־קרייזען פון „ביאַליסטאָקער לעבען" געווארען אַ גאַנג־באַרע מטבע.

פאַרגעסען... די „טרעפּ"

מיין זיידע, ר' משה הכהן ראָפאָפּאָרט, האָט געוואָלט בויען אַ הויז געגענאיבער דעם שטאָט־זייגער. זאָגט צו אים זיין שוואָ־גער, מיין עלטער־פעטער, ר' יהודה באַצער:

„צו וואָס זאָלסטו אויסגעבען געלט אויף אַ פלאַן — איך קען בויען הייזער"!

און אַזוי איז טאַקע געווען; ר' יהודה באַצער האָט געבויט...

אַז מען האָט צונומען די „רושטאָוואַניעס", האָט מען זיך אַרומגעזעזן, אַז אַלץ איז אין בעסטער אָרדענונג, נאָר איין קליי־ניגקייט, דער גרויסער בוי־מייסטער האָט פאַרגעסען צו מאַכען... טרעפּ.

„זעהסטו, דאָכט זיך אַ קליניגקייט, און דאָס איז מיר גאָר ניט איינגעפאַלען..."

האָט מען געמוזט צובויען די טרעפּ פון... דרויסען. האָט מען דען געהאַט אַ בעסערע ברירה?

אַז מען שמועסט אַן אַרכיטעקט, אַ בריה...

ער שווייגט... אין אידיש, אָבער רעדט... אין העברעאיש

ר' יהודה באַצער האָט באַקומען, אויף דער עלטער, אַ בלוט־שטורץ פון האַלז

היות זיין פרוי איז שוין געווען טויט, פלעגען די יונגע גלידּ־פּלימעניקעס זיצען ביי זיין בעט, לויט דער רייה, אים אָפּצו־היטען און דערלאַנגען.

איינמאָל, וועז איך בין ביי אים געזעסען, האָט ער געמומען רייַדען...

„פּעטער!" — האָב איך צו אים געזאָגט — „איר טאָרט ניט רייַדען"!

האָט ער מיר געפאָלגט און אָנגעפאַנגען רייַדען... העב־רעאיש, וויסענדיג פון דאָוועגען, אַז וועז מען טאָר קיין אידיש וואָרט ניט אַרויסרייַדען, — מעג מען אָבער זאָגען אין... העב־רעאיש.

יעדער ביאַליסטאָקער איד —

• דאַרף זיין אַ מיטגליד פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים פון ניו יאָרק!

יעדער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַן און פריינט —

• דאַרף לייענען און פאַרשפּרייטען די „ביאַליסטאָקער שטימע"!

ביאליסטאָק: זוניגע בילדער פון מיין יוגענט...

(אַבנאָרמאַלע און אויסטערלישע טיפּען פון ביאַליסטאָק)

פון יעקב יערוזאַלימסקי

„שאָיע־טאָיע" אָדער „ביעדני דאַוויד פ סעמייסטוואָם"

שאָיע־טאָיע איז געווען אַ שטאָט־פיגור אין ביאַליסטאָק. אין די טומעלדיגע וואָכענדיגע טעג, אָדער אין אַ שבת׳דיגען נאָכמיטאָג, פלעגט שאָיע־טאָיע שטיין אָנגעשפּאַרט אין אַווינקעל מויער פון וואַשליקאָווער אָדער גומיענער גאַס, פאַרטיילענדיג פלוג־בלעט־לאָך פון די דאַמאָלסט פּרימיטיווע „שטומע" אילוזיאָנען „וויעס מיר" פון וואשליקאָווער גאַס אָדער „מאָדערן" פון ליפאָווע און שפּעטער פון „אָפּאָלאָ" און „פּאַלאַס־טעאַטער", אָדער פון א יום־טוב׳דיגע אָדער שבת׳דיגע גוליאַניע פון באַליבטען, איינגעטונק־טען אין גרינע בוימער ביאַליסטאָקער שטאָדט־גאָרטען.

הויכגעוויקסיג, דאַר, מיט איין איינגעפאַלענער זייט, אַ פּאַראַליזירטער, מיט אַ פּאַרקרימט מויל אויף דעם רויט צעטשווי־קעוויטען האַלב צעקרימטען, פּנים, און אַ פּאָר שווייגענדע טעמ־פּע, גאָרנישט זאָגענדע, אויסדרוקלאָזע אויגען, אַזוי כאַראַקטע־ריסטיש פאַר פאַראַליטיקער... זיין פאַראַליזירטע פוס פלעגט שטיין אָנגעשפּאַרט אין ראָג פון וואַנט, און זיין האַלב פּאַראַ־ליזירטע האַנט פלעגט שלעפּען די אַפּישקע פאַרזיכטיג מיט די שפּיץ פינגער, געווויסענהאפט טאַפּנדיג, נישט צו געבען חלילה צוויי אַפּישקעס.

מען איז שוין אַזוי געוואוינט געווען צו זען שאָיע־טאָיען, אַז ווען מען האָט נישט געזען זיין צעקרימטע פּיגור אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנט, האָט עפּעס געפעלט... אפשר דערפאַר, ווייל ער איז געווען דער צושטעלער פון ידיעות פון אילוזיאָנען, פאַרווויי־לונגען און איבערהויפּט צו דערווויסען, אַז היינט קומט פאָר אין „פּאַרק ראָסקאָש" אין צערטלס וואַלד, אָדער אין „שטאָדט גאָרטן" אַ גוליאַניע, וואו מען קען כאַפּען אַ „שאַנץ" און אַרײַנגעמען דער „באַרישניע" אומזיסט, ווייל היינט איז „דאַמי בעזפּלאַטנאָ"...

שאָיע־טאָיע איז געווען אַ איד אַ מטופל מיט קינדער, און ווען אַ ביאַליסטאָקער איד, אַ וויצלינג, האָט אים איינמאָל צינישט לאַכענדיג געפרעגט:

— דוד! וואָס מאַכסטו אַזוי פיל קינדער?

האָט שאָיע־טאָיע מיט שווערקייט אַרויסגעשטאָמלט זיך מאָטערנדיג אַרויסברייגען קלאָרער די ווערטער, און זיינע רויטע באַקען האָבען זיך נאָך מער צעפלאַמט:

— וואָס... זאָל איך טאָן? פון מאַכען... קינדער, מאָך איך אַ לעבען...

דאָס איז ניט געווען קיין וויץ, ווייל זיין גרויסע צאָל קינדער איז געווען ביי אים אַ מיטעל צו פרנסה. ער איז געווען פאָטאָ־גראָפירט מיט זיין ווייב און כמעט האַלבע טוץ קינדער. שאָיע־טאָיע מיט זיין ווייב אינמיטען און אַרום זיי זיינע קינדער, מיט גלאַנציג געפעפּערטע אויגעלעך, פאַררייסענע נעזלעך און אין אַ שטאָלצער פּאָזע, ווי זיי וואָלטען געווען צאַרסקע קעניגליכע קינדער, אַרומגערינגעלט אַרום זייער באַרימטען טאַטען...

דאָס פאַרקויף פון זיין פאָמיליע בילד איז געווען זיין עקסטרא פרנסה, און עס איז נישט געווען קיין איין אידיש שטוב אויף כאַנאַיקעס, פּיאַסקעס און סוראַזער גאַס, וואו מיט אַ שפּילקעלע פאַרפעסטיגט אויפן וואַנט, זאָל נישט הענגען די ליטאָגראַפישע רעפּראָדוקציע פון דער פאָמיליע־פאָטאָגראַפיע פון שאָיע־טאָיע מיט זיין משפּחה, באַזייט מיט פּינטעלעך פון פליגען שמוץ, וואָס האָבען, ווייזט אויס, וויניג דרך ארץ געהאַט פאַר שאיע־טאָיען מיט זיינע אַלע בני בית — און אָפּגעטאָן זייערע באַדערפענישען דווקא לעם דער גרויסער שטאָלצער רוסישער אויפשריפט „ביעד־ני דאַוויד ס׳ סעמייסטוואָם" (דער אָרימער דוד מיט זיין משפּחה).

איך בין געווען אַ נאָענטער מחותן מיט שאָיע־טאָיען צוליב דעם וואָס מיר האָבען געוואוינט אין איין מויערל מיט שאַיע־טאיעס שוועסטער: שיינע די מאַליערקע.

איך בין געווען אַן אַריינגייער ביי אַלע אונדזערע שכנים. האָט מען געדאַרפט איבערלייענען אַ פּאָוועסטקע פון רוסישען סוד, אַ צעטעל פון נאַלאָג, אַ קאָרע פּאַרן נישט ראָמען דעם רינשטאָק, אַ שטראָף פּאַרן נישט רייניגען דעם אָפּטרעט, פאַר „נאַרושעניע פּאָריאַדקא", צעשלאָגענדיג זיך מיט אַ שכן, צויכיהען צו פאַראַנטוואַרטליכקייט פון געזעלשאַפט „פּאָקראָוויטעלסטווא זשיוואָטניך" פאַר אַ גע׳פּגר׳טע קאַץ אָדער ממית׳ן אַ הונט, אַנ־שרייבען אַ רוסישען בריוו, אָדער אַ אידישען בריוו מיט אַ גוי׳־שען אַדרעס — האָט מען זיך געוועגדעט צו „יאָנקעל דעם לערערס". ואני הקטן, וואָס האָב נישט געגרייכט צום טיש, בין געווען שטאַרק באַליבט ביי מיינע שכנים, אַ ליבע, געמישט מיט דרך־ארץ... און מאָדנע... אָט די גאָנצע גאָלעריי שכנים, פאַרשידענאַרטיגע טיפּען פון רויע איינפּאָכע אונגעהעבלעווועטע מענטשען, אָן דערציאונג און מאָניערען; אָט די שוסטערס, שנייידערס, טרעגערס, פּאָקירערס, איזוואָזשטשיקעס, האָבען עפּעס צוגעפּאָסט, רייד־ענדיג מיט מיר, אַ טאָן פון איבערגעטריבענער העפליכקייט, געשטייפּטען האָלטען זיך, וואַרעמען שמייכעל און אויסגעזוכטע אייד־עלע ווערטער. אָט די מענשען, וואָס זענען געווען געוואוינט צום גראָבען שילטען, באַפּעפּערנדיג מיט ציני־שע אויסדרוקען, וואָס איז געווען אַ טייל פון זייער געוויינלעכער טעגלעכער שפּראַך — האָבען רייד־ענדיג מיט מיר זיך אויסגעהיט מיט אַ גראָבען וואַרט.

אגב, האָבען מיר געהאָט צווישען אונדזערע שכנים די משפּחה פון „ליאלקע דעם איזוואָזשטשיק", וואָס די מוטער און זון געפינען זיך היינט־צו־טאָג אין ניו יאָרק, און דער זון איז אַ מיטגליד פון „קלוב ביאַליסטאָקער פריינט". איך דערמאָן זיך, ווי איך פלעג שטענדיג באַוואונדערען די הויכע, קרעפּטיגע פיגור פון פעסט געבויטען „ליאלקע דעם איזוואָזשטשיק", מיט די רויטע בעקעלעך, ברוינעם פּנים, געפּאַלדעוועטען קאַרק און אַ פּאָר גראָבע גבור׳שע פויסטען, וואָס האָט פּערזאָניפיצירט מיט זיך אַ טיפּ פון אַ דרייסטען, געוואָגטען און קרעפּטיגען אידען, וואָס האָט נישט געוואוסט פון קיין אונטערטעניגקייט, און אין נויט־פאַל געקענט געבען דעם געזונטען קלאַפּ דעם גוי אין די ציינער, וועו יענער האָט געפּראוועט ווייזען די „ידים ידי עשו" אָדער חוזק מאַכען פון „פּאַרכאַטי זשיד"...

אט דער סארט א־ד, וואס האט זיך אזוי גוט אויסגעצייכענט צוזאמען מיט די אידישע ארבעטער אין דער „סאמאבראנע" ביים פארטיידיגן מסירת נפש־דיג אידען אין פינצטערען „שבת נחמו" און אין בלוטיגען ביאליסטאקער פאגראם...

נאך איניגע שכנים וואס האבען פארגעשטעלט מיט זיך ספעציפישע טיפען פון ארימען כאנייקעס, האבען זיך מיר אייניגעקריצט אין זכרון. קאטשאלסקי דער מאלער, א מיטלוואוקסיגער, שטענדיג שמייכלענדיגער מאן מיט א לייכט באגרויטער טשופרינע געדיכטע האר, וואס האט געהאט א פרוי, מאריאשע האט זי געהייסען, א שיינהייט מיט א הויכע שלאנקע אריסטאקראטישע פיגור, א קאפ שווארצע גלאנציגע האר ווי פעך, וואס האבען ארומגערינגעלט א מאט געטאקטען אייביג לאכענדיג געזיכט, ווי פון א סקולפטאר א געפורעמטען; און אין דער סביבה פון אפגעלאזענקייט, נידערגעשלאגנקייט, פארוועלקטע פנים'ער און אייביגען זארג, וואס ארעמקייט לייגט ארויף דעם שטעמפעל, — איז זי געווען א קאנטראסט ווי א בליהענדער בלום צווישען פארגעלטע צעטראטענע האלבסט בלעטער.

שמואל קאמענעצקי, אדער שמואל דער שוסטער, א קליינער האלבאטער אידל, מיט א קורצער רונד־געשאלענער בערדל, וואס האט ליב געהאט דעם כאנייקאווער בית מדרש און געווען פארליבט אין אלע חזנים אויסזינגענדיג ביי דער ארבייט אלע שבת־יום־טוב'דיגע תפילות און צוקלאפענדיג צום טאקט מיטן האמערל, ארייגקלאפענדיג די הילצערנע טשוועקלעך אין שוך, שלעפענדיג זיי פון מויל. שטענדיג האט זיך געהערט אין שטוב א ריח פון געווייקטען לעדער און ברוקווע צימעס, וועלכע זיין וויב פלעגט קאכען פון שבת אויף א גאנצע וואך אין א גרויסע דוניצע. זיין וויב חיה, א קליינינקע, מאגערינקע אידענע, וואס האט געהאנדעלט מיט הינער און פאדראבקעס, ארומגעטראגען א קאשיק מיט געשאכטענע עופות און שטענדיג א שמייכלענדע, געדאנקט דעם רבונו של עולם פאר די חסדים וואס ער טוט מיט זיי...

אבער, אז שמואל דער שוסטער פלעגט ווערען אין כעס אויף איינעם פון זיינע צוויי בנים — הויכע שיינע יונגען מיט ביבלישע נעמען, ישראל און יעקב, פלעגט דער צעקרימטער האלבאטער שוסטער זיך נישט אויפהויבען פון שוסטערשען ביינקעל, ווארפען מיט א שוך אדער קאפיטע זיין זון אין פנים אריין און מיט בלוט פארלאפענע אויגען שרייען:

— אבעזשאנע... א בראך נאך דיר...

איינער פון שמואל דעם שוסטער'ס זין, יעקב, איז געווען שפעטער מיין תלמיד און איך האב אים „פריגאטאווט" צו רעמעלנאיע, און ער איז אויסגעווארקסטען א שיינער, אינטעליגענטער, באלעזענער בחור מיט גוטער באנעמונג, און איז געווען שפעטער א שרייבער אין דער ביאליסטאקער „אידישער באנק" אויף קילינסקעס גאס, וואס איז געווען לעם רעדאקציע פון „דאס נייע לעבען". אמנענטסטען איז מיר אבער געווען עניע באשע, הערש פישערס טאכטער, א מיידעל פון דרייצען יאר, איין יאר עלטער פון מיר, וואס האט מיר געגעבען די ערשטע לעקציע פון אומשולדיגער ליבע, צודריקענדיג מיר צום וואנט און אויסקושענדיג מיר מיין פנים. בריהענדיג מיר מיט איר יונג מיידעלשען קערפער אין סטאדיום פון פונאנדערבליהען, און מאכענדיג מיר פילען אזוי זיס, נישט וויסענדיג פארוואס, מאכען קלאפען מיין קליין הערצל און אנפילענדיג מיט אומבאקאנטען תענוג און בושה, ווי איך וואלט געטאן עפעס אזא זאך, וואס איך דארף נישט טאן... זי איז געווען די ערשטע, וואס האט מיר געעפענט די אויגען אז עס איז דא אן אונטערשייד צווישען אינגעל און מיידעל און אומפארשטענדליכען, אבער אזוי זיסן גליק, וואס ליגט פארבאργען אין יונג־אויסגעפורעמטע מיידעלשע גלידער...

שאיע־טאיע'ס שוועסטער, שיינע די מאליערקע, איז געווען א קורצע, פולינקע, רויט בעקעלדיגע וויבעלע מיט אן איידעלען פנימ'ל. גוטסקייט און וויכקייט האבען ארויסגעפלאסען פון איר יעדען וואורט. איך האב איר זייער געערן געהאט. זי איז געווען א „גוטע נשמה" און איז שטענדיג גרייט געווען צו טאן טובות די שכנים, נישט קוקענדיג וואס זי אליין איז געווען אין נויט. איך האב זיך שטענדיג שטארק ארייגעטראכט אין דעם קאנטראסט פון שאיע־טאיען מיט זיין שוועסטער. אבער איך דערמאן זיך אן עפיזאד, וואס האט מיר אביסעל קלערער געמאכט דעם טיפ פון שיינע דער מאליערקע, און אגב געווויזען א שרעקליך בילד פון די זיטען און סצענעס פון דאמאלסטיגען כאנייקעס, וואס איז אזוי אפגעזונדערט געווען פון אנדערע גאסען און האט פארמאגט אויסטערלישע טיפען, וואס נאר דער כאנאיקעס קוואארטאל האט זיי געקענט, טיפען, וואס פאסען זיך אזוי גוט אריין אין דער סעריע אויסטערלישע טיפען פון אמאליגען ביא־ליסטאק... אין ראג פון מירקעס און שייעס גאס, איז געווען אריינגעקוועטשט א קליין געסעל מיטן נאמען, וואס האט זיך גארנישט געפאסט צו די זיטען פון געסעל — די „טיכע גאס" האט זי געהייסען (די „שטילע געסעל"). איז אט די שמאלע געסעל געווען אין איין העלפט א מארק, שאגאל'ס בילדעל פון קליינע צעקרימטע הייזלעך מיט קרומע דעכער און שמוציגע הויפען, פול מיט ענגשאפט, דחקות און נויט; און די צווייטע טייל — א נעסט פון גאסען־פרויען, גנבים און פאסערס. אין ראג פון דער „שטילער געסעל" האט זיך רחבות'דיג צעלייגט א פראנטאווע הילצערנע שטוב, וואס האט געדינט פאר א שיינק און אין וועלכער מען האט פארקויפט ביר, ארטע געדיכטע אויער, זויערע אוגערקעס, געפרעגעלטע פיש אויף פולמיסלעך, און בגנבה, אונטערן טובאנק, א גלעזעלע „סאראקאווקע" פון א מאנאפאלקע פלעשעל, א פער־ציגער רוסישער שנאפס, וואס מען האט געדארפט האבען א „ספע־ציעלע גילדע" דאס צו פארקויפען.

דער בעל הבית פון טראקטיר איז געווען דער באריטער איבער גאנץ כאנייקעס „לייזערקע דער שענקער", א איד אין א שפיציגע יארמולקע, שפיציגער בערדעלע, געדרייטע, געקריי־זעלטע פיאות איבער די אויערן, אין א לאנגען ברוין שמוציגען טלית־קטן מיט ציצית וואס האבען זיך געבאמבעלט ביז צו די שטיוועל באשמירטע מיט גלאנציגען בלויען לעבער־טראן...

לייזער דער שיינקער איז געווען דער בעל הבית, דער סאר־ווער און באדינער פון זיינע „הויכגעשטעלטע" געסט... פיפיגע שרייאיג אויסגעפוצטע יונגעלייטלעך מיט וואוילויונגערישע פאר־דרייטע וואנצעלעך, מיט שווארצע פיקסאטור פאמאדע־באשמיר־טע גלאנציגע קעפלעך אין זיידענע העמדער מיט גומענע פאר־ביגע ארעמבענדער, שוואַרץ שפיגעלדיגע לאקירטע שיך און די הענט באזעצטע מיט גאלדענע סיגנעטען. דאס זענען געווען פראפעסיאנעלע באן־שוליארעס, „אריסטאקראטען" פון „פאך", וואס באשווינדלען אין באנען דורך קארטען שפילען, ווען זיי כאפען אונטער א „יאלד", א „פרייער", באארבעטען אים און שלעפען ארויס זיינע „ממתקים" אויפן גנב'ישען לשון.

עס זענען אויך געווען צווישען די „בלאטע יאטען" קעשענע גנבים און שטוב־גנבים מיט זייערע ארויסהעלפער, וואס האבען

געטשאַטעווען אויף „שחור" און דאַרפען „קנייסען" בעת גנבות און העלפען פאַרשטעקען אין אַ „מאַלינע".

און אָט די גאַנצע באַנדע אונטערוועלט טיפען פלעגען זיך אַרומדרייען אַרום אַ כאָפּטע לאַכענדיגע מוידען, גאַסען פרויען, ראַשיג פאַרפאַרבטע מיט ציניש פרעכע באַוועגונגען און צופלאָסענע האָר אין דורכזיכטיג געבלומטע קליידלעך מיט בריית־אָפענע צעכראַשטשעטע בוזעמער, וואו ענטבלויזטע בריסטען האָבען זיך געצאַפעלט אין די בריטע אויסשניטען, און אין קורצע קליידלעך וואָס האָבען געוויזען שטיקער נאַקעטע פיס ביז איבער די קני.

לייזערקע פלעגט אַרויסלויפען אין הויף, טאָן זיינע מענטשלעכע באַדערפענישען, אַרײַנלויפען מיט אימפּעט, מיט דראָבנע טריטעלעך צוריק אין קיך, אָפּגיסען „נעגעל־וואַסער" מיט דער קופּערנער קווארט, און שמאיעדיג ווישען די הענט אין דער לאַנגער פאַלע פון קאָפּטאָן און שעפּטשענדיג בלחש דעם „אשר יצר", מיט אַ פרומער מינע באַדינענדיג די געסט, און פאַרזשמורעגדיג אַ האַלב אויגעלע, ציילענדיג מיט אַ זיסען תענוג די קופּערנע פאַרשמאַלצענע דיטקעס און צענערלאָך. לייזער דער שיינקער, אָט דער פרומער איד פון „יאַנקעל שאַפּשאַוויטשעס" טיפּ, איז געווען אַ שם דבר, אַן אויסטערלישער טיפּ. אַ לאָקאַלע באַרימטהייט, אין וועלכען אויף אַן אומפאַרשטענדליכען אופן האָבען זיך געפּאָרעט טעמפּע אויגען אין פרומקייט פאַרגלאָצטע, שטריינג רעליגיעזע געוואוינהייטען אין דער אויסגעלאָסענער סביבה פון גנבים, פּאַסערס, מעסער שלעגער און נידריגסטען סאָרט פון פּראָסטיטוטקעס. אָט ביי דעם לייזער, דעם שיינקער, האָבען זיך איינמאָל אָנגעשיכור׳ט אידישע טרעגערס און פּאַקירערס און עס איז אָנטשטאַנען אַ קריגעריי. די צוויי הויפּט־העלדען זענען געווען שיינע דער מאַליערקעס מאַן, שאַיע־טאַיעס שוואָגער, וועלכער איז געווען אַ מאַלער און אַמאָל אַ טרעגער, לויטן סעזאָן, — און אַ צווייטען טרעגער, זיינעם אַ בלוטיגען קאָנקורענט.

כדי צו רעגולירען דעם סכסוך אויף אַן ערנהאַפטען אופן, זיינען די צוויי דועליסטען אַריין אין הויף פון מירקע דער קרע־מערקע — אויף דער גאַס, וועלכע איז טאַקע געווען באַקאַנט אין פאַלקס מיילער אַלס „מירקעס גאַס", זיי האָבען פאַרמאַכט דעם טויער און אָנגעהויבען אַ באַלדיגען קאַמף אויף לאַנגע שטאַלענע גלאַנציג געשליפענע מעסערס — אַ געשלעג אויף טויט און אויף לעבען.

אויך שיינע די מאַליערקע האָט זיך אַריינבאַקומען אין הויף צו הילף איר מאַן, און מיטן גאַנצען אימפּעט זיך ווילד אַ לאָז געטאָן צו איר מאַנס געגנער און אים געקלאַפּט מיט אַ שטיין אי־בער די שלייפען.

די גאַנצע „מירקע און שייעס גאַס" זענען זיך צוזאַמענגעלאָפען, ווייל דאָס איז געווען אין מיטען העלען טאָג, אָבער קיינער האָט נישט געוואָגט אַריינגיין אין מירקעס הויף, צערייסען די צווייי אידען, וואָס קאָנקורענץ צוליב אַ ביסען ברויט, אַ טרונק בראָנפען צו פאַרטרינקען די צרות, שטענדיג אונטערדריקטע פאַרביטערונג און פאַרגרעבטע דענענערירטע סביבה האָבען געקענט ברענגען צו אמתער געשלעג און בלוט פאַרגיסונג, וואָס איז אַזוי דערווידער דעם אידישען כאַראַקטער.

ווען מען האָט שפּעטער אויפגעפּראַלט די צוויי זייטען פון טויער, האָט מען דאָרט דערזען די צוויי אידישע טרעגערס מיט בלוט פאַרגאָסענע קעפּ. און שיינע די מאַליערקע, די גוטע איידע־לע, האַרציגע שיינע, איז נאָך אַלץ געשטאַנען מיט אַ פאַרבלוטיג־טען שטיין אין האַנט און מיט אַ ווילדער רציחה געקלאַפּט מיט דעם שטיין אין דעם פאַרבלוטיגטען קאָפּ פון איר מאַנס געגנער.

דעמאָלסט האָב איך באַגריפען די קאָמפּליצירטקייט פון מענטשלעכער נשמה, און וואָס פאַרשטיקטע געפילען פון נויט, ליידען און פאַרצוויפלונג, איבערגעגאָסען אין אויפגעברויזטען ווילדען צאָרן, קען מאַכען פון אַ שטילען אייזלען מענטשען...

מיר זעהען דאָס אָפט אין אויסברוכען פון סאָפּאָ־טאָנע רעוואָלוציאָנערע אויפטרייסלונגען פון סטיכישען צאָרן, וואָס פאַרוואַנדעלט דעם שטילען נידערגעשלאָגענעם „באָנטשע שוויג" אין אַ ווילדע בלוטיגע בעסטיע...

צוריק אַהיים

(פּאָעמע)

• פון יצחק אבראַמסאָן

נאָך ספּאָזמאָטישען געראַנגעל מיט מיתות משונות,
צוביסען פון בעסטיאַלישע ציינער,
אין זיין שטעטעל אין פּוילען, ביי נאַראָוו, וואָס ליגט,
געקומען צוריק איז ער אייגער.

אַדורך דעם גיהנום פון מלאכי חבלה,
געטאָס מיט וויסטע מגיפות,
אוישוויץ און דאַכאָו, בעלזען, טרעבלינקע,
קרעמאַטאָריעס פאַר מענטשליכע שריפות.

דורך נסים דערשלעפּט זיך אין שטעטעל צוריק,
מיט האָפענונג אין האַרצען, אין זינען,
כאָטש אַן אייניציגען נפש פון משפּחה, דער גרויסער
אַ לעבעדיגס דאָרט וועט געפינען.

בלויז הויט און ביינער, נערוון צושרויפּטע,
אַן אויסזעהן פון מענטשען־סקעלעט;
מיט זוכענדע בליקען פון אויגען טריב־שטאַרע,
איבער אַש אין די חורבות ער טרעט.

אַ שטילקייט, אַ טויטע, אין יעדערן ווינקעל,
פאַרשטומט זיין לשון שוין ווערט,
זיין ווייב, זיינע קינדער, ברידער און שוועסטער,
אַלעס פון טייוועל פאַרצערט.

דאָס שטעטעל, באַצירט מיט קדושה פון דורות,
געווען איז פאַר הונדערטער יאָרען,
געשענדעט איהר האָבען בויאַנעס, סאַדיסטען,
אַ בית־עולם פון איר איז געוואָרען.

פאַרסמאַליעטע שטיינער, ווי מצבות זיי שטייען,
צייכענס פון חורבן און פייער,
פאַרניכטעט דאָ ליגען פיל אידישע היימען,
געווען אַזוי הייליג און טייער.

מיט טריט פאַר׳חלש׳טע קוים ער דערקריכט,
צו דער שוהל׳ס פאַרבליבענער וואַנט,
מיט טרערן אין אויגען צום הימעל ער הויבט
זיין דאָרע, געשטעמפּעלטע האַנט.

און מיט די ווערטער דורך פּיין אויסגעברענטע,
ער שרייט: אָה, א־ל עורך דין!
ענטפער מיין פראָגע, ענטפער, ער בעט,
וואוהין זאָל איך פאָרט גיין, וואוהין?

פון צווישען די חורבות אַ בת־קול ער הערט:
אין ישראל, צוריק צו דיין לאַנד,
לעבען דאָרט וועסטו אין כבוד און רוה,
ניט וויסען פון פּיין און פון שאַנד.

וועגען א. ש. הערשבערג'ס „פנקס ביאליסטאָק"

(צו דער דערשיינונג פון צווייטען באַנד)

פון דניאל טשאַרני

מען דאַרף נישט זיין דווקא אַ ביאַליסטאָקער און מען דאַרף נישט זיין דווקא אַ היסטאָריקער כדי צו לייענען מיטן גרעסטען אינטערעס די צוויי זייער וויכטיגע און געוויכטיגע בענד פון אַברהם שמואל הערשבערגס, ז"ל, „פנקס ביאַליסטאָק".

דער דאָזיגער „פנקס" איז נאָך פיל מער ווי די „געשיכטע פון אידען אין ביאַליסטאָק", ווי ס'איז אַנגעגעבען אויפן טיטל-בלאַט, ס'איז אויך די געשיכטע פון דעם מזרח-אייראָפּייאישען אידענטום בכלל.

נאָך ביז היינט איז שווער צו זאָגען, וועלכע מדינה ס'האָט אַממייסטען באַווירקט דעם אויפבוי און פאַנאַנדערוואוקס פון ביאַליסטאָק?

איז עס געווען רוסלאַנד, פוילען, ליטע, דייטשלאַנד, צי גאָר ווייס-רוסלאַנד?

(אפיציעל האָט ביאַליסטאָק לאַנגע יאָרען געהערט צו גראָדנער גובערניע, וואָס איז געווען ווייס-רוסלאַנד).

אָבער טאַקע דערפאַר, וואָס ביאַליסטאָק האָט געהאַט איינגע-זאָפּט אין זיך אַלע קולטורען און ציוויליזאַציעס פון די שכנות'-דיגע לענדער — איז זי אליין און פאַר זיך געווארען אַ מדינה, געווארען אַן „עיר ואם בישראל", וואָס האָט ווייט-ווייט אַריבער-געשטיגען איר מוטער-שטאָט גראָדנע.

אַ ביאַליסטאָקער איד (נישט נאָר אַ געבוירענער, נאָר אויך אפילו אַ געווארענער) באַזיצט אין זיך דעם אימפּעט פון אַ פּוי-לישען חסיד, דעם ישוב הדעת פון אַ מתנגדישען ליטוואַק, די באַשיידענקייט פון אַ ווייסרוסישען משכיל און די עלעגאַנץ פון אַן אייראָפּייער.

דעריבער זאָגען מיר, אַז „די געשיכטע פון יידן אין ביאַ-ליסטאָק" איז שוין במילא אויך די געשיכטע פון די אידען אין אייראָפּע בכלל.

ביאַליסטאָק איז שטענדיג געשטאַנען מיטן פּנים צו דער גאַנצער וועלט און די גאַנצע וועלט (דער עיקר — די אידישע) האָט זיך אָפּגעשפּיגעלט אין ביאַליסטאָק.

אַזעלכע פערזענליכקייטן, ווי רבי יום טוב ליפּמאַן הייל-פערין, ר' אליעזר האַלבערשטאַם, אברהם שמואל הערשבערג (מחבר פון „פנקס"), די זאַבלודאָווסקי'ס, דר. זאַמענהאָף (באַשע-פער פון עספּעראַנטאָ), דר. יוסף כאַזאַנאָוויטש, רבי שמואל מא-הילעווער די סוראַזסקיס, ז. סעגאַלאָוויטש, דר. פּינעס, פּסח קאַפּלאַן, ראַבינער גדליהו ראַזענמאַן און, זיי צו לאַנגע יאָר, אָסיפּ דימאָוו, פּראָפּ. אליעזר ליפּע סוקעניק, יעקב פּאָט, דר. הערמאַן פּראַנק, דוד סאָהן, דר. חיים שאָשקעס און נאָך און נאָך זיינען שוין פון לאַנג געווארען בעגונג באַקאַנט און פאָפולער ווייט-ווייט איבער די גרעניצען פון ביאַליסטאָק און פון איראָפּע — בכלל.

ס'איז דערביי כדאי צו באַטאָנען, אַז די מערהייט פון די אוי-בענאוסגערעכענטע פערזענליכקייטען, וואָס זיינען שוין אויפן עולם האמת זיינען נישט געווען קיין געבוירענע, נאָר געווארענע ביאַליסטאָקער און ס'איז דערביבער שווער צו זאָגען, ווער וועמען האָט מער גרויס געמאַכט: זיי — ביאַליסטאָק אָדער ביאַליסטאָק האָט זיי גרויס געמאַכט?

ס'איז געווויס געווען אַ געגענזייטיגע באַווירקונג, ווייל דער גיכער וואוקס און פאַנאַנדערבוי פון ביאַליסטאָק, וווּ אַ צענטער פון דער טעקסטיל-אינדוסטריע און וועלט-האַנדעל האָט זיכער מיטגעווירקט אויף דעם גיכען וואוקס און פאַנאַדערבוי פון די טראַדיציאָנעל-רעליגיעזע, נאַציאָנאל-פּאָליטישע און סאָציאַל-קולטורעלע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען.

וועגן מען באַקענט זיך נעענטער מיטן אינהאַלט פון א. ש. הערשבערגס צווייבענדיגען „פנקס ביאַליסטאָק" — דערזעט מען באַשיימפּערליך, אַז ביאַליסטאָק איז זייער גיך געווארען אַן „עיר ואם בישראל" נישט נאָר צוליב איר טעקסטיל-אינדוסט-ריע און וועלט האַנדעל, נאָר אויך, און אפשר טאַקע דער עיקר, צוליב די גרויסע אידישע פערזענליכקייטען, וואָס ביאַליסטאָק האָט צוגעצויגען צו זיך פון אַנדערע מקומות און וואָס ביאַליס-טאָק האָט שוין מיט אַ דור שפּעטער פון זיך אַליין אַרויסגעבעבען (זע אויבען די ווייט נישט פולע רשימה פון אידישע פערזענליכ-קייטען אויף וועלכע עס ליגט שוין דער געטליכער שטעמפּעל „מייד אין ביאַליסטאָק"...).

פאַרשטייט זיך, אַז אין די ראָמען פון אַ קורצער איבערזיכט איז נישט מעגליך איבערצוגעבען אפילו דעם אינהאַלט פון הערש-בערגס צווייי-בענדיגען „פנקס", וואָס באַשטייט פון 29 גרויסע קאַפּיטלען, וועלכע פאַרנעמען צוזאַמען 860 גרויסע זייטען.

ס'איז געניג צו זאָגען, אַז אין דעם „זוכצעטעל פון פערזאָנען" געפינען מיר איבער צוויי טויזענט אידישע און ניט-אידישע נע-מען, וואָס האָבען ביאַליסטאָק גרויס געמאַכט און זיינען גרויס געוואָרען דורך ביאַליסטאָק.

ביי ניין צענטעל פון דער אידישער באַפעלקערונג אין ביא-ליסטאָק זיינען אומגעקומען על קידוש השם און על קידוש העם (צווישען זיי — אויך ר' אברהם שמואל הערשבערג, זצ"ל), אָבער, אַן ערך, איין צענטעל האָט זיך באַצייטענס אָפּגעראַטעוועט און זיי זיינען געוואָרען צעזייט און צעשפּרייט בכל תפוצות ישראל.

אין אַמעריקע און קאַנאַדע אין אַרגענטינע און טשילי, אין דרום-אַפריקע און דרום-אויסטראַליע, אין פראַנקרייך אוו איז ענגלאַנד, ווי אויך אפילו אין ישראל זיינען שוין פאַראַן גוט-אָרגאַניזירטע לאַנדסמאַנשאַפטען און הילפס-קאַמיטעטען, ווי אויך גרויסע שפּעפּערישע פערזענליכקייטען, ווי זיי ווערען קינ-סטלעריש אַרויסגעבראַכט אין ווארט און בילד אין דעם „ביא-ליסטאָקער אַלבום" דורך דוד סאָהן, (איצט אין דרוק). א דאַנק זייער מיטהילף און מיטארבעט איז מעגלעך געוואָרען, אַז די נאָך גאָר יונגע „געזעלשאַפט פאַר געשיכטע פון ביאַליסטאָק" זאָל קאַנען באַווייזען אין משך פון קאַרגע צוויי יאָר אַרויסצוגע-בען אַזוי אַקאַדעמיש-פינקטליך און ענציקלאָפּעדיש-סאָליד די צוויי בענד פון א. ש. הערשבערגס „פנקס ביאַליסטאָק" מיט אַלע נייטיגע באַמערקונגען און אויפקלערונגען, ווי אויך נאָך, ווי ס'וועט צוגעזאָגט אין דעם אַריינפּיר, זיך צו פאַרמעסטען אויף נייע צוויי בענד, וואָס זאָלען „דעקען" די ווייטערדיגע געשיכטע פון ביאַליסטאָק, אַנהויבענדיג פון נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה ביז צו דעם דריטען (און גרעסטען) חורבן אונ-

זערען, וועלכער האָט דערפירט די שארית הפליטה פון ביאָליסטאָק צו דעם היסטאָרישען פאַרמעסט אויפצושטעלען אַ „קרית ביאָליסטאָק" אין ישראל גופא!

ס׳איז ממש צו באַוואונדערען די אויסערגעווייניליכע איניציאַטיוו און ענערגיע, וואָס די ניי־געגרינדעטע „געזעלשאַפט פאַר געשיכטע פון ביאָליסטאָק" האָט אַרויסגעוויזען פאַר די לעצטע פאָר יאָר און ס׳קומט דערפאַר קודם כל אַ דאַנק דעם דירעקטאָר אירען — דוד קלעמענטינאָווסקין מיט זיינע אַרויס־העלפערס און איניציאַטאָרן פראָפ. סוקעניק, ד״ר הערמאַן פראַנק און דוד סאָהן. אַ באַזונדער יישר כוח קומט אויך דעם רעדאַקטאָר פון דעם „פנקס" — יודל מאַרק, וואָס נישט זייענדיג קיין ביאָליסטאָקער — האָט ער דאָך אין דעם געגעבענעם פאַל געאַרבעט מיט דער ביאָליסטאָקער פינקטליכקייט.

*
**

וואָס איז נוגע דעם צווייטען באַנד פון דעם „פנקס" — איז ער אַ סך נעענטער און אַקטועלער, ווי דער ערשטער באַנד, ווייל „צום גליק לעבען נאָך אַ סך עדות פון דער באַשריבענער עפּאָכע", ווי עס באַמערקט ריכטיג די רעדאַקציע.

ער ווערט אָפּגעשלאָסען מיטן יאָר 1935 און אַ סך ביאָליסטאָקער פון אַמעריקע און פון אַנדערע לענדער האָבען באַזוכט זייער מוטער־שטאָט אין די יאָרן צווישען די ביידע וועלט־מלחמות און זיי געדענקען נאָך גאַנץ גוט, ווי ביאָליסטאָק האָט „פראָספּעריערט" אויף אַלע געביטען. נישט געקוקט אויף דער פוילישער אָקופּאַציע (דער שרייבער פון די שורות האַלט, אַז ביאָליסטאָק געהערט פיל מער צו ליטע אידער צו פוילען . . .).

יע, נישט געקוקט אויף דער אַרויפגעצוואונגענער פאַלאַניזירונג פון ביאָליסטאָק — האָט דאָך ביאָליסטאָק געלעבט אַ פולבלוטיג אידיש לעבען מיט אַן אייגענער גאָר פיינער פּרעסע, מיט אַן אייגענעם בריי־פאַרצוויגטען אידישען שול־וועזען פון אַלע ריכטונגען און שאַטירונגען און אייגענע ביבליאָטעקען, וואָס זיינען געווארען אַ שם דבר סיי אין פוילען און סיי אין ליטע.

אַזוי, למשל, האָט די שלום עליכם־ביבליאָטעק — די סאַמע גרעסטע פון די אַלע פיר ביאָליסטאָקער ביבליאָטעקען — געציילט צום 1־טען יאַנואַר 1935 — 41,834 ביכער, דערפון אידישע — 13,930, פוילישע — 12,223, רוסישע — 10,462, דייטשע — 2,290, העברעאישע — 2,209, ענגלישע — 327, פראַנצויזישע — 620, עספּעראַנטאָ — 64 און פאַרשיידען־שפראַכיגע — 69. (זע זייט 346).

די דאָזיקע קלייניע סטאַטיסטיק דערציילט אונז וועגן דעם קולטורעלן ניוואָ פון דער אידישער יוגנט אין ביאָליסטאָק (די אַבאָנענטן פון דער שלום עליכם ביבליאָטעק זיינען באַשטאַנען פון 45% שילערס און שטודענטן און 40% אַרבעטער, אַנגעשטעלטע און פרייע פראָפעסיעס).

אויפן ערשטען פלאַץ איז געווען אידיש, אויפן צווייטען פלאַץ — פויליש (אַ ברירה האָט מען געהאַט — מען האָט דאָך געלעבט אונטער אַ פוילישן רעזשים) און אויפן דריטען פלאַץ — רוסיש (אויף מאַלע — וואָס עס מאַכט זיך . . .).

די צאָל העברעאישע ביכער איז אין דער שלום עליכם־ביבליאָטעק געווען גאָנץ קליין, אָבער דאָס לאָזט זיך דערקלערען דערמיט, וואָס די שטודיר־ביבליאָטעק ביי דער ביאָליסטאָקער קהילה האָט געציילט 3.195 העבר. ביכער, די העברעאישע גימנאַזיע־ביבליאָטעק — 6.000 ביכער און דוד סוכאָוואלסקיס העבר. קינדער־ביבליאָטעק — 4.000 ביכער.

אַזוי אַרום האָבען אַלע פיר ביבליאָטעקען געציילט 15.400 העברעאישע ביכער און אידישע ביכער האָבען די שלום עליכם־ביבליאָטעק און די קהילה־ביבליאָטעק געציילט 15.600.

פון די דאָזיקע כמעט גלייכע צוויי צאָלן זעט מען באַשיימפּערלעך, אַז די באַציאונג צו אונזערע ביידע שפּראַכן איז נאָך מיט פופצען יאָר צוריק געווען אין ביאָליסטאָק „פיפטי־פיפטי".

הלואי דאָס נעמליכע געזאָגט געווארען אויף אַלע ביאָליסטאָקער בכל תפוצות ישראל און טאַקע אין ישראל גופא אויך...

וועלען מיר פאַרענדיקען די דאָזיקע איבערזיכט מיטן „שלוס־וואָרט" פון א. ש. הערשבערג, ז״ל, וואָס קלינגט איצטער, ווי אַ צוואה פון אַ קדוש און מאַרטירער:

„איך פיל — שרייבט הערשבערג אין די גאָר לעצטע שורות פון זיין „פנקס ביאָליסטאָק", אַז מיין חלק האָב איך בייגעטראָגן צו דער געשיכטע פון ביאָליסטאָק, אַ שטאָט מיט אַזויפיל לעבענס־קאָליערן און ממש אומענדילכער לעבענס־ענערגיע, איך גיפּין טרייסט אין דעם „לא עליך המלאכה לגמור".

. . . זאָל קומען אַ צווייטער היסטאָריקער פון דער אידישער שטאָט ביאָליסטאָק און זאָל ער ממלא זיין די בלויזן, וואָס ער וועט זיכער געפינען" (ז״ז 367—366).

קיין „צווייטער היסטאָריקער" וועט שוין אין ביאָליסטאָק גופא, ליידער, מער נישט אויפקומען, אָבער דערפאַר איז ווי פון זיך אַליין אויפגעקומען אין ניו־יאָרק די „געזעלשאַפט פאַר געשיכטע פון ביאָליסטאָק", וועלכע פאַרדינט אונזער גרעסטען קרעדיט און דאַנקבאַרקייט.

אַבאָנירט זיך אויף די ביכער פון דניאל טשאַרני

אַ גרופּע לעזער און פריינט פון אונזער שטענדיקן מיטאַרבעטער דניאל טשאַרני גיבן אַרויס אין דער נאָענטסטער צייט דריי נייע מעמואַרן־בענד מיט אַ סך בילדער און אילוסטראַציעס פון דער אַלטער היים.

דער פּרייז פון די דריי ביכער איז צען דאָלאר. אַן איינצלנער בוך וועט קאָסטן פיר דאָלאר.

די נעמען פון די אַבאָנענטן אויף אַלע דריי ביכער וועלן פאַרעפנטלעכט ווערן אין דעם ערשטן בוך, וואָס דערשיינט סוף יאָהר.

שיקט אַריין אייערע באַשטעלונגען דירעקט צום מחבר אויף דעם פאָלגנדיקן אַדרעס:

D. CHARNEY
Box 111, Liberty, N. Y.

פון מיינע רייזע־נאָטיצען

(צום דריטען מאָל אין שיקאָגאָ)

• פון דוד קלעמענטינאָווסקי

אינגאַנצען בין איך עפּעס איבער 4 יאָר אין לאַנד און בין שוין געווען דריי מאָל אין שיקאָגאָ. עס איז שוין ביי מיר געווא־רען אַ טראַדיציע, ווי ביי אַ חסיד צו פּאַרען יעדעס יאָר צום רבי׳ן, צו זיין איין מאָל אין יאָר אין שיקאָגאָ. בין איך דאָרט געווען אין 1948, 1949 און דאָס יאָר.

וואָס ציט מיר קיין שיקאָגאָ? ניט די שטאָט גופאָ, וואָס לויט איר גרויס איז זי די צווייטגרעסטע פון די פאַראייניגטע שטא־טען, ניט איר „לופֿ", אָט דער קליינער שטח פון עטלעכע בלאָקס אין דער לענג און עטלעכע אין דער ברייט, וואו עס שפּילט זיך אפֿ דער סאַמע לעבען פון דער גרויס־שטאָט, וואָס איז אָבער אַליין אין פאַרגלייך מיט דער שטאָט אַזוי גרויס ווי אַ טל ומטר אין אַ קליין סידורל. ניט די שיינע פּראָגט ביים מישינגען און אפילו ניט דער בוקינגהאַם מעמאָריאַל פּאַנטאַן אין גרענט־פּאַרק, וועל־כער איז ענלעך און כמעט אַזוי שיין ווי דער פּאַנטאַן אויפן פּלאַץ דע לאַ קאַנקאָרד אין פּאַריז. אויך ניט דער געוואַלדיגער פּראַכט־פולער בנין אין גריכישען סטיל פון פּיעלד מוזיי פאַר נאַטור־געשיכטע און געווויס ניט די מאַנאַטאַנע, לאַנגוווייליגע, ווי סטרו־נעס לאַנגע גאַסען פון דער שטאָט, וועלכע גייען ביז 8000 נומערן קיין צפון און 13,000 צום דרום.

עס ציט מי ראַהין צוליב אונזערע ביאַליסטאָקער, די ליבע, פיינע, האַרציג־פּריינדליכע לאַנדסלייט אונזערע אין שיקאָגאָ.

***

דער באַקוועמער „פּעסמייקער" צוג ברייגט מיר נאָך 17 שעה דורכפּאָרען די 900 מייל, וואָס טיילען אפֿ די צוויי גרעסטע שטעט פון אונדזער אַמעריקע, קיין שיקאָגאָ און לאָזט מיר אַרונטער כמעט פאַר דער טיר פון דעם מאָרריסאָן האָטעל אין האַרץ פון „לופֿ", דאָס מיינט אין האַרץ פון האַרצען פון דער שטאָט.

איידער איך האָב נאָך באַוויזען זיך אַרומצוקוקען אין מיין צימער אויפן נאַכצענטען פלאָר, קלינגט שוין דער טעלעפאָן:

„ברוך הבא, שלום עליכם, ליבער פריינד, וואָס מאַכט איר אין געזונט? וואָס מאַכען אונדזערע אין ניו־יאָרק?"

איך באַווייז נאָך ניט צו ענטפערען און ווייס נאָך ניט אויף זיכער מיט וועמען איך רייד הער איך שוין ווייטער:

— „איך זאָל ניט פאַרגעסן, מיין מיסיס פאַרבעט אייך היינט צום אָוונדברויט".

„א, זאָג איך, איצטער ווייס איך ווער דאָס איז. וואָס מאַכט איר פריינד לאַפּינסקי? וואָס מאַכט, מרס. לאַפּינסקי? אַ דאַנק פאַר דער אינלאַנד. עס ליגט מיר נאָך אין טעם די געפּילטע פיש פון פאַראיאַרען".

דער קליניקער, דיקליכער, האַרציג־פריינדליכער, שטענ־דיג שמייכלענדיגער הערי לאַפּינסקי איז דער סעקרעטאַר פון ביאַליסטאָקער סאַשל קלוב, אויף וועמעס פּלייצעס עס ליגט די גאַנצע לאַסט פון דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין שי־קאָגאָ שוין אַן ערך 30 יאָר. ער איז דער סעקרעטאַר, שטענדיג נאָר דער סעקרעטאַר צוליב צוויי סיבות. ערשטענס וויייל קיינמאָל האָט ער ניט געוואָלט זיין קיין פּרעזידענט. אַרבעטען — יאָ, אָבער כבוד זאָל האָבען אַן אַנדערער. און צווייטענס וויל קיין שום פּרע־זידענט נישט זיין קיין פּרעזידענט, וועט לאַפּינסקי וועט ניט זיין דער סעקרעטאַר... טוט ער זיין אַרבעט די אַלע יאָרען בשלימות. פּירט די מיטינגען מיט רואיגקייט און געלאַסענקייט. איז אַ גע־ניטער טאַמטמייסטער אויף באַנקעטען, אַ פיינער אַפּיל־מאַכער, און אַפּילס מאַכט ער אַלע מאָנט׳ג און דאָנערשטיג אַ חוץ שבת־צו־נאַכטסן. ער שאַפט געלט פאַרן מושב זקנים אין ניו יאָרק, פאַרן רעליף וועג מען האָט געדאַרפט, פאַר דער ביאַליסטאָקער היסטאָרישער געזעלשאַפט, פאַר קרית ביאַליסטאָק אין ישראל. ניט נאָר פאַר זיינע לאַנדסלייט, ער אַרבעט אויך פאַר כלל ישראל, פאַר די וועלפּעיר פאָנדס, פאַר אידישע שולען, פאָר אידישער קולטור, אָבער „ביאַליסטאָק איבער אַלעס". אין דער אַרבעט פאַר דער לאַנדסמאַנשאַפט לייגט ער אַריין זיין נשמה, גיט אפֿ זיין צייט, זיין געזונט, זיין ענערגיע און שטענדיג רואיג און געלאַסען.

מרס. לאַפּינסקי — אַ אידענע אַ ברען שטייט זייט ביי זייט פון איר מאַן. אַ הויפּט־טוערין אין דער ליידיס־אָקזיליערי, גייט זי שטענדיג מיט אירע ראַפּעל־ביכלעך, מעות־חטים ביכלעך, מיט אירע טיקעטס און אַנדערע געצייג פון געלט־זאַמלען פאַר לאַנדס־מאַנשאַפּטליכע און סתם אידישע אינסטיטוציעס און פירט איר בעל־הבית־שקייט דערבי אין אַ שיינער הויז, וואָס איז היימיש און פריינדליך פאַר יעדען אורח, בפרט וועג ער איז אַ לאַנדסמאַן.

גלייך נאָכן עסען, קוים באַווייזען אַראָפּצונעמען פון טיש און אָפּצואוואַשען די געשיר, הערט מען שוין די בעל־הבית׳טע:

„רחמיאל, עס ווערט שפּעט. מען דאַרף שוין גיין צום מי־טינג".

איך קוק זיך אַרום, צו וועמען רעדט זי דאָס, און איך דערקען אין דעם קליניקען דיקליכען הערי לאַפּינסקי, דעם אַמאָליגען ביאַליסטאָקער בחור׳ל, איינעם פון די ערשטע ביאַליסטאָקער בונדיסטען, איינעם וואָס איז געשטאַנען ביי דער וויגעלע פּין דער אַרבעטער־באַוועגונג אין ביאַליסטאָק.

רחמיאל, דער שניידער...

***

די צווייטע הויפּטזייל, אויף וועלכער עס שטיצט זיך די ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין שיקאָגאָ איז נייטען מילער. אַליין אייגענטליך אַ האַראָדאָקער איז ער מיט ביאַליסטאָק צו־זאַמענגעבונדען פון זיינע אינגסטע יאָרען.

נייטען מילער איז אַ מענטש מיט איניציאַטיוו און מיט פּייאיגקייט צו אַנאַליזירען אַ געדאַנק און מיט מוט אויך קרי־טיש צו באַטראַכטען אַן ענין. ער געהערט צו די ווייניגע פאַרטיי־מענטשען, וואָס זיינען נישט געבליבען פאַרזונקען אין זייער פאַר־טיי־דאָגמאַטיק, וואָס זיינען ניט פאַר׳עקשנ׳ט אין זייער פאַרטיי־פּראָגראַם, וואָס האַלטען, אַז יעדער ליניע מוז פון צייט צו צייט רעווידירט ווערען לויט דעם גאַנג פון די געשעענישען.

אויף מיטינגען, באַזונדערס אויף קאָנווענשאָנס, וואָס זיינען געווען אין אַמעריקע צום באַדויערן „שטומע" און „פּאַסיוון" הערט מען אָפט נייטען מילערס מוטיג וואָרט.

מיר געדינקען נאָך מיט וועלכער איינגעשפּאַרטקייט נייטען מילער האָט געקעמפט אויף אונדזער לעצטער קאָנוווענשאָן פאַרן פאַרשלאָג צו שיקען אַ גרוס צו דער שארית הפּליטה אין ביאַ־ליסטאָק. לאַפּינסקי׳ס געלאַסענקייט און מילערס טעמפּעראַמענט זיינען צוזאַמען געמומען די סובסטאַנץ, וואָס מאַכט אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט אין שיקאָגאָ אַרבעטספייאיג און דינאַמיש.

***

אין דער סאַמע שפּיץ פון דעם ביאַליסטאָקער סאַשל קלוב שטייט זיט 1944 ישראל מיינעס. אַ שטילער, זייער באַשיידענער,

אָבער אויסערגעווײנלעך געטרײַ און מיט לב ונפש איבער־געגעבען צו דער אַרבעט, ווײַס ער האָט אויף זיך איבערגענומען צוזאַמען מיט זײַן אַמט פון פֿרעזידענט, און פירט עס אַדורך מיט אַ געפיל פון פֿאַראַנטוואָרטונג און ערנסטקייט.

אויף מיטינגען זיצט ער בײַ דער זײַט. כאָטש ער האָט אַ סך צו זאָגען, איז אָבער זײַער זעלטן, ווען ער רעדט עפּעמעס־לײַך פֿאַרן עולם. און ווען ער רעדט, איז עס קורץ און שאַרף. אַ דורכ־אויס פֿראַקטישער מענטש. אַ חוץ די אַלע מעלות האָט ער נאָך צווויי זאַכען: צייט און אַ מאַשין. און מיט דער „טראַיקע" צייט, מאַשין און ווילעס, פירט ער אדורך אַלע פֿראַקטישע אַרבעטען.

זיינען מיר טאַקע דאָ ניט לאַנג אַרומגעפֿאָרען אין זיין מאַשין דריי טעג נאָכאַנאַנד. פון נײַן אַזײגער אין דער פרי ביז פינף אַ זײגער נאָכמיטאָג. דורכגעפֿאָרען די שיקאַגאָער לאַנגע גאַסען פון צפון קיין דרום, פון מזרח קיין מערב. אין טעג, ווען די הײַ איז געווען אומדערטרעגלעך און ווען די שיקאָגאָ׳ער לופט איז נאָך געווען שטיקעדיגער ווי געווײנלעך. ער האָט מיך אַרומגע־פירט צו די לאַנדסלייט, צו די זעלבע, וואָס ער באַזוכט זיי אַזוי אָפֿט. אַמאָל פֿאָר דעם מושב זקנים, אַן אַנדער מאָל פֿאָר קרית ביאַליסטאָק, דאָ מיט טעאַטער־טיקעטס. דאָס מאָל פֿאָר דער היסטאָרישער געזעלשאַפֿט וועגען „פֿנקס ביאַליסטאָק". היות ווי ער רעדט ניט קיין סך פלעגט ער מיר נאָר פֿאָרשטעלען, פלעג איך שוין נישט דאַרפען ריידען קיין סך, ווייל זיין אנווועזנהייט איז געווען גענוג כדי צו פֿאָרשאַפֿען רעספּעקט ניט נאָר צו מיר, נאָר אויך צו דעם ענין, וועלכען איך פֿאַרטרעט.

זיצען מיר בײַ לואיס געַרבער אין אָפּיס...

דריי ברידער און אַ שוועסטער זיינען זיי, די געַרבערס אין שיקאָגאָ און יעדערער פון זיי איז אַן אינסטיטוציע פֿאַר זיך.

מאָקס איז ווי אַ ווינטשפינגערל. דאָ איז ער דאָ, דאָ איז ער דאָרט. דאָ פֿאָרט ער, דאָ פליט ער. היינט איז ער אין מיאַמי, מאָרגען אין ניו יאָרק. אין שיקאָגאָ האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געהאַט די זכיה צו זען אים. און זאָגען זאָגט מען, אַז עס איז דאָ וואָס צו זען און אַז עס לוינט זיך אים צו זען.

מאיר, איז זייער אַ פיינער מאַן. ווען איך קום אַריין צו אים, מעג די קראָם זיין פול מיט מענטשען, איז ער מיר מקבל פּנים באהבה און איך גיי אַוועק שטענדיג אַ צופֿרידענער. איך געפּין שטענדיג אַ ווּאַרעמע באַציאונג צו אידיש קולטור, צו אידיש גע־שיכטע און צו „ביאַליסטאָק".

זייער שוועסטער — די שווארץ־חנ׳עודיגע ציליע סוטקער איז די לאַנגיאָריגע געשוואוירענע סעקרעטאַרין פון דער ליידיס אָקזילערי פון טראָגט אויף אירע פלייצעס צוזאַמען מיט דער ענערגישער פרעזידענטין ראָזע צוקערמאַן די גאַנצע לאַסט פון דער פֿאַרצווייגטער אַרבעט אין דער שיקאָגאָער לאַנדסמאַנשאַפֿט. די ליידיס אָקזילערי, פייערט, אגב אורחא, היי־יאָר דעם 25 יא־ריגען יובל. היינטיגס יאָר האָט ציליע גאָר אַ גרויסע מצוה פֿאַר־דינט. זי האָט אונדזער פֿראָפּעסאָר שמעון ראָווידאָוויטש, זיין פרוי און מיך, — געבראַכט מיט איר מאַשין צום מיטינג, אַ שעה פֿאַרן פון דרום צום צפון פון שיקאָגאָ.

... זיצען מיר דאָס איצט אין אָפּיס פון לואיס געַרבער צוזאַ־מען מיט ישראל מיינעס, און איך קוק מיר צו ווי דער עקס־פרעזידענט נעמט אויף דעם איצטיגען פרעזידענט וועלכער האָט איבערגענומען דעם בכבודיגען אַמט מיט 6 יאָר צוריק, מיט וועלכען רעספּעקט און וועלכער פריינדליכקייט זיי באַגריסען זיך און שמועסען. אַפּנים, זיי פֿאַרשטייען ביידע דעם באַדייט פון זייער אַרבעט. לואיס — יאָרען לאַנג די טרייבקראַפֿט פון דער לאַנדס־מאַנשאַפֿט, פילט זיך נאָך היינט אויך ניט פּטור פון זיינע התחיבותן. ער האָלט דעם צוזאָג, וואָס ער האָט געגעבען אויפן מיטינג אין 1944, וועלן ער האָט איבערגעגעבען זיין פרעזידענ־טען־אַמט צו ישראל מיינעס:

„איצטער נעמט איר איבער די אַרבעט, אָבער איך שטיי ווייַ־טער צו אייער רשות, וועלן איר וועט מיר דאַרפען".

נאָך היינט העלפט ער אויפקלייבען די טראַדיציאָנעלע טוי־זענט דאָלאָר, וואָס שיקאָגאָ שיקט יאָר אין יאָר אויס פֿאַרן ביאַ־ליסטאָקער מושב זקנים אין ניו יאָרק. און ער, לואיס, באַטיי־ליגט זיך דערבײַ מיט אַ גאָר גרויסען חלק.

„דעם ערשטען באַנד „פֿנקס ביאַליסטאָק" האָב איך באַקו־מען, זאָגט ער צו מיר, דעם צווייטען שיקט מיר צו און אַז איך וועל אייך געבען אַ הונדערטער, וועט איר זיין צופֿרידען?"

איך בין געווען צופֿרידען, ווייל מיר איז געפּעלען געווּאָרען דער אופן, ווי אַזוי ער האָט עס געגעבען.

די מאַשין געפּירט פון ישראל מיינעס גייט שנעל און מיר זיצען שוין אין אָפּיס פון דער „נאָרד־וועסטערן בעוועריעדזש קאָמפּאַני" ביי דוד שומאַן. אַ טיפּ פון אַמעריקאַנער ספּאָרטמען גרויס, שטאַרק, ברייטפּלייציג, לעבענסלוסטיג, האָט ער אונדז אויפגענומען מיט אַזאַ פריילעכקייט, מיט אַזאַ פריינדליכקייט, מכבד געווען מיט אַ פיינעם קאָלטען טרונק, זיין אייגענע פֿראָדוקציע און אַז ער איז פֿאַרטיג געווּאָרען אין דער צווישענצייט מיט עט־ליכע טעלעפֿאָנישע געשעפּטליכע שמועסען, האָבען מיר זיך אַ לאָז געטאָן צו זכרונות וועגען דער אַלטער היים.

איך האָב דאָ געפונען די צוגעלאָזענקייט, די בענקשאַפט, די צוגעבונדענקייט פון וועלכע אַ סך „אַלרייטניקעס" ווילען זיך אָפּ־טרייסלען ביסלעכווייז. ער שאַצט אָפּ ווי געהעריג די אַרבעט פֿאַר דער לאַנדסמאַנשאַפט. ער פֿאַרשטייט דעם באַדייט און האָט ליב צו לייענען די אַרטיקלען אין דער „ביאַליסטאָקער שטימע" און מיט אַ קאָמפּלימענט פֿאַרן „פֿנקס ביאַליסטאָק", רופט ער זיך אָפּ צו מיר.

„איך האָב דריי אייניקלעך, זאָלען געזונט זיין. זאָל מיין בייַ־שטייערונג פון דריי מאָל חי זיין די אָנערקענונג פֿאַר אייער קולטור־היסטאָרישער אַרבעט.

ישראל מיינעס, מיין פירער און באַגלייטער, איז געווען, ווי איך האָב באַמערקט, שטאָלץ אויף זיינע שיקאָגאָער לאַנדסלייט.

נאָך אַ סך וואָלט מען געדאַרפט שרייבען וועגען אונדזערע ביאַליסטאָקער אין שיקאָגאָ נאָר דער פֿלאַץ איז באַגרענעצט. וויל איך נאָך ווייניגסטענס דערמאָנען:

דעם שיינעם טיפּ פון די עלטעסטע לאַנדסלייט דאָרט, דעם משכיל און למדן, מחבר פון „אמרי אבות" און ילקוט אליהו", אפרים אליהו ריבאַק, ער האָט איצט אָנגעשריבען און איבערגע־

צוויי וועלטען זיינען איהם חרוב געוואָרען

(אַ דערציילונג)

פון **א. עפשטיין**

דער פיר יאָריגער איזי האָט זיך אויפגעכאַפּט פון באַרירונג וואָס האָט אים אַ קיצעל געטאָן אין באַק. ער האָט געעפענט די אויגען און דערזעהן זיין „דעדי" שטיין אַריבערגעבויגען איבער אים, און הינטער דעם דעדי איז געשטאַנען מאָמי. איזי האָט ניט פאַרשטאַנען וואָס דאָ קומט פאָר. דער טאַטע האָט אים זעלטען ווען געקושט. צייטענוויז נאָר האָט ער אים אויפגעהויבען אין דער הויך, אריינגעקוקט אים אין די אויגען, אַ שאָקעל געטאָן און אים אַראָפּגעלאָזט. נאָר דאָס מאָל האָט ער אים געקושט. דאָס האָט אים פאַרוואונדערט. אָבער נאָך מער פאַרוואונדערט איז ער געווען ווען ער האָט אַ קוק געטאָן אויף דער מאַמע. ער האָט געזען אַז אירע אויגען זיינען רויט, אַז די ליפּען אירע ציטערען. און ווען זי האָט דערפילט אויף זיך דעם קינדס בליקען, האָט זי זיך האַסטיג אומגעקערט מיטן פּנים צום פענסטער. און באַלד זיינען ביידע, דעדי און מאָמי, אַרויס פון הויז. אַ קליין ווילע איז ער געווען אין גאַנצען אַליין. ער האָט זיך שוין געקליבען אָנפאַנגען שרייען, רופען דער מוטער נאָר דאָ האָט זי זיך באַוויזען, זי איז צוגעקומען צו אים, אים איינגעדעקט, און געזאָגט

— שלאָף מיין קינד, עס איז נאָך פרי.

נאָך איידער ער האָט פאַרמאַכט די אויגען, האָט ער אַ פרעג געטאָן:

— מאַ, וואו איז דעדי געגאַנגען?

— אין ערגעץ ניט, מיין קינד; שלאָף!

עס זיינען אַוועק געגאַנגען טעג, וואָכען, און ער האָט מער דעם פאָטער ניט געזען אַ פאָר מאָל האָט ער דער מוטער אַ פרעג געטאָן:

— מאַ, וואו איז דעדי?

— דעדי איז ניט געזונד. ער וועט אַהיים קומען. שרעק זיך ניט.

איין מאָל אַ פרימאָרגען האָט ער דערזען אַ פרעמדע פרוי אין הויז. די מאַמע איז ניט געווען. איזי האָט איר אָנגעקוקט מיט גרויסע, צושראָקענע אויגען. ער האָט איר געוואָלט פרעגען וואו די מוטער איז, נאָר ער האָט מורא געהאַט, און פאַרמאַכט די אויגען. די פרעמדע פרוי איז צו אים צוגעקומען, אַ גלעט געטאָן אים איבער די האָר, און געזאָגט:

— שטיי אויף בויעלע, די מאַמע האָט געזאָגט, אַז איך זאָל דיר געבען ברעקפעסט. עס איז שוין שפעט.

— וואו איז מאַמע? — האָט איזי געפרעגט מיט אַ פאַרשטיקטען קול פון טרערען.

— זי איז אַוועק זען דיין דעדי. זי וועט באַלד קומען צוריק. שרעק זיך ניט, און טו זיך אויף גיך אָן.

דאָס האָט ער געהערט צום ערשטען מאָל, ער זאָל זיך אַליין אָנטאָן. ער איז געוואוינט געווען אָנצושפּאַרען זיך אָן דער מאַמען, זי זאָל אים אָנטאָן די הייזלאַך, און דערביי צוגעדריקט זיין פּנים צו אירען, און געלאַכט, געשטיפט. איזי האָט דערפילט ווי אַ קאַלטער ווינטעל וואָלט אים אַריבער איבערן לייב. ער האָט געזאָגט:

— איך קאָן זיך אַליין ניט אָנטאָן.

די פרוי האָט אים געהאָלפען. מיט אירע פינגער, וואָס זיינען אים אויסגעקומען פרעמד און קאַלט, האָט זי באַרירט זיין לייב. און ער האָט געזען אין אירע אויגען אַז זי איז אין כעס אויף אים, און דאָס האָט אים געשראָקען. אָבער באַלד איז ער געווען אָנגעטאָן. די פרעמדע פרוי האָט אים אַרומגעוואַשען דאָס פּנים, אים געריבען מיטן האַנטוך די הויט זיינע, אַז עס האָט אים אַזש וויי געטאָן. דאַן האָט ער זיך געזעצט ביים טיש, און געגעסען אָן אַפּעטיט די סיריעל וואָס זי האָט אים אָנגעגאָסען אין אַ גרויסען טעלער. די גאַנצע צייט האָט די פרוי אויף אים געקוקט מיט מאָדנע אויגען, און געזאָגט:

— ביזט אַ שיין בויעלע.

דאָס אַלעס. נאָר דאָס איז געקומען אַזוי קאַלט, און פרעמד, אַז עס האָט אים גאָר ניט גערירט. אָבער דאָך האָט ער מורא געהאַט צו זאָגען עפּעס וואָס זאָל איר מאַכען אַוועק גיין. ער האָט מורא געהאַט צו בלייבען אַליין. די פרוי האָט אים געזאָגט:

— איצט בויעלע, שפּיל זיך. איך דאַרף אויסוואַשען די געשיר, און אַליין אויך עפּעס עסען. זיי רוהיג און שטיל.

***

איזי איז צוריק אַרויף אויף דעם דיוואַן, וואו ער איז געשלאָפען, און זיך גענומען דורכריידען מיט זיינע גוטע פריינד, מיט די מענשעלאַך, מיט די חיות, מיט די הייזער און מיט אַלעם וואָס זיינע אויגען האָבען געזען. דאָס אַלעס איז געווען איינגעקריצט אין דעם ווענטעל פון דעם דיוואַן, וואָס איז געווען אָנגעשפּאַרט אָן וואַנט. קיינער האָט ניט געוואוסט וואָס עס מאַכט אים אָפּט לאַכען, שטיפען, דערציילען מעשיות. און ער האָט קיינמאָל ניט ליב געהאַט אַז מען זאָל אים איבערשלאָגען. ווען די מאַמע פלעגט צוקומען און אַ זאָג טאָן:

געבען אין רשות פון אונדזער היסטאָרישער געזעלשאַפט אַ מאַנוסקריפּט וועגען טשעכאַנאָוצע, זיין געבוירענשטאָט.

איינעם פון די איינגערע, פון דער געוועזענער ביאַליסטאָקער אינטעליגענץ, אַ ליבהאָבער פון אידישער קונסט, דעם זייער סימפּאַטישען אהרון דאָרעוויטש.

און די איינגסטע צווישען אונדזערע לאַנדסלייט דאָרט, טייבל בערמאַן, אַ געוועזענע שילערין פון דער גראָסער־שול אין ביאַליסטאָק. אַ פּאָעטישע נאַטור, אַ שרייבערקע מיט אַ זייער פיינעם סטיל, אַ מיטאַרבייטערין אין דער „ביאַליסטאָקער שטימע", וואו זי אַנטפּלעקט פאַר אונדז פון צייט צו צייט זכרונות און שילדערט עפּיזאָדען פון דער צאַרטער נשמה־יתירה'דיגער יוגענט־צייט.

— קום, מען דאַרף גיין עסען.

פלעגט ער אָנהויבען צו קאָפריזען, ניט וועלען אַראָפגיין פון דעם דיוואַן. אין אייןווינקעלע, דערהויפט, זיינען געווען אַ סך זאַכען וואָס הָאבען אים שטאַרק אָמוזירט. דאָרט זיינען געווען גרויסע מענשען, מיט לאַנגע פּנימער, מיט לאַכענדיגע אויגען. דאָרט האָט ער אויך געהאַט קעץ און הינט, וואָס האָבען אים פאַרשטאַנען, מיט וועמען ער האָט זיך געקאָנט דורכרעדען. ער האָט זיך באַלד פאַרטיפט אין דער וועלטעל, און האָט פאַרגעסען אַן דער מאַמען. וועגען דעדי האָט ער שוין וויניג געטראַכט. אים האָט זיך געדאַכט, אַז עס איז שוין אַוועק אַ לאַנגע, לאַנגע צייט, זינט ער האָט אים געזען. ער האָט אָפילו געמוסען פאַרגעסען די שטריכען פון זיין פאָטערס פּנים. אים איז איצט געווען גוט און פריילאך אויפ'ן האַרצן. ער האָט געמוסען דערציילען אַ געשיכטע צו איינע פון די לייט, וואָס ער האָט געזען אויפן וועלטעל. און ער האָט הויך געלאַכט פון זיינע אייגענע רעיד. די עלטערע פרוי איז אַריינגעקומען און אים אָנגעקוקט מיט וואונ־דער.

— מיט וועמען רעדסטו דאָרטען? האָט זי אים געפרעגט.

איזי האָט געוואָרפען אויף איר אַ בייזען בליק און איר ניט געענטפערט. עס איז אים איצט שווער געווען צו געפינען דעם מענשען וועמען ער האָט דערציילט די מעשה זיינע אָבער, ער האָט געפונען אַנדערע מיט וועמען צו שמועסן. אין מיטען דער־אינען האָט זיך אַן עפען געטאָן די טיר און מאָמי איז אַריינגע־קומען. ער איז אויפגעשפרונגען, אויסגעשטרעקט די הענט, און זיך אייגעקלאַמערט אין איר. זי האָט אויף אים געקוקט אַ קליין ווייליע, אים באַדעקט מיט קושען, און טרערן זיינען ערונען אי־בער איר פּנים. דאָס קינד האָט מיט אַ פינגער געפּראוועט פאַר־האַלטען איין טרער. ער האָט ניט פאַרשטאַנען וואָס דאָס איז אַזוינס. ער האָט קיינמאָל זיין מוטער ניט געזען וויינען. נאָר באַלד האָט זי זיך באַרוהיגט, אים צוגעדריקט צום האַרצען, אים אַראָפגעלאָזט צום באָדען און איז אַריין אין קיך. באַלד האָט ער דערהערט דער פרעמדער פרוי רעדען צו דער מוטער:

— וואָס מאַכט ער, וואָס זאָגען די דאָקטוירים?

— מען ווייס נאָך ניט. עס איז דאָ אַ האָפענונג.

די דאָזיגע וועלטער האָבען דערגרייכט צו איזיס אויערן, אָבער ער האָט ניט פאַרשטאַנען די באַדייטונג, און האָט זיך ווי־דער גענומען צו זיינע מענשעלאַך אויפן וואַנט פון דעם דיוואַן.

איין מאָל, שפּעט באַנאַכט, איז די מוטער צוגעקומען צו אים, אים געקושט און איז האַסטיג אַרויס פון הויז. ער האָט עס אָבער ניט געהערט. ערשט אין דער האָט ער ווידער געזען דער פרעמדער פרוי, און האָט זיך מיט איר אַזש דערפרייט. ער איז צו איר צוגעלאָפען מיט אויסגעשטרעקטע אָרעמס, און זי האָט אים געמוזט נעמען אויף די הענט. ער האָט איר עפּעס גענומען דער־ציילען, נאָר זי האָט אים ניט געהערט. אירע אויגען זיינען געווען פאַרלאָפען, אירע ליפּען האָבען געציטערט, און זי האָט אַ זאָג געטאָן צו אים:

— ווייסט נעבאך ניט, אַז דו בינסט געבליבען אַ יתום.

ער האָט די ווערטער דורכגעלאָזט. איז צוגעקומען צום טיש אויף ווועלכען עס איז געווען צוגעגרייט זיין סיריעל, און זיך גענומען מיט גרויס אַפּעטיט עסען.

***

עס זיינען אַוועק אַ פּאָר טעג און ער האָט דער מוטער ניט געזען. די עלטערע פרוי איז מיט אים געווען די גאַנצע צייט. אַ פּאָר מאָל האָט ער נאָר אַ ווייז געטאָן און געמאַנט דער מאַמען, נאָר די עלטערע פרוי האָט אים אייגעשטילט, און פאַרזיכערט אַז די מאַמע וועט באַלד קומען. און איין מאָל, אין אַ פאַרנאַכט, איז זי טאַקע געקומען. נאָר זי איז ניט צוגעקומען צו אים באַלד. זי האָט זיך געלייגט אויפן בעט, און זי איז געלעגען אַ לאַנגע צייט מיטן פּנים אייגעגראָבען אין קישען. איזי איז צוגעקומען צו איר און איר געמונען ציהען פאָר אַ פּוס, נאָר די עלטערע פרוי איז צוגעלאָפען און אים אָוועקגענומען. זי האָט אים געזאָגט מיט אַ שטרענגען טאָן:

— לאָז דער מאַמען צורו. זי מוז זיך אויסרוהען, טשעפּע איר ניט.

און פון דאַן אָן איז אָוועק די צייט רוהיג פאַר איזין. ניט די מוטער, ניט די עלטערע פרוי האָבען זיך שטאַרק אַרומגעקוקט אויף אים. און שעה'ן לאַנג איז ער געווען אויפן דיוואַן און געדעדט צו זיינע מענשען און צו די חיות. אַלע טאָג האָט ער אַנטדעקט עפּעס נייעס. נייע פּנימער וואָס האָבען צו אים געשמייכעלט, צו־געוואונקען און געדעדט צו אים. ער האָט געלאַכט מיט אַ דינעם קוויטשעדיגען געלעכטערל און עס איז אים געווען גוט. עס איז געווען אין פרילינג, די זון האָט אַריינגעשיינט דורכן פענסטער. עס האָט זיך געזען אַ בלאָהער הימעל. די מוטער האָט אים אָפּט אַרויסגענומען אויפן גאַס. ער האָט זיך געשפּילט מיט אַנדערע קינדער. ער האָט ניט געפילט אַז אַ גאַנצע וועלט איז פון אים אָוועק. און צו דער מאַמען האָט זיך צוריק אומגעקערט אַ רוהיגע, געלאַ־סענע גוטסקייט. איצט האָט זי זיך געמונען צום הויז. זי האָט גע־רייניגט, געוואַשען, איבערגעשטעלט די מעבעל פון איין אָרט אויף דעם אַנדערען, און זי האָט געמונען ריידען אַז מען דאַרף פיינטען, אַז אַלעס איז פאַרלאָזט און פאַרשוואַרצט. עס איז אַלט און אָפּגע־לאָזט. אַז דאָס האָט עפּעס מיט אים צו טאָן איז איזין ניט איינגע־פאַלען. זיין וועלטעל איז געווען באַזונדער. יעדעס מאָל ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף האָט ער זיך גלייך געמונען רייי־דען צו זיינע באַקאַנטע. די מוטער האָט ניט פאַרשטאַנען קיין מאָל, וואָס עס מאַכט אים פריילאַך. זי האָט ניט געווואוסט צו וועמען ער רעדט, זי איז געווען צופריידען וואָס ער לאָזט איר צורו, וואָס זי קאָן אָנגיין מיט איר אַרבעט. ער איז איצט געווען וויניג אין הויז. ער פלעגט אַרומלויפען אויפן גאַס, שרייען, זינגען, מיט די אַנדערע קינדער. נאָר איין מאָל, קומענדיג אַהיים וויייל עס האָט אים שטאַרק געהונגערט, און וויייל ער איז געווען מיד, האָט ער גלייך דערזען אַז עפּעס האָט פאַסירט. די וועגט זענען געווען אָפּ־געפאַרבט. דער טיש האָט געלויכטען, און אויך דער דיוואַן איז געווען געפאַרבט. איזי איז צוגעקומען אַ קוק טאָן, און פון האַרצען ביי אים האָט זיך אַרויסגערישן אַ האַרצרייסענדער געשריי. ער האָט זיך געוואָרפען אויפן באָדען און זיך פאַרגאַנגען אין אַ לאַנגען היסטעריישן, קינדערשען יאָמער. די מוטער איז צו אים צוגע־לאָפען מיט שרעק. אים אויפגעהויבען, אים געמונען קושען, דריקען צו זיך, און פרעגען:

— קינד מיינס וואָס איז מיט דיר, וואָס האָט פאַסירט, ווער האָט דיר שלעכטס געטאָן?

איזי האָט באַהאַלטען דעם פּנימעל ביי דער מוטער אויפן האַרצען, און געוויזען מיט אַ פינגער צום דיוואַן. נאָר זי האָט ניט פאַרשטאַנען וואָס ער מיינט. זי האָט ניט פאַרשטאַנען אַז זי האָט חרוב געמאַכט זיין קינדערשע וועלט. אָפּגעמעקט אַלע זיינע גוטע פריינד, די מענשען מיט די חיות, עס איז פון זיי קיין סימן ניט געבליבען. די רויטע פאָרב האָט אַלעס פאַרדעקט און פאַרווייסט.

די סוראָזער גאַס

(צום זיבעטען יאָרצייט פון אומגעבראַכטען אידישען לעבען אין ביאַליסטאָק)

פון **בנימין שטופלער**
(בוענאָס אייַרעס)

די גרויסע אידישע שטאָט ביאַליסטאָק איז חרוב און פאַרברענט. נאָר די אַלע באַוואוסטע שחיטות און נאָך דעם העלדישען אויפשטאַנד אין געטאָ איז אויסגעלאָשען געוואָרען דאָס גאַנצע אידישע לעבען פון אונדזער אַלטער היים. עס איז אַנטשוויגען געוואָרען דער קלאַנג פון אידישען לשון, וואָס האָט אַמאָל פאַרהילכט די ביאַליסטאָקער גאַסען, שולען און תלמוד תורות.

דאָך איז נאָך אַלץ אונז שווער, ווי ס׳זעט אויס, שלום צו מאַכען מיטן געדאַנק וועגען דער פולער ווירקלעכקייט פון אַזאַ גרויליקער אויסראָטונג און פאַרוויסטונג, וואָס שטייגט, אמת, אַריבער די גרענעצען פון מענטשלעכער פאַרשטעלונג, באַזונדערס — פאַר דעם וואָס האָט די גרויזאַמקייט ניט געזען מיט די אייגענע אויגען. מען מיינט נאָך אַלץ אפשר אפשר?...

דערביבער איז אויך ניט קיין וואונדער, אַז אויך היינט, ביים באַגעגענען, אין דער פרעמד, אַ לאַנדסמאַן, איז די ערשטע פראַגע וואָס ער שטעלט מיר, צי אַ צווייטען וואָס איז ניט לאַנג צוריק געקומען פון דער חרובער היים־שטאָט אונדזערער, אַזאַ: וואָס איז געוואָרען מיטן שטאָט־זייגער? אָדער: „ווי זעט איצט אויס די סוראָזער גאַס?“ א. ד. גל.

די לעצטע יאָרען פאַרן חורבן האָט ביאַליסטאָק פאַרמאָגט אַ סך שיינע און גרויסע גאַסען פון עכטען גרויסשטאָטישען אויסזען, באַוואוינט אויסשליסליך פון אידען. אָבער זייער פאָפולער — און ניט אומזיסט — איז ביים פאָלקס־מענטש געווען די סוראָזער גאַס. זי האָט געהערשט איבער די אַרומיגע, שכנישע גאַסען און האָט זיך געגרענעצט מיטן שול־הויף, ד. ה. מיט דער וויגעלע פון דער פאַרצייטיגער, אידישער ביאַליסטאָק, איינגעהילט אין לעגענדעס און דורכגעזאָפט מיט שיינע פאָלקס־טראַדיציעס פון דער ווייטער פאַרגאַנגענהייט.

דאָס גלייכען — אויך דער שטאָט־זייגער. נאָר ער האָט, קודם־כל, סימבאָליזירט מיט זיך דעם אַלטען אידישען מסחר־צענטער, מיט די הונדערטער געשעפטען אויפן גרויסען פּלאַץ, אין וועלכען ס׳האָבען זיך אַרייַנגעגאַסען, ווי טייכען אין אַ ים, אַ סך גרעסערע און קלענערע גאַסען פון טיילען שטאָט און וואו ס׳האָט שטענדיג געקאָכט מיטן אידישען פאָלקס־לעבען.

אָבער גאַנץ אַנדערע מזלות האָבען געהאַט דער שטאָט־זייגער און די סוראָזער גאַס, און גאַנץ אַנדערע וועגען האָבען זיי געפירט צום אונטערגאַנג אין גרויסען חורבן פון דער אידישער ביאַליסטאָק.

דער אומעטיגער, ווי אַ פאַראומערטער, אַלטער שטאָט־זייגער־טורעם, און די אַלע אַלטמאָדישע קרעמלעך אונטער אים (וואָס האָבען זיך געדרופען „ברעמלעך“) איז נאָך אין יאָר 1940 דורך דער סאָוויעטישער מאַכט, אַראָפגענומען געוואָרען, כלומרשט מיט אַן אויסקוק צו פאַרשענערען דעם פּלאַץ און דאָרט פאַרפלאַנצען אַ גרויסען סקווער (מיט אַ לענין־מאָנומענט אינמיטען). און די סוראָזער גאַס איז פאַרברענט געוואָרען דורך די פאַרשאָלטענע דייטשען, ימח־שמם — באַלד אינם טאָג וועז זיי האָבען פאַרנומען די שטאָט, דעם 27־טען יוני, 1941, נאָך איידער די אידען זיינען פאַרשפּאַרט געוואָרען אין ביאַליסטאָקער געטא.

אויפן אָרט, וואו ס׳איז געווען די סוראָזער גאַס, איז געבליבען שטיין ווי לזכרון נאָר איין אייניציג הויז, וואָס איז פאַרבליבען פון די אַלע אַרומיגע גאַסען און פון דעם גאַנצען לאַבירינט געסלעך אַרום שול־הויף, פון וועלכע ס׳איז שוין איצט קיין סימן אפילו פון אַ גאַס נישט צו געפינען.

וועג ניט אָט־דאָס הויז, וואָלט געוויס שווער געווען הייבן פעסטצושטעלען אויף דעם וויסטען פּלאַץ, אפילו פאַר אַן אַלטען ביאַליסטאָקער תושב, וואו ס׳איז אַמאָל געווען די קאָניגע סוראָער גאַס מיט די סך קראָמען און וואַרשטאָטען. וואָס האָט פאַראייניגט דעם צענטער־שטאָט מיט די פאַרצוויגטע גאַסען פון די פּיאַסקעס. דער אָרט איז היינט צוזאַמענגעגאַסען מיטן אַלטען בית־עולם, וואָס פון אים, זיינען די מצבות, און אפילו די שנזיינער פון פאַרקאַן, שוין פון לאַנג, דורך די קריסטען, צערויבט געוואָרען, און פון די קברים גראָבט מען זאַמד.

אַ וועג פירט היינט, דורך דער חרובער ביאַליסטאָקער, פאַר די קריסטען צום קאָשצאָל; אַ וועג פון די ניט־פאַרברענטע דורך די דייטשען, נאָנצע קוואַרטאַלען אַרום די פּיאַסקעס, וואו עס פולסירט אַ נאָרמאַל לעבען, פונקט ווי עס וואָלט גאָרנישט פאַסירט; אויך איז דאָס אַ וועג פאַר דאָס ביסעל אידען, צוריקגעקומענע אין דען צום פאַרבליבענעם, ווי על־פּי־נם, אַלטען הקדש אויף די פּיאַסקעס, וואו עס וואוינען איצט (כ׳כין געווען אין ביאַליסטאָק זיי 1946—1947) אַ פאָר צענדליג נפשות, אָנגעפאָקטע איז די צימערלעך ווי די הערינג אין אַ טון (פאָס). אָט־דער נייער ייִשוב, פאַר קריסטען און אידען, ליגט טיילווייז אויף דעם אָרט פון דעו געווען סוראָזער גאַס און טיילווייז איבער די פונדאַמענטען פון די פאַרברענטע אידישע הייזער.

מען גייט איבער אים, ווי איבער אַ פאַרלאָזענעם, פאַרגעסענעם בית־עולם — איבער בערגלעך פון שטיינער באַוואָקסענע מיט ווילד־גראָז. פון איין זייט זעט איר דעם האַלב־אויסגעהאַקטען, פאַריתומטען, אַמאָליגען צייטן פרעכטיג־וואונדערבאַרען ביאַליסטאָקער וואָלד (וואו ס׳איז געווען דער „זווייערינען“), און פון דער אַנדערער זייט גלאַצען אויף אייך די סקעלעטען און ברוכ־שטיקער פון די אויפגעריסענע גרויסע מויערען פון נאַוואַליפיע און די אַנדערע גאַסען, וואָס זיי, פאַר זיך אַליין, מראָגען נאָך די סימנים פון חורבן ביאַליסטאָק.

מען זעט דאָ ניט מער די אידישע קינדערלעך לויפען אין שולע און אין חדר, און אויך די מאַמעס, גייענדיג פון מאַרק מיט קאָשיקעס. היינט טרעפט איר דאָ פרעמדע פנימער, וואָס קוקען אומצופרידען אויף אייך און וואָלטען די איינציגע „ניט־דערשאכטענע“ אידען שוין געווען דאָ אויך מער ניט געוואָלט בא געגענען...

איך דערמאָן זיך אַן אייגענע איבערלעבונגען פון אַ פאָר יאָר צוריק, אָט שטיי איך און באַטראַכט דאָ אויפן אָרט די פאַרוואָקסענע מיט שטעכיגע דערנער בערגלעך, אונטער וועלכע ס׳איז אַמאָל געווען אַזאַ ברויזיג אידיש לעבען, און מיין בליק פאַלט צופעליג אויף אַ פאַרסאַליעטער לעפעל, וואָס סטאַרטשעט אַרויס פון דער ערד, און אויף אַ שוואַרצער, צעקרימטער פון פייער פענדעל, וואָס אין זיי האָבען אפשר וועמענס ס׳איז פון אונדז מאַמע צי שוועסטער געקאָכט פיש אויף שבת אינם טרויעריק־באַרימטען פרייטאג, וועו די רוצחישע באַנדיטען האָבען זיך אַרייַנגעריסען אין ביאַליסטאָק און פאַרברענט דאָ, קודם כל, די אידישע גאַסען צוזאַמען מיט די כמעט צוויי טויזענט אַרויס־געשלעפּטע פון די הייזער לעבעדיגע אידען.

עס איז שווער צו באַנעמען דעם געפיל פון איינעם וואָס טרעט אויפן אָש פון אַזאַ שוידערליך אומגעבראַכטען היימישען לעבען, איבער אַזאַ ים פון פאַרגאָסענעם, ברידערליכען, אומשולדיגען בלוט! מען שטייט דאָ מיט צעמישטע אָנגעווייטאָגדיגע געדאַנקען, וועלכע פאַרלויפען און פאַרשוועבנקען, ווי כוואָליעס פון ים, איינער דעם אַנדערען, און די הייבט זיך אָן דאָכטען, אַז ניט נאָר אַלץ אַרום דיר איז טויט, נאָר אפשר דו אַליין לעבסט אויך שוין ניט...

דער אינדרוק פון חרובן בילד פירט אינסטינקטיוו צו דער פאַרגאַנגענהייט, צו די יאָרען פון שטורם און דראַנג, וועו עס האָט דאָ געהערשט אַזוי פיל לעבען און ווירדע, וועו סוראַזער גאָס איז געווען דער באַסטיאָן פון דער אידישער אַרבעטער־באַוועגונג, און קיין רוסישער זשאַנדאַרם האָט ניט געוואָגט אהער צו די פוס אַריינשטעלן. און וועו אפילו די כוואַליעס פון דער צאַריישער רעאַקציע, מיט די פאָגראָמען אויף אידען, האָבען דערגרייכט צו אונדזער שטאָט, איז סוראַזער גאָס געווען די פעס־טונג פון דעם זעלבסט־שוץ, און די פאָגראָמשטשיקעס צוזאַמען מיטן מיליטער פון אַרגאַניזירטען דורך דער צאַרישער מאַכט פאָגראָם פון 1—3 יוני 1906 האָבען ניט איבערגעטראָטען דעם שוועל פון דער סוראַזער גאָס און פון דאָרט אין פחד זיך צוריקגעצויגען, אפילו זייער נאָז ניט אַריינרוקנדיג אַהין.

מיט דער־אָ גאָס איז פאַרבונדען געווען אַמאָל דער נאָמען פון לעגענדאַרען דר. כאַזאַנאָוויטש, און דאָ האָט אויך געשטעלט זיין ערשטע שעפערישע טריט דער באַוואוסטער דיכטער זוסמאַן סעגאַלאָוויטש. וועגען סוראַזער גאָס האָט מען געהערט בעת די דעבאַטען איבערן ביאַליסטאָקער פאָגראָם אין דער „גאָסודאַרסטוענער דומע", און די גאָס איז געווען שטענדיג ווי אַ דאָרן אין די אויגן ביי דער צאַרישער אָכראַנע (געהיימע פאָליטישע פאָליציי). וועו, פון נאָענט אַדער ווייט, האָט עס ניט געהערט וועגען סוראַזער גאָס אין יענע יאָרען?

דאָ אויף דער חרובער סוראַזער גאָס, וואו דער דורכגייער הערט איצט נאָר דאָס קלאַפען פון זיינע אייגענע טריט, איז עס אַמאָל געווען די באַוואוסטע „בירזשע" — דער צענטער פאַר אַלע פאַרטייאישע גאָסען־דעמאָנסטראַציעס און דיסקוסיעס פון דעם אויפוואַכנדיגען אידישען אַרבעטס־מענטש אין ביאַליסטאָק.

עס האָבען זיך דאָ געשפּינט די שענסטע חלומות פון יענעם שיינעם יוגנט־דור, פול מיט האָפענונגען אויף אַ יושרדיגען מאָרגען און אויף אַ בריידערליכען צוזאַמענלעבען פון אידען און קריסטען. עס האָט זיך שוין געדאַכט, אַז די נייע ווינטען וועלען צעריסען די קייטען פון אונטערדריקונג און צעטרייבען די ווילדע שנאה פון די אַרומיגע פעלקער צו אונדזער פאָלק. און וועו וואָלט עס געקענט אויפמערקזענען, אַז מיט 40 יאָר שפעטער וועט די וועלט אַזוי זינקען, און האַרדעס מאַסענמערדער — די „ציוויליזירטע" דייטשען, וועלען דאָ ברענען לעבעדיגערהייט, אין די טויזענטער, צושלאָזע אידען, ווי מיט טויזענטער יאָר צוריק, בעת די קריסטליכע שכנים אונדזערע וועלען בלייבען גלייכגילטיג און אפילו אָפען אונטערשטיצען די רוצחישע דייטשען?!...

וועו געדענקט עס ניט דעם אַמאָליגען פרייטיג־צו־נאַכט אויף סוראַזער גאָס, וועו דער שבת האָט אָנגעהויבען צעשפרייטען זיינע צויבער־פליגלען פון מנוחה און קדושה איבער אונדזער שטאָט? דאָ האָט אין יענע שעהן געקאָכט ווי אין אַ קעסעל. דאָס רופען אין שול אַריין! דאָס רוישיגע פאַרמאַכען די קראָמען און די געשרייען פון די צייטונגס־פאַרקויפערס — אַלץ האָט זיך אויסגעמישט מיטן טאַראַראָם און געלויפן פון די דראָשקעס אוך לאָסט־וועגענער. און די העל־באַלויכטענע גרויסע שול האָט, ווי אַ לייכט־טורעם, אויך סיגנאַליזירט פאַרן אַרבעטסזאָמען, פאַרהאַרעוועטען ביאַליסטאָקער, אַז ס׳האָט שוין געשלאָגען די שעה פון אָפרו נאָך דער גרויער וואָך פון אַרבעט און זאָרג, פון דאגות־פרנסה, דאגות גידול־בנים און נאָך אַזוינע אַלט אידישע פלאָגען און אָנשיקענישען...

גאָרניט צו פאַרגלייכען מיט די רייכע, פאַראָדנע ביאַליסטאָקער גאָסען, האָט זיך דאָ געשפירט די פייערליכקייט פונם טראָדיציאָנעלען פרייטיג־צו־נאַכט, וועו די וואָכעדיקייט איז שוין פון אידישען מענטשען אַראָפגעטרייסעלט געוואָרען. אין יעדער שטוב האָט ווי געזרוט די שכינה: אין אַלע ווינקעלעך זויבער און ליכטיג, און דורך די פענסטער־שויבען שיינען אַרויס די וויי־סע טישטעכער מיט די אָנגעצונדענע ליכט אין די גלאָנציג־אויסגעפוצטע לייכטערס.

בחורים און מיידלעך, פיין־שבתדיג אויסגעפוצטע נאָכן עסען, פאַרפלייצען די גאָס. מען לאָזט זיך אַרויס אויפן שפּאַציר אין וואַלד און אין שטאָט־גאָרטען, צו די פרייטיג־צו־נאַכטיגע פאַרווויילונגען אָדער אויף די פאַרטיי־פאַרזאַמלונגען. און פון אַלץ האָט געשטראָלט מיט דורות־לאָנגער, איינגעוואָרצעלטער עכטער אידישקייט, וואָס מ׳קען שוין מער ניט זען — אין ערגיץ ניט!

האָט זיך פונקט אין אַ פרייטיג־צו־נאכט אָפּגעשפילט דאָ, אויפן זעלביגען אָרט, דער ערשטער אָקט פון דער שוידערליכער אידישער טראַגעדיע אין ביאַליסטאָק, וואָס איז אין פאַרגלייך מיט איר איז דאָס בארימטע אין דער איראָפּעאישער געשיכטע „בארטאָלאָמעאוס־נאַכט" אין פראַנקרייך (מיט אַרום 400 יאָר צוריק) געווען אַ שפּאַס.

סוראַזער גאָס מיט די אַרומיגע גאָסען און געסלעך זיינען געווען אונטערגעצונדען פון אַלע זייטען. די גרויסע שול איז געשטאַנען אין פלאַמען און האָט געפלאָקערט צוזאַמען מיט די אַריינגעפאַקטע אין איר 1,500 לעבעדיגע אידען. דער געשריי פון די ברענענדיגע מענטשען, די שיסעריי און די עקספלאָזיעס פון די גראַנאַטען האָבען אויפגעטרייסעלט די לופט. און די בלוט־דורשטיגע באַנדיטען, די דייטשע סאָלדאַטען, האָבען זיך אָנגעזעטיגט מיט שמחה פון דעם העלישען בילד ווי זי׳, היטלערס קנעכט און אונטערלעקערס, שעכטען און ברענען אונדזערע שוצלאָזע ברידער.

מען געפינט דאָ שוין היינט מער קיין שום שפור ניט פון פריערדיגען אידישען לעבען אין זיין אַמאָליגען פראַכט און גלאַנץ. אַרום און אַרום איז אַלץ שוין חרוב, חרוב און מוחרב! מען זעט נאָר דאָ ליגען דעם גרויסען אייזערנעם איבערגעברענטען קופּאָל פון דער אַמאָל פרעכטיגער גרויסער שול, ביי וועלכע עטלעכע פון די צוריקגעקומענע אידען בלייבען שטיין, טיף פאַרטראַכט אין אָפגרונטיגען צער און פאַרביטערונג. אויך זאָגט עמיצער פון זיי אַ שטילען קדיש...

און עס האָט זיך מיר, בעת מעשה געדאַכט, אַז אָט דער־טראָגט זיך צו מיר, פון אונטער דעם ברוכאייזען און גראָז דער געשריי פון אונדזערע ברענענדיגע ברידער־קדושים, צו וועלכען די גאַנצע וועלט איז געווען אַזוי טויב און שטום! אַ בייזע, פאַרברעכערישע וועלט, וואָס וועט פאַר איר זינד די האַרבע אָפּצאָלונג פריער צי שפּעטער באַקומען...

צו דער געשיכטע פון דער ביאַליסטאָקער אַרבעטער באַוועגונג

(ביאַליסטאָקער ברענטש 88 א. ר. האָט אַרויסגעגעבן א זאַמלונג פון
אידיש־היסטאָרישע אַרטיקלען וועגען עטליכע צענדליג יאָר
אַרבעטער־קאַמף אין אונזער אַלטער היים)

פון ד״ר הערמאַן פראַנק

די אַלזייטיגע, ברייטע געשיכטע פון דער שטורמדיגער און וועלט באַקאַנטער אַרבעטער־באַוועגונג אין ביאַליסטאָק, וואָס איז אויף גוטע 75 אָדער 90 פראָצענט געווען א באַוועגונג פון אידישע אַרבעטער, און איז געווען גאַנץ אפט באַגייסטערט און באַוועגט פון אידיש־נאַציאָנאַלע אידעאַלען, דאַרף נאָך געשריבען ווערען. עס זיינען דאָ אָן א שיער היסטאָרישע מאַטעריאַלען, אין אומצייליגע זשורנאַלען און ביכער, וועגען דער אָדער יענער פֿאַרם אָדער סטאַדיע אָדער תקופה פון דער מאָדערנער אַרבעטער באַוועגונג אין ביאַליסטאָק פֿאַר גאַנצע 40 יאָר צייט, ווייניגסטענס, ד. ה. פון 1880 ביז 1920 (ביזן אָנהייב פון דער פוילישער הערשאפט). ס׳זיינען אויך פֿאַראַן געדרוקטע זכרונות, מער אָדער ווייניגער סוביעקטיווע, פון אירע אָנטיילנעמער און פֿראַמינענטע טוערס, אָבער ס׳פעלט א סיסטעמאַטישע און פֿלאַנמעסיגע געשיכטע פון דער רעוואָלוציאָנערער און סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין ביאַליסטאָק און איר ראַיאָן; א געשיכטע, וואָס זאָל אַרומנעמען דעם גאַנצען פעלד און געבעטן א בריטע פֿאַנאַראַמע פון דעם אויפקום, וואוקס, אויפבלי און דערנאָכיגען שטילשטאַנד און ירידה פון דער באַוועגונג, כאָטש ביזן אויסברוך פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. דעמאָלט, אין 1914 האָט זיך פֿאַרענדיגט א תקופה, א גאַנצע עפּאָכע אין דער געשיכטע פון דער אידישער ביאַליסטאָק מיט אַלע אירע אידיש־נאַציאָנאַלע און סאָציאַל־פֿראָגרעסיווע באַוועגונגען, פֿאַרטייען, שטרעמונגען און אַרגאַניזאַציעס אין ביאַליסטאָקער אידישען לעבען פֿאַר גוטע 25 יאָר צייט, פון 1890 ביז 1915.

איז געווויס נאָך מער צו באַגריסען יעדען פֿאַרזוך צוצוטראָגען נייע בויציגעל און שטיינער צום בנין, כל־זמן ער איז נאָך ניט אַוועקגעשטעלט געוואָרען. יעדע פֿאַרגרעסערונג פון דעם אָנגעזאַמעלטען שטאָף וועט סוף־כל־סוף באַרייכערן דעם מאַטעריאַל, פון וועלכען דער קומענדיגער היסטאָריקער וועט שעפּען זיין וויסען און פֿאַרשטייענדיש פון אָט־דעם זייער וויכטיגען צוויג פון דער אידישער און אַלגעמיין־רוסישער סאָציאַליסטישער און אַרבעטער־באַוועגונג, — די באַוועגונג צווישען די אידישע אַרבעטער אין ביאַליסטאָק און די אַרומיגע שטעטלעך. פון אַזאַ שטאַנדפונקט מוז מען באַגריסען דעם ביאַליסטאָקער ראַיאָנעם ברענטש 88 אַרב. רינג דא, אין ניו יאָרק, וואָס האָט, אין שייכות מיטן 45־יאָריגען יובילייי זיינעם, דעם לעצטען פעברואַר אַרויסגעלאָזט א גאַר פיינעם און אינהאַלטרייכען יובילייי־זשורנאַל „ביאַליסטאָקער פריינט״, א גרויסער טייל פון וועלכען איז אָפּגעגעבען פאַר אַרטיקלען און מעמואַרען וועגען דער ביאַליסטאָקער אַרבעטער־באַוועגונג, דערהויפּט פון דער תקופה פאַר 1914.

די 6—7 אַרטיקלען פון דער זאַמלונג קענען איינגעטיילט ווערען אין צוויי גרופּעס. עטליכע פון זיי טראָגען א בפירוש מעמואַריסטישען כאַראַקטער, און גיבען איבער כמעט אויסשליסליך די זכרונות פון די אָנטיילנעמער פון די באַטרעפענדיגע ארבעטער־באַוועגונגען אין ביאַליסטאָק גופא. די צווייטע קאַטעגאָריע באַשטייט פון מער אָדער ווייניגער אָביעקטיווע באַאַרבעטונגען פון דעם פילשפראַכיגען מאַטעריאַל (א גרויסער טייל פון וועלכען איז ביז איצט נאָך דעם אידיש־לייענענדיגען עולם נישט געווען באַקאַנט). דאָרט געפינט מען ניט בלויז א קאָמפּילאַציע פון די שוין פֿאַראַנענע אין דער היסטאָרישער ליטעראַטור באריכטען און שילדערונגען, נאָר מען גיט דעם לייענער אויך א געווויסע באַלייכטונג, אינטערפּרעטאַציע אָדער פאַראַלגעמיינערונג פון די אָדער יענע פאַקטען און פון אזא צי אַן אַנדערען אַספּעקט פון דער באַטרעפענדיגער באַוועגונג אָדער פון דער ראַלע, וואָס די שטאָט ביאַליסטאָק האָט אין איר געשפּילט.

צו דער ערשטער קאַטעגאָריע (ד. ה. מעמואַריסטיק) מוזען צוגערעכענט ווערען די פאָלגענדיקע אַרבעטען:

1) אַלתר קליאַטשקא: פּערזענליכע דערינערונגען פון ביאַליסטאָקער בונד.

2) מרדכי פּאָגאָרעלסקי: די פועלי ציון באַוועגונג אין ביאַליסטאָק; (ביז דער פֿאַראייניגונג מיט די ס. ס.).

3) זיידעל כאבאצקי: די געשיכטע פון ס. ס. אין ביאַליסטאָק.

4) דוד קלעמענטינאָווסקי: די פועלי־ציון מיט 40־50 יאָר צוריק.

5) עמנואל נאָוואָגרודסקי: דער בונד אין ביאַליסטאָק (צווישען ביידע וועלט־מלחמות).

צו דער גרופּע פון מער אָדער ווייניגער פֿאַרשערישע, היסטאָריאָגראַפישע אַרבעטען, געהערען בלויז צוויי אַרטיקלען:

1) גריגאָרי אַראָנסאָן: דער בונד אין ביאַליסטאָק און

2) דר. הערמאַן פראַנק: אויפבלי און אונטערגאַנג פון דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג אין ביאַליסטאָק.

צוזאַמען האַלטן די אַלע אַרטיקלען 42 זשורנאַל־זייטען, וואָס וואָלטען אויסגעמאַכט איבער 100 געווייניליכע בוך־זייטען.

ביידע גרופּעס פון די אַרטיקלען זיינען פון גרויסער באַדייטונג און וויכטיגקייט פאַר דער געשיכטע־שרייבונג, און דער ערנסטער פֿאַרשער דאַרף צוגיין צו זיי מיטן פולען רעספּעקט און אַרויסשטעלען צו זיי די אַנטשפּרעכענדע פאָדערונגען, לויט די גע־העריגע סטאַנדאַרטן, וואָס מען שטעלט אַרויס צו אַלע באַגלויבטע, קאָמפּעטענטע קוואָלען פון היסטאָרישער אינפֿאָרמאַציע און אויפקלערונג.

די ערשטע פון אָט־די פאָדערונגען, ספּעציעל אין שייכות מיט פֿאַרשונג־אַרבעטען און איבערזיכטען פון דער שוין פאַראַנענער ליטעראַטור, איז נוגע דער קלאָרקייט און פולקייט פון אינפֿאָרמאַציע. אין אָט־דעם פונקט קומט דער זייער וויכטיגער אַרטיקעל פון ג. אַראָנסאָן ליידער ניט נאָך, אין א פאַר שטעלעס, דעם סטאַנדאַרד,

מיט וועלכען ער דאַרף געמאַסטען ווערען. עס שרייבט, למשל, פר. אראַנאַן (ז. 39):

די „יונגע" עסערן האָבען געפֿאַדערט, אַז מען זאָל שאַפֿען „אַרבעטער־ראַטען", לויט דעם מוסטער פון פּעטערבורג און מאָסקווע. אַזאַ ראַט איז טאַקע שפּעטער געגרינדעט געווארען אין ביאַליסטאָק. אָבער ער האָט געשפּילט אַ גאַנץ מיאוסע ראָל. דער „בונד" האָט געווירקט אויף די אידישע אַרבעטער, זיי זאָלען אַהין ניט גיין. די אַנדערע אַרגאַניזאַציעס זיינען אויך פון אים אַרויס־געטראָטען. אין דער פּרעסע איז געווען געשריבען אַז דער געגנעראַל־גובער־נאַטאָר באַגאַיעווסקי, וואָס איז געקומען אין ביאַליסטאָק בשעת דער דעצעמבער שטרייק 1905, איז געווען דער איניציקער, וואָס איז געווען צופרידען מיט דעם „אַרבעטער־ראַט"...

ס׳פֿארשטייט זיך, אַז די שאַפונג און די פונקציעס פונם אַר־בעטער־ראַט (אין יאָר 1905) איז אַ ביז־גאָר וויכטיגע פאַסירונג אין דער ביאַליסטאָקער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, טאָ מען פאָדערען פון איינעם, וואָס דערמאָנט יענעם עפּיזאָד אַ מער קלאָרע און פולע באַשרייבונג און כאַראַקטעריזירונג פון דעם דאָזיגען פאַקט, און ניט אָפּקומען סתם מיט אַ סקאָרבאָווער פאָר־טיי־רכילותדיגער פּראָצע: „האָט געשפּילט אַ גאַנץ מיאוסע ראָל". אָט ווייסען מיר פון אַ נייעם וויכטיגען היסטאָרישען בוך (אין רוסיש), פון באָרימטען סאָציאַל־דעמאָקראַט טעאָדאָר דאָן (איליא גורעוויטש), וואָס איז מיט אַ פאָר יאָר צוריק געשטאָרבען דאָ אין ניו יאָרק: „פּראָיסכאָזשדעניע באָלשעוויזמאָ" (דער אורשפרונג פון באָלשעוויזם), ניו יאָרק, 1946, אַז:

דער איניציגער אויסגאַם (צווישן אַלע אַרבעטער־ראַטען אין גאַנץ רוסלאַנד, וואָס זיינען געווען אַלע מיט אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישער מערהייט) איז געווען דער ביאַליסטאָקער אַרבעטער־דעפּוטאַטען ראַט, וואָו דעם הערשענדיגען איינ־פלוס האָבען געהאַט די עס־ערן (סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען) און אַנאַר־כיסטען. (אַדן, ז. 382).

פאָר דער געשיכטע פון דער ביאַליסטאָקער אַרבעטער־באַ־וועגונג איז ביז גאָר נייטיג צו באַקענען זיך מיטן צוזאַמענשטעל און דער טעטיגקייט פון אַרבעטער־ראַט. אָבער די ידיעה, וואָס ג. אַראַנסאָן גיט אונז, איז זיכער ניט מסוגל צו שאַפֿען אַ פאָר־שטעלונג, וועט רעדט שוין וועגען געבען זאָכליכע אינפאָרמאַציע וועגען יענעם זייער אינטערעסאַנטען עפּיזאָד. פון וואַנעט פר. אַראַנזאָן שפּעט זיין אינפאָרמאַציע, ווייזט ער אונז נישט, במילא קען מען אויך נישט וויסען מיר זאָלען זיך וועגדען נאָך ידיעות וועגען דעם „אַרבעטער ראַט" אין ביאַליסטאָק; און אַרום און אַרום העלפט עס אונדז נישט צו שאַפֿען דעם רויען מאַטעריאַל פאָר דער געשיכטע פון דער אַרבעטער־באַוועגונג. אגב, פּעלען וועלכע ס׳איז מאַטעריאַלען (פּאָרשערישע אָדער מעמואַריסטישע) וועגען דער פּאַרטיי סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערען אין ביאַליסטאָק.

נאָך אַ פונקט, וועלכען דער שרייבער פון אָט־דער אַרבעט האָט פאַרפעלט אויפצוקלערען, איז דער ענין פּראָקציאָנעלער קאָמף פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע רייען אין 1903—1905, ד. ה. די שפּאַלטונג אויף צוויי מחנות: מענשעוויקעס און באָל־שעוויקעס. ביאַליסטאָק האָט געשפּילט אַ ראָל אויך אין אָט־דעם, אפשר דעם וויכטיגסטען אינצידענט, אין דער געשיכטע פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, אן אינצידענט מיט וועלט־פאָליטישע קאָנסעקווענצען (מחמת דער שפּעטערדיגער — 1917 — באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע און דער שאַפונג פון סאָוועט־רוסלאַנד). און דאָס טאָר נישט בלייבען פּאַרשוויגען אָדער גאָר דרך־אגבדיג דערמאָנט ווערען אין אַ געשיכטליכען איבערבליק פונם „בונד", וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צו די רייסערייען און רייבונגען צווישען לענין, פּלעכאַנאָוו, מאַרטאָוו און אַנדערע סאָ־ציאַליסטישע גדולים פון יענער צייט.

אין מערץ 1902 איז אין ביאַליסטאָק פאָרגעקומען אַ זייער וויכטיגע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע קאָנפערענץ. געזאָלט האָט עס זיין דער צווייטער צוזאַמענפאָר פון דער „רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרב. פּאַרטיי" (דער ערשטער צוזאַמענפאָר איז געווען אין מינסק אין מערץ 1898). אומדערוואַרטע אורזאַכען האָבען געשטערט אַ גרעסערע צאָל דעלעגאַטען צו קומען צו דער צייט קיין ביאַליסטאָק, און אנשטאט אַ פּאַרטיי־צוזאַמענפאָר איז פאָרגעקומען אַ פּשוטע „קאָנפערענץ" מיט דער באַטייליגונג פון אייניגע וויכטיגע צוגעפאָרענע סאָציאַל־דעמאָקראַטען צווישען זיי אויך טעאָדאָר דאן, אַלס פאָרשטייער פון לענינס באָרימטען זשענעווער זשורנאַל „איסקרא". דערציילט ט. דאָן אין זיין פּריער־דערמאָנטען בוך (ז. 265) אָט־דעם זייער טשיקאַווען פאַקט: „גע־קומען בין איך (פון זשענעווע) קיין ביאַליסטאָק מיט אַ טשע־מאָדאַן, וואָס האָט געהאַט אַ טאָפּעלטען דעק. דאָרט זיינען געלע־גען די ערשטע פּאָר צענדליג קאָפּיעס פון לענינס נייעם בוך: „וואָס דאַרף מען טאָן?", און די אידייען, וואָס לענין אַנטוויקעלט אין יענעם ביכעל האָבען זיך אַרויסגעשטעלט מיט אַ יאָר צוויי שפּעטער אַלס דינאָמיט, וואָס האָט אויפגעריסען די פּאַרטיי". מיט איין וואָרט, אויף דער ביאַליסטאָקער קאָנפערענץ פון מערץ 1902 איז פאַקטיש צוגעגרייט געוואָרען אָדער געשען דער סאָמע ערשטער טריט אויפן לאָנגען וועג פון פּאַרטיי־צערייסענקייטען, וועלכע האָבען דערנאָך באַשטימט דעם גאַנג פון דער געשיכטע ניט נאָר פון רוסלאַנד, נאָר אויך פון דער גאַנצער היסטאָריע פון וועלט־סאָציאַליזם.

וועגען יענער אומלעגאַלער היסטאָרישער קאָנפערענץ איז ביאַליסטאָק האָב איך געהאט אַן אויספירליכען אַרטיקעל אין „ביאַליסטאָקער פריינט" יובילייי־זשורנאַל פון 1935, און מיט עטליכע יאָר שפּעטער האָט איז דער „ביאַליסטאָקער שטימע" געהאט אַ מעמואַריסטישען אַרטיקעל איינער פון די אָרגאַניזא־טאָרען פון דער קאָנפערענץ גופא, אונדזער פריינד, אַ שטענדיגער מיטאַרבעטער פון „טאָג" (און אויך איינער פון די שרייבער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע"), אַלטער עפּשטיין. און ס׳שרייבט געווויס אויך וועגען אָט־דער קאָנפערענץ ראַלע וואָס די בונד־דעלע־גאַטען האָבען געשפּילט אויף דער קאָנפערענץ (ז. 36), אָבער מכח דער שטעלונג פון די בונד־פּאָרשטייער צו די גרונט־פּראָ־בלעמען פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע אין יענער צייט זאָגט גר. אַראַנסאָן קיין איניציגען וואָרט ניט.

כדי פּולער צו מאַכען דעם בילד פון דעם פּאַרטיי־לעבען אין ביאַליסטאָק ערב און בעת דער רוסישער רעוואָלוציע, וואָלט גע־דאַרפט אָנגעשריבען וועלען אַן אַרבעט אויף דער טעמע „סאָ־ציאַל־דעמאָקראַטישע שטרעמונגען צווישען די ביאַליסטאָקער אַרבעטער און אינטעליגענטען אין אָנהייב פון 20־סטען יאָר־הונדערט". מיר ווייסען, אַז פון ביאַליסטאָק האָבען געשטאַמט ניט ווייניג באָלשעוויקעס סיי „אָריגינעלע" (ד. ה. פון די יאָרען 1903—1917), סיי די שפּעטערדיגע (טוערס און פירערס אין דער סאָוועטישער רוסלאַנד), ווי דער „אָלטער באָלשעוויק" מאָקסים ליטווינאָוו (מאיר וואַלאַך), און איינער אָדער מער פון די זין פון זייגערמייסטער דוואָרעצקי (מיר איז ניט באַקאַנט, צי דער אי־סאָק דוואָרעצקי, וואָס ווערט דערמאָנט אין פּאָגאָרעלסקיס און

כאָבאצקיס אַרטיקלען, איז שפּעטער געוואָרען אַ קאָמוניסט). אוודאי טאָר מען נישט פאַרזען דעם פּלאָץ וואָס די באַלשעוויסטישע באַוועגונג, פון איר סאַמע אָנהייב אָן, האָט געהאַט פאַר־נומען אין ביאַליסטאָק, און ספּעציעל — וואָס איז געווען די ראָלע פון ביאַליסטאָקער אין דעם באַלשעוויסטישען פליגעל פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. דאָס וואָלט געדאַרפט איצט אויסגעפונען און באַשריבען וועלן.

און דאָס, אגב, וויזט אונז, אַז מ׳קען ניט ווי געהעריג שרייבען די געשיכטע פון אַ ריכטונג, אַ באַוועגונג אָדער אַ פּאַרטיי, אויף דער אידישער גאַס, אויב מען שאַפט נישט אַ בילד פון איר פאר־בונדענקייט און פון די צווישענבאַציאונגען אירע מיט דער בריי־טער רוסישער אָדער אפילו מיט דער אינטערנאַציאָנאַלער אר־בעטער באַוועגונג. אַנדערש גערעדט: ס׳טאָר נישט פעלען דער בריטערער הינטערגרונט, דער „פאָן״, די בריטע באַזע און די היסטאָרישע פערספעקטיוו, ווי אויך די בריטערע און ווייטערע אומגעבונג, די סאָציאַלע און קולטור־געשיכטליכע סביבה, אין וועלכער די אָדער יענע באַוועגונג צווישען די אידען האָט דעמאָלט געלעבט, געווירקט און זיך אַנטוויקעלט.

מער פּינקטליכקייט אין די אַרטיקלען צו דער געשיכטע פון „בונד״ אין ביאַליסטאָק וואָלט זיכער געווען אין פּלאַץ. אַזוי, למשל, שרייבט ריכטיג פר. גריגאָרי אַראַנסאָן וועגען דעם דאָטום פון גרויסען ביאַליסטאָקער פּאָגראָם, אָנהייב יוני 1906 (ז. 39), אָבער פר. נאָוואָגרודזסקי, מיט עטליכע זייטלעך ווייטער דאָטירט דעם טרויעריק־בארימטען פּאָגראָם מיטן יאָר 1907 (ז. 42). די רעדאַקציע האָט ניט איינמאָל דורכגעלאָזן אַזוינע ווידערשפּרע־כענדיגע ציפערן און דאָטען ביי פאַרשידענע שרייבער איבער איין און דעם זעלבען ענין.

גייט מען איצט איבער צו די מעמואַריסטישע אַרטיקלען, פאַרדינען זיי אַלע אַ מער אָדער ווייניגער היפשען לויב און קע־נען גוט צוניץ קומען פאַרן היסטאָריקער פון דער ביאַליסטא־קער אַרבעטער־באַוועגונג. דער פעלער פון די מערסטע פון די 4—5 מעמואַריסטישע אַרטיקלען (1 אָדער 2 וועגען „בונד״ און דריי וועגען די סאָציאַליסטישע־נאַציאָנאַלע אידישע באַוועגונגען, ווי „מינסקער״ פועלי ציון, ס. ס. און פּועלי־ציון־„באָרוכאָוצעס״), לאָזט זיך זען אַ מין איבערגעטריבענער „פּאַרטיי־פּאַטריאָטיזם״ און אַ גוזמאדיקע פאַרגרעסערונג פון דער באדייטונג און פון די אויפטוען פון יעדער פּאַרטיי־ריכטונג, אַלס די כלומרשט הער־שענדיגע און כמעט די גרעסטע אין שטאָט. אין סוביעקטיוו אַרבעטען קען מען אַזאַ מין פעלער כמעט נישט פאַרמיידען, אָבער פאַרהיטען זיך פון אים מוז מען. ספּעציעל וועגען די געשעענישען זינט דעם אויסברוך פון דער ערשטער מלחמה, וואָס עס לעבען נאָך אַזוי פיל מענטשען פון יענער צייט, וועל־כע קענען צושטעלען זאַכליכע ידיעות און קאָנטראָלירטע פאַק־טען, וואָלט מען דאָך לייכט געקענט אויסמיידען פעלערען און אומפינקטליכקייטען, אָבער מ׳האָט עס ליידער ניט געטאָן. אויף איין פעלער אַזאַ וועלען מיר זיך דאָ אָפּשטעלן. ז. כאָבאצקי, אין זיין אַרטיקעל וועגען דער ס. ס. פּאַרטיי (ז. 59) שרייבט: „ס׳וועט פון זיי (ס. ס.) געפּעפּנט (אין 1915—1916) א טיי־הויז, און די פּרץ־קינדערהיים״. פּאַקטיש האָבען די ס. ס. צוזאַמען מיט די פּועלי ציון (פון באָראָכאָוו־פּליגעל) געגרינדעט בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה (סוף 1915) די וויכטיגע אינסטיטוציע פון „טיי־הויז און לייען זאָל״ (אויף מאָזורס גאַס) און קורץ נאָך דעם די באַרימטע פּרץ־קינדערהיים אויף דייטשער גאַס (אין הויז פון לייבעל מאַטעס). פון דער פּועלי־ציון גרופּע זיינען אין דער פאַר־וואַלטונג פון פּרץ־קינדערהיים אַריינגעטראָטען מאָקס כמעלניק, וואָס האָט דעמאָלט פאַרנומען דעם אָמט פון עקזעקוטיוו (טעכ־נישען) סעקרעטאר פון „וועד הקהל״, דער פאַרשטאָרבענער אין 1918 אליהו סעמיאַטיצקי; און דער שרייבער פון די שורות. די הויפּט־פאַרטרעטער פון די עס. עס. זיינען געווען בישקע גדאַנ־סקי, זיידעל נאָווינסקי און אַ צוגעפאָרענער פון וואַרשע — אַ ניט־ביאַליסטאָקער — ישראל גייסט.

ווען מ׳שרייבט וועגען דער באַדייטונג און ראָלע פון אַ שטאָט אָדער פון דער אָדער יענער פאַרטיי אין איר, טאָ מוז מען — אויב מ׳וויל אויפטאָן עפּעס פאַר דער געשיכטליכער קענטעניש — ניט שיסען מיט באַרימערייען, גוזמות און זעלבסטלויב, נאָר דערציילען און באַשרייבען דאָס וואָס איז געטאָן געווארען און וואָס אַנדערע, ד. ה. ניט דער שרייבער אַליין, האָט צו זאָגען וועגען זיין פאַרטיי־באַוועגונג, אָדער וועגען זיין היימשטאָט, און מ׳דאַרף נישט פאַרשווייגען די אָדער יענע שוואַכקייטען, אייגזיי־טיקייטען און שאָטענזייטען פון דער פאַרטיי־ריכטונג אָדער באַ־וועגונג, וואו דער שרייבער איז געווען טעטיג.

אינפאָרמאַטיוו און זאַכליך איז ד. קלעמענטינאָווסקיס אַרטי־קעל וועגען די פּועלי־ציון אין די ערשטע יאָרען פון זייער טע־טיקייט אין ביאַליסטאָק אַלס אַ צווייג פון יענער „סאָציאַל־דעמאָקראַטישער״ פּועלי־ציון גרופּירונג וואָס איז אַנטשטאַנען אין דרום־רוסלאַנד (פּאָלטאַווע, קאַטעריגאָסלאַוו) פון אייַן זייט און אין מזרח־גאַליציע (לעמבערג) פון דער צווייטער זייט, און וואָס איר הויפּט־איניציאַטאָר און אינספּיראַטאָר איז געווען בער באָראָכאָוו.

קיינער אגב פון די מעמוארען־שרייבער אין שייכות מיט דער סאָציאַל־נאַציאָנאַלער באַוועגונג שאַצט ניט ווי געהעריג אָפּ די ראָלע פון דר. נחמן סירקין, און ד. קלעמענטינאָווסקי פאַרבינדט אים (און דאָס איז אַ פעלער) גאָר מיט דער „וואָזראָזשדעניע״ באַ־וועגונג, וועלכע וועט (ווידער פאַלש!) צוגעשריבען צום יאָר 1901 (ז. 61). דער אמת איז, ווי ס׳וועט ריכטיג אָן פאָגרעלסקי (ז. 54) אַז די „וואָזראָזשדעניע״ אָדער ס. ע. ר. פּ. (אידישע סאָ־ציאַליסטישע רעוואָלוציאָנערע פאַרטיי) איז גאָר אויפגעקומען אין 1904, און ס׳איז דערווייל ניט באַקאַנט, צי זי האָט געפונען וועלכען ניט איז אָפרוף ביי אונדז אין ביאַליסטאָק. צווישען די אַרבעטען פון די פּועלי־ציון אין ביאַליסטאָק קורץ פאַר דער 1־טער וועלט־מלחמה איז געווען די אַרבעט פאַרן „פאַלעסטינא אַרבעטער פאָנד״, וואָס ווערט פון ד. ק. נישט דערמאָנט. אַ צו קליינעם אָרט פאַרנעמט אין זיין אָפּהאַנדלונג די פערזאָן און די אויפטוען פון דעם וועלט־באַקאַנטען פּועלי־ציוניסטישען פירער אַ געבוירענער און דערצויגענער אין ביאַליסטאָק, אהרן שלמה קאַפּלאַנסקי, איצטיקער דירעקטאָר פון חיפה׳ער טעכניקום. ליי־דער דערמאָנט אויך ניט ד. ק. די נעמען פון די דריי דעלעגאַטען אויפן היסטאָרישען פּועלי־ציוניסטישען צוזאַמענפאָר אין קראָקע אין 1907. מיט דער אויסנאַם פון די פאָר קליינע פאַרזאָאונגען איז די אַרבעט פון ד. קלעמענטינאָווסקי אַ פיינער ביישטייער צו דער פאַרגעשיכטע פון יענער היפש־בריטער באַוועגונג פון די פּועלי־ציון אין ביאַליסטאָק, וואָס האָט זיך צעשפּרייט און פאַרצווייגט זינט נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, ווען ס׳איז מאַרגעקומען די שפּאַלטונג אויף רעכטע און לינקע פּועלי־ציון

און ביידע ריכטונגען האָבען געהאַט אין אָן אַרום ביאָליסטאָק גרופּעס און אינסטיטוציעס.

אַרום און וואָלט דער איצטיגער היסטאָרישער זאַמעל־העפט וועגען דער ביאָליסטאָקער אַרבעטער באָוועגונג געקענט זיין אַ וויכטיגער צושטייער צו דער סיסטעמאַטישער היסטאָריע פון דער צעברויזטער סאָציאָליסטישער און רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט פון די אידען אין ביאָליסטאָק אין די לעצטע 50 יאָר פון אונזער שטאָט־קיום. הלוואי זאָל עס טאָקע זיין אָן אָנהייב פאַר ענלעכע, וויייטערדיגע אַרבעטען, אָבער זאָלען זיי זיין פריי פון גאַנץ גרויסע פעלערן, וואָס צייכענען ליידער אויס די איצטיגע אויסגאָבע. עס איז למשל אין דער גאַנצער קאָלעקציע פון די אַרטיקלען כמעט קיין שום ביבליאָגראַפיע ניטאָ. צו מיין אַרטיקעל וועגען דער אַנאַרכיסטישער באָוועגונג איז פון מיר אין מאָנוס־קריפּט צוגעגעבען געוואָרען אַ רשימה פון די באָנוצטע מאַטער־יאָלען, אָבער אַ העלפט פון דעם צעטעל — און די וויכטיגסטע העלפט! — איז ניט אָפּגעדרוקט געוואָרען, מחמת דער פּלאַץ איז נויטיג געווען פאַר אַ היסטאָריש בילדל... אין דעם פעלענדי־גען טייל איז געווען אָנגעוויזען אַ פאַר זייער וויכטיגע רוסישע שריפטען, פון וועלכע מ׳קען שעפּען אַ שפּאָר ביסל ידיעות וועג־גען דעם ביאָליסטאָקער, באָרימטען בשעתו איבער גאַנץ רוס־לאַנד, צענטער פון רעוואָלוציאָנערען אָנאַרכיזם. איז דערום דאָ כדאי צו דערמאָנען אָט־די קוואָלען, אויף וועלכע מיין פאָרשונג־אַרבעט איז צום טייל געווען:

1) „אָלמאַנאַך־סבאָרניק פּאַ איסטאָריאי אָנאַרכיסטסקאָוא דוויזשעניאַ וו ראָססיי", פּאַריז, 1909. (דאָרט געפינט מען אַ גרעסערע מאָנאָגראַפיע וועג־גען דער ביאָליסטאָקער באָוועגונג, דערהויפּט אין 1905—1907, און אויך קירצערע ביאָגראַפיעס, און בילדלעך, פון באָרימטע ביאָליסטאָקער רעוואָלו־ציאָנערע אָנאַרכיסטען, ווי אהרן יעלין (דער „געלינקער"), משה שפּינדלער („זאָלאָטאָרוטשקאָ"), ניסן פּאָרבער, א. אגד.

2) זשורנאַל „בילאָיע", נומ. 27—28, לעניגראַד, 1924. (אָן אינטע־רעסאַנטער מעמואָריסטישער אַרטיקעל וועגען „ביאָליסטאָקער אָנאַרכיזם" פון באָרימטען רוסיש־אידישן אָנאַרכיסט גראָסמאַן־ראָשטשין, וועלכער איז אין 1905—1906 אָפּט געווען אין ביאָליסטאָק און דאָרט געשפּילט אַ היפּשע ראָלע צהישען די אזוי גערופענע „טשערנאָ־זנאַמענצעס".

3) אומלעגאַלער זשורנאַל „בונטאר", געדרוקט אין פּאַריז, נומ. 1, דעצעמבער 1905, וואו ס׳זיינען דאָ אַ סך אינטערעסאַנטע אָנאָנימע נאָטיצען און אייגדרוקען פון ביאָליסטאָק און איר אָנאַרכיסטישען עלעמענט, געשרי־בען פון יודאָ גראָסמאַן־ראָשטשין; אויך אַ נעקראָלאָג איבער ביאָליסטאָקער, זייער טשיקאַווען באָרימטען אָנאַרכיסט וולאָדימיר לאָפּידוס־סטרוגא.

ס׳איז איבעריג אָנצוואוויזען, וואָס פאַראַ גרויסע באַדייטונג ס׳האָט פאַרן היסטאָרישען וויסען און ספּעציעל פאַר דער וויי־טערדיגער פאָרשונג יעדער מין „ביבליאָגראַפיע", דאָס מיינט אַ פולע אָדער נאָר טיילוויזדיקער „מראה־מקומות", ד. ה. ביבליא־גראָפישע רשימה. זי העלפט אַרויס און סטימולירט צו וויייטער־דיגער פאָרשונג און דינט, מער ווי וועלכער ס׳איז איינציגער דערציילערישער בייטראג, צו דעם אויפבוי פון אַ געשיכטליכען, ליטעראַרישען בנין מיט אַ בריייטערען פאָרנעם. פאָרוואָס האָבען די רעדאַקטאָרען פון זשורנאַל (מ. באָביטש, ה. גראָף, א. כאַבאָצ־קי, א. מאַק, ל. סילווער) דערויף קיין אכט ניט געלייגט איז שווער צו פאַרשטיין. נאָך שווערער איז צו באַגרייפען, הלמאי ס׳איז ניט איינגעפאַלען צוצוציען צו אַ קאָאָפּעראַציע פאַר דער גאַנצער אַר־בעט (און ניט בלויז אַלס שרייבער פון איינצעלנע אַרטיקלען) די „ביאָליסטאָקער היסטאָרישע געזעלשאַפט", וועלכע האָט שוין געהאַט געלעבט און געאַרבעט גוטע 2 יאָר צייט, וועו די איניציאַטיוו פאַר אַזאַ זאַמעלבוך איז אַנאָנסירט געוואָרען אין די ביאָליסטאָקער אָרגאַניזירטע לאַנדסמאַנשאַפט קרייזען. געוויס וואָלט די מיטווירקונג פון דער „היסטאָרישער געזעלשאַפט פאַר ביאָליסטאָק און איר ראַיאָן" געהאָלפּען צו פאַרהיטען די איצטי־גע זאַמלונג און אַרטיקלען פון יענע גראָבע, ממש הימל־שרייענ־דיגע, פעלערן און פאָרזעצונג, וואָס פאָרמינערען אַזוי שטאַרק דעם ווערט פון אַ חשובער און נויטיגער, וועלכע וואָלט געקענט און געדאַרפט זיין אן איינציגאַרטיגער צוטראג צום ביז איצט פעלענדיגער קאָפּיטעל אין דער גלאָררייכער ביאָליסטאָקער געשיכטע — דער קאָפּיטעל וועגען דער אַרבעטער־באָוועגונג פאַר די לעצטע צוויי־דריי דורות פון דער איצטיגער תקופה אין דער אידישער געשיכטע *).

באַדויערליך איז אויך דער פאַקט, וואָס מ׳זעט ניט קיין ערנסטע כוונה מצד די אַרויסגעבער און רעדאַקטאָרען פון דעם סואוועניר־זשורנאַל צו סטימולירען און מיטהעלפען אין דער פאָרשונג פון דער געשיכטע פון דער ביאָליסטאָקער אַרבעטער־באָוועגונג. געקענט וואָלטען זיי עס טאָן דורך אָפּגעבען אַ צאָל נומערען פון דער יובילי־אויסגאָבע פאַר פאָרשונג־צוועקען, ד.ה. אויסטיילען דאָס צוויישען די, דאָ אין לאַנד און אויסלאַנד, וואָס וואָלטען, סיי אַלס געלערנטע־פאָרשער, סיי אַלס אנטיילנעמער, אין די באַטרעפענדע באָוועגונגען, געקענט פאַרבעסערען און פאַר־פולשטענדיגען דאָס וואָס, וועדט דערציילט און איבערגעגעבען אין די 6—7 אַרטיקלען. מען האָט אויך באַדאַרפט דעם זשורנאַל צעשיקען צו די רעדאַקציעס און ביבליאָטעקען. איז צום סוף האָט מען גאָר געדרוקט אַזאַ קליינע צאָל עקזעמפּלאַרען, אַז מ׳קען אַ קוקפּיע אויף אַ רפואה ניט קריגען, אפילו פאַר אַזאַ וויכטיגען צוועק וויי די וויייטערדיגע פאָרשונג פון דער אַרבעטער־געשיכטע אין ביאָליסטאָק און אַרום ביאָליסטאָק... בכלל, וואָלט גאָר־נישט געשאַדט, מען זאָל אַ פאַר הונדערט נומערען מאַכען צוגענ־גליך פאַר סתם לייענער וואָס אינטערעסירען זיך מיט דער אי־דישער אַרבעטער־באָוועגונג בכלל, און מיט דער ביאָליסטאָקער בפרט.

ווי ס׳זאָל ניט זיין, נאָר אַ יישר־כוח קומט דעם ביאָליסטא־קער בר. 88 א. ר. כאָטש פאַר זיין איניציאַטיוו צו פאַרבינדען דעם פייערליכען יובילי זייערען מיט אַזאַ נויטיגען און צייטיגען אויפטו, ווי צו פאַרצייכענען וויניגסטענס אַ טייל פון דעם, וואָס איז וועדט צו וועדען אָפּגעהיט פון פאַרזינקען אין תהום פון פאַרגעסנקייט און פאַרלוירען צו וועדען אויף שטענדיג.

*) זאָל דאָ פאַרצייכענט וועדען, אַז קורץ פאַרן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה איז אין לאָדזש דערשינען אַ בוך פון וואָלף מאַסני (יונגער היסטאָריקער) אויף דער טעמע: „געשיכטע פון דער אידישער אַרבעטער באָוועגונג אין לאָדזש". אַזאַ בוך פעלט נאָך פאַר אונזער חרובער היימשטאָט ביאָליסטאָק.

ביאַליסטאָקער אין מדינת ישראל

• פון ירוחם לעווין
(עפולה, ישראל)

דר. בר־תנא — דירעקטאָר פון גימנאַזיע אין ירושלים

די ירושלימער גימנאַזיע פון דער אַריסטאָקראַטיש־אינטעליגענטער שכונה רחביה — איז די צווייטע העברייאישע גימנאַזיע אויף דער וועלט (די ערשטע „הרצליה" אין תל־אביב). די גימנאַזיע האָט אַ ספּעציעלען מזל צו ביאַליסטאָק. אין משך פון איר 40 יאָריגען עקזיסטענץ (תרס"ט) זיינען אירע דירעקטאָרען געווען ביאַליסטאָקער. דער ערשטער — שלמה שילער (בלאַנקשטיין); אַ דענקער און געלערנטער, וועלכער האָט מיט זיין ערנסט און אידעאַליזם געווירקט אויף די תלמידים, האָט פאַרוואַלטעט מיט דער ירושלימער גימנאַזיע אין די יאָרן תרע"א—תרפ"א. דער צווייטער — דר. יוסף מאַהילעווער, געבילדעט און מיוחס'דיג, אַ כלל־טוער און ציוניסטישער עסקן — איז געשטאַנען אָן דער שפּיץ פון ירושלים'ער גימנאַזיע אין משך פון 20 יאָר (תרפ"ג—תש"ג). זיין פלאַץ פאַרנעמט איצט אויך אַ ביאַליסטאָקער, פון יונגען דור — דר. אברהם בר־תנא. אין דערהיים איז זיין פאַמיליע געווען: אַש־רובינשטיין. זיין פאָטער תנא תנחום איז געווען אַ זאַבלודאָווער, אַן אייניקעל פון ר' זאב בר' יהודה הלוי, זאַבלודאָווער רב און מחבר פון ספר „עמק־ההלכה". זייענדיג גבאי אין גאניאַנדזסקי'ס בית־המדרש, האָט ער פיל אויפגעטאָן צו באַרייכערען דעם גרויסען ספּרים־שראַנק פון בית־המדרש.

דער זון, ד"ר אברהם, האָט געלערנט אין ביאַליסטאָק אין „חדר": לכתחילה — אין „לומדי ש"ס", נאָכדעם — ביי עבער־שטיינען. (צו האָט דער חדר ניט געהייסען: „תושיה"?) ביז 1915 געלערנט אין יפה'ס אָנפאַנג־שולע, נאָך די שול־שעה'ן, באַקומען לעקציעס אין „אידישקייט"־לימודים ביי פריוואַטע מלמדים. אַ גרויסע השפּעה אויף זיין פערזענלעכקייט האָבען געהאַט די „העברייאישע קורסען פאַר דערוואַקסענע", געגרינדעט דורך ראַווידאָוויטש־שקאַלניק אין די יאָרן פון דער דייטשער אָקופּאַציע, בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה. וועג שקאַלניק האָט זיך אָפּגעטיילט און האָט געגרינדעט פאַר־זיך העברייאישע אָוונט־קורסען מיטן נאָמען: „חלוצי שפת־עבר", איז אָוועק מיט אים אויך זיין געטרייער תלמיד, אברהם, וועלכער איז שפּעטער געווארען דאָרט לערער. מאָטורע האָט ער באַקומען אין ווילנע, באַזוכט אַן הויכשולע אין ברעסלאָו און אין באַזעל (שווייצאַריע), וואו ער האָט געמאַכט דעם דאָקטאָראַט. אין ברעסלאָו האָט ער אויך געלערנט אין דער דאָרטיגער רבנים־שול. אויפן וועג צו ארץ־ישראל איז ער מגולגל געווארען אין ליטע. אין יענע יאָרן האָט אין ליטע געבליט די אידישע נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע, מיט איר אידישען מיניסטער. באַזונדער שיין האָבען זיך אָנטוויקעלט די העברייאישע שולען און גימנאַזיעס. אין ווירבאָלען (ווערזשבלאָווע) האָט געגרינדעט דר. יעקוב ראָבינזאָן זיין גימנאַזיע — אָן „אכסניה פון תורה" און אברהם בר־תנא איז געווען צווישען די לערער. אין 1920, נאָך דער באָלשעוויסטישער אינוואַזיע אין ביאַליסטאָק, איז ליטע פאַרפלייצט געווארען מיט פליטים פון פוילען, ספּעציעל פון ביאַליסטאָק. פון זייערטוועגען האָט אברהם געגרינדעט אַ ביליגע קיך. ער האָט אויך מיטגעהאָלפען צו שאַפען פאַרבינדונגען צווישען די פליטים און זייער היים־שטאָט (ביאַליסטאָק). אין ארץ ישראל איז ער אָנגעקומען אין יאָר 1927. פון דאָן איז ער פאַררעכענט צווישען די לערער פון ירושלים'ער גימנאַזיע. אין יאָר 1935 איז ער קאָאָפּטירט געווארען צום לייטונג־קאָלעגיום. מיטן טויט פון דר. יוסף מאַהילעווער איז דר. בר־תנא געווארען לייטער פון דער גימנאַזיע. די פונקציע דערפילט ער ביז היינטיגען טאָג. פיל וואַסער איז שוין אונטער דער צייט אַוועקגעשוואָמט געווארען פון ירדן צום ים־המלח, עס האָט געדונערט און געבליצט אין ירושלים — דר. בר־תנא שטייט פעסט אויף זיין פּאָסטען און ער היט געטריי זיין ליבלינג־קינד — די העברייאישע גימנאַזיע אין רחביה — די שיינע, גרויסאַרטיגע שכונה פון ירושלים.

ר. בנימין פערלין, ע"ה

אין ירושלים אי זגעשטאָרבען אין עלטער פון 78 יאָר ר' בנימין סערלין, אָדער „זיידעל פון די פּעדערן", וועלכע האָט קרוב 30 יאָר געלעבט אין לאַנד. אין ביאַליסטאָק איז ער געווען אַן עסקן פון דער „ליי און שפּאָר קאַסע", פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה. אין ירושלים האָט זיין הויז געדינט אַלס „ביאַליסטאָקער צענטער" פאַר די חלוצים פון ביאַליסטאָק, אין דער תקופה פון דער דריטער עליה.

שמואל שוויק, ע"ה

אַ ציוניסטישער עסקן אין אַ לאַנד־פאָרמאַט, געווען פון די הויפּט־טוער פון „עת לבנות" ריכטונג אין פוילן. מיטגעהאָלפן דער אומלעגאַלער עליה. דורכגעפירט דעם טורנע פון דער „הבימה"־טרופּע אין אייראָפּע. זיין זון האָט זיך אויסגעצייכענט אין דער „הגנה" און אין איז אומגעקומען מיט אַ צייט צוריק בעת אַן אומגליק־פאַל.

— ביי פאַמיליע חנה און דניאל פאַלק אין מושב מרחביה איז געווען 2 חתונות (אַ זון מיט אַ טאָכטער) אין איין אָוונט. דניאל איז א מושבניק און אויך אַ סוחר פון קי, אויף דער חתונה זיינען בייגעווען וועטערינאַר־דאָקטוירים פון גאַנצען לאַנד, אויך „ריפתנים" (שטאַל־אַרבעטער) פון די קיבוצים. מושב־מרחביה האָט נאָך קיינמאָל ניט געזען אַזאַ גרויסע צאָל אויטאָמאָבילן און טאַקסיס פאַר איינמאָל.

30 יאָר אין לאַנד

ענדע זומער איז געווארען 30 יאָר זינט עס זיינען אָנגעקומען קיין ארץ־ישראל די ערשטע חלוצים פון ביאַליסטאָק, דאָס איז געווען נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה. מיט זיי איז מיטגעקומען אויך משה רפאלי, אַ זון פון רפאל ליפשיץ ז"ל (פאַרוואַלטונג־מיטגליד פון ביאַליסטאָקער דעמאָקראַטישער קהילה). משה איז נאָך דאָן געווען מינדעריעריג און האָט געדאַרפט אַ ספּעציעלע הסכמה פון זיין פאָטער. איצט רעכענט ער זיך פון די גרעסטע בויי־קבלנים (אונטערנעמער) אין לאַנד.

זיין 30־יאָריגען יובילייי האָט רפאלי געפייערט מיט גרויס פאַראַד אין זיין ווילע אין גבעת־רמב"ם, אין דער סביבה פון תל־אביב. עס זיינען געווען אַלע זיינע געשעפט־לייט און די הויפּט־מחותנים — די ביאַליסטאָקער ערשטע חלוצים־קבוצה, וועלכע זיינען ס'רוב געבליבען טריי דעם גייסט פון פּיאָנערן.

צו קינד

(דערציילונג)

• פון נ. שער

וועז די דייטשען זיינען, ווי אַ טשאַטע וועלף, אָנגעלאָפען אין שטעטעל, האָט לאה אַ כאַפּ געטאָן אירע צוויי קינדער, וועל־וועלען מיט שמואלקען, און געמומען לויפען. זי איז געלאָפען וואוהין די אויגען האָבען איר געטראָגען. איר מאַן, זאַנוויל, איז גראָדע דאָן, אויף דער מינוט, אין שטוב ניט געווען. וואוהין ער איז דאָן אַהינגעקומען האָט זי שוין קיינמאָל ניט געווואוסט. מיט אַ מינוט פריהער איז ער געווען אין שטוב און פלוצלונג איז ער נעלם געוואָרען. זי האָט אָנגעהויבען שרייען און אים רופען מיט אַלע כוחות: זאַנוויל! זאַנוויל! ראַטעווע זיך! און אַליין האָט זי אַ כאַפּ געטאָן די קינדער און געלאָפען. און מער האָט זי שוין איר מאַן ניט געזען.

געלאָפען איז זי, מיט דעם אינגערן, שמואלקען, אויף דער האַנט און מיט דעם עלטערן, וועלווועלען געפירט פאַר'ן הענ־טעל, צום שאַסיי וואָס פירט צום בערעזווער וואַלד. עס איז גע־ווען אין הערבסט. אַ קאַלטער רעגען האָט איר געליאָפען און גע־שמיסען אין פנים. זיי זיינען אויסגעווייקט געוואָרען פון נעץ און די קליידער האָבען זיך געקלעפט צום לייב. אירע צוויי קינדערלעך האָבען געציטערט פון קעלט און זיי האָבען ביטער געווויינט. נאָר וועד האָט זיך אויף דעם אומגעקוקט. עס זיינען געלאָפען אַ סך אידען פון שטעטעל. עס איז געווען אַ מהומה. פלוצלונג זיינען אָנגעלאָפען די דייטשען און געמומען שיסען. די מהומה איז גע־וואָרען נאָך גרעסער, אין דער מהומה האָט מען זיך אויפ די אַנ־דערע פאָרלאָרען. לאה האָט פאָרלאָרען ביידע קינדער און אַליין איז זי אַ פאָר'חלש'טע געפאַלען אין מיטען וועג. זי האָט געמומען שרייען, רופען די קינדער: שמואל'קע! וועלווועלע! אָבער דער קול אירער איז געבליבען פאַרשטיקט אין קעל. די גאַנצע וועלט איז פאָר איר פינצטער געוואָרען און זי האָט דערפילט ווי אַ בארג וואָלט אויף איר אַרויפגעפאַלען.

ווי לאַנג זי איז אַ פאָר'חלש'טע געלעגען און וואָס ס'האָט מיט איר פאַסירט האָט זי ניט געוואוסט. זי האָט גאָר ניט גע־וואוסט און גאָר ניט געפילט. דער רעגען האָט אויף איר געגאָ־סען און געגאָסען. וועז זי איז געקומען צו זיך און געעפענט די אויגען, איז שוין געווען שטאַרק פינסטער און קיין לעבעדי־גער נפש איז אַרום ניט געווען. האָט זי צונויפגענומען אירע לעצטע ביסעל כחות און געמומען לויפען. געלאָפען איז זי צום וואַלד. און אַזוי לויפענדיג איז איר אָנטקעגען געקומען אַדאָמקע דער קאַלכער, מיטן הינקענדיגען פוס און וועלכער איז פון שטענ־דיג אָן געווען אַ בייזער און פאַרכמורעטער גוי. ווי זי האָט אים דערזען איז איר נאָך פינסטערער געוואָרען אין די אויגען. אין האַרצען האָט עס איר אָנגעהויבען זעצען ווי מיט האָמערס און זי האָט אָנגעהויבען ציטערען מיט אַלע גלידער. „נו, האָט זי בא זיך געטראַכט, איצט איז שוין זיכער געקומען מיין סוף, אַדאָמקע וועט איר זיכער אַרויסגעבען צו די דייטשען". אָבער, אפנים, מען טאָר קיינמאָל וועגען אַ מענשליך וועזען קיין שלעכטס ניט טראַכטען, ווייל מען קען קיינמאָל נישט ווייסען, וועד עס פאַרמאָגט גאָט אין האַרצען. אַדאָמקע האָט לאה'ן אָפּגעשטעלט און מיט גוטסקייט געפרעגט: „וואוהין לויפסטו לאה'קע? זעץ זיך אַוועק; רו זיך אָפּ אַביסעל; האָב קיין מורא ניט; עס וועט דיר קיין שלעכטס ניט געשען. קוקסט דאָך אויס ווי אַ מת. נא, דערקוויק די נשמה"... און אַ קוק טועגדיג אויף איר פאַר־ריספענעם, שוועגערדיגען בויך, האָט ער זי געהאָלפען זיך אַוועק־זעצען אויף אַ פיען און האָט איר דערלאַנגט אַ שטיקעל ברויט מיט אַ פיצעל געזאַלצענעם הערינג.

נאָכדעם איז זי ווייטער מיט אירע לעצטע כחות געלאָפען אין וואַלד. געלאָפען מיטן שליאָך, ווי אַדאָמקע האָט איר אָנגע־וויזען און איר דער פינסטער האָט זי אין וואַלד אָנגעטראָפען נאָך אַביסעל אידען פון שטעטעל, עס זיינען געווען מאָנסבילן, פרויען און קינדער, זיי האָבען זיך געטוליעט צו די בוימער, ווי זיי וואָלטען געוואָלט, אַז די בוימער זאָלען זיי אינשלינגען און באַהאַלטען. און קיינער האָט קיין וואָרט ניט אַרויסגערעדט.

דערזען קינדער, האָט לאה אָנגעהויבען שרייען און ווייגען: שמואל'קע! וועלווועלע! איר זענט דאָ קינדערלעך מיינע. אידען, האָט רחמנות, אפשר האָט וועד פון אייך געזען מיינע קינדערלעך?!

אָבער די אידען האָבען געשוויגען און איינער האָט נאָך שטיל אָנגעהויבען בייז צו בורטשען: „אידענע, שווייגט, איר וועט נאָך אונז אַלעמען אומבריינגען. ניטאָ דאָ אייערע קינדער"...

זיי זיינען געבליבען אין וואַלד. די מאָנסבילן האָבען אויס־געגראָבען אַ לאָנגען טיפען הייל, האָבען די גרוב באַדעקט מיט ברעטער און מאָך און דאָרט אין דער פינסטערער, נאַסער גרוב, האָט זיך לאה אָפּגעוואַלגערט אַרום פופצען וואָכען, די נשמה האָט זי דערהאַלטען פון דעם וואָס אַדאָמקע פלעגט צוברענגען. אַמאָל אַ שטיקעל ברויט, אַ מאָל אַ קאַרטאָפּעל, אַ מאָל אַ ציבעלע אָדער אַ קעפּעל קרויט.

וועז לאה איז געוואָרען אויף דער צייט און זי האָט דערפילט, אַז דאָס קינד דאַרף קומען, האָט איר אָנגעכאַפּט אַ פחד. „זאָל כאָטש זיין אין אַ שטאַל, אַבי פאַרשטעלט פון רעגען און ווינט, אָבער ניט דאָ אין וואַלד". און איינמאָל, באַנאַכט, האָט זי איינגע־שטעלט דאָס לעבען און זי האָט פינסטער זיך דערשלעפט צום שטעטעל און זי האָט אָנגעקלאָפּט אין טיר פון איר שכנ'טע, די אלמנה העלענא, די גרעט־וועשערין.

— העלענע'קע, טייערינקע, האָב רחמנות, לאָז מיך אַריין, זאָל כאָטש זיין אין שטאַל, וואָרים איך פיל, אַז די וויהען וועלען מיר באַלד אָנגעמען — האָט לאה מיט אַ ווייגענדיג־שפּטשענ־דיגען קול און מיט ציטערנדיגע ליפן זיך געבעטען ביי הע־לענען.

— וועד רעדט דאָס? — האָט העלענע אויף אַ שפּעלטעל געעפענט די טיר פון איר כאָטע און אָנגעריבען אַ שוועבעלע.

וועז זי האָט לאה'ן דערזען האָט זי אַזש פאַרבראַכען מיט די הענט, האָט זיך אָנגעהויבען צלמ'ן און אַ פאַרשטיקט און פאַר־קלעמט קול שטיל אַרויסגערעדט:

— אה, באַזשע מאַי, (גאָט מיינער) וויי איז מיר, וועד איז דאָס, לאה'קע, אה, טייערינקע, האָרציגע, נשמה מיינע. זע, ווי דו קוקסט אויס. נו, נו, טראַכט קיין סך ניט שנעלער, שנעלער, קום שנעל אין שטאַל. אָבער ווי גאָט איז דיר ליב, גיב ניט קיין פיפּס. זיי שטיל, שאַ — און זי האָט צוגעלייגט איר פינגער צום מויל — „דער טייערער שכן מיינער, באַזילקע דער זעגער זאָל

זיך ניט דערווייסען. ווארים ער קען דיר נאָך ארויסגעבען צו די דייטשען און מיר זיינען אַלע פאַרלוירענע, אַזאַ הינטישער זון זאָל זיין נשמה פאַרפאַלען ווערען אין גיהנם" — האָט זי געשאָלטען באַזיל'ן.

באַ העלענען אין שטאַל איז לאה געלעגען דריי טעג, ביז די אמתע ווייהען האָבען איר אַ נעם געטאָן. זי האָט זיך אין שטאַל געפונען צוזאַמען מיט העלענעס בהמה. דער בהמה'ס בויך איז אויך געווען גרויס, זי איז אויך געווען טראָגענדיג און אויף דער צייט. העלענע האָט לאהן געזאָגט, אַז די בהמה דאַרף זיך יעדען טאָג אָפּקעלבען. זי האָט אויף דער בהמה געקוקט מיט פרייד און מיט אַנגסט און זי פלעגט זיך יעדעס מאָל, וועז זי האָט דערמאָנט דער בהמה'ס אָפּקעלבען זיך, איבערצלמען.

העלענע פלעגט אַלע אָוונטן, וועז עס איז שוין געווען גוט פינסטער, אַריינקומען אין שטאַל, ברייגען לאה'ן עסען, זיצען מיט איר, און זייער שטיל, מיט אַ שושקען, איר אָנזאָגען, אַז וועז זי וועט אָנהויבען גיין צו־קינד און שטאַרקע ווייען וועלען איר אַ נעם טאָן, זאָל זי, ווי גאָט איז איר ליב און ווי איר אייגענער לעבען איז איר טייער, ניט שרייען און ניט קרעכצען, זי זאָל קיין פּיפּס ניט טאָן. „האָלט זיך איין, טייערינקע" — האָט זי לאהן געגלעט איבערן פּנים און טערערן זיינען איר געלונגען איבער די באַקען — „האָלט זיך איין, אויב דו ווילסט אַז מיר זאָלען אַלע ניט אומקומען"...

אויף דער דריטער נאַכט האָבען די ווייהען לאה'ן אַ נעם געטאָן. זי האָט פאַרקלעמט מיט די ליפּען און קיין פּיפּס ניט געגעבען. ווייהען זיינען געווארען פון מינוט צו מינוט שטאַרקער; אין איר בויך האָט עס שטיקער געריסען; אין רוקען האָט עס ווי מיט שפּיזען געשטאָכען, אַז די אויגען זיינען איר אַזש ארויסגעקראָכען פון קאָפּ: אַנגסטען האָבען זי באַשלאָגען, אָבער זי האָט מורא געהאַט זיך צו רירען פון ארט. זי האָט געוואָלט שרייען, רופען נאָך הילף, זי האָט געפילט, אַז וועז זי גיט איין גוטען געשריי, וואָלט איר אַ סך לייכטער געוואָרען, וואָלטען אַלע ווייטאָגען נאַכגעלאָזען און פון איר אַוועקגענומען געוואָרען. זי האָט זיך אָבער אינגעהאַלטען, מיט אַלע כחות אינגעהאַלטען. זי איז געלעגען אין טייכען שוויים און אפילו קיין קרעכץ ניט געטאָן.

אויך די בהמה האָט יענע נאַכט דערפילט די ווייהען און געמומען גיין צו־קינד. זי האָט, אפּנים פון גרויס וויטאָג, פלוצלונג אויפגעשפרונגען אויף אירע פיס, זיך אָנגעהויבען דרייען, אין אַ קרייז, ארום און ארום, אָנגעהויבען ציהען דעם האַלדז, האָט אַ שרעקליכען רעווע געטאָן און איז גלייך אַן אונמעכטיגע צוריק אַ פאַל געטאָן ווי אַ פּלאַכטע און ארויסגעלאָזען אָזאַ ריטשענדיגען, לאַנג־אויסגעצויגענעם מע־ע, אַז לאה האָט געמיינט, אַז די וועט פון שטאַל פאַלן איין.

צוליב דער בהמהס רעווען און שרייען, איז אין שטאַל גלייך אַריינגעלאָפען העלענא. און וועז זי האָט דערזען לאה'ס און דער בהמה'ס לאָגע, איז זי צוגעלאָפען צו לאהן, איר אַ טאָפּ געטאָן ביים בויך און שטיל איר אַריינגעפּליסטערט אין אויער:

—„שטאַרק זיך, לאה'קעלע, האַלט זיך איין, געדענק, קיין פּיפּס ניט, האָב רחמנות אויף דיין לעבען"... און זי איז גלייך ארויסגעלאָפען פון שטאַל צום הויז אויפצוקאָכען טעפּ וואַסער.

זיי זיינען ביידע, לאה און די בהמה, געלעגען אין ווייהען. די בהמה האָט געשריען און גערעווט מיט אַזאַ טרויער וווי זי וואָלט געווייגט. זי האָט ארויסגעשריען אירע ווייטאָגען. אָבער לאה איז מיט פאַרקלעמטע ליפּען געלעגען און זיך געקאָרטשעט אין דרייען פון וויטאָג און האָט אפילו אירע ווייטאָגען ניט געקענט ארויסשרייען. וועז די ווייהען האָבען איר אביסעל אָפּגעלאָזען, איז זי געלעגען אַ מידע, אַן אָנמעכטיגע, געקוקט אויף דער בהמה, אויף איר רחמנות געהאָט און איר מקנה געווען... „רבונו של עולם, האָט זי אין זיך שטילערהייט געקלאָגט, פאַרוואָס האָסטו מיך באַשאַפען פאַר א מענש, פאַרוואָס האָסטו מיך בעסער נישט געמאַכט פאַר אַ שטומע באַשעפענישׂ, פאַר אַ בהמה"... זי האָט זיך געקאָרטשעט פון ווייטאָק און האָט קיין פּיפּס פון מויל ניט ארויסגעבראָכט. איר האָט שוין ניט געארט פאַר איר אַליין, זאָלן זיך די דייטשן דערווייסן. זאָלן זיי מיט איר טאָן וואָס זיי ווילן. „מיר איז שוין אַלץ אייגנס..." — האָט זי ביי זיך רעזיגנירט, יאושדיג געטראַכט. איר האָט אָבער געארט פאַרן קינד, פאַרן נאָך נישט־געבוירענעם נפש'ל, און פאַר העלענא'ן, פאַרוואָס זאָל זי, אַזאַ גוטע נשמה, צוליב איר אומקומען.

העלענא האָט, ווי אַ געניטע פרוי אין די זאָכן, זיך געפּאָרקעט אַרום לאה'ן און אַרום דער בהמה. די בהמה האָט פלוצלינג ארויסגעלאָזן אַ לאַנגן, ריטשענדיגען מע־ע־ע און איז שטיל געבליבן. זי האָט אָנגעהויבן העשען און זי האָט לעבען אירע פיס דערפילט דאָס קעלבל. זי האָט אָנגעהויבען צופרידען מרוקען און מיטן צונג אָנגעהויבן צו לעקען דאָס קעלבל. העלענא האָט מיט לויכטענדיג צעשטראַלטע אויגען געקוקט אויף די בהמה און אויפן קעלבל, האָט דער בהמה געגלעט די האַלז און די מאַרדע, האָט צו איר צערטלעך גערעדט: „אָט אַ מאַלאַדיץ, טייערינקע..." און געמומען צערטלעך פאַטשען דער בהמה איבערן רוקען און בויך.

לאה'ן האָט אויף אַ נעם געטאָן די שטאַרקסטע ווייהען, אַז זי האָט געמיינט, אַז איר לעבען עקט זיך, זי האָט זיך אָבער מיט אירע לעצטע ביסל כוחות איינגעהאַלטען און אפילו ניט געקרעכצט. זי האָט אירע הענט איינגעקראַמפּעווט אין איר לייב און, פון יסורים, מיט די נעגל פון די פינגער שטיקער לייב פון זיך ארויסגעריסן. זי האָט אָבער קיין פּיפּס ניט געטאָן. זי האָט אין זיך, שטילערהייט, מיט די ליפּן בלויז, גאָט געבעטען: „גאָטעניו, העלף מיר, ווי דו האָסט געהאָלפן דער שטומער באַשעפענישׂ, דער „בהמה"... — און איר תפלה איז אָנגענומען געוואָרען... פלוצלונג האָט זיך אין איר ווי עפּעס אָפּגעריסען, זי האָט דערפילט ווי עס גיסט זיך פון איר בלוט און זי איז געבליבען אַ מאַכטלאָזע, ווי אַ געׂחלשטע.

העלענא האָט זיך ארום לאה'ן געפּאָרקעט. האָט איר געוואַשען מיט הייסע וואַסער. איר איינגעדעקט מיט אַ סך שטרוי און מיט שמאָטעס, איר זאָל זיין וואַרעם און האָט צו איר מיט ליבשאַפט, ווי אן אייגענע מאַמע, געזעדט:

— נו, לאה'קעלע גוטע, שלאָף איין, אַבי גאָט צודאַנקען, שוין אַריבערגעקומען.

לאה האָט צוגעמאַכט אירע אויגען. אַ פאַר'חלש'טער שמייכעל האָט זיך באַוויזען אויף אירע בלוטלאָזע ליפּען, און זי איז איינגעשלאָפען מיט אַ שווערען שלאָף.

דער נייסטינער רייכטום פון די „פיאסקעס און כאַנייקעס"

(א בלעטעל ביאָליסטאָקער זכרונות)

פון הרב זלמן פליטניק (ליווערפול, ענגלאַנד)

די ביאָליסטאָקער „פיאַסקעס און כאַנייקעס" זיינען געווייניליך איינגעקריצט אין אונזער זכרון אָלס דער נעסט פון אידישער אָרימקייט און דער שוים פון דער רעווָאָלוציאָנערער אַרבעטער־באַוועגונג. דאָרט זיינען געפֿלאַנט געוואָרען די פאַרשוורונגען געגען דעם צאַרישען רעזשים און פון דאָרט פלעגט קומען דער סיגנאל פאַר די צובונטעוועטע האַרעפאַשניקעס צו קאַמף פאַר לעבען, פרייהייט און ברויט.

זייער וויניג פון אונזערע לעזער וויסען אָבער, אַז גראָד אָט די וויגעלע פון ביאָליסטאָקער פּראָלעטאַריאַט, די היים פון אונזער „עמך", האָט פאַרמאָגט גרויסע גייסטיגע אוצרות, אַ ישיבה און שוהלען, מיט לומדים און פרומע ערלאַכע אידן. אָט די צווייטע זייט פון דער מטבע ענטפֿלעקט פאַר אונז דער שרייבער פון די שורות, הרב זלמן פליטניק, וועלכער ענטהילט דעם שלייער איבער די „תורה־דיגע, גאַסטפֿרכטיגע „כאַנייקעס און די פּיאַסקעס".

הרב זלמן פליטניק איז אונזערער אַ ביאָליסטאָקער לאַנדסמאַן, וועלכער האָט געוואויגט אין ישראל טיקאַצקי׳ס הויז אויף אַרליאַנסקי׳ס געסעל. איצט איז ער דער רב פון דער אידישער געמיינדע אין ליווערפול און דער ראש הישיבה פון דער דאָרטיגער ישיבה.

די רעדאַקציע

כאַנייקעס ! פּיאַסקעס !

ווי האַרציג איינגעבאַקען איר זייט מיר אין האַרצען, און ווי טיף פאַרוואָרצעלט איר זייט אין זכרון פון יעדען ביאָליסטאָקער אידען.

ווער געדענקט עס נישט די האַרעפאַשנע אידען פון אָט די מערקווירדיגע ביאָליסטאָקער קוואַרטאַלען, די וועבער, די גאַרבער, די אַלע שווערע אַרבייטער, וועלכע האָבען געמאַכט אַ געמאַטערט לעבען און געצויגען חיונה פון מי און שוויים פון זייערע „הענט מיט מאָזאָליעס" ?

ווער פון אונז וויים ניט אַז דאָרט אין דעם שוים פון אידישען דלות האָט געגליהט דער פונק פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, וועלכע האָט געשפּילט אַזאַ גרויסע און וויכטיגע ראָל אין דער געשיכטע פון דער אידישער ביאָליסטאָק, און בכלל פון דעם גאַנצען מזרח־אייראָפּעאישען אידענטום ?

ווער האָט דען ניט באַמערקט אָט דעם גרויל און ציטער פון אַ רוסישען זשאַנדאַרם, אָדער „טשינאָווניק", וועז מען האָט דערמאָנט די „ביאָליסטאָקער פּיאַסקעס אָדער כאַנייקעס", וויל געווואוסט האָבן זיי, די גויים, אַז דאָרט ליגט אַ פאַרטייעטע די פאַסטקע פון אידישער נקמה, ליגט און לויערט... און פון דאָרט הויבט זיך די פויסט פון אידישער זעלבסטשוץ ?

וויניג אָבער פון אונזערע לעזער וויסען, אַז גראָד די „פיאַסקעס און כאַנייקעס" זיינען אין די יאָרען 1920—1939 געווען דער גרעסטער צענטער פון תורה אין אונזער שטאָט. דאָרט אויף כאַנייקעס, איז געווען די גרויסע נאַוואָהרידקער ישיבה מיט הונדערטער ישיבה־לייט, וועלכע האָבען טאָג און נאַכט געלערנט מיט גרויס התמדה, איבערגעבויגען ווי שלאַנקע שאָטענס איבער דעם שטענדער און גמרא.

פריער, איז די ישיבה געווען אין דעם כאַנייקאָווער בית המדרש. די אָרימע אידעלאַך האָבען געקוקט מיט שטאָלץ אויף זייער ישיבה און געהאַלפען די קלויזניקעס, מיט וואָס נאָר זיי האָבען געקענט. מיין פאָטער ע״ה פלעגט נישט שלאָפען אַ גאַנצע נאַכט דאָנערשטאָג, די נאַכט, וואָס די בחורים פלעגען זיין אויף, חזרנדיג די שעורים פון דער וואָך. ער פלעגט אויפקאָכען בונעס טיי אין שטוב און טראָגען פאַר די בחורים. מיט דער צייט, איז שוין אויף כאַנייקעס אויפגעבויט געוואָרען אַ גראַנדיעזער בנין פאַר דער נאַוואהרידקער ישיבה.

בכלל איז ביאָליסטאָק געווען פאַר דער בלוטיגער מלחמה אַ צענטער פון תורה. אויף „פיאַסקעס" איז געווען דער שטאָטישער קבוץ, חוץ די גרויסע שטאָטישע ישיבה און תלמוד תורה. דער ראש הישיבה איז געווען הרב ר׳ ארי׳ העכט, און מנהל איז געווען הרב ר׳ שמעון זעליג. אויף שליאַכעצקא גאַס האָט זיך געפונען די נעץ פון די וואונדערליכע רעליגיעז־נאַציאָנאַלע אינסטיטוציעס אונטערן נאָמען „תחכמוני". געווען איז דאָרט אַ מאָדערנע ישיבה, אַ גימנאַזיע, אַ פאָלקסשולע מיט אַ קינדער־גאָרטען, וואָס דער ליבער, אונפאָרגעסליכער ר׳ ליפּא פּאָט, דער שוחט, האָט געגרינדעט מיט דער הילף פון ר׳ שמואל פוניאַנסקי, ר׳ בערל סובאָטניק, הרב ר׳ ברוך אלי האַלפּערין, ר׳ יעקב שוואַרץ, ר׳ חיים באַגאַן און הרב ר׳ שלום מייזעל.

אויף „לינת הצדק געסיל" האָט זיך געפונען דער „אנשי משמר" בית מדרש, וועלכער איז געווען אָפּען טאָג און נאַכט. ר׳ אליקים געציל, דער שטאָט־מגיד, האָט אינגעפירט, אַז די לומדים פון שטאָט זאָלען צווישען זיך איינטיילען דעם ש״ס, יעדערער זאָל לערנען אַ געוויסע גמרא איין נאַכט אין חודש, אַזוי אַז צוזאַמען זאָל מען ענדיגען גאַנץ ש״ס יעדען יאָר. מען פלעגט טאַקע לערנען אַ גאַנצע נאַכט פון 10 אָוונט ביז 6 אַזייגער פרי. די שוהל איז געווען ליכטיג און וואַרים. דער שמש, ר׳ אייזיק ניסן, פלעגט 2 אַזייגער מאַכען דעם סאַמאָוואַר, און געבען טיי מיט קיכעל צו די לערנערס. די זיסע גמרא־טענער פלעגען פאַרקלינגען די „גומיענער" און „ניי־וועלט" גאַסען.

אָט טאַקע דאָרט אין שוהל האָט חזן פּאָדראַבינעק געמאַכט זיין ערשטע פּראָבע אויף חזנות, און ניט אייגמאָל פלעגט ער קריגען מיט אַ „פּעקיל אין קאָפּ" פאַר „מאַריך זיין בתפלה" און שטערען דעם לערנען.

און פאַרמאָגט האָט אונזער אַלט־ביאָליסטאָק אן אוצר פון שיינע, ליבע, האַרציגע אידען. אָט קומט אַרויף אין זכרון דער שיינער בעל הבית, ר׳ ישראל טיקאַצקי, וועלכער איז געווען באַוואוסט ניט נאָר אויף כאַנאיקעס, נאָר טאַקע אין גאַנץ שטאָט. ער איז געווען פון די, וואָס האָבען געגומען אן אנטייל אין בויען די שטאָטישע שוהל און אין שטעלען אַ פאַרקאַן אַרום דעם בית עולם אויף כאַנייקעס.

איך געדיינק נאָך אויך זייער גוט ר׳ אייזיק דעם שמש. ער איז געווען שטרענג צו זיינע בעלי־בתים, אָבער ווי ליב האָט ער געהאָט אונז, די אינגלאַך, וואָס האָבען געקענט לערנען. איך פלעג

פון אים נעמען נקמה פאַר זיין שטרענגקייט דורך פרעגען אַ קשיא, אויף וועלכער ער האָט קיין תירוץ ניט געקענט געבען.

און וואָס פאַראַ הייליגע אידען האָבען מיר עס פאַרמאָגט אין „כאַנייקאָוער בית מדרש הסמוך לאייזענבאַן": דער מורה הוראה, ר' הערצעלע זצ"ל, וואָס האָט געוואוינט ביים „איזוואָשטשיק" אויפן אויבער־שטיבעל, געגענאיבער לייבעלע דעם מלמד, אויף אַרליאַנסקי'ס גאַסל. אַלע ווייבער פלעגען דאָך גיין צום רבין נאָך ברכות. זיין מסירת נפש פאַר דער מצווה פון תפילין איז געווען באַוואוסט אין דער גאַנצער שטאָט. ער פלעגט אין די שוה־לען פאַררישטען ביים עולם דעם קשר של תפילין, און אַ הייליגע פרייד האָט דאַן געלויכטען אויף זיין פנים.

עס קומען מיר אויך אַרויף אין זכרון: ר' יצחק ראַגאָווסקי, („דער הייזעריגער"), דער צדיק, וואָס פלעגט קלייבען געלט און צוטיילען „מתן בסתר", שטילערהייט, אַז קיינער זאָל ניט ווייסן, און אַז דער אַרימאַן זאָל, חלילה, ניט פאַרשעמט ווערען; נאָטע דער וועבער און זיין גמילות חסדים אין כאַנייקאָוער בית המדרש, לייענדיג אַ פאַר רובעל די אַרימע טרעגערס און האַלץ זעגער צו קויפען אַ פור האַלץ אויף ווינטער אדער אַ פאַר גאַנ־צע שטיוועל, (זיינע זין, די ברידער ראיזמאַן, זיינען באַוואוסטע אינדוסטריאַליסטען און קולטור טוער אין בוענאָס אירעס, אַרגענטינע — רעד.); דער גאַזאָווניק, דער פאַרהאַרעוועטער איד, וואָס פלעגט לערנען אַלע אָוונט משניות מיט אַזאַ גע־שמאַק פאַר אַ גרויסען עולם בעלי־מלאכות.

שטאָלץ בין איך אויף מיינע ביאַליסטאָקער „כאַנייקעס", וואו איך בין געבאָרען געוואָרען, און וואו מיין וויגעלע איז געשטא־נען. אין יענע אַלטע צייטען האָבען זיך אפשר אַנדערע גע־שעמט מיטן נאָמען „כאַנייקעס", אָבער וואַנדערענדיג אין דער גרויסער וועלט, האָב איך זיך איבערצייגט, אַז גראָד אויף דער אָרימער און פאַרגעסענער ביאַליסטאָקער גאַס איז געווען מער אידישקייט און מענשליכקייט, ווי אין די ענגלישע אָדער אַמע־ריקאַנער גרויסע קהלות.

וועט אונזערע לעזער געוויס טאָקע הנאה טאָן צו וויסען, אַז אפילו אונזער ליוועךפולער אידישע געמיינדע איז אויפגעבויט געוואָרען גראָד דורך ביאַליסטאָקער און סוויסלאָטשער אידען, אונזערע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט פאַרנעמען דאָ, אויפן ענג־לישען קאָנטינענט אַ גאָר „וואָשנעם" פּלאַץ. און אין ליוועךפול זיינען זיי דער הויפּט־באַשטאַנד פון די היגע 8000 אידען. אַ ביא־ליסטאָקער איד איז דער פרעזידענט פון אונזער תלמוד תורה, נאָך איינער — דער טשערמאַן פון אונזער ישיבה. הכלל, וואוהין נאָר ביאַליסטאָקער קומען, נעמען זיי מיט דעם שפּעריישען גייסט פון אונזער היימשטאָט.

אָט אַזוי זיצן זיך הייליג פעדים פון דער אָרימקייט און עלענט פון די ביאַליסטאָקער „פּיאַסקעס און כאַנייקעס" אַזש צו דעם אַריסטאָקראַטישען ליוועךפול.

און כאָטש „ביאַליסטאָק של מטה", די שטאָט גופא, איז שוין חרוב און אונזערע ברידער און שוועסטער זיינען פאַרברענט געוואָרען אין די נאַצישע קאָלכאויוועגס, גליהט נאָך אין אונזערע הערצער, לייכט נאָך אין די נשמות פון אַלע ביאַליסטאָקער זין און טעכטער איבער גאָר דער וועלט דער הייסער פונק פון אונ־זערע „פּיאַסקעס און כאַנייקעס" פון אונזער היימשטאָט, די גייסטיגע „ביאַליסטאָק של מעלה".

„גאַניאָנדז טערעסטינער יאָנג־פריענדס" פייערן 45־יאָריגען יובל

אונזער האַרציגע און זייער פריינדליכע אומגעגענט־אָר־גאַניזאַציע, די „גאַניאָנדז־טערעסטינער יאָנג פריענדס" וועלען אין מאַנאַט נאָוועמבער פייערן, מיט מזל, דעם גרויסען יום טוב פון זייער 45־יאָריגען עקזיסטענץ.

אָט די וויכטיגע געשעענישן האָט געפונען אַ וואַרימען אָפּ־קלאַנג אין אונזערע ביאַליסטאָקער רייהען. זיינען מיר דאָך עפּעס אַזעלכע נאָענטע שכנים פון דער אַלטער היים, ממש אַ טיר און אַ הויז. אויסערדעם, האָבען זיך די גאַניאָנדזער־טערעסטינער אידען אויף יענער זייט ים געהאַלטען זייער נאָענט מיט אונזערע ביא־ליסטאָקער און די זעלבע טראַדיציעס האָבען זיי, אפּנים, אויך מיטגענומען אַהער אין אַמעריקע. אויך דאָ זיינען מיר געקניפּט און געבונדען, האַרציג, חבריש און אינטים.

צו דעם אַלעם, פאַרמאָגען מיר טאָקע אין אונזערע אייגענע רייהען טייערע גאַניאָנדז־טערעסטינער אידען, די בינדלערס און די סאַידס, די גוזאָווסקיס, די גודמאַנס און די גראָזענסקי'ס, די סילווערטס און די מאַלאָזאָווסקי'ס, וועלכע זיינען טריי און איבערגעגעבען אונזערע אינטיטוציעס מיט זייער גאַנצען לייב און לעבען, שוין ניט ריידענדיג וועגען אונזער אייגענעם איזראַעל קאַגאַן, וועלכער איז דאָרט איצט פרעזידענט.

פילען מיר זיך אַלס מחותנים צו דער גרויסער שמחה, און מיר וויינטשען אונזערע גאַניאָנדז־טערעסטינער פריינט און שכנים ערפאָלג און גליק און נאָך פיל אַזעלכע שיינע ימים טובים, וויי־טער צו ציען דעם גאַלדענעם פאָדעם פון כמעט אַ האַלבען יאָר־הונדערט גייסטרייכער טעטיגקייט און געזעלשאַפטליכע דינסט פאַר דעם כבוד פון דער לאַנדסמאַנשאַפט און פון דעם גאַנצען אידישען פאָלק.

אַ דערקלערונג פון מחבר פון ראָמאַן „אין אונזער לעבען"

האַרציגע לייענער:

עס איז געווען מיין גרויסער פאַרגעניגען צו שרייבען דעם ראָמאַן „אין אונזער לעבען" אויף די שפּאַלטען פון דער „ביא־ליסטאָקער שטימע" און שילדערן בילדער און טיפּען פון אונזער אייגענער צייט און דור, געשטאַלטען און געשעענישען אין דעם לעבען פון אונזער לאַנדסמאַנשאַפט.

אַזוי ווי די „שטימע" דערשיינט ניט לעצטענס רעגעלמעסיג, בלויז 3 אָדער 4 מאָל אַ יאָר, און דער כאַראַקטער פון מיין ראָ־מאַן פאָדערט אַ נאָכאַנאַנדיגען המשך, בכדי צו ציהען דעם פאָדעם פון פאַסירונגען און אַנהאַלטען דעם אינטערעס פון לייענער, וועל אין זיך אין די קומענדיגע נומערן בלויז באַנוגענען מיט אַ קיצור פון די ווייטערדיגע קאַפּיטלען און אַרויסבריינגען, קורץ און שאַרף, דעם עיקר פון ראָמאַן און דעם מוסר השכל, וואָס מיר קענען זיך דערפון אָפּלערנען. דערמיט וועל איך שליסען די מערקווירדיגע געשיכטע פון אַ ביאַליסטאָקער משפּחה „אין אונ־זער לעבען".

איך האָף, אַז אונזערע ליבע לייענער וועלען פאַרשטיין די אומשטענדען און מיר ענטשולדיגען.

אייער

איזראַעל קאַגאַן

„באַזוכן" אין געטאָ

(פון דער סעריע „חורבן ביאָליסטאָק")

פון דר. שמעון דאַטנער (וואַרשע)

אונזערע לעזער זיינען שוין באַקאַנט פון די פריערדיקע נומערן „ביאַל. שטימע", מיט די געניוע און אינטערעסאַנטע באַריכטען פון „חורבן ביאַליסטאָק", ווי זיי זיינען איבערגעגעבען געוואָרען, דורך דעם לעבעדיגען עדות פון די געשעניסען, אונזער חשובען מיטאַרבעטער, דר. שמעון דאַטנער.

מיר דרוקען דאָ איצט וויטערדיגע קאַפּיטלען פון זיין וויכטיגער סעריע, וועלכע שפּיגלען אָפּ די איבערלעבענישן אין דעם ביאַליסטאָקער געטאָ און די מסירת נפש־דיגע אַנשטרענגונגען פאַרצוגרייטן אַ פון דעם מערדערליך־אומגעברַכטן פאַרזיצער פון ביאַליסטאָקער אידען־רַאט, אינזשיניער באַרַאש, אין יענע שרעקליכע גורל־טעג, וועו לעבען און טויט האָבען זיך געוואַקעלט אויפן וואָגשאָל.

די רעדאַקציע

ניט געווען זיינען דאָס געווויינליכע באַזוכען, ניט קיין העפליכייט־באַזוכען. אָבער עס רעדט זיך דאָ אויך ניט וועגען דעם מין „באַזוכען" מיט וועלכע די דייטשען האָבען מהנה געווען די ביאַליסטאָקער אידן אין די ערשטע וואָכען נאָכן פאַרנעמען די שטאָט, אריינפאַלענדיג אין אידישע הייזער, שלאָגענדיג און רַאיבירנדיג, כאַפענדיג אין די גאַסען אידען אויף אַרבעט; דאָס האָט שוין לאַנג, לאַנג פּאַסירט, דאָס איז געווען אין אַ גרויסער מאָס דער פאַרדינסט פון באַראַש, אַז דער מין פון פּורעניות האָט אויפגעהערט.

אין דעם דאָזיגען קאַפּיטל רעדט זיך וועגען באַזוכען, וועלכע זיינען ניט געווען באַגלייט דורך אַנטי־אידישע, פיזישע אַרויס־טרעטונגען. להיפּך, זיי זיינען אַדורך אין פולסטער אַרדענונג און... טויטער שטילקייט. און דאָך, האָט ביי יעדען אַזאָ באַזוך געצאַפּלט דאָס הַארץ פון יעדען געטא־איד מיט פחד און אומזיכערקייט. יעדער אַזאָ באַזוך איז געווען פאַרן גאַנצען געטאָ אַן איבערלעבענים פון דעם מין, וואָס האָט געגרענעצט מיט אַ בהלה־פּסיכאָז. דער געטאָ האָט אינסטינקטיוו פאַרשטאַנען, אַז פון אָט די באַזוכען העגנט אָפּ אָפּט זיין גורל און זיין עצם קיום. האָט מען דאָך אין אַלגעמיין געוואוסט אויף וואָס עס בויט באַראַש זיין גאַנצע האָפענונג און זיין געטא־פּאָליטיק: „זיין נוצלעך פאַר די דייטשען, עס זאָל זיי זיין אַ שאָד אונז צו פאַרניכטען", א. א. וו. האָט ער עס דאָך אַ מאָל קלאָר און דייטליך פאַרמוילירט אויף אַ זיצונג פון יודענראַט: „זיי (ד. ה. די באַזוכען) זיינען וויכטיג פאַר אונזער גורל. אין די באַזוכען וועגדט זיך אונזער זיין און ניט־זיין [1]).

האָט מען שטענדיג נאָך יעדען וויזיט, מיט אַ מורא אין האַרצען געשטעלט זיך אָן אויך אַנדערע, די פראַגע: ווי איז אַדורך דער באַזוך? צי איז די „קאָמיסיע" געבליבען צופרידען? צי איז, באַראַש, בשעת דעם באַזוך אָן, בפרט, נאָכדעם, ווי די „געסט" האָבען פאַרלאָזען דאָס געטאָ, געוועון ערנסט, צי האָט ער געשמייכעלט?

בפרט געשפּאַנט איז געווען די אַטמאָספער, וועו די באַזוכער זיינען געוועון העכערע עס.־עס.־לייט, אַדער פאַרטיי־לייט פון בערלין אַדער קעניגסבערג. לייכטער איז געווען אויפן געמיט, וועו עס זיינען געקומען „קאָמיסיעס" מצד דער וועַרמאַכט, פאַר וועלכער דאָס געטאָ האָט דערהויפט געאַרבעט. מען האָט איבער־געחזרט דאָס וועַרטל פון באַראַשן, אַז „די וועַרמאַכט שטייט אויף אונזער זייט". מען האָט גרויסע האָפענונגען געלייגט אויף די וועַרמאַכט, צו גרויסע. מען האָט פאַרגעסן, אַז דאָס איז אַ נאַציש, פאַשיסטיש, דייטשע וועַרמאַכט. אמת, די וועַרמאַכט איז יאָ געווען פאַראינטערעסירט אינם דערהאַלטן ביים לעבן אַדער, בעסער געזאָגט, ביי דער אַרבעט — די שקלאַפן פון געטאָ. ניט צוליב מענטשלעכע מאַראַלישע טעמים, איז זי געווען אין דעם פאַראינטערעסירט. דער פראָנט האָט געפּאַדערט אַרבעט און פראָדוקציע, און אַרבעטער און פראָדוקציע זיינען תמיד געווען צו ווייניק. דערפאַר — זייער אינטערעס צו דערהאַלטן ביים לעבן די אַרבעטס־פּעאיגע. קינדער, קראַנקע און אַלטע האָבן זיי ניט אינטערעסירט, און אויך פאַר די „נוצלעכע" אידן האָבן זיי ניט געוואָלט איינשטעלן זייערע קעפּ און פאַסטנס. וועו ס'איז אַנגע־קומען דער מאַמענט פון ענדגילטיקער ליקווידאַציע פון די „נוצ־לעכע" אידן. דאָס זיינען שוין געווען די „גוטע דייטשען", די „פריינט", באַראַש'ס אינציגע האָפענונג, אַ משענת קנה רצוץ... פאַר יעדען פריַיז האָט מען זיך געוואָלט נאַרן מיט תקוות־שוא, כדי זיך אַליין צו באַפריַיען פון דער לאַסט פון געגענשטעלען זיך דעם גורל און נעמען דעם באַשלוס אין די אייגענע הענט.

און צוגעגרייט האָט זיך דער געטאָ צו יעדען באַזוך וויַ גע־העריג. באַראַש איז תמיד געווען געוואָרענט דורך זיינע מקורבים אין דער דייטשער ציווייל־פאַרוואַלטונג אַדער אין דער דייטשער פאָליציי, אַז עס קומען געסט. באַראַש האָט דאַן אַרויסגעגעבען פאַראַרדענונגען די לייטער פון די פאַבריקען וועגען פאַרגיכערן דעם טעמפּאָ פון דער אַרבעט, וועגען די ריינקייט אין פאַבריק א. א. וו. די אידישע אַרדנונגס־דינסט האָט באַקומען שטרענגע באַפעלען וועגען גאַסען באַוועגונג. דער געטאָ האָט אָנגענומען אַן אומגעווויינלעכען אויסזען: די גאַסען זיינען געוואָרען ליידיק פון מענטשען, פאַרשפּעטיגטע דורכגייער האָט מען אַריינגעטריבען אין די הייזער־טויערן און אין די הויפן און ניט אַרויסגעלאָזט, עד יעבור זעם, ד. ה. ביז די קאָמיסיע האָט פאַרלאָזט דעם גע־טא. דאָס איז מען אויסען געווען צו שאַפען דעם אייַנדרוק ביי די געסט, אַז דאָס גאַנצע געטאָ אַרבעט, אַז עס זיינען ניטאָ קיין לייַדיקגייערס, אַז דאָס געטאָ איז „נוציג". דערמיט האָט מען זיך פאַרשאַפט אילוזיעס, אַז די געסט וועלען ניט וויסען וויפיל אידען עס זיינען פאַראַן אין ביאַליסטאָק, וויפיל עס אַרבעטען, וויפיל „אומנוציגע" קינדער און זקנים לעבען „אומבאַגרינדעט", ניט נעמענדיג אַנטייל אין דער פראָדוקציע. דאָס האָט באַראַש, זיך נאָאיוו געשטיצט אויף דער פריינדלעכער שטעלונג צום געטאָ מצד די אַרטיגע דייטשע אינסטאַנצן און אויף זייער דיס־קרעציע. דער צווייטער גרונט צום אָפּריניגען די גאַסען איז געוועון צו פאַרשפּאַרען די דייטשען דער איבעריקען אַנבליק פון די פאַרהאַסטע אידען.

1) אידענראַט־פּראָטאָקאָל פון 1942, 8. 15.

ניט קיין וואונדער, אַז די שטאָט אידען האָט אויסגעזען ווי אויסגעשטאָרבען.

וויניגער שטרענג זיינען געווען די דאָזיגע פֿאַראָרדענונגען, ווען אַרטיגע דייטשען זיינען געקומען אין געטאָ על־פּי־רוב צו נעמען אַ „מתנה“ אַדער מאַכן אַ „באַשטעלונג“ אויף אומזיסטע שיך אַדער אַן אנצוג. אָבער אויך דעמאָלט האָט די אידישע פֿאָלי־צייַ געהיט, אַז עס זאָל ניט זיין קיין געדרענג אין די גאַסן. יעדער האָט גוט אַ קוק געגעבען, צי די געלע לאַטע איז גוט צוגענייט אויף דער ברוסט און אויך אויף דער פּלייצע (פֿאַר אַ שלעכטע לאַטע פלעגט מען אָפט באַקומען פּעטש אויפֿן אָרט). זעענדיג פון דערווייטענס אַ דייטשישען מונדיר, איז מען אַריין אין טויער אַדער צומינדעסטנס אַריבערגעגנגען אויף דער צווייטער זייט פון גאַס.

אַן אויסנאַם צווישען די „גוטע“ אַרטיגע דייטשען האָט גע־בילדעט דער אָבער־שטורם־פירער און געסטאַפּאָ־מאַן פּרי־דעל [2]). זיין באַווייזען זיך אין געטאָ האָט אַנגעוואָרפען יעדעס מאָל אַ טויט־שרעק אויף די ביאַליסטאָקער אידען. מען האָט גע־זאָגט, אַז דאָס האָט עד אַליין באַפּוילען באַראָש'ן אָפּצורוי־מען פון די גאַסען יעדען שפּור פון אידען בשעת ער פלעגט אַריינקומען אין געטאָ. דער דאָזיקער דם־שונא, וואָס האָט זיך שפּעטער אַזוי טרויעריג באַרימט געמאַכט אין דער געשיכטע פון ביאַליסטאָקער אומקום, האָט פּשוט ניט פֿאַרטראָגען אַ אידישען פּרצוף.

דייטשע באַזוכען זיינען געווען יעדעס מאָל אַן איבערלעבונג ניט נאָר פֿאַר די געטאָ־באַפעלקערונג: זיי האָבען פֿאַרנומען אויך אַ חשוב'ן אָרט אויף די זיצונגען פון יודענראַט. יעדעס מאָל, ווען באַראָש פלעגט געבען זיין — מיט אַזאָ שפֿאַנונג תמיד דערוואָר־טעטען־באַריכט פון דער לאָגע, פלעגט ער אין אָנהויב דערמאָנען די וויכטיגסטע געשעעניש־נסן ד. ה. די באַזוכען פון די הויכגע־שטעלטע, אייַנפלוסרייכע דייטשען און יעדעס מאָל פלעגט ער אונטערשטרייכען די מאָס פון זייער צופרידענהייט נאָכן באַקומען זיך מיט דער אָרבעט פון געטאָ. דען על־פּי־רוב זיינען די באַ־זוכער געבליבען אָנטציקט פון דעם, וואָס זיי האָבען געזען און, כידוע, אויף אָט די באַזוכען און אויף אָט דער דאָזיגער צופרידע־נהייט באַראָש געבויט זיין אין און אייַנציגע האָפענונג פון רא־טעווען דעם געטאָ פון אומקום.

מיר גיבען אַ קורצען איבערבליק איבער די וויכטיגע פּא־סירונגען אויף דעם געביט אין די ערשטע 10 חדשים פון 1942: אין די ערשטע 2 חדשים פון 1942 וועלט די צאָל באַזוכען גרע־סער און גרעסער. באַראָש דריקט זיך אויס, אַז „דאָס זיינען נישט געווען קיין צופעליקייטען, מען איז געקומען ספּעציעל זען דעם געטאָ“. צווישען די געסט איז געווען דער פֿאָליצייַ־פּרעזידענט [3]). אויף וועלכען דער באַזוך אין געטאָ האָט געמאַכט אַ „גוטען אייַ־דרוק“. באַראָש דערמאָנט אין צוזאַמענהאָנג דערמיט, אַז עס זיי־נען דאָ פֿאַרשיידענע פֿלענער וועגען געטאָ: צוויי געטאָס, אינגאַנ־צען אַ פֿאַרמאַכטע געטאָ, „נאָר מיר באַמיען זיך צו באַווייזען אונדזער נוצלעכקייט“ [4]).

עס איז שווער אָפּצוגעבען היינט — 6 יאָר נאָכן חורבן — וועז עס וועלען געשריבען די דאָזיקע שורות, וואָס פֿאַר אַן אָפּ־קלאַנג עס האָבען געהאַט אַזעלכע וועלטער־פֿראָיעקטען: „2

2) געפּינט זיך איצט אין ביאַליסטאָקער תפיסה. פֿאַראורטיילט צום טויט.

3) געגנערַאַל דאָרש.

4) פּראָטאָקאָל פון 1942, 2. 14 נומער 22.

ניט קיין וואונדער, אַז די שטאָט אידען האָט אויסגעזען ווי אויסגעשטאָרבען.

וויניגער שטרענג זיינען געווען די דאָזיגע פֿאַראָרדענונגען, ווען אַרטיגע דייטשען זיינען געקומען אין געטאָ על־פּי־רוב צו נעמען אַ „מתנה“ אַדער מאַכן אַ „באַשטעלונג“ אויף אומזיסטע שיך אַדער אַן אנצוג. אָבער אויך דעמאָלט האָט די אידישע פֿאָלי־צייַ געהיט, אַז עס זאָל ניט זיין קיין געדרענג אין די גאַסן. יעדער האָט גוט אַ קוק געגעבען, צי די געלע לאַטע איז גוט צוגענייט אויף דער ברוסט און אויך אויף דער פּלייצע (פֿאַר אַ שלעכטע לאַטע פלעגט מען אָפט באַקומען פּעטש אויפֿן אָרט). זעענדיג פון דערווייטענס אַ דייטשישען מונדיר, איז מען אַריין אין טויער אַדער צומינדעסטנס אַריבערגעגנגען אויף דער צווייטער זייט פון גאַס.

אַן אויסנאַם צווישען די „גוטע“ אַרטיגע דייטשען האָט גע־בילדעט דער אָבער־שטורם־פירער און געסטאַפּאָ־מאַן פּרי־דעל [2]). זיין באַווייזען זיך אין געטאָ האָט אַנגעוואָרפען יעדעס מאָל אַ טויט־שרעק אויף די ביאַליסטאָקער אידען. מען האָט גע־זאָגט, אַז דאָס האָט עד אַליין באַפּוילען באַראָש'ן אָפּצורוי־מען פון די גאַסען יעדען שפּור פון אידען בשעת ער פלעגט אַריינקומען אין געטאָ. דער דאָזיקער דם־שונא, וואָס האָט זיך שפּעטער אַזוי טרויעריג באַרימט געמאַכט אין דער געשיכטע פון ביאַליסטאָקער אומקום, האָט פּשוט ניט פֿאַרטראָגען אַ אידישען פּרצוף.

דייטשע באַזוכען זיינען געווען יעדעס מאָל אַן איבערלעבונג ניט נאָר פֿאַר די געטאָ־באַפעלקערונג: זיי האָבען פֿאַרנומען אויך אַ חשוב'ן אָרט אויף די זיצונגען פון יודענראַט. יעדעס מאָל, וועז באַראָש פלעגט געבען זיין — מיט אַזאָ שפֿאַנונג תמיד דערוואָר־טעטען־באַריכט פון דער לאָגע, פלעגט ער אין אָנהויב דערמאָנען די וויכטיגסטע געשעעניש־נסן ד. ה. די באַזוכען פון די הויכגע־שטעלטע, אייַנפלוסרייכע דייטשען און יעדעס מאָל פלעגט ער אונטערשטרייכען די מאָס פון זייער צופרידענהייט נאָכן באַקומען זיך מיט דער אָרבעט פון געטאָ. דען על־פּי־רוב זיינען די באַ־זוכער געבליבען אָנטציקט פון דעם, וואָס זיי האָבען געזען און, כידוע, אויף אָט די באַזוכען און אויף אָט דער דאָזיגער צופרידע־נהייט באַראָש געבויט זיין אין און אייַנציגע האָפענונג פון רא־טעווען דעם געטאָ פון אומקום.

מיר גיבען אַ קורצען איבערבליק איבער די וויכטיגע פּא־סירונגען אויף דעם געביט אין די ערשטע 10 חדשים פון 1942: אין די ערשטע 2 חדשים פון 1942 וועלט די צאָל באַזוכען גרע־סער און גרעסער. באַראָש דריקט זיך אויס, אַז „דאָס זיינען נישט געווען קיין צופעליקייטען, מען איז געקומען ספּעציעל זען דעם געטאָ“. צווישען די געסט איז געווען דער פֿאָליצייַ־פּרעזידענט [3]). אויף וועלכען דער באַזוך אין געטאָ האָט געמאַכט אַ „גוטען אייַ־דרוק“. באַראָש דערמאָנט אין צוזאַמענהאָנג דערמיט, אַז עס זיי־נען דאָ פֿאַרשיידענע פֿלענער וועגען געטאָ: צוויי געטאָס, אינגאַנ־צען אַ פֿאַרמאַכטע געטאָ, „נאָר מיר באַמיען זיך צו באַווייזען אונדזער נוצלעכקייט“ [4]).

עס איז שווער אָפּצוגעבען היינט — 6 יאָר נאָכן חורבן — וועז עס וועלען געשריבען די דאָזיקע שורות, וואָס פֿאַר אַן אָפּ־קלאַנג עס האָבען געהאַט אַזעלכע וועלטער־פֿראָיעקטען: „2

5) אידענראַט־פּראָטאָקאָל נומער 23 פון 1942, 1־טען מערץ.

6) די דאָזיגע געטאָ־פֿאַרוואַלטונג האָט, ווייזט אויס, אויפֿן יסוד פון אַ געשיקטער און דיסקרעטער איניציאַטיוו פון באַראָש'ן אַריינגעשיקט אין אידענראַט אַ בריוו אַז אַן זייער פֿאַראַרדנונג האָט קיינער ניט קיין רעכט צו שטעלען דעם געטאָ ליפערונגס־פֿאָדערונגען. דער דאָזיגער בריוו איז געווען אויסען צו מאַכען אַ סוף צו דער אומגעהויערער גרויסער צאָל פון „באַשטע־געטאָס“, „אַ הערמעטיש פֿאַרמאַכט געטאָ“ א. א. וו. די ידיעה וועגען עצם קיום פון אַזעלכע דייטשע פֿלענער, וועלכע האָט זיך תמיד אַדורכגעזיפּט פונם זיצונגס־זאָל פון יודענראַט אין די בריי־טע עפענטליכקייט, האָט מאָמענטאָל גורם געווען אַ נערוועזיטעט אין געטאָ, וואָס האָט געגרענעצט מיט אַן אמתע בהלה און טאָקע אָפּט איבערגעגאַנגען אין פּאַניק. די הערצער וועלן בייַ אַלעמען פֿאַרקלעמט, די געמיטער צעטומלט, מענטשען האָבען זיך גע־וואָרפען ווי די פיש אין נעץ, דער יאוש איז גווארען גרעסער און גרעסער און די איינציגע האָפענונג איז געווען גאָט און... באַראָש. און יעדעס מאָל, וועז די שוועבעדיקע איבערן געטאָ געפאָר איז אַדורך בשלום איז געווען דער אויטאָריטעט פון באַראָש און דער בטחון אין אים. און פֿאַרפלאַנצט האָט זיך די איבערציגונג, אַז ער איז אַ הכל־יכול, און אַזוי ווי דאָס געטאָ האָט באַראָש'ן וועט קיין שלעכטס ניט פּאַסירען. די אמונה אין באַראָש'ן האָט פֿאַרלייכטערט דאָס שווערע געטאָ־לעבען, האָט אָבער אויך באַפרייט פון קאַלטער אַנאַליז פונם מצב, פון דער נויטוועניקייט צו דאגהנען וועגען באַשלוסען — וואָס האָבען גע־קענט זיין נאָר שווערע, געפערלעכע, ריזיקאַלישע. די אמונה אין באַראָש'ן האָט אַזוי פֿאַרם אַנטוואָפענט די מענטשען, און דאָס איז געווען איינער פון די גורמים פון דעם אומגעהויערען פּאַרנעם פונם חורבן.

לעת־עתה אָבער האָט עס פֿאַרלייכטערט דאָס לעבען, מען האָט דאָך מסכים געווען אין אַלגעמיין, אַז מען לעבט נאָר חיי־שעה. מען האָט זיך דאָך אָפּט באַגריסט ביים טרעפען זיך פון 2 פריינד: וואָס הערט זיך? פלעגט מען ענטפערען: ברוך ה' יום יום, גאָט זיי דאַנק פֿאַרן טאָג וואָס איז רואיק אַריבער. און אַזוי האָט מען „רואיק“ געלעבט ביז צו דער נאָענטסטער בהלה. און אַזעלכע בהלות, וואָס האָבען אַנגעדויערט פון עטלעכע שעה ביז עטלעכע טעג האָט דאָס „רואיקע“ יאָר 1942 פֿאַרמאָגט אַ גאַנץ היבשע צאָל.

אין חודש מערץ 1942, אין וועלכען עס איז געשאָפען געווא־רען די ציווילע דייטשע געטאָ־פֿאַרוואַלטונג [5]), לויטן נוסח פון ליצמאַנשטאָטער געטאָ (לאָדזש), האָבען אַזעלכע בהלות אַרויס־געפופען ידיעות, וועגען דעם, אַז די דייטשען פֿראָיעקטירען אייַ־צופירען ספּעציעלע געטאָ־געלט (לויטן מוסטער לאָדזש).

אַ פּאָר וועלטער מכוח דעם ענין:

די דייטשע ציווילע געטאָ־פֿאַרוואַלטונג, האָט לויטן נוסח געטאָ ליצמאַנשטאָט (לאָדזש) קאָנצענטרירט אין איר האַנט די אַנפירונג מיט דער עקאָנאָמיק פון געטאָ. נאָר ענינים ריין פּא־ליטישע זיינען געבליבען אויך אויף וועלטער אין די הענט פון געשטאַפּאָ און די קרימינעלע אָנגעלעגענהייטען זיינען געבליבען אין דער קאָמפּעטענץ פון דער קרימינאַל־פּאָליצייַ. אויב פון איין זייט האָט באַראָש באַטראָכט די נייַע געטאָ־פֿאַרוואַלטונג אָלס אַ „פּאָר אונז ניט קיין נעגאַטיוויע דערשיינונג“ און די מענטשען, וואָס שטייען אין איר שפּיץ, האָט ער באַצייכענט אָלס „זייער אָנשטענדיקע“ וואָס „דערלאָזען ניט קיין אומרעכט בנוגע אונדז“ [6]). דאָך פון דער צווייטער זייט האָט דער ענין אויך גורם

5) אידענראַט־פּראָטאָקאָל נומער 23 פון 1942, 1־טען מערץ.

6) די דאָזיגע געטאָ־פֿאַרוואַלטונג האָט, ווייזט אויס, אויפֿן יסוד פון אַ געשיקטער און דיסקרעטער איניציאַטיוו פון באַראָש'ן אַריינגעשיקט אין אידענראַט אַ בריוו אַז אַן זייער פֿאַראַרדנונג האָט קיינער ניט קיין רעכט צו שטעלען דעם געטאָ ליפערונגס־פֿאַדערונגען. דער דאָזיגער בריוו איז געווען אויסען צו מאַכען אַ סוף צו דער אומגעהויערער גרויסער צאָל פון „באַשטע־

געווען צו אַ בהלה־שטימונג, אַזוי ווי גלייכצייטיג מיטן שאַפען פון געטא־פאַרוואַלטונג האָבען אויפגעטויכט ידיעות, אַז די דייטשען פֿראָיעקטירען איינצופירען ספּעציעלע געטא־געלט (לויטן מוס־טער פון לאָדזשער געטא), כדי אויף אַזאַ אויפן צו טאַרמאָזירן דעם בריית פאַרצווייגטען שמועל מיט דער אויסערלעכער וועלט. דער דאָזיגער פֿראָיעקט, ווי אויך דער צווייטער דייטשער פֿראָיעקט, אַז אידען זאָלען ניט אַרבעטען אויסערן געטא, וואָלט אַ חוץ דעם געפיל פון פולשטענדיגער איזאָלירונג, געבראַכט אויך צו אַ רעזשים פון הונגער אין געטא (ווי דאָס האָט פאַסירט אין לאָדזש, ווארשע א. ד. גל.) די דאָזיגע גזירות, ווי אויך אַ גזרה וועגען אַרויסשיקען פון פרוזשענע 500 פאַמיליעס, זיינען אַ דאַנק דער אינטערוועניע פון בראָשׂ'ן גליקלעך בטל געוואָרען, הייבענדיג זיין אויטאָריטעט און דעם דאַנקבאַרקייט־געפיל מצד די געטא־אידען [7]).

ווי שוין דערמאָנט זיינען די דייטשע באָזוכער געקומען ספּע־ציעל אין געטא, כדי זיך צו באַקענען מיט די פֿאַרשיידנאַרטיקסטע אינדוסטרי־צווייגען, וועלכע זיינען געשאַפען געוואָרען דורכן יודענראַט. די דאָזיגע אונטערנעמונגען, ווי אויך דער אינדוסטרי־אָפּטייל האָבען געשמט אַלס דער „לעבענס־נערוו" פונם געטא, פון וועלכען עס הענגט אָפּ דער סאַמע קיום פון די ביאַליסטאָקער אידען. די וויכטיקייט פון דעם דאָזיגען אָפּטייל איז אונטערגע־שטראָכען געוואָרען דורכן באָשלוס פון יודענראַט [8]. לויט וועל־כען עס ווערט, אָנהויבענדיג פון חודש מערץ 1942, נאָמינירט אַלס לייטער פונם אָפּטייל באַראָשׂ, בכבודו ובעצמו, און דער ביז־איצטיגער שעפער, אָרגאַניזאַטאָר און לייטער — דער ענער־גישער פּסח מעלניצקי איז געוואָרען זיין פֿאַרטרעטער און איז פֿאַרבליבען אַלס טעכנישער לייטער. עס איז אינטערעסאַנט צו באַמערקען אַז, וועז צוליב פֿערזענליכע שינויים, האָט פּסח מעל־ניצקי זיך געפילט געטראָפען און זיך געוואָלט אָנגעבען אין דעמיסיע, האָט דער יודענראַט אויסגעדריקט אים פולען צוטרוי פאַר זיין ביז איצטיגער טעטיקייט און ניט אָנגענומען זיין דע־מיסיע. דערביי האָט דער יודענראַט־מיטגליד, דער אָלטער ביא־ליסטאָקער געזעלשאַפטליכער עסקן יעקב ליפשיץ אויפן פאָלגנ־דיגען אופן באַלויכטען כאַראַקטעריסטיש דעם מצב: „דאָס גאַנ־צע לעבען פון געטא הענגט אָפּ פון דער אינדוסטרי — מוז מען האָבען דיפֿלאָמאַטישע פעאיקייטען. ה' מעלניצקי איז אַ גלענצענ־דיגער אַרגאַניזאַטאָר, אָבער ה' באַראָשׂ איז אַ גלענצענדיגער דיפּלאָמאַט, אָן אויסערן־מיניסטער. עס איז אויך אין אָרדנונג עס זאָלען זיין צוויי דירעקטאָרען, און דאָס איז נויטיג פאַרן גע־טא. מיר וועלען קיין אַנדערען ניט קענען געפינען" [9]).

קרוב צו 30 פאַרשיידענע דייטשע פאַרשטייער האָבען באָזוכט דאָס געטא אין מערץ 1942. די דאָזיגע צאָלרייכע באָזוכערס האָט געפירט און באַגלייט דער שטאָט־קאָמיסאַר שוועגדאָוויוס. ווי עס האָט באַריכטעט באַראָשׂ [10]), זיינען זיי אַלע געבליבען „אָנטציקט" פון דעם דאָזיגען באָזוך. אַ באָזונדערעס וויכטיגע פערזענלעכ־

לונגען" מצד דייטשע יחידים און אינסטיטוציעס, וואָס האָבען באָטראַכט דאָס געטא פאַר הפקר. דער דאָזיגער בריוו איז געלעגען בייַ בראָשׂ'ן אויפן טיש אונטער אַ ראָם און האָט אים געדינט אַלס אַ געזעצלעכער אויסרייד וועז „אומבאַרופענע" דייטשען זיינען געקומען מיט צו חוצפהדיגע פאָדע־רונגען.

7) פּראָטאָקאָל 23 און 24.
8) פּראָטאָקאָל נומער 23.
9) פּראָטאָקאָל נומער 23.
10) פּראָטאָקאָל נומער 24

קייט, דער הויפט־קאָמענדאַנט פון קעניגסבערג, איז אויך „פון אונדז געבליבען צופרידען".

אַ פאַר וועכן שפּעטער קומט דעם שטאָט־קאָמיסאַר שוועגדאָוויוס: דאָס איז געווען אַ פאַרבייסענער נאַצי און אַ שונא ישראל כדבעי. קיין שום פּרואוו מצד באַראַשן אים צו באַוועגען פרייַנטליכער צו ווערען כלפי אידען און דעם געטא, האָבען אַ לאָנגע צייט זיך ניט איינגעגעבען. די געווייַנלעכע מיטלען פון באַראַשען — גאָלד און מתנות — האָבען צו אים קיין צוטריט ניט געהאַט. און אַ דייטש, וואָס האָט ניט געגומען אַ „מתן בסתר" (אין געטא האָט מען דאָס אויך אָנגערופען: ער וויל ניט „פאַרבייסען"), איז געווען אַן אומגעווויינליכע דערשיינונג. אַזאַ דייטש האָט אָנגעוואָרפען פּחד, פאַרגעשטעלט אַ סכנה. און אַ לאָנגע צייט האָט מען גאָר שטאַרק מורא געהאַט פאַר די כוונות פון דעמדאָזיגען פאַרשוין לגבי דעם געטא. ביז ענדלעך עס איז געקומען אַ ראַדיקאַלע ענ־דערונג אין זיין שטעלונג צו די אידען אין געטא. פון אַ שונא ישראל איז ער געוואָרען כמעט אַן אוהב ישראל און האָט געהאָל־פען די אידען אין וואָס נאָר ער האָט געקאָנט.

צו דעם דאָזיגען שינוי, האָט ניט גורם געווען ניט קיין געלט און ניט קיין מתנות, וועלכע ער האָט אויך ווייטער אָפּגעוואָרפען; נאָר אויפן יסוד פון לאָנגע און נאָענטע אָבסערוואַציעס, איז ער געקומען צום אויספיר, אַז דער איד איז ווייט ניט קיין פאַרא־זיט און אוממענטש, ווי דאָס האָט אַריינגעפויקט די אָפּיציעלע נאַציש פּראָפּאַגאַנדע מיט שטרייכערס „שטירמער" בראש. ווייזט אויס, אַז זיין נייע שטעלונג לגבי די אידען, האָט ניט נושא חן געווען אין די הויכע פענצטערס און שוועגדאָוויוס איז אַראָפּגענומען געוואָרען פון זיין פּאָסטען, אָוועקגעשיקט געוואָרען אויפן סאָוויעטישען פראָנט, און אַ צייט שפּעטער איז אין ביאַליס־טאָק אָנגעקומען די ידיעה, אַז ער איז געפאַלען אויפן שלאַכט־פעלד.

אָט ווי עס האָט געשילדערט דעם דאָזיגען שינוי אין זיין האַלטונג לגבי די אידען באַראָשׂ אויף אַ זיצונג פון יודענראַט, דעם 2־טען מאַי 1942 [11]):

„די טעג האָבען מיר געהאָט אַ קאָנפֿערענץ ביים שטאָט־קא־מיסאַר אין אַ סך גינסטיקערע באַדינגונגען ווי אַ מאָל. ניט גע־שפּירט קיין שלעכטע באַציאונג, מ'איז זאָגאָר געווען העפלעך צו אונז. קאָנקרעט איז געערעדט געוואָרען וועגען אידישע פרויען, וועלכע לויטן חשבון אין אַ צאָל פון 8 טויזענט, האָבען נאָך ניט קיין באַשעפטיגונג. אונזער מעמאָריאַל איז ענטומען געוואָרען אין אַכט. ס'איז באַשלאָסען געוואָרען אונז צו העלפען פינאַנציעל".

און דעם 20־טען יוני, אגב, אַ באַריכט מכח דעם באָזוך פונם אָבער־בירגערמייסטער פון קעניגסבערג אין ביאַליסטאָקער גע־טא, ווערט דורך באַראַשן איבערגעגעבען דעם יודענראַט וועגען דער האַלטונג פון שוועדאָוויוס, וואָס האָט באַגלייט דעם גאָסט, פאָלגענדעס: „דער ביאַליסטאָקער בירגערמייסטער האָט אונזער אַרבעט פאַרגעשטעלט אין פאָזיטיוון ליכט. פון די אַרבעטער פאָנדען, וואָס דער בירגערמייסטער האָט צו זיין דיספּאָזיציע, האָט ער געשטעלט צו אונדזער דיספּאָזיציע אויף געטא־אינדוסטרי 46,000 מאַרק. מיר האָבען אויך געקריגען בריוו, אין וועלכע דער בירגעמייסטער שרייבט אונז, אַז ער וועט פון די פאָנדען, וואָס ער האָט צו זיין דיספּאָזיציע סובסידירען אונזערע קיכען און פאַך־קורסען אין 50 פּראָצענט פון די הוצאות. דאָס זעלבע האָט מען

11) פּראָטאָקאָל נומער 26.

אונז צוגעזאגט בנוגע אונזערע שפיטעלער און אינדוסטריע"[12]). און באראש, דערמאנענדיג נאר אנדערע פאקטען פון בעסערע באציאונג מצד דער דייטשער מאכט צום געטא, האט זיך געפילט באארעכטיגט מאכען אזא סך־הכל פון דער לאגע אויף דעם דאזיגען סעקטאר: „ווי עס איז צו זעען איז די באציאונג און די לאגע אין געטא געענדערט געווארען גאר צום גוטען, די אמאליגע אונזערע קטיגורים זיינען געווארען אונזערע באשיצער. אנשטאט קאנטריבוציע, למשל, קריגען מיר שטיצע פאר אונזערע אינסטיטוציעס", און אויך: „ווי אונז איז באקאנט איז די מיינונג וועגען אונז ביי דער מאכט זייער א גוטע. די באציאונגען צו אונז זיינען דורכאויס באפרידיקנדיגע"[13]).

צו גאר א וויכטיגען באזוך האט „זוכה" געווען דאס געטא אין אפריל 1942. עס איז געקומען באקוקען דאס געטא, די געטא אינדוסטריע און געטא־אויסשטעלונג אינער פון היטלער׳ס מקורבים, דער גאולייטער פון מזרח־פרייסען און רייכס־קאמיסאר פאר אוקראינע, עריך קאך, בכבודו ובעצמו. „ער האט געשטעלט פארשיידענע פראגען. עס האט געמאכט אויף אים א זייער גוטען איינדרוק. ער איז געבליבען צופרידען פון אונזער ארבעט. באלד נאך זיין אפפאר האט ער צוגעשיקט א בריוו, אז ער וועט געבען דעם געטא א באשטעלונג אויף 15 טויזענט פעסער". אין יענער צייט האט באראש, וויזיט אויס, ניט געווואוסט, אז קאך איז דער בלוט־שונא פון אידען, אדער ער האט יא געווואוסט און בכיוון ארויסגעפירט דעם געטא אין טעות.

ס׳איז פארשטענדליך אז דער דאזיגער אויסגאנג פון די באזוכען האט ארויסגעבראכט א שטיקעל אנטשפאנונג אין די געטא־געמיטער, געשטארקט די האפנונג און געפיל פון בטחון. ארום און ארום מעג ברענען אבער „אונזער נוצלעך" ביאליסטאק וועט קיין שלעכטס ניט פאסירען. די „גוטע" דייטשען, וועלכע פלעגען קומען קיין ביאליסטאק, אדער דייטשען וועלכע נאכן באזוך אין די געטא־אונטערנעמונגען האבען זיך געביטען אויף „גוטע" (זייענדיג אנטציקט פון אידישע ארבעט און דערגרייכונגען)... האבען כמעט תמיד ביים געזעגענען זיך מיטן געטא באנוצט עט־לעכע גוטע וועלטער וואס האבען גארנישט געקאסט, קיינעם ניט מחייב געווען, און זיכער ניט פארפליכטעט די „הויכע פענ־צטערס" אין בערלין, וואס האבען אין דער לעצטער שורה דע־צידירט וועגען דעם גורל פון אלעמען און אויך פון די אידען. באראש האט זיך וועגען דעם אין א געוויסען מאס אפגעגעבען א דין וחשבון און האט ניט איינמאל געקילט די התפעלות פון די יודענראט־מיטגלידער (וואס האבען זיך ענטוזיאזירט מיטן גוטען רעזולטאט פון א באזוך) מיט די ווערטער: „אלץ איז גוט טאמער וועט זיך ניט בייטען די פאליטיק בנוגע אידען אין בערלין"[16]).

לעת עתה אבער האט ער געפירט זיין פאליטיק פון ראטע־וועז דעם געטא אויסשליסליך לויטן פרינציפ פון נושא־חן־צו־זיין, דורך אויספירען די דייטשע פארארדנונגען אויף 100 פראצענט, זיין נוצליך א. א. ו. ו. נאר טאמער וועט זיך בייטען די פאליטיק אין די „הויכע פענצטער" און מען וועט גוזר־דין זיין אויף ביא־ליסטאק, ווי מען האט עס געטאן מיט הונדערטער אנדערע ישובים? למות? טא וואס דען? צי עס האט זיך געשטעלט באש־ראש די דאזיגע פראגע? מיר וועלען אין די ווייטערדיגע קאפיט־לען זיך באמיען צו ענטפערען אויף די דאזיגע שאלות. לעת עתה בלייבט עס פעסט, בויענדיג אויף די גוטע דייטשע וועלטער פון הויכגעשטעלטע דייטשע באזוכער, בויענדיג אויף די אפטימיס־טישע באריכטען פון באראש אויף די יודענראט־זיצונגען אין שייכות מיט די דאזיגע באזוכען איז דער „מענטש אין דער גאס", דער פשוטער „עמך" איינגעשלעפערט געווארען אין זיין וואכזאם־קייט אנטקעגען געפארען, וואס האבען אויף אים געלויערט, ער האט זיך אנטוואפענט מאראליש, פארלוירען זיין חוש פון שטענ־דיגער און ברויזענדיגער איניציאטיוו, אפגעשוואכט זיין לעבענס־אינסטינקט, געווארען פאטאליסטיש געשטימט, געגלויבט נאר אין א נס מן השמים און אין... באראש׳ן און אין זיין טעאריע, אז „נאר ארבעט און נאכאמאל ארבעט, וואס מאכט אונז נוצליך קאן אונז ראטעווען".

א חוץ הויך־געשטעלטע פערזענליכקייטען, וואס זיינען גע־קומען אין געטא צוליב זאכליכע מאטיוון, ווי באשטעלונגען פאר די געטא־באטריבען, אדער באזיכטיגונג פון געטא מכוח דינסט־לעכע צוועקען, זיינען פון צייט צו צייט געקומען אויך דייטשען צוליב פראסטער נייגעריגקייט, כדי צו באזוכען דעם „עקזאטישען" געטא און זען אידען, וואס מ׳האט טיילמאל אינגאנצען ביז איצט ניט געזען (ספעציעל אין שכנותדיגען מזרח־פרייסען, וואו דער צאל אידען איז פון שטענדיג אן געווען א כמעט שווה אפס) און וועלכע די נאצישע תורה האט פארגעשטעלט ווי אן אנדערען מין מענטשען, אדער גלייכער געזאגט, אונמענטשען. געקומען איז מען אין דעם דאזיגען אידישען רעזערוואט ווי אין א זאאלאגישען גאר־טען, און ניט איינמאל זיינען די דאזיגע באזוכערס געבליבען פארוואונדערט, וועז זיי האבען געזען פאר זיך מענטשען מיט מענטשען, אדער גלייכער געזאגט, אונמענטשען. געקומען איז מען אין דעם דאזיגען אידישען רעזערוואט ווי אין א זאאלאגישען גאר־טען, און ניט איינמאל זיינען די דאזיגע באזוכערס געבליבען פארוואונדערט, וועז זיי האבען געזען פאר זיך מענטשען מיט מענטשען גלייך, ארבעטסזאמע און פעאיגע. און ניט איינמאל האבען די באזוכערס פון די גוט אויפן דייטשען שטיגער ארגא־ניזירטע „געטא־עקסקורסיעס" אויסגעדריקט זייער מיטגעפיל צו בארעשען, צוליב די שווערע באדינגונגען אין וועלכע עס לעבען די געטא־אידען. די דאזיגע מיטלייד־וועלטער — וויזיט אויס אויפריכטיגע — געשעפטשעט שטיל בארעשן אין אויער אריין, זיינען געווען אפילו א ניט קיין זעלטענע דערשיינונג. אזוי, למשל, וויסען מיר פון א באריכט, אז א גרופע אנפירער פון האנדלס־קאמער אין בערלין, באזוכנדיג אין געטא דעם שפיטאל און האנטוועלקער וואלשטאט האט געפונען פאר נויטיג אויך „זען די ארעמקייט"; זיך צוגעקוקט וואס מען עסט, באקוקט די דירות, און באמערקט, אז „אין אזעלכע שלעכטע באדינגונגען איז אומ־מעגליך צו פאדערען פון די אידען ארבעט"[15]).

אין חודש מאי 1942, גלויבט בארעש — און ער איז געווען דער געטא־באראמטער — צו זיין באריכטיגט ארויסצוזאגען די דעה, אז ביי די דייטשען איז „דער ביאליסטאקער יודע" פאר־רעכענט צו די נוצליכע עלעמענטען, אז די באציאונג מיט דער מאכט זיינען „גאנץ באפרידיקנדיג". און עס איז דערביבער „ניטא קיין גרונט צו באאומרואיגונגען[16]).

אין דער דאזיגער דעה ווערט ער פארפעסטיגט, וועז א חודש שפעטער, האט א גרופע העכערע באאמטע פון דער ווער־מאכט באזוכט דעם געטא, בכדי זיך צו איבערצייגען, וואס פאר

12) פראטאקאל נומער 28 פונם 20־טען יוני 1942.
13) דאַרטען.
14) בארעש׳ס באריכט אויף דער זיצונג פון אידענראט דעם 2־טען מאי 1942.

15) פראטאקאל נומער 27.
16) דאַרטען.

אַ באַשטעלונגען מען קאָן געבען די אידען און „די רעזולטאַטען זיינען געווען זייער גוטע פאַר אונדז“ [17]).

אין דעם זעלביגען חודש זיינען געקומען באַזיכטיגען דעם געטאָ באַאַמטע פון האָלאַנד און דערביי זיך ספּעציעל אינטערעסירט מיט דער געטאָ־געריכטנערייַ, מיט די בעקערייַען און באַדאַנשטאַלט.

די גינסטיגע רעזולטאַטען פון די באַזוכען האָבען משפּיע געווען אויף דער וויטערדיגער אַנטוויקלונג פון דער געטאָ־אינדוסטריע, דעם דאָזיגען „לעבענס־נערוו“ פון די געטאָ־אידען. עס ווערען אין יוני 1942 אָרגאַניזירט נייע פאַבריקען פון שטריק, קאָפּיטעס און רעדער. די נויטיגע מאַשינעס האָבען די דייטשען צוגעשטעלט פון מחוץ דעם געטאָ. מען פלאַנירט צו שאַפען אַ גרויסע פאַבריק פון קאָנפּעקציע, וואָס זאָל באַשעפטיגען מינדעסטענס 1000 אָרבעטער. די פאָרגרעסערטע נאַכפראַגע אויף געטאָ־פּראָדוקציע אָקטואַליזירט די פראַגע וועגען איינפירען אָרבעט אין דריי שיכטען.

ווען עס האָט אָרומגעכאַפּט די פלאַם פון פאַרניכטונג די אידישע ישובים אין מערב און מזרח, האָבען זיך די באַזוכען אין געטאָ פון ביאַליסטאָק פאַרמערט אָן אַ שיעור. דאָס האָט, ווייזט אויס, די דייטשע סיטרא אחרא זיך געיישובט, צו זאָל מען דעם זעלביגען גורל גלייכצייטיג ניט פאָרבעריייטען די ביאַליסטאָקער אידען. דאָס פייער האָט שוין אָרומגעכאַפּט וואָרשע, עס האָט געגוסטט דער אידישער סלאָנים, זעלווע, דערעטשין און צענדליגער אַנדערע ישובים אין מזרח און אין ביאַליסטאָקער געטאָ קומען אָרום דער דאָזיגער צייט (אויגוסט 1942) עלעגאַנט אויסגעפוצטע פאָרטיי־לידערס (צווישען אַנדערע דער ביאַליסטאָקער קרייַסלייטער), דייטשע צייטונגס־קאָרעספּאָנדענטען אין גאָר אַ גרויסער גרופּע פון 60 פערזאָנען, וואָס האָבען זייערע איינדרוקען אָרויסגעטראָגען אין אָרטיקלען, וועלכע באַראָשׂ האָט באַצייכענט אלס „פאָזיטיוו פאַר אונז“. וויייטער זיינען געקומען הויכע באַאַמטע פון בערלין פון ווירטשאַפט און אינערן מיניסטעריום, צוויי דעלעגאַציעס געשיקט דורכן גאוליייטער קאָך, וואָס האָבען אָרויסגעזאָגט אַ מיינונג, אַז „אַזאַ אָרגאַניזירטע אַרבעט האָבען זיי אין גאַנץ אסט־פרייסען ניט געטראָפען“ [18]). געקומען איז דער פרעזידענט פון (דייטשען) רויטען קרייץ מיט פרויען דאָקטוירים פון דער וועלט. באַזונדערס וויכטיג זיינען געווען די באַזוכען פון אָבער־פרעזידענט פון אָסט פרייסען און געשטאַפּאָ־לייט פון דער צענטראַלע אין בערלין. דאָס זיינען געווען סיי פּנים חדשות און סיי „אַלטע באַקאַנטע“ [19]), וואָס מען האָט שוין געקענט אין ביאַליסטאָק פון זייערע פריערדיגע באַזוכען.

באַראָש, אָרומרעדענדיג די אַלע אויבען דערמאָנטע וויזיטען [20]), קומט צום אויספיר, אַז זיי באַווייזען „אַז אונזער וועג — צו מאַכען דאָס געטאָ נוצליך פאַר דער מאַכט — איז דער ריכטיגער“. דער געטאָ האָט אָבער רעאַגירט מיט אַ פאַרגרעסערטער נערווזיטעט בפרט אויף די לעצטע צוויי באַזוכען, לאַנסירנדיג אין גאַס מכל המינים פּאַניק קלאַנגען, צאַפּלענדיג צווישן פחד און יאוש, גלויבענדיג אין די דייטשע פאָרזיכערונגען, גלויבענדיג באַראָשען און דאָך יעדעס מאָל, צווייפלענדיג פון דאָסניי. ווען עס פלעגט קומען אן איוב־בשורה פון אַ דערמאָרדעטען אָדער „עווא־קואירטען“ ישוב פון דערווייטען, פלעגט באַראָש באַרואיגען דעם עולם, שטעמפּעלנדיג די אַלע שמועסען אלס „כזב ושקר“ וואָס ווערען „אפשר פאַרשפּרייט מיט בייזע כוונות, אָדער שטאַמען מסתמא פון גרויס פחד“.. ער אונטערשטרייכט נאַכאַמאָל זיין איבערצייגונג, אַז „אונזער וועג איז אַ ריכטיגער“. ער גיט אָבער גלייך צו אַז „אמת, עס זיינען דאָ אַזעלכע סיגנאַלען פון פריער, אַז דער ביאַליסטאָקער געטאָ איז צו גרויס, צופיל אידען זיינען דאָ“ די דאָזיגע מיינונג ווערט בפרט אַרויסגעזאָגט דורך די פּנים חדשות (געמיינט די ניי־אָנגעקומענע געשטאַפּאָ־לייט) „אָבער די שטענדיגע היגע דייטשען זיינען פאָרן געטאָ, די אָרטיגע מאַכט איז מיט אונז“ [21]).

וועגען דעם באַדייט פון באַזוכען פאָרן אויפהאַלטען דעם קיום פון געטאָ, ווערט ברייט געערעדט ניט נאָר אויף די זיצונגען פון יודענראַט, זיי פאַרענטפערן אויך אַ ברייט אָרט אין באַראָש'ס עפענטלעכע אַרויסטרעטונגען אין זאַל פון „לינת הצדק“ פאַר אַ שטענדיג גרויסען עולם ביאַליסטאָקער, וואָס שלינגען זיינע ווערטער תמיד מיט דער גרעסטער שפּאַנונג. עס רעדט זיך דאָ וועגען אַ טעמע וואָס פראפּירט: לחיים או למות. באַראָש נוצט אויס די דאָזיגע פאַרזאַמלונגען, בכדי צו הויבען דעם ניט־צו־הויכען אויטאָריטעט פון יודענראַט אין די אויגען פונם קהל, כדי צו שטאַרקען די דיסציפּלין, כדי צו מוסרן פאַר באַאַנגענע דורכן ברייטען עולם פעלערס און עברות געגען די פאַראָרדענונגען און פאַרשריפטען פון יודענראַט. און זיינע ווערטער בנוגע דעם דיאַגנאָז פונם מצב קלינגען שטענדיג אויפריכטיג, פאַרדעקען ניט די ערנסטקייט פון דער לאַגע, דערמאָנען תמיד, אַז אין קאָן שטייט דער עצם קיום פון געטאָ. אויב זיינע דיאַגנאָזען זיינען אפט אויפריכטיג, איז אָבער זיין טערמינאָלאָגיע שטענדיג אַ פאַלשע. אט ווי ער וועגדט זיך צו אַ פולען זאַל מיט ביאַליסטאָקער [22]): „איר זייט אַלע געווען עדות אין די לעצטע וואָכען, אַז די געטאָ ווערט אפט אפגעשפּאָרט, ווייל עס קומען דעלעגאַציעס. אין אַ טייל פון זיי זיינען די העכסטע שפּיצען פון דער מאַכט. און זיי קומען אהערצו ניט צום שפּאַציר, ניט צו באַקוקען דעם מאָרק, נאָר כדי צו לייזען די פראַגע, אויב די געטאָ דארף עקזיסטירען. דאָס זיינען פאַר אונז גורל־טעג. אין די דעלעגאַציעס זיינען פאַראַן פאַרשטייער פון דער פאַרטיי־לייטונג, ווי אויך פאַליטישע און ציווילע פירמעס. דעם לעצטען פרייטיג איז געווען דער אויבער־פרעזידענט פון מזרח־פרייסען און ס'איז קלאָר, אַז נאָר מיט אַזעלכע מיטלען קענען מיר זיך ראַטעווען“. אַנווייזענדיג אין זיינע ווייטערדיגע רייד אויף דעם גרויסען פראָפאַגאַנדיסטישען באַדייט פון דער געטאָ־אויסשטעלונג, וואָס איז אָרגאַניזירט געווארען ניט „צוליבן האַנדל, נאָר צוליב די לעבענס“, און דער־מאָנענדיג אַז שוין 40 פּראָצענט פון דער געטאָ־באַפעלקערונג איז שוין אַריינגעצויגען אין פּראָדוקציע, פירט ער אויס: „דאָס מאַכט אַ שטאַרקען אינדרוק און אין אַ געווייסען זין שוואַכט עס אפּ די אַקציע געגען אונז אין די קרייזען פון אונזערע שונאים“.

און אויך אין די חדשים סעפּטעמבער־אָקטאָבער 1942 האַלט אַן דער טעמפּאָ פון די באַזוכען. עס טרעפט, אַז אין איין טאָג קומען פאַר צוויי באַזוכען. אַן אומאַנגענעמע איבערראַשונג און ווי אַן אָנזאָג פון אַ שלעכטער בשורה איז געווען דער פאַקט, אַז

17) פּראָטאָקאָל נומער 28.
18) פּראָטאָקאָל פון 15־טען אויגוסט 1942.
19) דאָרטען.
20) דאָרטען.
21) די ווערטער „איז מיט אונדז“ איז אין אַריגינאַל געשטראָכען מיט אַ רויטען בלייישטיפט און אָנשטאָט דעם געפּינט זיך מיט דער זעלביגער בליי דאָס ווארט: „שאָצט אונדז“ (פּראָטאָקאָל
22) דעם 16־טען אויגוסט 1942.

ביאַליסטאָק און ביאַליסטאָקער אידן בעת דער 2־טער וועלט־מלחמה

פון דר. פיליפ פרידמאַן

(אַ ביבליאָגראַפישער איבערזיכט)

מיר דרוקען דאָ, אין פֿאַרוואָס, אַ לענגערע זייער וויכטיגע אַרבעט פון באַוואוסטען ביבליאָגראַף און היסטאָריקער, דר. פיליפ פרידמאַן, וועלכן דער געשיכטע און גורל פון ביאַליסטאָק און ביאַליסטאָקער אידן אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, צווישען די יאָרן 1939—1945.

די אַרבעט איז אַ ענוויע זאַמלונג פון מאַטעריאַלען און דאָקומענטען, וואָס האָבען א שייכות מיט דעם קאַמף און אומקום פון אוועך היימשטאָט און לאַנדסלייט אין די טראַגישע יאָרען פון חורבן, און איז פון גרויסען היסטאָרישען ווערט. דר. פרידמאַן פאַראייביגט לדור־דורות די איינצעלהייטען פון אָט דער גרויסער בלוטיגער דראַמע, און שטעלט אונזער שטאָט אַ דענקמאָל פון שטאָלץ און ווירדע אין דער מאַרטירער־געשיכטע פון אונזער פאָלק.

די רעדאַקציע.

די ביבליאָגראַפיע וועלכע ווערט דאָ וווייטער געבראַכט איז באַשטימט סיי פאַר דעם פאָרשער און שרייבער און סיי פאַר דעם אינטעליגענטן לייענער, וואָס וויל זיך באַקענען מיט דער געשיכטע פון ביאַליסטאָקער אידן אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט־מלחמה און זוכט די געהעריקע ביבליאָגראַפישע אינפֿארמאַציע. די ביבליאָגראַפיע באַמיט זיך אַרומצוגעמען אַלץ וואָס האָט שייכות צו ביאַליסטאָק אין די יאָרן 1945—1939. נישט נאָר דאָס לעבען און פֿאַסירונגען אין ביאַליסטאָק גופא, נאָר דעם גורל פון ביאַליסטאָקער אידען אין דער פרעמד, אַלס פֿליטים און דעם אָנטייל פון ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט מעבר לים אין דער מלחמה קעגען דעם וועלט־שונא און אין דער רעזיסטענס־אַרבעט פאַר זייערע ברידער אין איראָפּע. מיר האָבן אויך אַרייגענומען אַזעלכע אַרבעטען, וואָס שילדערען דאָס לעבען פון די אָפּגעראַטעוועטע גלייך נאָך זייער באַפרייאונג.

מיר האָבען אין אונדזער ביבליאָגראַפיע אַרייגענומען דער עיקר די געדרוקטע ליטעראַטור. אָבער אויך גאָר וויכטיקע מיסעאָגראַפירטע און האַנטשריפטלעכע מאַטעריאַלען וועלכע פאַרשייכענט; אין דעם פאַל ברענגען מיר אויך די אינפֿארמאַציע וואו דער זעלטענער דרוק אָדער כתב־יד געפינט זיך, אין וועלכען אַרכיוו אָדער ביבליאָטעק.

די ביבליאָגראַפיע איז איינגעטיילט אין צווי טיילען. צוערשט גייען ביכער און בראָשורען, וואָס זיינען געווידמעט אינגאַנצען דער געשיכטע פון ביאַליסטאָקער אידען אין יענער תקופה. אָדער אַנטהאַלטען גרעסערע קאַפּיטלען אָדער צעזייטע וויכטיקע מאַטעריאַלען וועגען ביאַליסטאָק. ביי ניט אידישע ביכער וועלכע האָבן קעפּל פון בוך (דער טיטל) איבערזעצט אין אידיש.

אין צווייטען טייל גייען אַריין אַרטיקלען אין צייטונגען און צייטשריפטען: די טיטל פון די אַרטיקלען וועלכע זענען בלויז אין אידיש, און נישט אין זייער אַריגינעלער שפּראַך. דאַקעגען דער נאָמען פון דער צייטונג וועלכע איז אַרויס אין דער אַריגינאַל שפּראַך, כדי לייכטער צו מאַכען פאַר דעם באַנוצער פון דער ביבליאָגראַפיע צו געפינען די צייטשריפטן אין יעדען ביבליאָטעק־קאַטאַלאָג. אין דעם פּרט האָבען מיר זיך איבריגענס געפירט לויט די אַלגעמיין אָנגענומענע פרינציפּן פון וויסענשאַפטלעכער ביבליאָגראַפיע.

זאַמעלווערק וועלכע ווערען געבראַכט אונטער דעם נאָמען פון זייער רעדאַקטאָר.

רעצענזיעס וועלכע ציטירט אויף אַ סעלעקטיוון אופן, דער עיקר נאָר יעמאַלט וועלכע זיי ברענגען אריין עפּעס נייעס צו דער באַהאַנדעלטער טעמע.

די שורות באַצייכענטע מיט אַ שטערן ברענגען אַ קורצען אָנאַליז, אָבער נישט קיין אָפּשאַצונג פון דעם געגעבענעם בוך אָדער אַרטיקל. דאָרט וואו דער אינהאַלט פון בוך אָדער אַרטיקל איז נישט אינגאַנצען קלאָר פון זיין טיטל וועלכע אין דער באַמערקונג געגעבען אויך אַן אינהאַלט־כאַראַקטעריסטיק.

קיין שום ביבליאָגראַפישע אַרבעט קאָן נישט דערגרייכען קיין אידעאַלע שלמות. עס זיינען זיכער פאַראַן נאָך עטלעכע וויכטיקע אַרטיקלען וואָס זיינען פון אונדז פאַרזען געוואָרען. מיר בעטען דעריבער יעדען לייענער איינצושיקען זיינע באַמערקונגען, מילויים און הוספות אין דער רעדאַקציע פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע". זיי וועלען דערמיט צוהעלפען צו פאַרפולקומען די דאָזיקע אַרבעט.

דער רייכס־פינאַנס־מיניסטער און דער גאולייטער קאָך האָבען דאָס מאָל, ביי אַ באַזוך אין ביאַליסטאָק, ניט באַזוכט די געטא. באַראַש האָט באַרואיגט די אידענראַט־מענער, אַז דאָס איז געשען נאָר צוליב דעם, „ווייל זיי האָבען ניט באַווילן, הגם אין פֿראַגראַם פון זייער אַרבעט איז געווען אויך אַ וויזיט אין געטא"[23]). דערפאַר אָבער האָט ער זיי געטרייסט מיט 2 וויזיטען, וואָס זיינען אויסגעפֿאַלען זייער גינסטיק: אַ באַזוך פון אַ ענגעראַל פון דער ריכטונג פון אָסט־געביט, „וועלכער האָט אין אַ שמועס אויסגעדריקט מיטגעפיל[24]) און אַרויסגעווויזען זייער אַ גוטע באַציונג צו אונג צו אונז" 2) בעת אַ באַזוך פון אַ קאָרעספּאָנדענטין פון „רייך" האָט זי מיט „איר באַציאונג און האַלטונג אונז דערמאָנט אַן גרויסן דייטשלאַנד פון געטע און שילער. איך האָב איר דעם קאָמפּלימענט געמאַכט"[25]).

און אַזוי וויגענדיג זיך צווישען שרעק און האָפענונג אין אַ שטענדיגער אומזיכערקייט וועגען היינטיגען און מאָרגענדיגען טאָג, דערנענטערט זיך דאָס ביאַליסטאָקער געטא אידענטום דורך די „רואיגע" ערשטע 10 חדשים פון יאָר 1942 צום שטורמישען און בלוטיגען חודש נאָוועמבער פון יאָר 1942.

(וויטערדיגע קאַפּיטלען קומען)

23) אידענראַט־פּראָטאָקאָל פון 10־טען אָקטאָבער 1942.

24) אין אַריגינאַל זיינען די ווערטער „אויסגעדריקט מיטגעפיל" אויסגעשטראָכען מיט אַ רויטען בליישטיפט.

25) דער פּאָסוס פון „אין אַ גרויסען דייטשלאַנד" איז אינם אַריגינאַל ביזן סוף פון זאַץ אויסגעשטראָכען מיט אַ רויטען בליישטיפט.

1. ביכער און בראשורען

1. איינהאָרן, משה, רעדאַקטאָר:

וואַלקאָוויסקער יזכור־בוך. ניו־יאָרק 1949. 990 ז׳ אילוסטר.

*) די איבערלעבונגען פון אַ וואַלקאָוויסקער אידיש מיידעל, איידא מאָזאָוער, — אין באַנד II, ז׳ 878—886 — נעמען אַרום אויך איר אויפענטהאַלט אין ביאַליסטאָקער געטא, פון יאָנואַר ביז אויגוסט 1943.

2.

אַלבום פון ביאַליסטאָקער געטא־לידער.

*) לויט אַ מעלדונג אין „ביאַליסטאָקער שטימע" האָט דער ביאַליסטאָקער קאָמיטעט אין פּאַריז באַשלאָסען אַרויסגעבען אַן אַלבום פון אַלע ביאַליסטאָקער געטא־לידער מיט זייערע מוזיק־נאָטען. אָזאַ אַלבום איז דערשינען אין פּאַריז אין 1948.

(די בילדער און געטא־לידער מיט די נאָטען זיינען איבער־געגעבען געוואָרען צום פּאַריזער קאָמיטעט פון איסאַק ריבאַ־לאָווסקי זייענדיג אין פּאַריז).

3. אַנאָנים

(אַנאָנימע) דעראינערונגען און אַבסערוואַציעס וועגען לעבען פון דער אידישער באַפעלקערונג אין סאָוועטישען ביאַליסטאָק, אין די יאָהרען 1941—1939.

*) כתב־יד אין דעם רינגעלבוים־אַרכיוו אין אידישען היס־טאָרישען אינסטיטוט אין וואַרשע. 33 ז״ז (האַנט־געשריבען). קא־טאַלאָג־נומערען 1150 און 1167.

4. אַנאָנים,

איבער אַ גרענעץ.

*) א גבית עדות וועגען שמוגלען די גרענעץ און לעבען פון די פליטים אין ביאַליסטאָק. געשריבען פאַר דעם קאָנספּיראַטיוון „עונג שבת" אַרכיוו אין וואַרשעווער געטא, איצט רינגעלבוים אַרכיוו ביים אידישען היסטאָרישען אינסטיטוט אין וואַרשע, קאַט. נר. 496 (כתב־יד), 35 ז׳.

5. פ. גרים (גראָסמאַן, משה)

אין דעם פאַרכישופטען לאַנד פון לעגענדאַרען דזשוגא־שווילי. (מיינע זיבען יאָר לעבען אין ראַטנפאַרבאַנד. 1946־1939). פּאַריז 1949. באַנד I 334 ז׳, באַנד II 317 ז׳.

*) ביאַליסטאָק אין די ערשטע מלחמה יאָרען 1939—1949, אידישע פּליטים אין ביאַליסטאָק; באַנד I ז׳ 18—105.

6. גרוסמן, חיה

אנשי המחתרת (מענטשען פון אונטערגרונד). ספרית הפו־עלים״, השומר הצעיר, תל־אביב, תש״י (1950), 450 ז׳.

*) די באַרימטע געטא־קעמפערין חיה׳קעלע גראָסמאַן האָט פאַרעפענטלעכט אירע זכרונות פון דעם געטא און קאַמף־צייט, וואָס זיינען זייער וואַרעם אויפגענומען געוואָרען פון דער אידי־שער פּרעסע און ליטעראַרישע קריטיק. וועגען אַנדערע אַר־טיקלען און באַריכטען פון חיה גראָסמאַן פג״ל נר. 60—67.

7. גריס, נח, רעדאַקטאָר

קינדער־מאַרטיראָלאָגיע. צענטראַל־פאַרבאַנד פון פוילישע אידען אין אַרגענטינע. בוענאָס אייראָס. 1947. 284 ז׳.

*) ז׳ 80—82: וואָס איז געשען מיט די אידישע קינדער פון ביאַליסטאָק?״ אַ גבית־עדות פון דער לעצטער העלאַ וואָל־קענבערג.

8. הובערבאַנד, שמעון, רב.

דער חורבן פון אידישע קהלות אויף די נייע פאַרנומענע סאָוועטישע גאָביטען.

*) דער יונגער היסטאָריקער, הרב שמעון הובערבאַנד, איז געווען וויסענשאַפטלעכער מיטאַרבעטער פון דעם „עונג־שבת" אַרכיוו אין וואַרשע און האָט אין אויפטראָג פון דעם אַרכיוו באַאַר־בעט אַ גאַנצע רייע טעמעס בנוגע דער לאָגע פון דער אידישער באַפעלקערונג אין פוילן אין די ערשטע מלחמה יאָרען. אייניקע פון זיינע אינטערעסאַנטע און ווערטפולע אַרבעטען באַהאַנדלען דעם מצב פון די אידען אין סאָוועטיש־אָקופּירטע מזרח־קרעסן פון פוילן. צווישען אַנדערע האָט ער באַאַרבעט אַ גרויסע סעריע, אין עטלעכע בענדער, וועגען „חורבן פון אידישע קהלות אויף די נייע פאַרנומענע סאָוועטישע גאָביטען". עס האָבען זיך אויפגעהיט פון דער דאָזיקער סעריע בלויז די ערשטע צוויי בענדער, וואָס באַהאַנדלען: „וויילנע און סביבה און ביאַליסטאָק און סביבה". די דאָזיקע בענדער געפונען זיך איצט אין רינגעלבלום־ארכיוו אין וואַרשע, קאַט. נר. 433, 1203, 1484, האַנטגעשריבען, אין 5 העפטען, ס״ה 100 ז׳.

9.

9. וואָלקאָוויסקער יזכור־בוך. זען נר. 1.

10. חבס, ברכה, רעדאַקטאָר:

קול דמי אחים (דאָס קול פון ברודער בלוט). תעודות מגיטאות (דאָקומענטען פון די געטאָס). „עם עובד". תל־אביב, תש״ג (1943). 111 ז׳.

*) ז׳ 70—76: א. ש. עמיאל: „16 חדש בביאליסטוק".

11. ווייגנגארטען, ירחמיאל.

א וועלט אין פלאַמען. מלחמה־איבערלעבונגען. ניו־יאָרק־מאָנטרעאָל 1942. 240 ז׳, אילוסטר.

*) דער באַקאַנטער אידישער פּעדאַגאָג פון פוילן, י. ווייג־גאָרטען, איצט דירעקטאָר פון כנרת־שול אין ברוקלין, ניו־יאָרק, דערציילט וועגען זיין אַנטלויפען פון וואַרשע אין האַרבסט 1939 און וועגען דעם לעבען פון די אידישע פּליטים אין ביאַליטסטאָק. (ז׳ 140—240, מיט הפסקות).

12. זרובבל, פרידע:

נע ונד. פאַרצייכענונגען פון אַ פּליטה. צ״פ פון פּוילישע אידען אין ארגענטינע, בוענאָס אייראָס, 1947. 170 ז׳ אילוסטר.

*) די פרוי פון באַרימטן פּועלי־ציוניסטישען פירער זרובבל דערציילט די איבערלעבונגען און די וואָגלענישען פון איר רייזע אין מלחמה־צייט פון וואַרשע קיין ארץ ישראל. ז׳ 65—76 גיט זי איבער אירע איבערלעבונגען און אָבסערוואַציעס פון ביאַ־ליסטאָק אונטער סאָוועטישער הערשאַפט.

13. טננבוים־תמרוף, מרדכי:

דפים מן הדליקה, (בלעטער פון אַ שרפה). פרקי יומן, מכ־תבים ורשימות. הסתדרות העובדים, הקיבוץ המאוחד, עין־חרוד־תל־אביב. תש״ח (1948), 168 ז׳. אילוסטר. פאַקסימילס.

*) דער באַנד נעמט אַרום: אַ ביאָגראַפיע און כאַראַקטע־

ריסטיק פון דעם העלדיש אומגעקומענעם קאָמענדאַנט פון בי־
אַליסטאָקער געטאָ־אויפשטאַנד, מרדכי טענענבוים, געשריבען
פון יצחק צוקערמאן („אַנטעק"), ז׳ 5—26; בלעטער פון טענענ־
בוימ׳ס טאָגבוך ז׳ 27—97; דעם באַרימטען פּראָטאָקאָל פון דער
געהיימער זיצונג פון אידישען אונטערגרונט אין ביאַליסטאָק, דעם
27 פעברואַר 1943, ז׳ 97—108; אייניגע בריוו פון מ. טענענבוים
צו דער פּוילישער אונטערגרונט אָרגאַניזאַציע, צו זיינע חברים
און צו זיין שוועסטער, ז׳ 108—146; פאַרשיידענע נאָטיצען
(„דפים מן הלוח") ז׳ 147—167.

פג״ל אויך די נר. 24, 32, 95, 36, 19.

.14

„דאָס אידישע שול־וועזן".

*) אונטער דעם טיטל האָט זיך אָפּגעהיט אין רינגעלבלום־
אַרכיוו, קאָט. נר. 745, האַנטגעשריבען, 6 ז׳ אַ פּראָגמענט פון
אַ גרעסערער אַרבעט וועגען דער אַנטשטייאונג און אָרגאַניזאַציע
פון אידישען שול־וועזען אונטער דער סאָוועטישער הערשאַפט
(1939—1941), צאָל שולן, שול פּראָגראַם א. א. וו. עס איז
אוממעגלעך פעסטצושטעלען, צי איז די אַרבעט לכתחילה אַנ־
גערשריבען געווארען אַנאָנים, צי איז דער נאָמען פון מחבר פאַר־
לוירען געגאַנגען מיטן רעשט פון כתב־יד.

.15

לידער און בילדער פון ביאַליסטאָקער גטאָ (אַלבום). אַרויס־
געגעבען פון „קלוב ביאַליסטאָקער פריינט" אין ניו יאָרק. ניו־
יאָרק 1948, 10 ז׳ מיט מוזיק־נאָטען, גרויסער פאָרמאַט, אילוסטר.
פאָרווואָרט: יעקב יערוזאַלימסקי. (בילדער און געטאָ לידער מיט
נאָטען צונויפגענומען און איבערגעגעבען פון איסאק ריבאַלאָוו־
סקי).

16. מרק, ב.:

מגילת ביאַליסטאָק. המרד בגיטו. תורגם מכתב־יד. (לשכת
פרסום „קדם"), דפוס „ספר". תל־אביב, אויגוסט 1945, 32 ז׳.

*) דער היסטאָריקער און ליטעראטור־קריטיקער בערל
מאָרק, איצטיגער דירעקטאָר פון אידישען היסטאָרישען אינסטי־
טוט אין וואַרשע, איז אין דער צייט פון דער נאַצי אָקופּאַציע
געווען אין רוסלאַנד און האָט זיין בוך אָנגעשריבען לויט די
גבית־עדות און באריכטען, וואָס האָבען זיך אָנגעזאַמעלט אין
מאָסקווע. דאָס איז דער ערשטער באריכט וועגען ביאַליסטאָקער
אויפשטאַנד, וואָס איז דערשינען, און ער האָט די געווייגלעכע
מעלות און חסרונות פון אַזאַ אַרבעט, געשריבען נאָך אין דער
הייסער מינוט און וויַיט פון אָרט פון די געשעענישען.

פג״ל אויך נר. 89, 90.

17. ניגער, שמואל, רעדאַקטאָר:

קידוש־השם. לואיס־לאַמעד־פאָנד און „ציקאָ". ניו יאָרק תש״ז (1948), 1116 ז׳.

*) אין דער דאָזיגער אימפּאָזאַנטע זאַמלונג איז דאָ אַ קאַ־
פּיטל געווידמעט ביאַליסטאָק, ז׳ 277—301, וואו עס ווערען גע־
בראַכט פאַרשיידענע פראַגמענטען פון באריכטען, דאָקומענטען,
לידער א. א. וו.

18. אַ נע־ונדניק:

פון יענער זייט.

*) א גבית עדות, פאַרשריבען דורך הרב שמעון הובערבאַנד
פאַר דעם „עונג־שבת"־ארכיוו; באַשרייבט דאָס לעבען פון דער
אידישער באַפעלקערונג און פון די אידישע פּליטים אין מערב־
וווייסרוסלאַנד און מערב אוקראַינע אין די יאָרען 1939—1941.
רינגעלבלום־ארכיוו, קאָט. נר. 1205, כ״י, 2 העפטען, 72 ז׳.

.19

ספר דרור.

צוזאַמענגעשטעלט און רעדאַגירט: גוטספורכט דוד, הדרי
חיים, ריכמאַן אהרן און אַנדערע.

הקיבוץ המאוחד, עין־חרוד, תש״ז (1947), 514 ז׳ אילוסטר.

*) ז׳ 425—434: מאַטעריאַלען וועגען אַנטייל פון „דרור"
אין ביאַליסטאָקער אויפשטאַנד, דער זיצונגס־פּראָטאָקאָל פון 27
פעברואר 1943, דער אויפרוף פון טענענבוים־תמרוב און זיין
ביאָגראַפיע.

פג״ל נר. 13.

02. פאַט, יעקב:

אש און פייער. איבער די חורבות פון פוילן. ציקאָ־פאַרלאַג.
ניו־יאָרק, 1946. 392 ז׳ אילוסטר.

*) וועגען ביאַליסטאָק אונטער די נאַציס און נאָך דער בא־
פרייאונג ז׳ 85—108.

דאָס בוך איז אַרויס אין ענגליש.

21. צודיקער, י.:

אוי די נעגעל פון טויט. פון די איבערלעבונגען פון פרוי
רחל ב. אָסטשעגאַ. ארויסגעגעבען פון סטאָקער לאַנדסלייט
פאַראיין. בוענאָס איירעס 1947. 123 ז׳, אילוסטר.

*) אין ביאַליסטאָק אונטער סאָוועטישער (ז׳ 45—53) און
אונטער נאַצישער הערשאַפט (ז׳ 53—65).

22. קאַט, סראָלקע:

כורבן ביאַליסטאָק. ארויסגעגעבען פון אַ גרופּע כאַווייריס.
בוענאָס איירעס. 1947. 148 ז׳.

*) אַרום קאָטס בוך און זיין נעגאַטיווער אָפּשאַצונג פון דער
ראָל פון ביאַליסטאָקער יודנראַט האָט זיך אָנטוויקלט אַ דיס־
קוסיע. פג״ל נר. 85.

23. קאַטשערגינסקי שמערקע און לייוויק ה. רעדאַק־טאָרען:

לידער פון די געטאָס און לאַגערען. טעקסטען און מעלאָ־
דיעס געזאַמעלט פון ש. קאַטשערגינסקי. רעדאַקטירט פון ה.
לייוויק. ציקאָ־פאַרלאַג. ניו־יאָרק 1948. 38—435 ז׳ אילוסטר.
מיט מוזיק־נאָטען.

*) אין דער זאַמלונג געפונען זיך אַ גאַנצע ריי לידער, וואָס
זיינען אָנטשאָנען און געזונגען געווארען אין ביאַליסטאָקער גע־
טאָ; ז׳ 14—15, 17, 18, 21, 23, 53, 54—55, 56—57, 58, 340.

24. קאַטשערגינסקי, שמערקע:

חורבן ווילנע. אומקום פון די אידען אין ווילנער געגענט.
דער הריגה־טאָל פּאָנאר. ציקאָ־פאַרלאַג, ניו יאָרק 1947. XVI
— 342 ז׳, אילוסטר.

*) ז׳ 315—322 איז אָפּגעדרוקט דער אידישער אָריגינאַל־
טעקסט פונעם פּראָטאָקאָל פון דער זיצונג, וואָס די אידישע
אונטערגרונט־אָרגאַניזאַציע אין ב. האָט אָפּגעהאַלטען דעם 27
פעברואַר 1943. דער פּראָטאָקאָל איז אָפּגעדרוקט געווארען אויך
אין אַ העברעאישער, פּוילישער און ענגלישער איבערזעצונג.

פג״ל נר. 11.

25. קורצ׳ק, רייזל (רוזשקע):

להבות באפר. (פלאַמען אין אש). הקיבוץ הארצי של השומר הצעיר. מרחביה, 1946. 321 ז׳ אילוסטר.

*) אין דעם דאָזיגען בוך וועגען אידישען געטאָ און אידישער אונטערגרונט־טעטיגקייט אין ווילנע וועלט ווערען אויך דערציילט פאַר־שידענע וויכטיגע פרטים וועגען די פאַרבינדונגען מיט ביאַליס־טאָקער אונטערגרונט. וועגען שליחים פון ווילנע קיין ב. כדי צו ארגאַניזירען די דאָרטיגע קאַמפּאַוועגונג א. א. וו. (צ״ב ז׳ 15, 71, 133, 313 א. א. וו.)

26. קלויזנר, ישראל, ד״ר, רעדאַקטאָר:

חזית היהודים באירופה. (דער אידישער פראָנט אין אייראָפּע). «מפרשת השואה». א. ראובן מס, ירושלים. אן א דאַטע. 115 ז׳.

*) ז׳ 73—82: באַריכטען און גבית־עדות וועגען ביאַליס־טאָקער אונטערגרונט און אויפשטאַנד.

27. קלעמענטינאָווסקי, דוד:

לעבען און אומקום אין ביאַליסטאָקער געטאָ. ניו יאָרק. 1946. 96 ז׳ אילוסטר. צייכענונגען פון בען.

*) פג״ל די אויסשפּעוודיגע רעצענזיע פון ד״ר שמעון דאַטנער אין «בלעטער פאַר געשיכטע», וואַרשע 1948, 235—239.

28. רייזנער, רפאל:

דער אומקום פון ביאַליסטאָקער אידנטום. «ביאַליסטאָקער צענטער», מעלבורן, 1948. 333 ז׳, אילוסטר. פאָרוואָרט פון י. ראָפאָפּאָרט.

*) רעצענזיעס פון ד״ר שמעון דאַטנער אין «בלעטער פאַר געשיכטע», 1948. העפט 3—4, ז׳ 240—246; פון דניאל טשאַרני אין «ביאַליסטאָקער שטימע» נר. 253 (1949), ז׳ 30־32; פון דר. א. מוקדוני אין «מאָרגען זשורנאַל», 20 מערץ, 1949.

רייזנערס בוך באַהאַנדעלט דאָס לעבען און דעם אומקום פון ביאַליסטאָקער געטאָ (ז׳ 18—241) און דאָן די איבערלעבונגען פון דעם מחבר און פון אַנדערע ביאַליסטאָקער אידען אין די דייטשע קאָנצענטראַציע־לאָגערן: שטוטהאָף, אוישוויץ, זאַקסענהויזען, מאַוטהאָוזען, שלור און עבענזעע (ז׳ 242—310).

29.

רעכטלעכע לאָגע פון די פליטים.

*) רינגעלבלום־ארכיוו, קאָט. נר. 474 און 1550, כתב־יד, 10 ז׳; מחבר אומבאַקאַנט. דער דאָקומענט באַהאַנדעלט די לאָגע פון די פליטים אין די שטעט פון דער סאָוועטישער אָקופּאַציע־זאָנע אין 1939—1941.

30. שאָשקעס, חיים, ד״ר:

פוילן — 1946. איינדרוקען פון א רייזע. צ״פ פון פוילישע אידען אין ארגענטינע. בוענאָס איירעס 1946. 189 ז׳ אילוסטר.

*) וועגען ביאַליסטאָק אונטער די נאַציס און אין באַפרייטען פוילן: ז׳ 121—139.

31. שושנה קאהאן, ר.:

אין פייער און פלאַמען (טאָגבוך). צ״פ פון פוילישע אידען אין ארגענטינע. בוענאָס איירעס. 1949. 399 ז׳ אילוסטר. פאָר־וואָרט פון פ. בימקאָ.

*) וועגען ביאַליסטאָק אונטער סאָוועטישער הערשאַפט: ז׳ 193—243.

32.

AJZENSZTAJN, BETTI, *Edit.*

Ruch podziemny w ghettach i obozach (materjaly i dokumenty). Centralna Zydowska Komisja Historyczna. Lodz 1946. 210 p. illust. Wstep: M. M. Borwicz.

(די אונטערערדישע באַוועגונג אין די געטאָס און אין די לאָגערן. מאַטעריאַלן און דאָקומענטן. פאָרוואָרט: מיכאל מ. באָרוויטש).

*) דער קאַפּיטעל וועגען ביאַליסטאָק, ז׳ 133—154, נעמט אָרום: א גבית עדות פון דער געטאָ־קעמפערין מאַרילא רו־זשיצקא, א בריוו פון מ. טענענבוים און די פוילישע איבער־זעצונג פון דעם זיצונגס־פראָטאָקאָל פון 27 פעברואַר 1943. פג״ל נר. 13, 24, 36,

33.

DATNER SZYMON, DR.

Walka i zaglada bialostockiego ghetta. Dzieje ruchu oporu w ghettcie bialostockim. Centralna Zydowska Komisja Historyczna. Lodz, 1946. 62 p. 1 map. Wstep: Dr. F. Friedman.

(קאַמף און אומקום פון ביאַליסטאָקער געטאָ. פאָרוואָרט: ד״ר פיליפּ פרידמאַן.)

*) ד״ר דאַטנער איז אַרויס פון ביאַליסטאָקער געטאָ אין די אַרומיקע וועלדער, זיך באַטייליגט אין דער פּאַרטיזאַנער באַ־וועגונג און אָנגעהאַלטען פאַרבינדונגען מיט דעם געטאָ אין אויפטראַג פון זיין פּאַרטיזאַנער־גרופּע. נאָך דער מלחמה איז דאַטנער געווען פאָרזיצער פון ביאַליסטאָקער אידישען קאָמיטעט און מיטאַרבעטער פון דער צענטראַלער אידישער היסטאָרישער קאָמיסיע און אידישען היסטאָרישען אינסטיטוט אין פוילן. זיין פּוילישע און אידישע היסטאָרישע אינסטיטוט אין פוילן. זיין פּוילישע בראָשור האָט ער שפּעטער באַדייטענד אויסגעבריייטערט און איבערגעאַרבעט אין א נייער אידישער אויסגאַבע.

פג״ל נר. 71.

34.

Die voelkischen verhaeltnisse des Bezirkes Bialystok and ihre geschichtliche Entwicklung. Bericht No. 8 der Landesstelle Ostpreussen fuer Nachkriegsgeschichte. 20 p. large size n.p. n.d.

(די נאַציאָנאַליטעטן־פראָבלעמען אין באַצירק ביאַליסטאָק און זייער געשיכטלעכע אַנטוויקלונג).

*) דער דאָזיקער זעלטענער אָפּיציעלער דייטשער דרוק (געדרוקט וואַרשיינליך אין 1941) גיבט זיך אין אידישען וויסענשאַפטליכען אינסטיטוט, ניו יאָרק, אין דער זאַמלונג פון די דייטשע נאַצי־דאָקומענטן, קאָט. נר. OCCE I — 28 אויף ז׳ 43 וועלן באַהאַנדעלט די אידען און קאַראַימער.

35.

Vorlaufige Ausgaben ueber den Bezirk Bialystok. Reichskomissar fuer die Festigung des deutschen Volkstums. Berlin-Dahlein. May 1942, 19 p. and 2 maps and 6 diagrams mimeogr.

(פאָרלויפיקע ידיעות וועגען דעם באַצירק ביאַליסטאָק).

*) די דאָזיגע מימעאָגראַפירטע אַמטליכע דייטשע פּובלי־קאַציע גיבט זיך אויך אין ייוואָ ניו יאָרק, קאָט. נר. 33—

דער באַריכט איז באַזירט אויף לויפענדיגע מאַטעריאַלען ביז מאַי 1942 און אויף עלטערע סטאַטיסטישע ידיעות.

אונזער יערליכער מעמבערשיפ מיטינג

זונטאָג, דעם 24־טן סעפטעמבער, פונקט 5 אזייגער, וועט אין אוידיטאָריום פון אונזער האָוס פּאַרקומען דער יערליכער מעמבערשיפ מיטינג פון אַלע אונזערע מיט־גלידער.

בייַ דעם מיטינג וועט איבערגעגעבען ווערען א נע־נויער באריכט פון אונזערע טעטיגקייטן און דערגרייכונגען במשך פון יאָר. אגב, וועלען אויך אויפגענומען ווערען נייע מעמבערס אין דער אינסטיטוציע.

צו דער זעלבער צייט וועלען פּאַרקומען וואַהלען פאַר א נייעם באָארד פֿון דירעקטאָרס אָנצופירען מיט אונזער צענטער און מושב זקנים אין דעם נייעם יאָר.

עס איז אויסערגעווייניליך וויכטיג, אז יעדער איינער פון אונזערע מיטגלידער און לאַנדסלייט זאל באַזוכען דעם מיטינג, וואו עס וועט באַהאַנדעלט ווערען דער גורל פון אונזער אינסטיטוציע און וואו עס וועלן אָנגענומען ווערען וואָגיגע באַשלוסען אין דער אָנגעלעגענהייט.

עס וועט אויך דורכגעפירט ווערען א פיינער קינסט־לערישער פּראָגראַם. מיר בעטען אַלעמען קומען פונקט 5 אזייגער פּאַרנאַכט.

2. אַרטיקלען אין צייטשריפטען און צייטונגען, און אָנדערע מאטעריאַלען.

36. **אויף דער טאָג־אָרדנונג: טויט**

א דאָקומענט, אין Commentary, Aug., 1949, p. 105-109

*) אן ענגלישע איבערזעצונג פון דעם זיצונגס־פּראָטאָקאָל פון 27 פעברואַר 1943. פג"ל נר. 13, 24, 32,

37.

אונדזערע באַיס אין די יו־עס־מיליטעריש כוחות. אין „ביאַליסטאָקער שטימע". נ"ר 215 (יוני 1942) אין המשכים אין נר. 216, 217, 229 א. וו. (מיט פאָטאָגראַפיעס).

38.

איינאַשטעלע ראָזענבערג. אוסענשטעלע ביאַליסטאָק. באַריכטען און קאָרעספּאָנדענץ.

*) א רייַ אָריגינעלע נאַישע דאָקומענטען פון דער ביאַליס־טאָקער אָפּטיילונג אין ראָזענבערגס שטאַם.

אַלפרעד ראָזענבערג איז געווען נאַישער מיניסטער פאַר די אָקופירטע מזרח־געביטען. די דאָקומענטען געפונען זיך אין ייוואָ, קאָט. נר. 33—

39. **אַלדאַק, ה.:**

ווער איך האָב געזען אין דער חרובער ביאַליסטאָק, אין „ביאַליסטאָקער שטימע" נר. 241 (1946), ז' 4—6.

*) אַן אָפּיציר פון דער ארץ־ישראלדיגער בריגאַדע דער־ציילט זיינע איינדרוקען.

(פאָרזעצונג קומט)

א רשימה פון אַלע אומגעקומענע לאַנדסלייט

א רשימה פון אַלע אומגעקומענע לאַנדסלייט ווערט צוגעגרייט און וועט ווערען אַרויסגעגעבען אין פאָרם פון אַן איינדרוקספּו־לען יזכור־בוך דורך דער „גזעזלשאַפט פאַר געשיכטע פון ביאַ־ליסטאָק", ניו יאָרק.

כדי די רשימה פון די קדושים זאָל זיין א פולשטענדיגע, וועגדען מיר זיך צו אַלע אונזערע לאַנדסלייט אין דער גאַנצער וועלט, יעדערער זאָל אונז אויפן שנעלסטען אופן אָנגעבען:

דעם נאָמען פון דעם געפאַלענעם, עלטער אָדער געבוירן־יאָר פון זיינע אומגעקומענע קרובים. די קרובה'שאַפט באַציהונג און וואו געווואוינט בעת אויסברוך פון דער מלחמה.

יעדער פון אונז וויים וועמען ער האָט פאַרלאָרען בעת דעם חורבן און וועט דורך דער קאָאָפּעראַציע מיט אונז און דער איי־פאַרמאַציע וואָס ער וועט אונז געבען העלפען שטעלען אַן איי־ביגע אומצערשטערבאַרע מצבה פאַר זיינע טייערסטע און ליב־סטע.

מיר בעטען אויסערדעם די אַלע לאַנדסלייט, וואָס זייערע זין אָדער אַנדערע קרובים זיינען געפאַלען ווי סאָלדאַטען פון דער אַמעריקאַנער אַרמיי אָדער פון די אַליאירטע אַרמייען בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה, אָדער ווי פּאַרטיזאַנען און אַנטיילנעמער אין דער אונטערערדישער ווידערשטאַנד־באַוועגונג אונז אָנצו־געבען:

דעם נאָמען פון דעם געפאַלענעם, עלטער אָדער געבוירן־יאָר, די קרובה'שאַפט־באַציהונג, זיין דינסטגראַד אין דער אַר־מיי און וואו געפאַלען, און וועלכע אויסצייכנונג באַקומען.

אין דעם „פּנקס ביאַליסטאָק" באַנד 1 און באַנד 2, וואָס זיינען ביז איצט דערשינען, האָבען מיר געגעבען די גרונטמא־טעריאַלען צו דער געשיכטע פון ביאַליסטאָקער חרוב געוואָרע־נעם ישוב. מיר האָבן דאָרט פאַראייביגט די גרויסע פאַרגאַנ־גענהייט פון דעם וויכטיגען אידישען צענטער. מיר גרייטען צו דערווייל וויייטערדיגע מאַטעריאַל פאַר די געשעענישען וואָס זיינען ביז איצט ניט פאַרצייכענט געווען אָדער שוואַך באַלויכטען.

מיט דעם יזכור־בוך וועלען מיר פאַר די קומענדיגע דורות איבערלאָזען די נעמען פון די קדושים וואָס זיינען אין דער גרעסטער קאַטאַסטראָפע פון אידישען פאָלק אומגעבראַכט גע־וואָרען דורך אונזערע דם־שונאים.

אַלע אינפאָרמאַציעס און אויב מעגליך אויך פאָטאָגראַפיעס בעטען מיר צו שיקען אויפן אַדרעס:

BIALYSTOK JEWISH HISTORICAL ASSN.
600 West 218th Street, New York 34, N. Y.

דר. **הערמאַן פּראַנק**, וויצע־פּרעזידענט
דוד קלעמענטינאָווסקי, עקז. דירעקטאָר
די גזעזלשאַפט פאַר געשיכטע פון ביאַליסטאָק, ניו יאָרק

ביי אונזערע לאנדסלייט איבער אמעריקע

(בריוו פון אונזערע קאָרעספאָנדענטן)

שיקאגאָ

פון הערי לאַפינסקי

אַ פערטעל יאָרהונדערט ביאַליסטאָקער ליידים אָוקזילערי אין שיקאַגאָ

היינטיגס יאָר פאַלט אויס דער היסטאָרישער דאַטום פון אַ פערטל יאָרהונדערט פון אונזער ביאַליסטאָקער ליידים אָוקזילערי אין שיקאַגאָ. דאָס זיינען 25 יאָר פון פרוכטבאַרער אַרבעט און געבענטשטע לייסטונגען און פאַרדינסטען פאַר אונזער אַלטער היים, ווי אויך פאַר דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט ביי אונז אין שטאָט, דאָ אין לאַנד און איבער דער גרויסער, גאָרער וועלט.

אַ פיאָנער־אַרגאַניזאַציע פון האַרציגע ביאַליסטאָקער פרויען, איז אונזער אָוקזילערי, טאַקע ווי אמתע געטרייע שוועסטער, געגאַנגען האָנט אין האָנט מיט אונזער „ביאַליסטאָקער סאָשעל קלוב" אין שיקאַגאָ און מיט אונזער ביאַלסטאָקער צענטער און מושב זקנים פון ניו־יאָרק און אויך געטראָגען צוזאַמען די פאָן פון אונזער באַוועגונג פאַר היים, פאָלק און לאַנד.

אונזער אָוקזילערי איז נאָך דערצו געבענטשט מיט דער זעלטענער מזל־ברכה, אַז כמעט אירע אַלע גרינדערינס האָבען זוכה געווען צו דעם היסטאָרישען מאָמענט און וועלען פריש און מונטער זיך באַטייליגען אין דעם גרויסען יום טוב, וואָס ווערט פאַר דער גשעהענעניש געפֿאַנט אין דער נאָענטער צוקונפט. צו דער גלעזֿגענהייט פון דעם יובילעאום וועט אויך ערשיינען אַ ספעציעלער יובל־זשורנאַל, פאַר וועלכען עס וועלען שוין אָנגענומען באַגריסונגען און אַדווערטייזמענטס.

ביז אָט דעם פייערליכען מאָמענט פון געפֿלאָגטען יובילעאום־באַנקעט, וועלען מיר דערווייל דערמאָנען צום גוטען, מיט אַ געפיל פון שטאָלץ, פרייד און אָנערקענונג, די געבענטשטע נעמען פון די גרינדערינס פון דער אָוקזילערי: מרס. עלקע גערבער, מרס. אסתר פערלמאַן און מרס. ליובע טיקאַצקי, די טייערע „מאַמעס" פון דער אָרגאַניזאַציע אויף לאַנגע, געזונטע און מזלדיגע יאָר, ווי אויך די חשובע באַאַמטע פון דער אָוקזילערי:

מרס. ראָזע צוקערמאַן, פרעזידענט; גאָסי טאַנקוס, ו־טע וויס־פרעז.; איידע לאַפינסקי, 2־טע וויס־פרעז.; אסתר פערלמאַן, טרעזשורער; רינא מייזער, פינאַנס סעקרעטער; מיני מילער, רעק. סעקרעטער; סילי סוטקער, קאָרעספאָנדינג סעקרעטער; בעקי פערלמאַן, טשערלידי, העפפי דעי פאַנד; פעני ראקאָף, פובליסיטי טשערלידי; סאַניע גינזבורג, טשערלידי, פארעין עפעירס; עקזעקוטיוו באָארד: בעקי ליס, ליובע טיקאַצקי, קריינדעל זלאַטארין, עני קוזניצקי, סערע קאַפֿלאַן, קייטי מיינעס, אסתר קיליש, מערי שנידער, רעי פאַרמען, דזשעני רעיס, ראָזע סאַלאַמאַן, איידע קינג און עני סייבין.

עס וועט נאָך וואַהרשיינליך אויסקומען בריטער צו שרייבען וועגען אונזער אָוקזילערי צו אַ דער געלעגענהייט פון דער יובילעאום־פייערונג, אָבער איצט ווינטשען מיר אונזערע ליבע האַרציגע שוועסטער נאָך פיל, פיל יאָר פון געבענטשטע אַרבעט פאַר דעם וואויל פון אונזער לאַנדסמאַנשאַפט און פון דעם גאַנצען אידישען פאָלק.

אונזער יערליכער טעאַטער־בענעפיט פרייטאָג אָוונט, דעם 6־טען אָקטאָבער אין דאָוגלעס פּאַרק אוידיטאָריום

עס איז שוין אַ טראַדיציע ביי אונזער „ביאַליס־טאָקער סאָשעל קלוב" און „ליידיס אָוקזילערי" דורכצופירען יעדען יאָר אַ טעאַטער־בענעפיט, וואו אַרום 600 לאַנדסלייט קומען זיך צוזאַמען אונטער אין דאָך טאָקע ווי איין גרויסע, האַרציגע משפּחה.

היינטיגס יאָר וועט אונזער טעאַטער־בענעפיט פאַרקומען פרייטאָג אָוונט, דעם 6־טען אָקטאָבער אין דאָוגלעס פּאַרק אוידיטאָריום. עס וועט אויפֿגעפירט ווערען די שיינע פּיעסע „אַ מיידעלע חלום". די איינקונפט פון דעם בענעפיט וועט דאָס מאָל גיין פאַר „קרית ביאַליסטאָק" צו דערגרענצען אונזער קוואָטע פון $10.000, וואָס מיר האָבען געפלעדזשט פאַר דעם היסטאָרישען בויפּראָיעקט.

זילבערנע חתונות פון מר. און מרס. הערי זויס און פון מר. און מרס. ה. סאַלאַמאַן אונטערן פריען הימעל

זונטאָג, דעם 12־טען אויגוסט, זיינען אויף אַ העכסט־איינדרוקספולען אופן געפייערט געוואָרען די זילבערנע חתונות פון אונזערע ליבע און האָר־ציגע טוער, מר. און מרס. הערי ריים און מר. און מרס. ה. סאַלאַמאַן. די צערעמאָניע זיינען פאָרגעקומען אונטערן פרייעם הימעל פון סאוט הייוון מישיגען, ביי די ברעגעס פון שיינעם לעיק מישיגען.

ביי די חתונות איז געווען פאַרטראָטען די גאַנצע ליידיס אָוקזילערי, וואו מרס. ריים און מרס. סאַלאַמאַן זיינען זייער טעטיג און אויך פאַר־שטייער פון „ביאַליסטאָקער סאָשעל קלוב". אגב, איז מרס. ריים די שוועסטער פון אונזער חשובען פּרעזידענט, ישראל מינעס.

די פייערליכע שמחה פון די ריימס האָט אויך בייגעוואוינט דער פאָטער פון מרס. ריים און פון ישראל מינעס, וועלכער האָט זיך ערהאַלטן נאָך אַ לענגערער קראַנקהייט. ער האָט באַגריסט די בעלי שמחה און געווונטשען זיי נאָך פיל לאַנגע און געבענטשטע יאָר. טאָסט־מייסטער איז געווען הערי לאַפּינסקי, סעקרעטער פון סאָשעל קלוב און מעסטער אָו סערעמאָניס איז געווען אונזער פריינט, נייטען מילער.

ביידע פאַרפאַלקען זיינען באַגריסט געוואָרען אין נאָמען פון דער ביאַליסטאָקער ליידיס אָוק־וילערי דורך מרס. טאנקוס, מרס. לאַפינסקי און מרס. מילער.

מר. און מרס. קוזניצקי האָבען געפירט זייער טאָכטער צו דער חופּה, מיט מזל

אונזער חשובער טרעזשורער מר. יעקב קוז־נצקי און זיין ליבע פרוי, האָבען לעצטענס געפירט זייער שיינע און גערעטענע טאָכטער צו דער חופּה, מיט מזל. אין נאָמען פון אונזער סאָשעל קלוב האָט באַגריסט פרעזידענט ישראל מינעס און גע־וואונטשען דעם יונגען פאָר פאָלק און זייערע ליבע עלטערן פיל אידישען נחת און גליק.

לשנה טובה צו אַלע אונזערע לאַנדסלייט

דער שרייבער פון די שורות, הערי און מרס. לאַפּינסקי, וויינטשען אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט אין שיקאַגאָ, באַאַמטע און מיטגלידער פון דעם ביאַליסטאָקער סאָשעל קלוב און ליידיס אָוקזילערי און צו אַלע אונזערע ביאַליסטאָקער אומעטום און צו כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה מיט געזונט און אַלדאָס גוטס צום נייעם יאָר.

פּעטערסאָן, ניו דזשוירזי

פון מאיר מוסף

די „ביאַליסטאָקער רעליף סאָסייעטי" אין פּע־טערסאָן פאַרצייכענט מיט גרויס פרייד אַ שטאָלצען רעקאָרד פון געזעלשאַפטלעכער אַרבעט פאַר דעם פאַרגאַנגענעם יאָר.

די סאָסייעטי איז געווען טעטיג און באַהילפיג אויף אַלע געביטען און פאַר אַלע וויכטיגע אי־דישע צוועקען און נויטען. במשך פון יאָר זיינען אויסגעטיילט געוואָרען פאָלגענדע באַדייטעדע צדקה־סומען: $1600 פאַר דעם „יונייטעד דזשואיש אַפּיעל"; $1000 פאַר שולעס, האָספּיטעלער און שטאָטישע אינסטיטוציעס; $5000 פאַר „קרית־ביאַליסטאָק"; און 200 פאַרן „האָאָס".

אונזער סאָסייעטי איז אָבער באַזונדערס איבער־געגעבען צו דעם ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים פון ניו יאָרק. מיר האָבען געשאַפען און אַרייַנגעשיקט פאַר דער ביאַליסטאָקער האָום $1000 מעות חיטים. ביי אונדזער טראַדיציאָנעלען יערליכען לינען שאָוער אין דער האָוס האָבען אונזערע לאַנדסלייט געבראַכט לינען אין ווערט פון $1500.

דעם פאַרגאַנגענעם זומער מיר דורכגע־פירט אן ערפאָלגרייכען ראַמעדזש סעיל פאַר דער האָוס, און דערבי מוזען מיר מיט אַ געפיל פון

אנערקענונג דערמאָנען אונזער אונערמידליכע פּי־נאָנס־סעקרעטערין, מרם. עני סיגעל, וועלכע איז אין די גרעסטע היצעז געשטאַנען אין דער פאָר־שטיקטער לופט פון אַן ענגער סטאָרקע און פאָר־קויפט די סחורה.

מיטוואָך, דעם 17 אָקטאָבער 1950, וועט אונ־זער סאָסייעטי דורכפירען אַ גרויסע קאָרד־פּאַרטי אין „בארנעט טעמפּל" אויף שטרייט סטריט, און עס וועלן פאָרהאָפּט, אז אַלע אונזערע לאָנדס־לייט וועלען זיך באַאָרגען מיט טיקעטס צו דער אונטערנעמונג.

עס וועלען שוין אויך געמאַכט פאַרבאַרייטונגען פאַר אונזער הויפּט־אַטראַקציע פון יאָר, דעם ביאַליסטאָקער באָל, וועלכער וועט פאָרקומען שבת, דעם 17 מאַרטש 1951, אין טעמפּל עמאַנועל ברוקלין און 33־טע סטריט. עס וועט אויך אַרויס־געגעבען ווערען אַ שיינער זשורנאַל, פאַר וועלכען עס וועלען שוין אָנגענומען באַגריסונגען און „עדם".

די פרוכטבאַרע אַרבעט פון אונזערע ביאַליס־טאָקער אין פּעטערסאָן האָבען מיר צו פאַרדאַנקען די ענערגישע טוער און חשובע באַאַמטע פון דער סאָסייעטי: עטל קאָהן, פרעזידענט; ראָזע רובין, טשערלידיי; טייבל סאָפערשטיין, וויס־טשער־לידי; עני סיגעל, פינאַנס־סעקרעטער; מרם. לי־וואי, פראַטאָקאָל־סעקרעטער; בעסי זאַקהיים, טרע־זשורער; מרם. ראוצקין און פרידע זאַקהיים, האָספּיטעלער; חייקע בערגמאַן און טייבל סאָ־פערשטיין, טשערלידיס פון לינען שאָור; ראָזע שטיינבערג, טרעזשורער פון לינען שאָור.

באַזונדערען קרעדיט פאַר־ינען אויך די איבער־געגעבענע באַאַמטע פון אונזער באָל־קאָמיטע: ווי־ליאַם וויינער, טשערמאַן; דזש. קעטץ, וויס־טשערמאַן; מאַקס פּיוקס, הויפּט־מענעדזשער, און מרס. ליוואי, טיקעטס־פאַרקויפער.

מיר ווינטשען אַלע אונזערע האַרציגע לאָנדס־לייט, די באַאַמטע און מיטגלידער פון דער „ביא־ליסטאָקער רעליף סאָסייעטי" אין פּעטערסאָן אַ גוטזונט און געבענטשט יאָר מיט פרישען מוט און כוחות וויייטער אָנצוגיין מיט דער נאָבעלער, וואוילטעטיגער אַרבעט.

אַ טרער איבערן פאַרלוסט פון דער האַרציגער טוערין, ראָזע פאַרבער ע"ה

ערפילענדיג אַ טרויעריגע פליכט, וויל איך מיטטיילען אין אונזער ביאַליסטאָקער עפּנטליכ־קייט וועגען דעם פריציטיגן טויט פון אונזער ליבער, געטרייער טוערין, געווען־זענער וויס־פּרע־זידענטין פון דער רבי בראָדסקי־ס אָוקזילערי אין נוארק, אגב אויך מיינע אַ קוזינע, מרס. ראָזע פאַרבער.

די נפטרת איז געווען אַ שטילע, האַרציגע פרוי, מיט לייב און לעבען געטריי דער אַרגאַניזאַציע און לאָנדסמאַנשאַפט. זי איז אייניגע מאָל צוזאַ־מענגעבראַכען אין סאַמע מיטען פון איר וואויל־טעטיגער אַרבעט, און איז אפילו אוועקגענומען געווארן אין שפּיטאָל צוזאַמען מיט אירע רא־פעל־ביכלעך און געזאַמעלטע צדקה־געלטער.

מרס. פאַרבער, וועלכע איז געווען איבעראל גע־אַכטעט און באַליבט, איז געשטאָרבען אין מאַנאַט יולי פון פאַרגאַנגענעם זומער. זי איז געווען אַ נאָבעלער טיפּ פון אַ פיינער, אידעאַלער ביאַליס־טאָקער לאָנדספרוי און טוערין.

עהרע איר אָנדענק.

מאָנטרעאָל, קאַנאַדע

פון א. שיקעוויטש

דער ביאַליסטאָקער צענטער פון מאָנטרעאָל לאָזט גריסען די לאָנדסלייט צום נייעם יאָר. און מיט דעם קומען די טראַדיציאָנעלע וואונשען פאַר אַ שענערען און בעסערען יאָר. און איצט ווען די לאָנדסלייט פון דער וועלט גייען בוין אַ נייי ביאַליסטאָק אין ישראל, איז דער געפיל פון דערנענטערונג אַ פיל שטאַרקערער. און דערפאַר איז נויטיק אַז מען זאָל הערען איינס פון דאָס אַנדערע, ווי די אַרבעט גייט און אודזערע דער־פאָלגען און פאַרקערט, דורכפאָלגן. און ווען מען מוז קיינמאָל ניט פאַרגעסען אַז בלויז מיט אייי־גענע וואָכען צוריק האָבען ליכט געברענט צום הייליגען אָנדענק פון די געפאַלענע אין אויפשטאַנד פון געטאָ אין ביאַליסטאָק מיט זיבען יאָר צוריק. און דאָס האַלט אונז צוזאַמען אין טרויער נאָך די אומגעקומענע פון די רוצחים די נאַציס, אין מוט ווען מען דערמאָנט זיך אין דער העלדישקייט פון דער יוגענט, וועלכע האָבען געקעמפט פון באַריקאַדען און באַהעלטעניסען, און דער גרויסער פלאָן צום צוריקבויען די אידישע ביאַליסטאָק אויף אידישער ערד אין ישראל, צוזאַמען מיטן לעצטען פלאָן איז מאָנטרעאָל באַשיינט געווארן מיט חשובע געסט, וועלכע האָבען געהאָלפען אין דער ארבעט, און באָקאַנט מיט אינפארמאַציע וואָס איז געווען זייער נויטיק.

מר. ראלף ווין, פרעזידענט פון „קרית־ביאַליס־טאָק", מר. וויליאַם אַבראַמסאָן און סעם סלאָן, און די לאָנדסלייט פון מאָנטרעאָל האָבען זיך מיט זיי געטראָפען ביי אַ צוזאַמענקום. וואו עס איז געלייגט געווארן די פלענער פאַר אַ פאַר־צווייגטע ארבעט לטובת „קרית ביאַליסטאָק". צו דער ארבעט איז ספעציעל צוגעצויגען געווארן דער וויכטיגער געזעלשאַפטלעכער טוער און לאָנד־מאָן מר. דזשאָו בערגמאָן וועלכער איז פאַרזיצער פון „קרית־ביאַליסטאָק" קאָמיטעט. מר. ענאָך ראס־קעס איז באַשטימט געווארן אַלס טרעזשורער פון דער ארבעט. וויל איצט וויסט מען שוין פון אונטערגעשריבענע קאָנטראַקטען און די ארבעט פון בויען וועט שוין זיין אין גיכען אַ וויידקליכקייט, וועלען אַמעריקאַנער און קאַנאַדער און לאָנדסלייט פון דער גאַנצער וועלט פאַרווירי־קלעכען אַ חלום וואָס וועט ברעגען כבוד דער שטאָט פון וואַנען מיר שטאַמען און צו די לאָנדסלייט וועלכע האָבען עס דערמעגלעכט.

יחזקאל קאָהן, ע"ה

דער ביאַליסטאָקער צענטער פון מאָנטרעאָל האָט געליטן אַ גרויסען פאַרלוסט אין טויט פון אייניגע פון אירע חשובע מיטגלידער מר. יחזקאל קאָהן, אַליין אַ סוויסלאָטשער לאָנדסמאַן האָט פון די ערשטע זיך אָנגעשלאָסען אין צענטער זייענדיק אין יענער צייט פרעזידענט פון „חברה ש"ס" שוהל האָט ער בייַם גרינדונגס־מיטינג געגעבען דעם זאָל פון שוהל זיך צום באַנוצען פאַר מי־טינגען און באַנקעטען אָדער צוזאַמענקונפטען בייַם ביאַליסטאָקער צענטער. זינט יענעם אָוונט האָט דער ביאַליסטאָקער צענטער קיינמאָל ניט געהאַט דעם פּראָבלעם פון ניט האָבען וואו אָפּצוהאַלטען די מיטינגען. מר' קאָהן אַ אַלטער תושב פון מאָנטרעאָל האָט אנטייל גענומען אין אַלע געזעל־שאַפטלעכע אַרבעט פון ועד העיר און אָנדערע אַרבעטען וואָס האָבען צו טאָן מיטן רעליגיעזען לעבען אין מאָנטרעאָל.

מיר עהרען דעם אָנדענק פון יחזקאל קאָהן ע"ה.

דער ביאַליסטאָקער צענטער שיקט איבער אַ באַגריסונג צו מר. און מרס. ישראל חפץ צו דער חתונה פון זייער טאָכטער שולמית. אַ גרויסע צאָל ביאַליסטאָקער האָבען בייגעוואוינט זייער שמחה. מרס. חפץ איז אַקטיוו אין דער פרויען דיוויזיע און אין אַלע אַרבעטען וועלכע דער ביא־ליסטאָקער צענטער נעמט זיך אונטער.

מילוואָקי

פון דזשאָו רובין

בייַ אונז אין מילוואָקי איז עס גאַנץ פריילעך און לעבעדיג אין אונזער „ביאַליסטאָקער וועלטל". עס רודערט זיך, און מען טוט גוטע און וויכטיגע אַרבעט.

דעם פאַרגאַנגענעם זומער האָט אונזער „ביא־ליסטאָקער בענעוואָלענט סאָסייעטי" דורכגעפירט אַ פּיקניק און כאָטש עס האָט שטאַרק גערעגנט, געגאָסען וויי פון אַ צאָפען, איז דאָך זיך צוזאַ־מענגעקומען אַ גאַנץ היפּשער עולם. בייַם פּיקניק איז געשאָפען געווארן די סומע פון 150 דאָלאַר. פאַרשטענדליך, אַז דער שלעכטער וועטער האָט אונז פיל שאָדען געטאָן, אָבער אונטער די אום־שטענדען איז עס געווען אַ גאַנץ פיינער ערפאָלג.

אונזער „סאָסייעטי" האָט זיך אויך גאַנץ וואַרעם אָפּגערופען אויף דעם „עמוירדזשענסי זומער קאַמפיין", וואָס איז פראָקלאַמירט געווארן דורך דעם ביאַליסטאָקער מושב זקנים אין ניו יאָרק און מיר האָבען אַריינגעשיקט אַ פיינע בייישטיי־ערונג לויט אונזערע מעגליכקייטען.

עס הערשט בייַ אונז אויך אַ היפּשער אינטערעס פאַר „קרית ביאַליסטאָק", און מיר גייען אָן מיט דעם פאַרקויף מיט די צוגעשיקטע ביכלעך פאַר דעם צוועק.

גרויס בייַפאַל האָט בייַ אונז אַרויסגערופען די ידיעה, אַז דער „ביאַליסטאָקער אַלבום" איז שוין אין דרוק און מיר האָבען שוין באַצייטענס באַ־שטעלט אַ צאָל עקזעמפּלאָרען פון אָט דעם ווערט־פולען בילדער־בוך.

אונזערע חשובע אָפיסערס, מר. אַלעקס דאָרען, פרעזידענט, מר. בען טראָש, פינ. סעקרעטאר א. א. ו. די מעמבערס פון דער „סאָסייעטי" ווי אויך די באַאַמטע און שוועסטער פון דער ליידיס אָוקזילערי זייגען זייער געטריי און איבערגעגעבען צו דער לאָנדסמאַנשאַפט און טוען אַלעס אין זיי־ערע מעגליכקייטען פאַר דעם וואויל און בעסטען פון אונזער אַרגאַניזאַציע.

שמחה
ביי אונזערע לאַנדסלייט

אונזער ראובן פישער
א בן ששים

(צום פאַרטרעט פון אַ ביאַליסטאָקער פאַלקסאינטעליגענט)

פון בן משה

אויף דעם געזעלשאַפטליכען קאַלענדאַר פון אונזער לאַנדסמאַנשאַפט און אינסטיטוציע איז דער טאָג פון י״ז תמוז, דער 2 יולי 1950, געווען אַ גרויסער מיוחס, ווייל עס איז דאן אויסגעפאַלען דער 60־טער געבורסטאָג פון אונזער ליבען און געשעצטען לאַנדסמאַן און פריינט, ראובן פישער.

ראובן פישער

איז טאַקע כדאי צו געבען אַ שטיקעל אָפשאַצונג וועגען דעם ליבען יובילאר אונזערען צו דער געלעגנהייט פון דער־גרייכען די געבענטשטע ציפער פון 6 צענדליג פרוכטבאַרע, שעפערישע יאָרן. פאָרט אַ לאַנדסמאַן, און דערצו נאָך אַזאַ פאַרדינסטפולער טוער אין אונזערע ריי־הען. האָט ער כשר און ערלעך פאַרדינט.

ראובן פישער שטאַמט פון די ביאַלאָס־טאָצקיס, אַ שיינע, באַלעבאַטישע משפּחה אין ביאַליסטאָק, דער נאָמען „פישער״ קומט פון זייער געשעפט, וואָס איז באַ־שטאַנען אין האַנדלען מיט פיש און צו־שטעלען אָט דעם שיינעם כיבוד צו אידי־שע טישען, פאַרשאַפענדיג דעם אמת׳ן עונג שבת און עונג יום־טוב אין פיל ביאַליסטאָקער היימען. ניט איינמאָל פלעגט זיין מאַמע, די אשת חיל און צדקנית, אַריינברענגען פיש די אָרימעלייט אין הויז אַריין און דערקווייקען זייערע הער־צער מיט דעם טעם פון אָט דעם טראַדי־ציאָנעלען אידישען מאכל.

ראובן פישער האָט באַקומען אַ טראַדי־ציאָנעלע אידישע ערציאונג און זיך שוין אויך אָנגעשמעקט מיט וועלטליכע ביל־דונג. נאָך אין ביאַליסטאָק האָט מען פון אים זייער שטאַרק געהאַלטען אַלס אַ פיינעם, געראָטענעם, איידעלען בחור.

אין אַמעריקע איז ראובן פישער געקו־מען מיט אַ 40 יאָר צוריק, און ווי אַלע עמיגראַנטען פון יענער עפאָכע האָט ער מיט אַקסעל און עלענבויגען דורך שווע־רער מיה זיך דורכגעבראָכען אַ וועג אין לעבען. ער איז אייגנער פון דעם טיפ „סעלף־מעיד מען״, וואָס האָבען אַליין גע־שאַפען און געפורעמט זייער שיקזאַל אין דעם פרעמדען לאַנד און דערגרייכט צו זייער ערפאָלג.

אין זיינע אַלע גלגולים, איז ראובן פי־שער געבליבען אַ פיינער מענטש, האַר־ציגער איד און געטרייער לאַנדסמאַן. מאַ־מע־לשון איז זיין שפראַך, וועלכע שוועבט ניט בלויז אויף זיינע אייגענע ליפּען, נאָר וואָס ער האָט אויך אייגענפלאַנצט אין זיין פאַמיליע, אין זיינע אַמעריקאַנער־געבאָ־רענע קינדער. זייער פיל האָט דערין מיט־געהאָלפען מרס. פישער, אַ ליבע, איידע־לע פרוי מיט אַ נאָבעלען כאַראַקטער און נאַטור.

ראובן פישער פאַרמאָגט אַ זייער ענט־וויקעלטען געזעלשאַפטליכן חוש און פאַר־נעמט טאָקע אָן אָנגעזעענעם פלאַץ סיי אין דער לאַנדסמאַנשאַפט, סיי אין די אַל־געמיינע אידישע קרייזען. אַלס טוער פאַר טובת הכלל אי״ז ער געווען פון די בויער און אין אויך איצט פון די פירער פון דעם „ביאַליסטאָקער קאטערס קלוב״ און די „ביאַליסטאָקער יאָנג מענס״. ער איז אויך — אַזוי צו זאָגען — אונזער „אַמ־באַסאַדאָר״ ביי די „בראָנקס ליג״, וואו ער איז שטאַרק באַהילפיג, און פאַרטרעט דאָרט אונזער אינסטיטוציע. אין אונזער צענטער גופא ווערט ער פאַררעכענט צווי־שען אונזערע חשובע און אַקטיווע די־רעקטאָרען. אויסערהאַלב אונזער לאַנדס־מאַנשאַפט, פאַרנעמט ער אַ גאָר געהויבע־נעם פלאַץ אין דער „פעדעריישאַן אָף דזשואיש פילאַנטראָפיס״, און אין אַנדערע וויכטיגע אידישע אָרגאַניזאַציעס.

פריינט פישער קען אויך האַלטען אַ פע־דער אין האַנט. ער האָט זיך אַפילו אייניגע מאָל באַטייליגט מיט זיינע שריפטען אין אונזער „ביאַליסטאָקער שטימע״. אויסער־דעם, באַזיצט ער אַ געזונטען חוש פאַר הומאָר און וויץ.

זייענדיג אַזוי טעטיג אויף אַלע גע־ביטען, ווערט אייגענטליך פריינט פישער גאָר ניט עלטער. ער איז איצט טאָקע 60 יאָר „יונג״, פריש און שעפעריש, און מיר ווינטשען אים, אַז ער זאָל זיך „על־טערען בלויז מיט יוגענט״ און צוזאַמען מיט זיין ליבער פרוי און משפּחה נאָך פיל, פיל יאָרען אונז פאַרשאַפען כבוד נחת און פרייד.

מר. און מרס. פיליפּ מייערסאָן
פייערן זייער 36־טען
חתונה־יובילעאום

אונזערע געטרייע ביאַליסטאָקער פאָר־פאָלק, מר. און מרס. פיליפּ מייערסאָן, פייערן דעם חודש סעפטעמבער זייערע 36 געבענטשטע און גליקליכע יאָר פון אַ האַרמאָנישען צוזאַמענלעבען און אידעא־לען שלום־בית.

דורך די גאַנצע יאָרען, זיינען די מייער־סאָנס ניט בלויז איבערגעגעבען אייגע די אַנדערע, נאָר טאָקע מיט לייב און לע־בען געווען צוגעבונדען צו אונזער אינ־סטיטוציע.

איז טאָקע זייער יום טוב אונזער אַלע־מענס שמחה, און פון טיפען האַרצען וויג־שען מיר זיי נאָך פיל, פיל יאָר פון נחת און פרייד, און זיי זאָלען קענען ווייטער פאָרטזעצען זייע רנאָבעלע אַרבעט מיט פרייע געמיטער און מיט אַ סך נחת ביי זייערע קינדער.

טעסטימאָניאַל דינער לכבוד אונזער עהרען־פֿרעזידענט מר. בארנעט קעס

זונטאג, דעם 8 אקטאבער, פונקט 5 אזייגער פאַרנאַכט, וועט אין אוידיטאָריום פון אונזער אינסטיטוציע פאַרקומען אַ פייער־ליכער טעסטימאָניאַל דינער לכבוד אונזער ליבען און געשעצטען עהרען־פֿרעזידענט, מר. בארנעט קעס, און זיין טייערע פרוי אלס אנערקענונג פאַר זייערע גרויסע לייס־טונגען און פאַרדינסטען לטובת אונזער אינסטיטוציע.

מר. באַרנעט קעס

מר. קעס, אַ זייער וואויל־עד איד און הארציגער לאַנדסמאַן, איז שוין אַ צאָל יאָ־רען פאַרבונדען מיט אונזער אינסטיטוציע. ער איז מיט זיין גאַנצען לייב און לעבען געטרייַ דער לאַנדסמאַנשאַפט און אונזער האָום, לאָזט זיך זייער שיין געפינען אלס איינער פון אונזערע אַנגעזעהענע דאַניי־טשרס און פאַרנעמט דעם בכבודיגען אָמט פון עהרען־פֿרעזידענט פון אונזער אינסטי־טוציע, אַנהאַלטענדיג זיין פאָסטען מיט עהרע און ווירדע. פאַרשטענדליך, אַז דע־רין העלפט אים זייער פיל מרס. באַרנעט קעס, וועלכע איז אייגענטליך אַ „שותף" אין זיינע אלע מעשים טובים.

אלס שטילער, באַשיידענער מענטש, וועלכער יאָגט זיך ניט נאָך כבוד און פּוב־ליסיטי און טוט גוטעס בלויז דורך די איי־דעלע, מענטשליכע מאָטיוון פון זיין טייער האַרץ, באַהאַלט זיך מר. קעס שטענדיג אין אַ ווינקעל, פאַרבלייבט אין שאָטען, ווייט פון עפענטליכען טומעל און אַפּלאָ־דיסמענטען. מיר ווילען, אָבער, אַז די לאַנדסמאַנשאַפט זאָל פאַרשטיין אַפּצושאַ־צען דעם ווערט פון אונזער ליבען עהרען־פֿרעזידענט, און וויסען וואָס פאַר אַן אוצר מיר פאַרמאָגען, און דעריבער האָבען מיר עס געהאַלטען פאַר נויטיג אים אַרויסצוברענ־גען אין דער עפענטליכקייט און אייגאָר־דענען פאַר אים דעם טעסטימאָניאַל דינער. זאָלען טאָקע אונזערע ביאַליסטאָקער זעהן, אַז אַרבעט און פאַרדינסטען ווערען ווי גע־הריג געדענקט און אָפּגעשאַצט, און זאָלען זיך אונזערע לאַנדסלייט אַראָפּנעמען אַ ביישפּיל.

גלויבען מיר דעריבער, אַז אַ גרויסער עולם וועט קומען פייערן מיט אונז צוזאַ־מען די גרויסע שמחה, ווי עס פאָסט פאַר אַזאַ טייערע פאַר פאָלק ווי מר. און מרס. באַרנעט קעס, וועלכע האָבען דעם כבוד כשר און ערלאַך פאַרדינט.

פאַר טיקעטס צום טעסטימאָניאַל דינער קען מען אָפרופען אונזער אָפיס:

GRamercy 5-7755

מר. און מרס. מאָריס שוואַרץ באַגליקט מיט נאָך צוויי אייניקלאַך, מיט מזל

אונזערע האַרציגע לאַנדסלייט, מר. און מרס. מאָריס שוואַרץ פון ברוקלין, זיינען אין אַ מזלדיגער שעה באַגליקט געוואָרען מיט צווילינג־אייניקלאַך, 2 בחורים אויף לאַנגע יאָר, די קינדער פון זייער ליבער טאָכטער, איילין גאָלדבערג.

די שוואַרצס פאַרמאָגען שוין איצט, אַן עין הרע, אַ האַלבען טוץ אייניקלאַך, קיין בייזע אויג זאָל זיי נישט שאדען, און זאָלען זיי וואַקסען און קוועלען און זיך האָדעווען ביי זייערע עלטערן און ביי דעם גליקלאַכען זיידען און באָבען געזונטערהייט, אויף לאַנ־גע יאָר.

ווינטשען מיר דעם ליבען פאָר־פאָלק און דער גאַנצער משפּחה אַ האַרציגען מזל טוב, און זאָלען זיך מערען שמחות ביי אידישע קינדער בכלל און ביי אונזערע לאַנדסלייט — בפרט.

מר. און מרס. היימאַן אָן לאדי אָגוסט האָבען געפֿייערט זייער זילבערנע חתונה

אונזערע געטרייע לאַנדסלייט, דאָס גע־בענטשטע פאָר־פאָלק, היימאַן און לאדי אָגוסט האָבען מיט מזל געפייערט דעם 25 יאָריגען יובילעאום פון זייער פאַרהיירא־טען גליקלאַכען לעבען.

שטייענדיג אין שפּיץ פון אַ שיינער, באַ־לעבאַטישער אידישער היים און משפּחה, זיינען די אָגוסטס אויך זייער אָנגעזעהענע מעמבערס און טוערס פון אונזער אינסטי־ציע. זיינען טאָקע געשעצט און געאַכטעט אין דער גאַנצער לאַנדסמאַנשאַפט, וועלכע טיילט זייער פאַמיליען־שמחה, טאָקע ווי „אייגענע מיט אייגענע" על פּי נוסח ביא־ליסטאָק.

ווינטשען מיר דעם טייערן פאָר־פאָלק דערפרייען מיט ווייטערדיגע חתונה־יובי־לעאומס, און מיר זאָלען זיי שטענדיג קע־נען דינען אין נחת און פריידען.

מר. און מרס. היימאן אוגוסט

באַגריסונג צו פּריינט איזאַאָר לעף לכבוד זיין 25־יאָריגען יובילעאום

מיר באַגריסען מיט אַ געפיל פון שטאָלץ און פרייד אונזער ליבען פריינט און לאַנדסמאַן, איזאַדאָר לעף, צו דער געלע־גנהייט פון זיין 25־יאָריגען יובילעאום פון פרוכטבאַרער געזעלשאַפטליכער אַרבעט און לייסטונגען פאַר דעם אידישן פאָלקס־מענטש און האַרעפאַשניק, וואָס ווערט גע־פייערט דורך דער אידישער בוטשער יו־ניאָן פון ניו יאָרק דעם 23־טען דעצעמבער 1950 אין וואַלדאָרף אַסטאָריא.

איזזאַדאָר לעף

פריינט איזאַדאָר לעף, איינער פון די מיטגרינדער פון דער אידישער בוטשער יוניאָן און פון אירע ענערגישסטע טוער, האָט במשך אַ פערטל יאָרהונדערט זייער פיל געשאַפען און אויפגעטאָן פאַר דעם וואויל און בעסטען פון די מיטגלידער פון אָט דער וויכטיגער און אָנגעזעהענער אַר־בעטער־אָרגאַניזאַציע. פאַרנעמענדיג מיט גרויס ווירדע דעם געהויבענעם פאָסטען פון ביזנעס אַגענט אין דער יוניאָן, האָט ער שטאָלץ און מוטיג פאַרטראָטן די אינ־טערעסן פון זיינע חברים אין דעם בוטשער טרעיד.

א וואַרימער איד און האַרציגער ביא־ליסטאָקער לאַנדסמאַן, האָט מר. לעף טראָץ זיינע גרויסע פאַרפליכטונגען פאַר זיין אייי־גענער אָרגאַניזאַציע און בארוף, דאָך גע־פונען צייט, ענערגיע און מיטלען צו העל־פען אונזער אינסטיטוציע און צו נעמען אָן אַקטיוון אנטייל אין אונזער לאַנדס־מאַנשאַפטליכען לעבען.

באַטייליגען מיר זיך טאַקע מיט גרויס פרייד אין דעם שיינעם יום טוב, און מיר ווינטשען דעם טייערען בעל שמחה, מר. איזידאָר לעף, נאָך פיל, פיל פרוכטבאַרע יאָרן פון אַרבעט און פאַרדינסטען פאַר דער אידישער אַרבעטער באַוועגונג, ווי אויך פערזענליכען נחת און גליק אין זיין פאַמיליע, מיר שיקען אויך איבער צו דער אידישער בוטשער יוניאָן, אירע פאַרדינ־סטפולע באַאַמטע און מיטגלידער, אונזערע בעסטע גליקוואונשען פאַר ווייטערדיגע דערפאָלגרייכע טעטיגקייטען וואָס ברענ־גען כבוד און חשיבות דעם נאָמען פון אָרגאַניזירטען אידישען אַרבעטער בכלל און דעם אידישען בוטשער אַרבעטער, בפרט.

צום נייעם יאָר — אונזערע וואַרימסטע ברכות פאַר נייעם שוואונג צו נייע דער־גרייכונגען!

מר. און מרס. מאַקס און עטעל עפשטיין זיידע־באָבע פון 2 לאַנגיאָריגע אייניקלאַך

אונזערע ליבע, האַרציגע לאַנדסלייט, מאַקס און עטעל עפשטיין זיינען דערפריייט געוואָרען מיט 2 אייניקלאַך, מיידעלאַך אויף לאַנגע און מזל׳דיגע יאָר: אסתר רבקה — ביי זייערע טייערע קינדער, זון און שנור, מר. און מרס. לעאָן עפשטיין אין מיאַמי ביטש, פלאָרידע, און אסתר־שיינע — ביי זייער ליבער טאָכטער און איידעם, מר. און מרס. מאָריס גאָלאָפאָל, אין מעספעט, לאָנ איילאַנד.

די צוויי „ביאַליסטאָקער פריילייגס" טראָגען די שיינע נעמען פון זייערע 2 באָבעס, וועלכע זיינען געווען נשים צדקנ־יות אין דער אַלטער היים.

אונזערע פריינט, מר. און מרס. עפ־שטיין זיינען זייער אַקטיוו אין אונזער אינ־סטיטוציע. פאַרבונדען מיט אונז שוין אַ סך יאָרן, לאָזען זיי זיך שטענדיג פיין געפינען און העלפען אונז אין אַלע צייי־טען. ווינטשען מיר טאַקע די גליקלאַכע זיידע און באָבע, ווי אויך די טאָטע־מאַמעס פון ביידע „מוידען" אַ האַרציגען מזל־טוב מיט פיל נחת און גליק און זאָלען זיך די נייע־געבאָרענע קינדערלאַך האָדע־ווען ביי זיי אַלעמען געזונטערהייט אויף לאַנגע און מזלדיגע יאָר.

„קלוב ביאַליסטאָקער פריינט" פלאַנט וויכטיגע טעטיגקייטען

דער „קלוב ביאַליסטאָקער פריינט", וועלכער שטעלט מיט זיך פאָר אַ זייער אַקטיוויט און שעפערישע אָרגאַניזאַציע פון אונזער לאַנדסמאַנשאַפטליכע יוגענט, האָט אָנגעצייכענט אַ רייה וויכטיגע פלענער צום נייעם סעזאָן. עס וועלען צוגעצויגען ווערען נייע מיטגלידער און עס וועט באַדייטענד אויסגעברייטערט ווערען זייער פעלד פון אַרבעט.

דער „קלוב" האָט דעם פאַרגאַנגענעם זומער דורכגעפירט אַ שיינעם עקסקוירשאָן אויף אַ שיף קיין בער מאָונטענס, וואו עס איז דורכגעפירט געוואָרען אַן אינטערע־סאַנטער אונטערהאַלטונגס־פראָגראַם. ביי דער געלעגענהייט זיינען אויך געוואונען געוואָרען נייע פריינט און אָנהענגער פאַרן „קלוב".

שבת אָוונט דעם 30־טען סעפטעמבער, וועט אין צענטער פאַרקומען דער ערשטער מיטינג פון נייעם סעזאָן, צו וועלכען עס ווערען געלאַדען אַלע מיטגלידער, זייערע פריינד און אַלע לאַנדסלייט. עס ווערט צו־געגרייט זייער אַ רייכער קינסטלערישער פראָגראַם. עס וועלען געוויזען ווערען די מואוי׳ס וואָס מען האָט געמומען ביי אונ־זער עקסקוירשאָן דעם זומער.

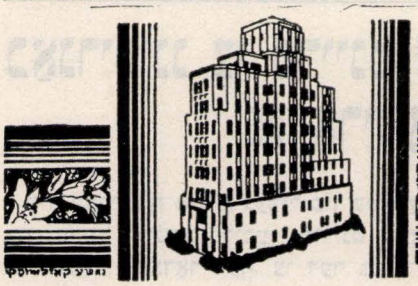
ביאַליסטאָקער רעקאָרד — אַ ליבער אָנדענק פון דער אַלטער היים

עס איז דערשינען דער ערשטער ביא־ליסטאָקער רעקאָרד" מיין ביאַליסטאָק", ווערטער פון אונזער מיטאַרבעטער, אהרן חייט, מוזיק און געזאַנג פון סימאָר זיל־בערמינק, כאָהר־דיריגענט פון חזן משה קוסעוויצקי. דער רעקאָרד איז אויפגע־פירט געוואָרען מיט גרויס ערפאָלג אויף אידישע ראַדיאָ פראָגראַמען און לאַנדס־מאַנשאַפטליכע אונטערנעמונגען. ער קען אויך דינען אַלס גוטער סאוועניר פאַר יחידים און אָרגאַניזאַציעס.

דער פרייז פון אַן איינצעלנעם רעקאָרד איז בלויז 75 סענט. מיט באַשטעלונגען און פאַרויסבאַצאָלטען באַטרעף (אין קעש אָדער טשעקס, ניט אין סטעמפּס) קען מען זיך וועגדען דירעקט צום מחבר:

AARON CHAIT

529 Bedford Avenue, Brooklyn, N. Y.
Phone EVergreen 4-0427

אונזער אינסטיטוציע

וואָס מען טוט און וואָס מען פלאַנט

פייערליכע ימים נוראים אין אונזער האָוּם

לויט דער יאָרענלאַנגער טראַדיציע, וועט אויך היינטיגע ימים נוראים אין אונזער האָוּם דורכגעפירט ווערן אויפן העכסט־פייערליכען, עכט־אידישען אופן מיט תפלות פון אונזערע אַלטינקע, מיט שופר בלאָזען און אַלע הייליגע דינים און מנהגים פון די „פאַרכטיגע טעג".

אין אונזער שיינער, ליכטיגער און לופטיגער שוהל, וועלכע איז אויסגעשטאַטעט און באַצירט מיט טייערע פרוכט'ן אויפן אָרון קודש, גאָלד־געזוימטע טישטאַכער אויפן שולחן און ביים עמוד, און שיינע מענטעלעך אויף די ספרי תורה, — די האַר־ציגע מתנות פון אונזערע נאַבעלע, געטרייע שוועסטערס פעני פאַלעשוק און לינאַ שיין, וועלן פאַרבעטן פיינע בעלי תפלות. עס וועט, ווי שטענדיג, הערשען אַ געהויבענע אַטמאָספער, פאַסיג פאַר דער שטימונג פון יום הדין.

ווי מיר טוען עס אַלע מאָל, וועלען אויך היינטיגעס יאָר אָנגעצונדען ווערן אַלע לעמפלעך נאָך די אויסגעלייטערטע נשמות פון אונזערע לאַנדסלייט און פריינט אויף דעם בראָנז־מעמאָריאל טאַבלעט פון אונזער שוהל, און זייערע געבענטשטע נעמען וועלען דערמאָנט ווערן צו „יזכור" צום הייליגען אָנדענק.

דער פייערליכער יום טוב וועט זיך אויך מערקען ביי די שיין געדעקטע טישען מיט אַלעם גוטעם, ווואו די אַלטינקע וועלען געניסען פון דעם טייערען טעם פון געשמאַקע מאכלים און טאַקע פילען אן אמת'ן עונג יום טוב. טראָץ די גרויסע פינאַנציעלע שווערקייטען, מאַכען מיר אַלע אָנשטרענגונגען, אז אונזער אַלטינקע זאָל קיין זאַך ניט פעלען.

לאָמיר האָפען, אז אָט די 300 שוואַכע און קראַנקע זקנים און זקנות, וועלכע מיר האַלטען אויף בדרך כבוד, וועלען פאַר אונז אַלעמען אויסבעטען אַ גוט, גליקלעך און געבענטשט יאָר.

די נאַבעלע טאַט פון מר. און מרס. דזששיקאָב קאָהען פאַר אונזער אינסטיטוציע דעם פאַרנאַנגענעם זומער

אז אונזער ליבער און געשצטער פרעזידענט, מר. דזששייקאָב קאָהען, און זיין ליבע פרוי, דאָרע, זיינען פון די הויפט־זיללען פון אונזער אינסטיטוציע, איז שוין אייגעטליך קיין נייעס ניט. אונזערע לאַנדסלייט האָבען שוין אויף די שפּאַלטען פון דער „שטימע" פיל מאָל אָפּגענומען גרוסען פון די זעלטענע מעשים טובים, וואָס

מר. און מרס. דזששייקאָב און דאָרא קאָהען

אָט דאָס געבענטשטע פאַר פאָלק האָבען פאַר אונז געטאָן און טוען כסדר.

עס איז שוין דערמאָנט געוואָרען בייַ פריערדיגע געלעגענהייטען, אַז די קאָהענס, זאָלען געזונט זיין, האָבען אויסער זייער גרויסע געלט־שטיצע פאַר דעם אויפהאַלט פון אונזער האָוּם, אויך דערפרייט אונזערע אַלטינקע מיט נייע מעבעל, ווייכע און באַקווועמע טשערס און בענק אָפּצורוען זייערע מידע ביינער. עס איז שוין אויך דערציילט געוואָרען, אַז די עלעקטרישע בענטש־ליכט פאַר אונזערע באָבעס און מאַמעס אין דער האָוּם איז טאַקע זייער מתנה, און אַז אויך זיי האָבען מיר צו פאַרדאַנקען די שיינע, זויבערע „סטעינלעס־סטיל" אייניריכטונגען און טיי־ערע געפעס אין אונזער דייניג־רום.

דעם זומער איז אונז אָבער מר. קאָהען, אַלס צוגאָב צו זיין שיינעם „צדקה־בוד־זשעט" — אויך אַנטקעגען געקומען מיט אַ באַדייטענדער הלוואה. צוזעהענדיג אונזער פאַרלעגענהייט אין די זומער־מאָנאַטען, האָט ער אונז אויסגעבאָרגט אַ היפּשע סומע געלט, כדי מיר זאָלען קענען אַריבערקומען די שווערע שטיקעל צייט. איז ער טאַקע פאַר אונז געווען ממש אַ מלאך הגואל.

ווינטשען מיר טאַקע אונזער ליבען פרעזידענט, מר. דזששייקאָב קאָהען און זיין גוטהערציגער פרוי, דאָרע און זייערע קינדער, פיל גליקלעכע און געבענטשטע יאָר צו קענען אָנגיין מיט זייער שיינער אַרבעט, אין נחת און פריידען.

אונזער ערפאָלגרייכער „זומער עמוירדזשענסי קאַמפּיין"

ווי באַוואוסט, זיינען די זומער־מאָנאַטען די שווערסטע שטיקעל צייט פאַר אונזער אינסטיטוציע. אונזערע לאָנדסלייט, מיט־גלידער און פריינט פֿאַרן אַרויס פאַר וואַקאַציע; די אייגנקופט פון דער אינסטיטוציע פאַלט אינגאַנצן און די אויסגאַבען זיינען כסדר זייער גרויס. מאַכען מיר טאַקע דורך אין די פֿאַר חדשים זייער גרויסע שווערigkייטן.

די הויפּטזאַך, וואָס האַלט אונז אויף די פיס אין די זומער־מאָנאַטען איז אונזער ספּעציעלער „זומער עמוירדזשענסי קאַמפּיין", וועלכען מיר פירען דורך אַלע יאָר. מיר שיקען אַרויס צו אונזערע אונטערשטיצער, ספּעציעלע ביכלאַך מיט קופּאָנען, צום פאַרשפרייטען, און די הכנסה דערפון איז אונזער קוועלע פון חיונה דורכן גאַנצען זומער.

אַזוי האָבען מיר אויך געטאָן היינטיגס יאָר, און — ווי שטענדיג — האָבען זיך אונזערע לאָנדסלייט און פריינט זייער וואַרים אָפּגערופען. באַזונדערס ענערגיש האָבען געאַרבעט די שוועסטער פון אונזער ביאָליסטאָקער ליידיס אָוקזילערי און פון אונזערע אַלע אַנדערע פרויען־אַרגאַניזאַציעס, וועלכע האָבען פאַרקויפט אַ גרויסע צאָל ביכלאַך.

ווילען מיר טאַקע ביי דער געלעגענהייט אויסדריקען אונזער עפענטליכען דאַנק צו אַלע אונזערע אונטעשטיצער, באַזונדערס צו די האַרציגע שוועסטער, צו אַלע מעמבערס און פריינט אין שטאָט און איבערן לאַנד פאַר זייער נאָבעלען אָפרוף, און זאָל זיי אַלעמען דער גרויסער זכות ביישטיין צו געבנטשט ווערען מיט אַ גוט, גליקלאַך און מזלדיג יאָר.

מרם. ראָזע קאָהען

אונזער חשובע לאַנדסרוי, מרס. ראָזע קאָהען, איז באַגליקט געוואָרען מיט אַ לאַנג־יאָריגען אייניקעל, און מיר ווינטשען דער באָבען, די עלטערן פון קינד און דער גאַנצער משפּחה אַ האַרציגען מזל טוב מיט פיל אידישען נחת פון דעם ניי־געבאָרענעם קינד.

שוועסטער ראָזע קאָהען איז אַקטיוו אין אונזער „בראנקס ליג" און לאָזט זיך פיין געפינען מיט איר שטיצע פאַר אונזער האָום.

אונזערע האַרציקע שוועסטער ביי דער ארבעט

אַ באַזונדער דאַנק און לויב

ביי דער געלעגענהייט דריקען מיר אויס אַ ספּעציעלען דאַנק און לויב אייניגע פון אונזערע שוועסטער, וואָס האָבען זיך אויסגעצייכענט מיט זייער אַרבעט און איבערגעבענהייט פאַר אונזער אינסטיטוציע אויף פאַרשיידענע געביטען און אופנים, און וועלכע האָבען אפילו פאַרבוי־גען זייער וואקאַציע פאַר דעם וואויל־זיין פון דער האָום.

מרם. מיימי ראָזענטאָל

אונזער ליבע, טייערע שוועסטער און אמתע מאַמע צו אונזערע אַלטיטשקע, וועלכע פאַרגעסט ניט אין אונזער אינסטיטוציע און העלפט מיט אַלע כוחות אַז די זקנים און זקנות זאָלען ביי אונז האָבען אַ גוטע צופרידענע היים. זי האָט דעם זומער אַ סך געטאָן פאַר אונזער אינסטיטוציע און זאָל זי זיין געבענטשט דערפאַר מיט איר משפּחה מיט געזונט און מיט אַלדאָס גוטס.

מרם. יעטע לעף

אונזער אונערמידליכער דירעקטאָרין, די גערַאָטענע „ביאָליסטאָקער סיילסליידי" פון אונזערע יערליכע באַזאָרען, וועלכע האָט שוין אַריינגעבראַכט פון אירע פריינט און באַקאַנטע אַ גאָר היפּשען לאַגער פון נייע, גוטע דרעסער פאַר אונזער פאַרשטייענדען באַזאָר און ראָמעדזש סעיל. געשעפּטספּעהיג, ענערגיש און אויסער־געווויינליך טריי אונזער האָום, העלפט מרס. לעף זייער פיל ביי דער איינשאַפונג און אויספאָרקויף פון די באַזאָרען און פאַר דער באַדייטענדער אינקונפט לטובת די אַלטינקע פון דער אינסטיטוציע.

בלומע פּערלשטיין

אונזער געטרייע שוועסטער, וועלכע האָט. טראָץ איר הויכען עלטער מיט אַן אמת׳דיגען יוגענטליכען ברען און פלייס געשאַפען היפּשע סומען געלט פון אירע פריינט און באַקאַנט פאַר אונזער „זומער עמוירדזשענסי גאַמפּיין".

ראָזע ליפּמאַן

אונזער איבערגעגעבענע טוערין, וועלגע האָט זיך אָפּגעריסען פון איר וואָקאַציע צו באַזאָרגען ברויט, חלה און קעיק פאַר די אַלטינקע פון אונזער האָום, לויט איר יאָרעג־לאַנגער טראַדיציע פון צושטעלען אווען איז דער זומער און אויסגערוט און דערפריישט, האָבען זיך אונזערע ליבע שוועסטער אַריינגעוואָרפען מיט נייע כוחות, פלייס און ברען אין דער וויכטיגער מענטשליך־אידישער אַרבעט פון אונזער אינסטיטוציע צום נייעם סעזאָן.

ביאָליסטאָקער ליידיס אָוקזילערי

מאָנטאָג אָוועגט, דעם 28טען אויגוסט, האָט אונזער ביאָליסטאָקער ליידיס אָוק־זילערי אין אַ מזלדיגע שעה אָנגעהויבען דעם נייעם סעזאָן מיט א פייערליכען גוט־באַזוכטען ערעפענונג־מיטינג אין דעם אוידיטאָריום פון אונזער האָום. עס איז געקומען אַ גרויסער עולם שוועסטער און מיטגלידער און מען האָט איינע די אַנדע־רע האַרציג געגריסט נאָך די עטליכע מאָנאַטען פון די זומער וואקאַציעס.

די פֿרעזידענטין, מרס. אייידאָק, האָט ערעפענט דעם מיטינג מיט אַ פריינ־טליכען שלום עליכם צו אַלע פאַרזאַמלטע און אַ היסען רוף פאַר פאַרשטאַרקטער אַרבעט פאַר דעם וואויל און בעסטען פון די אַלטינקע.

עס איז געווען אַ פרייד צו זען מיט וואָס פאַר אַ האַרציקייט די שוועסטער האָבען זיך ארומגעכאַפּט און מיט וואָס פאַר אַן אינטערעס מען האָט זיך צוגעהערט צו די פאַרהאַנדלונגען.

די שוועסטער האָבען דאַן גענאָסען פון פיינע רעפרעשמענטס, און אין אַ געמיט־לעכער שטימונג האָט זיך דער מיטינג געשלאָסען.

אין אונזערע אַנדערע אָוקזילערים

עס האָט זיך שוין — אין אַ מזל׳דיגער שעה — אויך אָנגעהויבען דער נייער סע־זאָן פון פרוכטבאַרע אַרבעט אין אונזערע אַלע אַנדערע פרויען אַראַניזאַציעס. ער־עפענונגס־מיטינגען זיינען שוין אָפּגע־האַלטען געוואָרען דורך די „בראָנקס ליג" „יאָנג וויימענס ליג", „באַראָ פּאַרקער ליי־דיס אָוקזילערי", ווי אויך די „פּעטער־סאָנער רעליף סאָסייעטי" און די „רבי בראָדסקי אָוקזילערי" אין נוארק, נ. דזש. אַלע מיטינגען זיינען געווען גוט באַזוכט און אומעטום זיינען געזאַמעלט געוואָרען פיינע סומען געלט פאַר דער האָום. איבע־ראַל האָט גהערשט די „עכט־ביאָליסטאָ־קער" באַגייסטערונג און מונטערקייט.

„פּעכטער׳ס געבעקס" פֿאַר דער אינסטי־טוציע. ניט אומזיסט, אפּנים, רופט מען זי דאָ די „ביאַליסטאָקער ברויט־געבערין"

גאָלדע פרידענבערג

פרוי פון פריינט סעם פרידענבערג, טרעזשורערין פון דער ביאַליסטאָקער לייַ־דיס אָוקזילערי, אַן ענערגישע טוערין, וועלכע האָט דורך די זומער־חדשים ניט געוט און פיל אַריינגעבראַכט פֿאַר דעם „עמוירדזשענסי קאַמפּיין". איר אָפּפּער־ווילינג אַרבעט האָט אונז טאָקע פיל גע־האָלפֿען אין די שוערע פֿאַר מאַנאַטען.

סילע לאַזאַר

אונזער זייער אַקטיווע שוועסטער, עהרן פֿרעזידענטין און איצטיקע פֿראַטאָקאָל־סעקרעטאַרין פון דער ביאַליסטאָקער לייַ־דיס אָוקזילערי, וועלכע האָט אויך פֿאַר־קיופט אַ היפּשע צאָל ביכלעך פון „עמויר־דזשענסי קאַמפּיין" און געהאָלפֿען לינ־דערען די גרויסע נויט אין אונזער האָום אין דעם וואַקאַציע סעזאָן.

גאָלדע (פֿאַרבשטיין) גאָלדמאַן

אונזער האַרציג „זיסע" שוועסטער, וועלכע דערקוויקט אַלע וואָך אונזערע אַל־טינקע מיט זיסיגקייטען און נאַשוואַרג. עס איז שוין איר מצוה צו דערפרישען דעם גומען פון די זקנים און זקנות מיט מאַרמעלאַד, קענדי און אַנד. און זי טוט עס מיט שמחה און גרויס ליבשאַפט.

הילדע סלאָיער

אונזער דינאַמישע שוועסטער און פֿאַר־דינסטפּולע טוערין, פון די זיילען פון דער ביאַליסטאָקער ליידיס אָוקזילערי, וועלכע האָט איר וואַקאַציע פֿאַרוואַנדעלט אין אַ „קאַמפּיין־סעזאָן" און איז כסדר אַרומגע־גאַנגען שאָפּען געלט צווישען די געסט פון רעזאָרט פֿאַר דעם עמוירדזשענסי־קאַמפּיין פון אונזער האָום. אינטערעסאַנט, אַז שוועסטער סלאָיער האָט באַוויזען צו פֿאַראינטערעסירען אפילו מיטגלידער פון אַנדערע אַרגאַניזאַציעס, וועלכע האָבען פֿליכטען צו זייערע אייגענע אינסטיטו־ציעס, און געוואונען זייער פריינטשאַפט און הילף פֿאַר אונזער אינסטיטוציע. זאָל דערביי באַמערקט ווערען, אַז שוועסטער סלאָיער ברענגט אויך אַריין דורכן יאָר אַ היפּשע סומען פון איר משפּחה, פריינט און באַקאַנטע.

דער ענגער פֿלאַץ ערלויבט ניט אויס־צוערצענען אַלע שוועסטער, וועלכע האָבן געטאָן גוטע אַרבעט דורכן זומער, וועלען מיר זיי דערמאָנען ביי אַ צווייטער גע־לעגענהייט. מיר האָבען בלויז געגעבען דעם פֿאַרדינטען קרעדיט אַ גרופּע פון אונזערע טוערינס, ווי מיר האָבען געטאָן מיט נאָך אַ צאָל שוועסטער אין אַ פריערדיגען נומער, און אַזוי וועלען מיר זיך באַמיען אַרויסצוברענגען אַלע אונזערע פֿאַרדינסט פולע שוועסטער אין דער עפענטליכקייט. זאָל אַ וועלט וויסען, זאָלען לאַנדסלייט געדענקען!

אַלענפאַלס, זיינען די אַלע שוועסטער, וואָס האָבען געלייסטעט פֿאַר אונזער אינ־סטיטוציע און זייער רייה און געלעגענהייט איז נאָך דערווייל ניט געקומען אויף די זייטען פון דער „שטימע", גאָנץ הויך גע־עהרט און געשעצט ביי אונז אַלעמען און זייערע נאָבעלע טאַטען זיינען וויכטיג באַשטאַנד־טיילען אין דער עקזיסטענץ און אַנטוויקלונג פון אונזער אַלעמענס אינ־סטיטוציע.

ווינטשען מיר אַלע טייערע טוערינס און שוועסטער, אָפּיסערס און מיטגלידער, — פון אַלע ביאַליסטאָקער פרויען אָרגאַניזא־ציעס און אונזער גאַנצער ביאַליסטאָקער פרויען־וועלט אַ גוט, געזונט און גע־בענטשט יאָר, נחת פון זייערע פֿאַמיליעס, וויי אויך כוחות און מוט וווייטער אָנצוגיין מיט דער שיינער, אידיש־מענטשלעכער אַרבעט.

אונזער אָנערקענונג און דאַנק

דעם זומער האָבען אייניגע פון אונזערע לאַנדסלייט זיך באַזונדערס אויסגעצייכענט מיט זייער קאָאָפּעראַציע און הילף פֿאַר אונזער אינסטיטוציע אויף פֿאַרשיידענע וועגען און אופנים. זיינען זיי טאָקע וועדט דערמאָנט צו ווערען צום גוטען מיט אנער־קענונג, דאַנק און לויב:

מר. און מרס. מאַקס גאַרבער

אונזערע געטרייע, איבערגעגעבענע „אַלטע גוואַרדייצעס", וועלכע האָבען, ווי זייער שטייגער איז, אויך דאָס יאָר אַריינ־געבראַכט אַ היפּשע סומע געלט פון זייער פריינט און באַקאַנטע פֿאַר אונזער „זומער עמוירדזשענסי קאַמפּיין" און דערמיט אונז פיל געהאָלפֿען אין די שווערע זומער־חדשים.

מר. און מרס. הערי קאַפּלאַן

אונזערע איצטיגע „אַמבאַסאַדאָרען" אין לעיקוואד, וועמען מיר ווילען, אגב, ווינ־טשען אַ הארציגען מזל טוב אין שייכות מיט זייער נייער, אייגענער היים אין דעם נייעם פּלאַץ.

וואוינענדיג אויסער ניו יאָרק, זיינען אַ־בער די קאַפּלאַנס מיט לייב און לעבען, האָרץ און נשמה מיט אונז און ביי אונז אין ניו יאָרק. געטריי און איבערגעגעבען אונזער אינסטיטוציע.

הערי קאַפּלאַן, דער ענערגישער ווייס־טשערמאַן פון אונזער מאַראד אַף דירעק־טאָרען און טשערמאַן פון אונזער בילדינג קאַמיטע, פלעגט אַהער אַראָפּקומען עט־לעכע מאָל דורכ׳ן זומער אַכטונג צו גע־בען אויף דער באַלעבאַטישקייט און אָר־דענונג אין דער האָום. קלייבען מיר היפּש נחת פון די קאַפּלאַנס; בלויז איין פֿאַר־דרוס, וואָס מרס. קאַפּלאַן איז ניט מיט אַלעמען, און מיר ווינטשען איר טאָקע אַ רפואה שלימה.

מר. און מרס. דזשעק אייזיקס

דאָס געטרייע פֿאַר פֿאַלק, וואָס איז זייער שטאַרק צוגעבונדען צו אונזער אינסטי־טוציע, באַזונדערס אונזער ליבער דזשעיק דער גערָאָטענער וויס־טשערמאַן פון דער בילדינג קאַמיטע, וועלכער כאַפּט זיך אַריין צו אונז אין בילדינג טאָג איין, טאָג אויס, צו וואַרפען אן אויג אויף דעם בנין און זען וואָס און וואו מען דאַרף פֿאַר־ריכטען, באַזונדערס אין די פֿלאָמבינג, וואָס דאָס איז, ווי באַוואוסט, זיין ספּע־ציאַליטעט.

מר. און מרס. נייטען לוטענבערג

אונזערע ענערגישע טוער, וועלכע האָ־בען אונז אין זינען צו יעדער צייט און ביי יעדער געלעגענהייט, אין דער היים און אין דער פרעמד, און ווערען ניט מיד צו אַרבעטען און צו העלפען, מיט זייערע אייגענע מיטלען, ווי אויך צו שאַפען פֿאַר אונז שטיצע פון זייערע פריינט און באַ־קאַנטע.

אונזער ליבער נייטען לוטענבערג, אייי־נער פון אונזערע אָנגעזעענע וויס־פרעזי־דענטען, האָט שוין פיל מאָל דערווייזען, אַז ער פֿאַרדינט דעם גוטען נאָמען, וואָס ער האָט זיך דאָ ערוואָרבען, און דעם הוי־כען, פֿאָסטען, וואָס ער פֿאַרנעמט ביי אונז. וואָס שייך אונזער סימפּאַטישער, האַרצי־גער מערי לוטענבערג, איז זי דאָך שוין אַ באַוואוסטע אשת חיל, א בריה, וועלכע טוט פֿאַר אונז זייע,ר פיל.

לעצטען זומער האָבען זיי אונז אָבער

געבענטשט זאָלען זיין די וואָס העלפען

קוויטירונגען פון געלטער

יואַנע קאָזלאָווסקי

דיום און דאָניישאָנס

אריינגעקומען ביזן 22־טען אויגוסט

מר. און מרס. י. אנעש לכבוד זייער	
נייעם אייניקל, א בחור	15.00
יאָנג ווימענס ליג	100.00
לואיס עלפאנד	5.00
אָסקאָר בראמיסאן	3.00
לואיס גרייס	5.00
פ. גאָלדמאַן	3.00
מ. ריינעס	5.00
אברהם גרינבערג	3.00
ב. מאטראכט	5.00
דזש. קליינמאַן	3.00
דוד עלבוים	3.00
ט. שאַפּירא	10.00
אַלעקס וויין	10.00
מר. און מרס. טשארלז רובינשטיין	50.00
דזשוליוס טאַר, דזשוירסי סיטי	3.00
סעם סמיטה	5.00
סאָל און ראובן בינדלער	100.00
מאַריס דזשאַנאָווסקי	5.00
פּאול דזשאַנאָווסקי	5.00
מאָריס ביימאן	3.00
סעם גאָלדשטיין	3.00
דזשייקאָב לאַנדסמאַן	10.00
ז. נייַדאָרף	5.00
סעם ווייס	10.00
באַרנעט קעס	25.00
איזראָעל קאָהן	3.00
איזראָעל אשין, נוארק	3.00
דזשאָרדזש קרעמער, קינגסטאָן	10.00
סעם אגוש	5.00
ב. גרינבערג	5.00
ליליען שאַבאַצקי	5.00
א. ל. גלאסמאן	3.00
דייוויד און דאָרא קאָהן	10.00
מרס. סערע מיינעס (אין אָנדענק פון איר מוטער אייַדע קעש ע״ה)	25.00
אייבראם אמדורסקי, פּעטערסאָן	5.00
מאָריס ניומאַן	3.00
מאַקס פישער	5.00
סעם נייַדאָרף	3.00
מר. הירשפעלד	3.00
ס. גאָלמאן, ניו הייד פּאַרק	5.00
אב. גאָטליב	5.00
סאלאמאָן און בעסי קוויאַט טשאַריטי פאָונדיישאָן, פּעטערסאָן	15.00
אב. דיימאַנד, טאָונטאָן מאס.	10.00
דזש. לעווטשיק	5.00
א. בלום, רעדינג פּא.	3.00
אב. מענדעלסאָן	5.00
דזש. בארבעל	5.00
א. גאָלדמאן	3.00
ק. גאָרדאָן, סוסעקס, נ. דזש.	3.00
י. דזשייקאָבס	3.00
מר. שערער	5.00
נייטען שוגארמאַן	3.00
לואיס רוד	5.00
ה. האָראָוויטש, דזשוירזי סיטי	5.00
מינע גרין (אין אָנדענק פון ברודער הערי גאָלדווירץ, ע״ה)	25.00
פרידע גרינבערג	5.00
בען קראניש	5.00
ב. דינעס, סא. פאלסבוירג	3.00
מאַרטאַ שייבער	3.00
שאַרלאָט סילווערמאַן, ראקסבורי, מאס.	3.00
מאַקס פלאַטאָף	5.00
מייער דזשאַקאָבי	5.00

פּאַרשאָפט אַ באַזונדערס אנגענעמע אי־בערראַשונג, ווען זיי האָבען געוואונען פּאַר אונז די פריינטשאָפט און די שטיצע פון דעם בעל הבית פון זייער וואקאַציע רע־זאָרט, מר. זינגער פון דעם „זינגערס לעיקסייד מענאָר״ פון ספּרינג וואלי נ. י.

אגב, שוין, אַ דאַנק צו מר. זינגער פּאַר זיין נאָבעלער הילף, וועלכע איז ביי אונז זייער חשוב און אָנגעלייגט.

מר. דזשייקאָב פּאָזנער

אונזער אונערמידליכער ווייס־פּרעזי־דענט, ענערגישער טוער, און חשובער דא־נייטאָר, וועלכער גיט און שאָפט באַדיי־טענדע סומען געלטער פּאַר אונזער אינ־סטיטוציע, במשך דעם יאָר. ער ברענגט אַריין זיין שטיצע דורך אונזער ליידיס אוקזילערי ווי אויך דירעקט אין דער האָום. אויסערדעם טוט ער זייער פיל פּאַר אונזערע יערליכע באַזאָרגן, העלפענדיג מיט היפּשע לאָגערען סחורה, און איז טא־קע אין אַ געוויסער מאָס פּאַראַנטוואָרטליך פּאַר דעם ערפאָלג פון אָט די טראַדיצי־אַנעלע יערליכע אונטערנעמונגען.

נאָר פיל לאָנדסלייט זיינען אויך געווען זייער אַקטיוו. דער ענגער פּלאַץ ערלויבט אָבער ניט אַלעמען אויסצורעכענען, אָבער עס וועט קומען זייער צייט, רייה און גע־לעגענהייט אין די קינפטיגע נומערן פון דער „שטימע״. ביי אונז וועלן אַלץ גע־דענקט און וואָרים אָפּגעשאָצט.

ווינטשען מיר טאַקע אַלע אונזערע אוי־בען דערמאָנטע פּאַר־פּאָלקען מיט זייערע פּאַמיליעס און בכלל אַלע אונזערע טוער אזוי מיטגלידער אַ געזונטען, געבענטשטען און מזלדיגען יאָר מיט געזונט און כוחות פּאַרטצוזעצען זייער שיינע און נאָבעלע אַרבעט.

יערלאָבער איידע איידאָק לאָנטשאָן

ווי שטענדיג, וועט אויך היינטיגס יאָר דורכגעפירט ווערען מיט פּראַכט און גלאַנץ דער טראַדיציאָנעלער יערליכער איידע איידאק לאָנטשאָן, וועלכער שטעלט מיט זיך פּאַר אַ שיינעם יום טוב׳דיגען צוזאַ־מענקונפט פון דער גאָנצער ביאַליסטאָקער פרויען־וועלט פון ניו יאָרק און אומגע־גענט און איז איינע פון די וויכטיגסטע פונקציעס פון דער אָוקזילערי. די הכנסה פון דער אונטערנעמונג וועט דאָסמאָל גיין פּאַר „קרית ביאַליסטאָק״. די דאָטע פון לאָנטשאָן איז באַשטימט געוואָרען אויף מיטוואָך בייטאָג, דעם 22טען נאָוועמבער.

ביי דעם לאָנטשאָן ווערט געווינליך געהערט איינע פון די פּאַרדינסטפולסטע טוערינס פון דער אָוקזילערי. היינטיגס יאָר וועט אָט די אונטערנעמונג געווידמעט ווערען צו איינע פון די חושבסטע שוועסטער. דערווייל האַלטען מיר דעם נאָמען בסוד . . .

דער איידע איידאק לאָנטשאָן ווערט אַלעמאָל פּאַרוואַנדעלט אין אַ געמיטלי־כער, אינטימער שמחה׳לע, וועלכע פּאַר־בלייבט לאַנג, לאַנג אין זכרון פון די געסט. ווי שטענדיג, ווערט טאַקע אויך דאָס יאָר ערוואַרט צו דעם צוזאַמענקונפט אַ גרוי־סער עולם, וועלכער וועט זיך פיין פּאַר־ווילען און פּאַרברענגען אין אן עכט־היימישער ביאַליסטאָקער אַטמאָספער און גייסט.

טיקעטס צו 2 דאָלאר, קען מען באַקומען אין אונזער אָפּיס און אויך ביי די שוועס־טער פון דער ליידיס אָוקזילערי.

טילי סאַבין, פּעטערסאָן — — — — 5.00
מאַקס גאָטליב — — — — — — 5.00
ראלף ווייַן — — — — — — — 750.00
בינדלער בראָדערס — — — — — 50.00
סאָל. בינדלער — — — — — — 25.00
ה. האָראָוויטש — — — — — — 3.00
מאַקס טשייסען — — — — — 3.00
א. זימערמאַן — — — — — — 5.00
אַלבערט סוראָסקי, פּעטערסאָן — — 5.00
סעם רייס — — — — — — — 3.00
פּראָפ. ז. פּערלמאַן, מעדיסאָן, ווים. 3.00
מרס. מ. סוטקער, שיקאַגאָ — — — 3.00
ווילאַם שעראַצקי — — — — — 3.00
מרס. ה. פּאַהל, לאַק שעלדרעיק — 10.00
ס. דוש. מאַריין, פילאַד. — — — — 3.00
מאַקס גאלאפסקי, ראק איילאַנד — — 3.00
סילי שאַפּיראָ — — — — — — 5.00
דוש. ב. פערליס — — — — — — 5.00
אב. העגדלער, דעטרויט — — — — 5.00
ב. יאַנאָווסקי — — — — — — 3.00
טשארלז קאָנגרעס — — — — — 5.00
מאַקס סאַקס, פאַסעיק — — — — 5.00
אייזיק שענבערג — — — — — 5.00
מינע גוזאָווסקי (אין ליכטיגען אָנדענק
פון איר טאַכטער ריטאַ, ע״ה) — 10.00
לואיס און פּעני ווייַנטרויב — — — 5.00
סאל. קאַהאַן — — — — — — 3.00
אריה גורקין — — — — — — 5.00
מיימיר אָזענטאל לכבוד איר נייַעס
אייניקל פילים לואיס גיסען — — 25.00
סערע סייבעל — — — — — — 5.00
ס. לוביטש — — — — — — — 5.00
מאַקס דזשאַפע — — — — — — 5.00
מר. און מרס. מאַקס קערצמאַן
מעדפאָרד, מא. — — — — — 5.00
מרס. ל. וויניק, שאמאקין, פּאַ. — — 3.00
דזשאָ גאָמבינער — — — — — 10.00
מר. און מרס. דזשייקאָב קאָהען — — 500.00
לואיס קאָנעל, פּעטערסאָן — — — 5.00
הערי לעפראַק, לכבוד מר.
דזשייקאָב קאָהען — — — — 25.00
אב. לעווין, ראטשעסטער, נ. י. — — 10.00
מרס. ב. סוקעניק (אין אָנדענק פון
איר פּאָטער מאָריס ברעגמאַן, ע״ה) 5.00
ליליען סילבער, (אין אָנדענק פון איר
מוטער עני גאָלדשטיין, ע״ה) — — 25.00
בענדזשאַמין ליסטיצקי, קאַפּיטאָל
האָטעל, לאַק שעלדרעיק — — — 10.00
מאָריס וואהאַפּטיג, פּעטערסאָן, נ.דזש. 25.00
דוש. דאָריס, נוארק — — — — 5.00
א. סקלאר — — — — — — — 5.00
דזשאָרדוש האַלפּערן — — — — 5.00
סאָל. בינדלער — — — — — 25.00
דזשאָרדוש פיש (דורך ה. פ.
ראָזנבלאַט) — — — — — — 100.00
מרס. ראָזע גאָטליב — — — — — 3.00
ווילים קאסענץ — — — — — — 100.00
בען עפשטיין — — — — — — 100.00
אנא קאסענץ — — — — — — 25.00
בעק מעדאָו — — — — — — 100.00
ד. דוש. האָראָוויטש — — — — — 115.00
דוש. מינעס — — — — — — — 50.00
סעמועל גאָלדבערג — — — — — 50.00
נייטען מילער — — — — — — 3.00

ראָזע נייַדאָרף (לכבוד דער חתונה פון
איר טאָכטער איירין) — — — — 10.00
דר. ס. עברי, באַלטימאָר — — — — 5.00
לואיס גאָרדאָן, שיקאָגאָ — — — — 5.00
מר. און מרס. דוש. הערשקאָוויטש,
גריניטש, קאָנ. לכבוד די חתונה פון
זייער אייניקעל — — — — — 5.00
א. דרעזדאל, ספרינג וואלי — — — 5.00
לואיס בראאדמאַן — — — — — 5.00
לואיס אשערסאָן — — — — — 5.00
מ. אוונעט — — — — — — 3.00
היימאן האָפמאַן, פּאַרטשעסטער — — 3.00
מ. ווייַנטרויב, לאָס אַנדזשעלעס — — 3.00
טשארלז גאָלדבערג — — — — 5.00
מרס. דיימאַנד (אין אָנדענק פון איר
מאַן סעמועל און זון דזשעסי, ע״ה) 3.00
דזשייקאָב אסטאשינסקי — — — — 20.00
מר. און מרס. סעמועל קאָהן, מיאַמי
ביטש, לכבוד זייערע ליבע עלטערן
מר. און מרס. דזשייקאָב און
דאָרא קאָהען — — — — — 1000.00
דייוויד ברוקס, יוטיקא — — — — 5.00
נינ־יאָרק פייפּער קאָ. דורך ס. בורשטיין 10.00
טאון ד. גאָלדשטיין — — — — — 5.00
עני ווייַנשטיין — — — — — — 3.00
גאָס אייזיקס, האָרטפאָרד, קאָנ. — 3.00
וועריטהער פרידמאַן — — — — 20.00
פילים נאָוויק — — — — — — 5.00
א. עלסאָן — — — — — — — 3.00
אלבערט סמיטה — — — — — — 10.00
מ. בורשטיין — — — — — — — 3.00
לינא גרובאַרד (אין אָנדענק פון אירע
עלטערן און פון איר שוועסטער
אסתר פייגל סיגעל, ע״ה) — — — 250.00
מאָריס יאַנאָווסקי — — — — — 10.00
אל. קאסס — — — — — — — 10.00
טשארלז לאזאר סאָשיאל קלוב — — 10.00
דזשעק עפשטיין — — — — — — 3.00
ביאַליסטאָקער אונט. פאראיין
סומך נופלים — — — — — — 100.00
ב. דזשאָסעף — — — — — — 5.00
לואיס ראבינסאָן — — — — — 25.00
פּעני פישער — — — — — — 10.00
מר. און מרס. דזשאָסעף אַלפּערט
(דעי סופּארט) אין אָנדענק פון
זייער טאָכטער פויגעל פלארא) ע״ה 250.00
בענדזשאַמין ניומאַן, פּעטערסאָן — — 5.00
י. קארזשיאל, קאָסטאָ ריקא — — — 5.00
מר. און מרס. אלפרעד סטוירן
לכבוד זייער ערשטען אייניקעל — 10.00
הערייט אייד סאָסייעטי — — — — 500.00
סעם שופמאַן (צום יאָרצייט פון
זיין מוטער שפרה ע״ה) — — — — 10.00
הענרי סאָלין — — — — — — 3.00
ס. זייגער (דורך מר. גרין) — — — 10.00
וואָלף איזביצקי — — — — — 3.00
דניאל קאָגאַן, פּעטערסאָן, אין אָנדענק
פון זיין פרוי שרה, ע״ה — — 55.00
מינע ראָזענבלום, אין אָנדענק פון
איר מוטער, ביילע רחל, ע״ה — — 4.00
דוד גאָלדשטיין — — — — — 5.00
מאָריס שאַבאַט — — — — — — 5.00
טשארלז קעסנער — — — — — 3.00
מר. אייבעלסאָן — — — — — 15.00

מר. און מרס. ספיאָרט, פּעטערסאָן — 3.00
ל. עלפאנד, אין אָנדענק פון זיין מוטער 50.00
דאָראַ שניידערמאַן, אין אָנדענק פון
איר מאן, ע״ה — — — — — — 10.00
ביאַליסטאָקער בר. 88 א. ר. — — 300.00
מרס. סטאהלס קנישעס (דורך
עני טעפּער) — — — — — — 5.00
פאלי קאָסאָווסקי — — — — — 5.00
מר. און מרס. הערי אָגוש
לכבוד זייער נייַעם אייניקעל — — 25.00
ראָזע קיפּמאַן, לכבוד איר טאָכטער
ביטרים סקאט — — — — — 5.00
בלומע פערלשטיין — — — — — 5.00
דוש. גראנגריס — — — — — 300
דוש. ליבערמאַן, דזשיורזי סיטי 10.00
לילין שאַבאַצקי — — — — — 15.00
פּעני דיימאָנד, מאָנטיסעלאָ — — — 5.00
בערנארד מאָרגענשטערן — — — — 3.00
דזשוליוס לעווין (אין אָנדענק פון
זיין זון מאַרק לעווענט, ע״ה) — 10.00
דזשאָזעף סוראסקי, פּעטערסאָן — — 3.00
א. לפידות, ברוק, האָליוואוד — — 3.00
סיסטערהוד פון ביאַליסטאָקער
בריקלייערס — — — — — — — 15.00
סעמועל מגיד — — — — — — 5.00
עני ספערלין — — — — — — — 3.00
מר. לפידות — — — — — — — 10.00
מרס. רובינשטיין, אמאהא, נעב., לכבוד
מר. און מרס. סעם נאָוואַק — — — 3.00
מר. און מרס. ווילאַם פאָכמאַן, לכבוד
מר. און מרס. סעם נאָוואַק — — 3.00
בעסי גאָלדפאַרב, לכבוד דער חתונה
פון איר אייניקעל — — — — — 5.00
סאָל. בינדלער — — — — — — 10.00
ווילאַם סטוירן — — — — — — 3.00
סעמועל סאווד — — — — — — 5.00
ב. קאָפּעלאָוויטש, יאָהנעסבורג,
דרום אַפריקע — — — — — — 10.00
דר. און מרס. ארנאָלד גריידינגער,
דר. און מרס. טשארלז ה. גריידינגער
(דורך מרס. דזשוליא קעס) — — 20.00
נעטי עווען — — — — — — — 5.00
קלעיר נאָוויק — — — — — — — 5.00
פּערל קאָגאַן, אין אָנדענק פון מאַן
לייב ב״ר שמחה הכהן, ע״ה — — 25.00
פּעני שייפער, וואודרידש — — — 3.00
י. נאכלען — — — — — — — 10.00
פון אַ צוואה פון בעטי קוויאַט, ע״ה,
פּעטערסאָן — — — — — — 50.00
ב. סילינס — — — — — — — 5.00
מ. סטיינבערג — — — — — — 5.00
מאַקס בענדער, מאָנטרעאל — — — — 5.00
ל. דוש. לא פלעיס, דורך רעי קרעמער 5.00
עני קארוש קאָהן — — — — — 3.00
מייער טראַכטענבערג — — — — 10.00
בענדזשאַמין גאַרפינקעל, פּעטערסאָן — 5.00
מרס. א. פלאטניק, אין אָנדענק פון איר
פאָטער דר. דזשאָזעף אודזש — — 5.00
מרס. ק. גאָלדפאַרב, פּעטערסאָן — — 3.00
מרס. ס. ה. בינדער, אָמאַהאַ, נעב. — 3.00
מרס. טילי סייבין, פּעטערסאָן, לכבוד
דעם ערשטען אייניקעל ביי אירע
קינדער דר. און מרס. אלבערט סייבין 5.00
עמנועל הוירש — — — — — — 100.00

דאָראָ שניידערמאַן, אין אָנדענק
פון איר מאַן לואיס, ע"ה — — 100.00
מערי סטיין — — — — — — — 5.00
בעסי מארעל — — — — — — — 5.00
יאָנג ווימענס אייד סאָסייעטי אָף
מינסק, דורך מרס. פאלי קאָסאָווסקי 25.00
בראָנקס ליג פון ביאָליסטאָקער האָום
(דורך מרס. רעי קרעמער פון
לינען שאָוער) — — — — — — 825.00
פעני פישער — — — — — — — 10.00
געזאַמעלט דורך אונזער חשובער דירעקטאָרין
מרס דזשוליא קעס:
מר. גאָלדשטיין — — — — — — 5.00
פיליפ קראַמער ענד בראָדערס — — 5.00
מר. און מרס. היימאַן ראָזען — — 5.00
מאַקס קויפער — — — — — — 25.00
אויראווינג ברינבערג — — — — 10.00
מר. און מרס. דזשייקאָב פליקער — 10.00
לואיס האָראָוויטש — — — — — 18.00
פייוואָריט פייפער באַקס קאָ. — — 10.00
מרס. בעסי שערמאַן — — — — — 25.00
לעאָ אַלפערט — — — — — — 25.00
מאַקס פוירסט — — — — — — 5.00
דר. בערנארד גריידינגער — — — 18.00
יניטא מאָדס — — — — — — 25.00
ליווי און בעירד — — — — — — 10.00
דר. אַרנאָלד גריידינגער — — — — 10.00

דזשוניאָר ליג העריעט אייד סאָסייעטי 250.00
מר. שרעק — — — — — — — 5.00
לואיס זינאקס — — — — — — — 5.00
מר. און מרס. אָסטראָוו, טינעק, נ. דזש. 3.00
מערי בירנבוים — — — — — — 10.00
היימאַן לעף — — — — — — — 5.00
פרענסיס ווייַנשטיין, אין אָנדענק פון
איר פאָטער דר. דזשאָזעף אָזדער 10.00
לעאָפאָלד קאָגאַן, קליוולאַנד — — — 3.00
הערי און רעי האַלפערין פאָמ. סוירקל 5.00
מר. און מרס. היימאַן טענד 5.00
מינסקער ליידיס בקור חולים — — 5.00
מר. און מרס. ה. קאָהן, פּעטערסאָן
לכבוד זייער 45־אַריקער התונה יובל 5.00
מר. יאָנאָווסקי — — — — — — 10.00
מר. און מרס. הערי קאָהן, לכבוד
זייער 34־טע חתונה יובילעאום — 300.00
יאָנג ווימענס ליג פון ביאָליסטאָקער
האָום — — — — — — — — 200.00
מר. און מרס. דזשולויס גינצבורג — 25.00
מר. און מרס. איזידאָר וועבמאַן
לכבוד דער חתונה פון זייער טאָכטער 25.00
דזש. ראָזנבערג — — — — — — 20.00
מר. און מרס. ארטור בלומענטאַל — 50.00
מר. און מרס. וואָלף — — — — — 25.00
מר. אייזענבערג — — — — — — 10.00
מר. און מרס. לואיס ווהייט — — — 10.00
טשאַרלז קאָנגרעס — — — — — 18.00
מרס. מיימי ראָזנטאַל — — — — — 25.00
מר. און מרס. בוכבינדער — — — 25.00
מר. און מרס. ניומאַן — — — — — 10.00
מר. חזן, מעקסיקאָ — — — — — 10.00
מר. און מרס. גינזבורג — — — — 5.00
מר. און מרס. הערבערט — — — 10.00
מר. און מרס. יערוזאַלימסקי — — 5.00
מר. און מרס. ה. פ. ראָזענבלאַט — 25.00
מרס. סמאָלער — — — — — — 5.00
סעם שאָפירא — — — — — — 10.00
דזשעק אייזיקס — — — — — — 10.00
בלומע פערלשטיין — — — — — 5.00
ב. קאָגאַנאָווסקי — — — — — — 10.00
מר. און מרס. סיידערמאַן — — — — 5.00
פעני פאָלעשוק — — — — — — 5.00
מערי ראָגאָף — — — — — — — 5.00
ב. לעווינ — — — — — — — — 5.00
מרס. קאַטץ — — — — — — — 5.00
מאַקס גאַרבער — — — — — — 10.00
פאלי קאָסאָווסקי — — — — — — 5.00
פיליפ טאלינסקי — — — — — — 5.00
לואיס מענדעלסאָן — — — — — 5.00
מר. און מרס. גאָלדמאַן — — — — 5.00
נעטי וואָגמאַן — — — — — — 5.00
מרס. סוריש — — — — — — — 5.00
פ. ארלין — — — — — — — — 5.00
דזשייקאָב פאָזנער — — — — — 10.00
ווערטהער פרידמאַן — — — — — 10.00
גערי גאָלדבערג — — — — — — 10.00
יעטע לעף (פון סעראטי) — — — 10.00
אָן נעמען — — — — — — — — 24.00
ביאָליסטאָקער ליידיס אָוקזילערי — 500.00
פון די צוואה פון אברהם סיימאָן, ע"ה 250.00
סעמועל עברי, באַלטימאָר — — — 5.00
באַרנעט קעס — — — — — — 250.00
סעמועל קאָהן — — — — — — 10.00
לעאָ סיידען דורך ראובן בינדלער — 20.00
הערי פינקעלשטיין (דורך ראובן
בינדלער) — — — — — — — 15.00
ה. און א. ביימאָן, אין אָנדענק פון
אייזיק שופמאָן, ע"ה — — — — 25.00
מר. און מרס. ווילייאָם קאָהען — — 100.00
מר. און מרס. ה. מארקעל — — — 25.00
זיסקינד רובין — — — — — — 10.00
סעמועל סיידל — — — — — — 3.00
הערמאַן גראָסער — — — — — 5.00
מרס. זימערמאַן — — — — — — 5.00
ביטריס סידני — — — — — — 5.00
ביאָליסטאָקער בראָדערלי לאָוו — — 150.00
איזראַעל קאָגאַן — — — — — — 50.00
דזשייק טשייסען — — — — — 25.00
קלאָרא מילער, אין אָנדענק פון איר
באבע לינא פאָקס, ע"ה — — — 18.00
פיל מילבאַוער, אין אָנדענק פון זיין
פרוי דזשין, ע"ה — — — — — 5.00
פאָול פאָרסאָן, פּעטערסאָן — — — 5.00
ראָזע סטיינבערג, פּעטערסאָן, לכבוד
איר איניקעל גראדוואיישאָן — — 5.00
איידא סוסעל, פּעטערסאָן, לכבוד איר
איניקעלס גראדיואיישאן — — — 5.00
לינא סטיין, פּעטערסאָן — — — 3.00
רעדזשינא לעווין — — — — — 5.00
טשארלז פאָפּיאל — — — — — 5.00
איידע פערלאָוויטש, פאָסעיק — — 3.00
רבי בראָדסקי׳ס ליידיס אָוקזילערי,
נואָרק — — — — — — — 100.00
באָרא פאָרק ליידיס אָוקזילערי — — 100.00
ביאָליסטאָקער ליידיס אָוקזילערי — — 25.00
לינא אַלפערט — — — — — — 10.00
אַנא מילער, פּעטערסאָן — — — 3.00
מרס. ברענער, פּעטערסאָן — — — 3.00
מרס. ב. קעץ, פּעטערסאָן — — — 3.00
ברס. ב. סאָרווער, פּעטערסאָן — — 3.00
דר. נייטען שולמאן, יוניאָן סיטי — — 5.00
מרס. ס. גאָלד — — — — — — 2.00
ראָזע און מייער פיינבערג, לכבוד
זייער טאָכטערס חתונה דורך דער
דער באָבע עני טעפּער) — — — 15.00
דר. און מרס. מאורעי רובינשטיין, לכבוד
די פאַרלאָבונג פון זייער טאָכטער
באַרבאַרא צו דזשאָנסאָן סאָג — — 25.00
רוט אפענבערג — — — — — — 5.00
מר. און מרס. מאַקס לעמבערגער — 10.00
מר. און מרס. מאַקס פיליפס, פּעטערסאָן 10.00
מר. און מרס. מאַקס פונקס,
פּעטערסאָן, אין אָנדענק פון זייער
זון, לואיס פוקס, ע"ה — — — — 10.00
מר. און מרס. היימאן און לאדי אוגוסט
לכבוד זייער זילבערנע חתונה — 25.00
סיידי בעקער — — — — — — — 5.00
נייטען סיגעל, פּעטערסאָן, לכבוד
דעם געבורט פון אייניקעל — — — 5.00
מאַריס קראל — — — — — — — 5.00
לואיס רובינשטיין — — — — — 5.00
לינא עליף — — — — — — — — 3.00
ראָזע פערלמוטער — — — — — — 3.00
מרס. ב. סניידער, שיקאָגאָ, אין ליכטיגען
אָנדענק פון איר מאַן בעני, ע"ה — 5.00
מר. און מרס. סיימאָן און מערי
קירשטיין, אין אָנדענק פון זייער
שוואָגער לואיס אשפיז, ע"ה — — 40.00
דר. בענדזש. גיסען — — — — — 15.00
ביאָליסטאָקער ליידיס אָוקזילערי — 500.00
מרס. ס. ה. בינדער, אַמאַהאַ, נעב.
אין אָנדענק פון איר טאָכטער — — 3.00
סערע מינעס — — — — — — — 3.00
ארטור העגדלער, קליפטאן, נ. דזש. — 15.00
מרס. א. קאָסאָווסקי — — — — — 3.00
ראָזע נייַדאָרף, לאָס אַנדזשעלעס — — 5.00
בוירטאן קויפמאן — — — — — 5.00
מר. און מרס. אַלעקס סלאָיער — — 35.00
איידע בראון, אין אָנדענק פון איר
פאָטער וואָלף לעווי ע"ה — — — 5.00
דייוו קרופ — — — — — — — 5.00
סינגערס לייקסייד מענאָר, ספּרינג וואלי
נ. י. דורך מר. און מרס. נייטען
שטערנבערג — — — — — — — 20.00
סאָפיע קאָהען און קינדער, אין אָנדענק
פון זייער מאַן און פאָטער
מאַריס ע"ה — — — — — — — 10.00
לואיס רוד — — — — — — — — 8.00
הערי פיינבערג — — — — — — 3.00
מרס. מ. פישער — — — — — — 25.00
אייזיק און מינע עפשטיין — — — 5.00
סעלמא און דזשערי מינק, אין אָנדענק
פון זייער מוטער לילייען, ע"ה — 10.00
דאָראָטי מען, אין אָנדענק פון איר
שוועסטער לילייען, ע"ה — — — 5.00
ראובן פישער, לכבוד זיין 60טן
געבורסטאָג — — — — — — — 10.00
מר. ה. גערבער, לכבוד זיין פריינד
מר. סעם קאָהן — — — — — — 50.00
מרס. מיימי ראָזענטאַל — — — — 200.00
לעאָנארד מ. טער — — — — — — 5.00
אַלעקס סיגעל — — — — — — — 3.00
מאַריס יאָנאָווסקי — — — — — — 10.00

בען און איידע גרינמאן, לכבוד דעם
געזונט פון זייער זון באָדי — — — 10.00
מ. אש — — — — — — — — — — 5.00
בעסי גאָלדבערג — — — — — — — 3.00
אָסקאַר שלייפער, באד לעיק, נ. דזש. — 15.00
פילים שולמאן, כערט עמבאי — — — 5.00
נאָלדע סמיטה — מען, מילפאָרד, מאס. 10.0
דזשאָזעף שמערקען — — — — — — 3.00
ווילי‌אַם הערים, אין אָנדענק פון
זיין פרוי איידע, ע״ה — — — — 5.00
ליליען שאַבאַצקי (פון קעמפ לאקאטא,
וואוירטסבאָראָ, נ. י. — — — — — 25.00
מאָריס אייבראָמס — — — — — — 3.00
דזשעק טשייסאָן — — — — — — 5.00
לעאָן קאסעטשער, האַוואַנא, קובא — 5.00
באָקס בעק — — — — — — — — 3.00
ליליען פאָדעל — — — — — — — 5.00
מאָריס און סילי ניוהויז, ספרינג וואלי 3.00
גוירטרוד פ. וויים — — — — — — 5.00
ראָבערט קאמבער, עסבורי פאַרק — — 5.00
משפחה שופמאַן, צום יאָרצייט פון
זייער פאָטער ר׳ מרדכי ע״ה — — 10.00
פויגע ראָזענבלום — — — — — — 5.00
מאָריס סאָבעל — — — — — — — 23.00
וואָלף גאָלדבערג, מייפעלוואוד, נ. דזש. 5.00
סיליע ראָזען — — — — — — — 3.00
דזשולי‌וס ווינער (פאַר זיין פרויס
געזונט) — — — — — — — — — 5.00
ביאַליסטאָקער בראָדערלי לאָו אסס׳ן — 20.00
דזשיק טשייסאָן — — — — — — 5.00
בענדזשאַמין לעף — — — — — — 5.00
מאָקס קליין — — — — — — — 3.00
ליליען קאָהן — — — — — — — 5.00
איידע גלוקשטיין — — — — — — 5.00
דראָאַי מען, אין אָנדענק פון איר
שוועסטער וועלכע איז אומגעקומען
אין דער ביאַליסטאָקער געטאָ — — 5.00
ליאיס אבעלאָף — — — — — — — 5.00
דזשולי‌וס סיגעל, אין אָנדענק פון זיין
פרוי ענע, ע״ה — — — — — — — 25.00
מר. פעליקס, פולאַנסקי, מאַקס און עטעל
עפשטיין, מעספעט, ל. א., לכבוד זייער
נייעם איניקעל אסתר רבקה, ביי
ווייערע קינדער אין מיאַמי — — — 10.00
מר. און מרס. פילים אַדלער — — — 5.00
איזידאָר ליבערמאַן, דזשוירזי סיטי — 3.00
דר. ס. דזש. ווילסאָן — — — — — 5.00
א. קאטץ — — — — — — — — 5.00
דזש. א. עפשטיין — — — — — — 10.00
סעמועל גאָלדבערג — — — — — — 25.00
דייוויד קאס, לאָס אַנדזשעלעס — — 3.00
דזשואיש פעדעריישאָן אף דעלוואר,
ווילמינגטאָן — — — — — — — 10.00
אייבראהעם סיטרין — — — — — — 3.00
מר. און מרס. דייוויד ליבין — — — 25.00
פעני פריינד — — — — — — — — 3.00
מר. א. פערלמוטער — — — — — — 5.00
דייוויד קאָטץ — — — — — — — 5.00
נייטען ליטענבערג — — — — — — 25.00
זינגער׳ס לעיקוואוד מענאָר,
ספרינג וואלי — — — — — — — 20.00
עזרא ראָזענפעלד, אין אָנדענק פון
זיין זון — — — — — — — — — 5.00
מר. און מרס. ש. ראָטה,
בוירמינגהעם, אלא. — — — — — 5.00
מרס. ראָזע דייוויס, דורך ברידער
שופמאַן, אין אָנדענק פון זייער
פאָטער, ע״ה — — — — — — — 5.00
מיימי ראָזענאַל, לכבוד דעם געבורטס־
טאָג פון איר אייניקעל, מאלקאם
גיסען, אין אַ מזלדיגער שעה — — 90.00
נייטען לוטענבערג, לכבוד דעם געבורטס־
טאָג פון מרס. מיימי ראָזענטאַל׳ס
אייניקעל — — — — — — — — 10.00
דייוויד דימענטשטיין — — — — — 5.00
עליס קייוויון, העמסטעד. ל. א. — — 5.00
בערטא גינזבערג — — — — — — 3.00
עקיבא מאַנדעל — — — — — — — 5.00
דייוויד פוקס — — — — — — — 5.00
מר. בורשטיין — — — — — — — 3,00
מאָריס יאַנאָווסקי — — — — — — 10.00
דאָראַטי בארקאן — — — — — — 3.00
מאַקס פאלטער — — — — — — — 3.00
ווילי‌אַם קאָהען, מאונט ווערנאָן נ. י. — 10.00
מרס. א. גרינבערג, אין אָנדענק פון
אירע עלטערן, פעני און דעניעל
גרינבוים, ע״ה — — — — — — — 5.00
בערטא רייפער — — — — — — — 5.00
בעסי סאַפערשטיין — — — — — — 3.00
בלומע פערלשטיין — — — — — — 10.00
סיידי גאָלדין — — — — — — — 3.00
מרס. ס. ה. ביינדער, אַמאַהאַ, נעב., אין
אָנדענק פון איר טאָכטער, ע״ה — 3.00
מר. און מרס. פילים מייערסאָן, לכבוד
זייער 36טער חתונה יובל — — — 36.00
מר. ה. מייסטער — — — — — — — 10.00
מרס. לואיס ליפמאַן, פעטערסאָן, אין
אָנדענק פון אירע עלטערן, מר. און
מרס. דזשאָזעף און פעני ראָזענבלום
ע״ה — — — — — — — — — — 5.00
מלכה גאָטליב — — — — — — — 5.00
נייטען ראָזין, קליפטאָן נ. דזש. — — 5.00
סעם גודמאַן — — — — — — — — 5.00
דזשאָזעף סאָבעל — — — — — — 5.00
ברענערס מאָנומענט וואָרקס
דורך מרס. דאָרע שניידערמאן — — 5.00
דר. ווילי‌אַם גאָלדמאַן און אייב קאָהן,
אין אָנדענק פון זייער מוטער און פרוי
פרוי יעטע קאָהן — — — — — 10.00
מר. און מרס. גוסטאַוו סאיד — — — 15.00
מר. און מרס. אַלעקס בייער, פעטערסאָן 10.00
מרס. פערל קאַגאַן, אין אָנדענק פון איר
מאן, ליב ב״ר שמחה, ע״ה — — — 25.00
סערע שנייידער — — — — — — 4.00
מר. און מרס. סעם בעל — — — — 5.00
דזשעני לייזאק — — — — — — — 5.00
פאַמיליע לייזאק, אין אָנדענק פון מאָריס
אייזענשטאַט און בערטראם
אייזענשטאַט, ע״ה — — — — — 50.00
מר. דזשייקאָב אייזיקס — — — — 5.00
מיני ליפשיץ — — — — — — — 5.00
דאָרע שניידערמאָן — — — — — 5.00
מאַקס און עטעל עפשטיין, לכבוד זייערע
נייי־געבאָרענע אייניקלעך, אסתר־רבקה
און אסתר־שיינע — — — — — — 10.00
אננא סיגעל, פעטערסאָן, אין אָנדענק פון
איר זון ע״ה, צו זיין יאָרצייט — — 3.00
מר. און מרס. סעמועל סאווד — — — 5.00
דזש. שיין — — — — — — — — 25.00
מר. און מרס. מאָריס שוואַרץ, לכבוד דעם
געבורט פון זייערע צווילינג־אייניקלעך
— — — — — — — — — — — 18.00
מר. און מרס. לואיס ראָזענבערג, לכבוד די
חתונה פון זייער אייניקל מאַרווין
סאָסקין — — — — — — — — — 25.00
סילי‌א בראָאש, אין אָנדענק פון איר מאָן,
אברהם בראָש, ע״ה צו זיין יאָרצייט — 5.00
איזידאָר בערנשטיין — — — — — — 5.00
מר. און מרס. י. גאָרדאָן, נוארק נ. דזש. 10.00
ענני קוסטין — — — — — — — — 7.00
פעני לאַנדסמאַן — — — — — — — 8.00
דזשייקאָב פאָזנער — — — — — — 5.00
סילי‌א גאָלדשטיין — — — — — — — 5.00

צו 2 דאָלאָר

עני סיגעל, פעטערסאָן, ה. לעווין, דזשוליט מאנ־
טינאַגד, דזש. קירשבוים, רייטשעל לעווינסאָן,
מרס. בלום, סילי קעי, דייוויד פערבער, צביה רחל
גאָלדשטיין, מרס. שרייבער, ראָזע גאָלסטיין, סילי
גינזבערג, אָן אַ נאָמען, עני אגולניק, מינץ פאַ־
מיליע, דזשעני סאן, עני ספערלין, לואיס און
אדעל אשערסאָן, מרס. פ. ראָטבערג, אין אָנדענק
פון סעמועל און מעריי קראָנענבערג, לואיס און
אדעל אשערסאָן, גאַסי מאַרקוס, א. י. מאַרקאָוויטש,
מר. און מרס. מייער פייט, נייטען פערער, דזשיי־
קאַב גינדען.

צו 1 דאָלאָר

מרס. דזש. קרעמער, מרס. רעזיק, קלארא קאהאן,
נ. נ., בערניס ר. .שאַפּירא, די שוויגער פון טש.
גאָלדבערג, מרס. קעסלער, מרס. בינדער, לינא
מאקלער, בעסי פעלדמאָן, לילי קאהן, סערע
הערים, בעי גאָלדבערג, ל. ראבינסאָן, דוד פעק,

בראָנקס ליג

(אַרייַנגענומען ביז דעם 15 אויגוסט 1950)

ראָזע לאַנדסמאַן — — — — — — 31.00
קלאַרע אש — — — — — — — — 25.00
בעסי פוקסמאַן — — — — — — — 15.00
דזשעני שאַפּירא — — — — — — 13.00
פעני פישער — — — — — — — 13.00
איידע טיילאָר — — — — — — — 10.00
מרס. קאדאש — — — — — — — 10.00
ראָזע קאָהען — — — — — — — 6.00
מרס. שניר — — — — — — — — 6.00
ראָזע קריגעל — — — — — — — 5.00
ראָזע קרעמער — — — — — — — 5.00
סילי‌א בראש — — — — — — — — 5.00
מרס. קופער — — — — — — — — 5.00
פעני ווייגשטיין — — — — — — — 5.00
מרס. ס. דזשאַפע — — — — — — 5.00
מרס. ווייגבערג — — — — — — — 5.00
פעני מענדעלסאָן — — — — — — 4.00
מרס. ריטשמאַן — — — — — — — 3.00
מרס. ליסקין — — — — — — — — 3.00
אסתר יערוזאַלימסקי — — — — — 3.00
מרס. ראוויץ — — — — — — — — 3.00
סעלמא קעטץ — — — — — — — — 3.00
מרס. כאנאנאָוויץ — — — — — — 1.00
פעני פאלעשטשוק — — — — — — 1.00
רעי סיידערמאן — — — — — — — 1.00
אננא טעפער — — — — — — — — 1.00
מרס. האָפמאַן — — — — — — — 1.00
רובי פישער — — — — — — — — 1.00

זומער עמירדזשענסי פאָנד

(אַריינגעקומען ביזן 15 טען אוגוסט)

דזשייקאָב קאָהען	500.00
קלוב ביאַליסטאָקער פריינד, נויאָרק	100.00
ג. ג.	5.00
לאדי אוגוסט	5.00
סיגעל און אַלעיניקאָף	5.00
מ. קאַבאַצקי	5.00
לואיס רוטענבערג	5.00
איידע גאָלדשטיין	5.00
איידע ליפשיץ	5.00
מרס. דזש. טיילאָר	5.00
פייגעל יאלקען, פּעטערסאָן	5.00
איידע פערלאָוויץ, פּאַסעיק	5.00
דזשאָזעף ראָזענבערג, פּעטערסאָן	5.00
דזשאָזעף אַפּעלבוים, פּעטערסאָן	5.00
עני פּערלשטיין	5.00
עני ביילים, מיאַמי ביטש	5.00
בלומע דאָבקין, יוניאָן סיטי	5.00
אַנא ווערנער	5.00
ס. מאַלאך, לאָס אנדזש.	5.00
בעקי מינץ	3.00
פילים פליישער	5.00
דזשאָרדזש האַלפערן	5.00
ה. גודי	5.00
בערטאַ סיווּעק	5.00
אפרים פּערלין	5.00
ביאַליסטאָקער בנע. סאָסייעטי פון מילוואָקי	15.00
מרס. ל. בעלאָס	5.00
פּאול לעווין, פילאַד.	5.00
מאָריס גאָלדשטיין	5.00
סערע סיימאָן	5.00
סיידי בעקער	5.00
דניאל קאָהן	5.00
א. וויזען	5.00
בראָנוס דעליקאַטעסען, לאָס אַנדזש.	5.00
גאָלדע פרידענבערג	5.00
מינע פוירל	5.00
פּעני פישער	5.00
באדאנע לאזניק, מאריסטאָן, טען.	5.00
דזש. בערנשטיין, שיקאַגאָ	5.00
רחל גראָסמאַן	9.00
ס. בעל	3.00
מערי סטיין	3.00
מערי פּאטאסקי	3.00
סאָפי קאָהן (דורך מרס. לובין	5.00
א. דזש. סילווער	5.00
א. קאָהן	5.00
עליס קייוויין	8.00
נעטי קויפמאַן	10.00
פילים מאַן	5.00
א. גאָלדמאן, פּארטשעסטער	3.00
זעליג רייכבוים, פיטסבורג	5.00
סילים קאָהען	5.00
דזשיק דירעקטאָר, נארוויטש, קאָנ.	5.00
מערי קריער	5.00
דזשייקאָב קאַץ, פּעטערסאָן	5.00
אנא רובינשטיין	5.00
אוירווינג האָפמאַן	5.00
לואיס און קיידי וויסבערג	5.00
הערי און יעטע קאָפלאָן, לעיקוואוד	5.00
סערע ריינהאַרד	5.00
יעטע לעווין	3.00
א. איסאַקס	5.00
מיימי אַרעמלאַנד	5.00
פּעני דערטשין	5.00
מאַקס נ. ווייגאד	10.00
צביה רחל גאָלדשטיין	5.00
ה. דזשי. פּערי	5.00
מאַלי דעמבא	3.00
דזשייקאָב זאַרעווסקי	5.00
יעטע לעף	18.00
איידע גינזבערג	3.00
ע. גאָלדבערג	5.00
ע. לעווין	5.00
ראובן איזראַעל	5.00
ראָזע רובין, פּעטערסאָן	5.00
בלומע פּערלשטיין	15.00
סאָל פיינסאד	5.00
ב. פּערלין, נאָרפאָלק, וו.	5.00
מאַקס עפשטיין, מעספעטה, ל.א.	5.00
מרס. א. האָפמאַן, פיטסבורג	5.00
דזש. קאָפּלאָן	5.00
ראָזע סאָמאָס	5.00
ו. אַלפּערט, ניו־יאָרק	5.00
הילדע סלאָיער (געזאַמעלט פון פריינד אין קעמפּ גן־עדן)	25.00
נייטען סיגעל, פּעטערסאָן	5.00
טש. סעגאל	5.00
מר. און מרס. ד. פיין	5.00
מר. און מרס. נאָרמאַן פיין	5.00
בעטי ראָזען	5.00
סעמועל קוריאנסקי, סטעמפאָרד, קאָנ.	5.00
מרס. סיליא ריבאַק, רידינג, פּא.	9.00
איידע נאטקין	5.00
מרס. פאולין קאַדעל	5.00
מרס. רחל דזשעקמאַן	5.00
י. אפעלבוים	3.00
דייוויד קאסס, לאָס אַנדזשעלעס	5.00
בענדזשאַמין זאַקאָן, דורך מאַקס גאָרבער	5.00
מרס. י. קירשנבוים	5.00
העגרי סאלין	5.00
ב. געללער אין אַנדענק פון פ. וואלערמאן	5.00
— באכראך ע"ה, צום יאָרצייט	5.00
פּעני קראסנער	5.00
דאָרע שולץ	5.00
ארטשיל מאס, דורך הילדע סלאָיער	3.00
ווילי‌אַם קאָהען, מאונט ווערנאָן נ. י.	5.00
מרס. א. מאָרגענשטערן	5.00
בלומע פּערלשטיין	8.00
מרס. לינא פּערלמאַן, אין אַנדענק פון איר מאַן, באָרנעט פּערלמאַן און טאָכטער, רינעי פ. קאָהען, ע"ה	3.00

צו 2 דאָלאָר:

סערע לעווין, קיידע גלעזער, פּעני שמוש, בערטא ראופּבערג, א. בערנשטיין, בלום שוה שאַפּ, דזשייקאָב בארבעל, איידע ראָזענקראַנץ, מערי קירשטיין, בעסי גאָלדבערג, מרס. ע. שוואַרץ,

צו 1 דאָלאָר:

סילי רובינסאָן, ראָזע טעפּער, פּעטערסאָן, מרס. ברענער, מאַלי בוכמאַן, דוד בלומבערג, לואיס ברענער, ל. מעדאָוניק, אסתר ראָבינאָוויטש, דזש. פייבער, פילים דייטש, אננא זאָל, וואוסטער, מאַס., מ. קאָפּשטיין

דר. שאָשקעס צוריק אין ניו יאָרק

עס איז די טעג צוריקגעקומען פון אַ לענגערער רייזע איבער די לאַטיין־אַמעריקאַנער לענדער אונזער חשובער לאָנדסמאַן, דער באַוואוסטער שריפטשטעלער און וועלט־רייזענדער, דר. חיים שאָשקעס. ווי שטענדיג האָט ער זיך געטראָפען מיט די ביאַליסטאָקער אין אַרגענטינע, בראַזיל, אורוגוואי, קאָלאָמביע, טשילי א. א. וו.

דר. שאָשקעס האָט זיך פולשטענדיג דערהאַלט פון אַן אויטאָמאָביל־עקסידענט, וואָס עס האָט מיט אים פאַסירט אין בוענאָס איירעס. אַ געוויער באַריכט פון זיינע טרעפענישען מיט לאָנדסלייט — אין קומענדען נומער.

חנה לערמאַן, ע"ה

אונזער ליבע מאַמע חנה לערמאַן איז פּלוצלונג געשטאָרבען אין שיקאָגאָ, דעם 28־טען אויגוסט, 1950.

אין האַרצען טיף ליגט אונזער ווייטאָג.

דיקינדער

טייבל בערמאַן, אידעט הוירש

איידעמס און אייניקלעך

אונזער טרייסט־וואָרט צו ענן גרינשפּאַן און פאַמיליע

מיר דריקען אויס אונזער טיפסטען צער און מיטגעפיל צו אונזער ליבער, האָר־ציגער ענן און דער שווער־געטראָפענער פאַמיליע אויפן פאַרלוסט פון זייער פרוי און מוטער, מרס. פּאָולין גרינשפּאַן ע"ה.

די נפטרת איז געווען אַ וואויללע, טייערע פרוי, אַ גוטע נשמה, אַן אמתע צדקנית, און איר נאָמען און אַנדענק וועט שטענדיג בלייבען פריש אין אונזער זכרון.

אין מעשים טובים פאָר דער אידישער געזעלשאַפט בכלל און פאַר אונזער אינסטיטוציע בפרט זאָל ענן און די גאַנצע טרויערנדע משפּחה אַ טרייסט געפינען. זאָלען זיין שוין מעהר קיינמאָל פון קיין צער ניט וויסען און דער נייער יאָר זאָל זיי ברענגען רוה און פרידען.

אומערע פאַרלוסטן

צום אייביגען אַנדענקען

אלבערט סמיטה, ע"ה, אין בליהענדען עלטער פון 42 יאָר, איז דעם 12־טען יולי געשטאָרבען אונזער ליבער לאַנדסמאַן אלבערט סמיטה. דער פאַרשטאָרבענער איז געווען א זון פון באַוואוסטען ביאַליסטאָקער בעל־הבית ר' משה אייזענשמידט און דער אינגערער ברודער פון אונזער חשובען, געזעלשאַפטליכען טוער

אַלבערט סמיטה

הערבערט סמיטה, איז געווען אַן איידעלער האַרציקער מענש, באַליבט ביי אַלע זיינע פרײַנד פאַר זיין הערליכקייט און אויפריכטיגקייט. ער איז געווען פון די גרויסטע מיטגלידער און ביישטייערער פון ביאַליסטאָקער צענטער אין מושב זקנים, און זיין פריצייטיגער טויט איז א גרויסער פאַרלוסט ניט נאָר פאַר זיין משפּחה און פרײַנד, נאָר אויך פאַר אונזער אינסטיטוציע באַזונדער.

עני בלאַק, ע"ה, 56 יאָר, געשטאָרבען 30 יולי. באַערדיגט אויף מאָנט זייאָן סענעטערי.

די פאַרשטאָרבענע איז געווען א טאָכטער פון אונזער חשובער טהוערין מרם. סערע מאַנקאָווסקי.

עני בלאַק, איז געווען א האַרציגע גענטרייע לאַנדספּרוי, און אין זעלבן גייסט אויך ערצויגען אירע קינדער.

איר נאָמען ווערט דורך איר געטרייען מאַן און קינדער פאַראייביגט אין אונזער האָם.

העניך ווילנער, ע"ה, 67 יאָר געשטאָרבען דעם 28־טען יולי. באַערדיגט אויף די קרקע פון די ביאַלי בראַדערלי לאָו אסס'ן.

דוד אוגוסט, ע"ה, 56 יאָר, געשטאָרבען דורך אַן אומגליקספאַל מיט אַן אויטאָמאָביל דעם 17־טען אויגוסט. דער פאַרשטאָרבענער, א שטילער, אַרבעטסאַמער מענטש איז געווען אַן אָנגעשטעלטער פון סאַניטיישאַן דעפּאַרטמענט און א לאַנג־יאָריגער געטרייער מיטגליד פון אונזער אינסטיטוציע און פון ביאַליסטאָקער סאָשעל קלוב.

פיליפּ קאהן, ע"ה, שבת, דעם 15־טען יולי איז נאָך א קורצער קראַנקהייט געשטאָרבען אין די בראַנקס, אונזער אקטיוער טוהער פיליפּ קאהן, מיטגרינדער און שפּיטאָלער פון ביאַליסטאָקער בר. 88 א. ר.

פיליפּ קאהן אדער „פּיניע" ווי די לאַנדסלייט האָבען אים געקענט, איז געווען א ליבער, בנעימותדיגער מענש. ער

איז געווען טעטיג אין ביאַליסטאָקער צענטער, אין בר. 88 און אין אַנדערע אָרגאַניזאַציעס.

אין דער אלטער היים איז פּיניע געווען טעטיג אין „בונד" און געהאַט א סך פאַרדינסטען אין דער אידישער אַרבעטער באַוועגונג פון ביאַליסטאָק.

ענית סיגעל, ע"ה, אין מיטעלען עלטער פון 63 יאָר, איז דאָנערשטיק, דעם 27־טען יולי, געשטאָרבען אין ברוקלין אונזער חשובע לאַנדספּרוי און שוועסטער פון אונזער ליידים אָקזילערי ענית סיגעל, די געטרייע פרוי פון אונזער דירעקטאָר און דאָנאָר מר. דזשולים סיגעל, אַן אָנגענזעענער טוהער פון ביאַליסטאָקער בר. 88 א. ר. די פאַרשטאָרבענע איז געווען א גוטע נשמה מיט א מיטפילענדע הארץ צו אַלע לוידנדע. זי איז געווען פון די איבערגעבענסטע מיטגלידער אין אונזער אינסטיטוציע וואו זי האָט זיך דערוואָרבן פיל פרײַנד.

ענית סיגעל

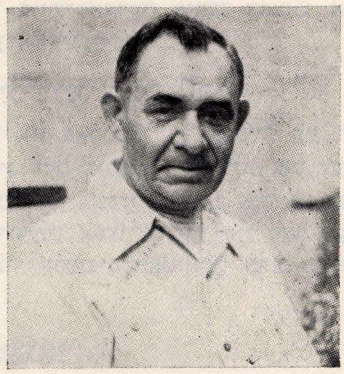
מרם. סיגעל איז געווען די שוועסטער פון פיליפּ קאהן, ע"ה, וועלכער איז געשטאָרבען מיט 12 טעג פריער פון איר.

מרם. סיגעל'ס נאָמען איז פון איר געטרייען מאַן און קינדער פאַראייביגט געווארען אויפן מעמאָריאַל טאַפעל אין אונזער האום.

הירמאַן בלאַק, ע"ה, 75 יאָר. געשטאָרבען דעם 14־טען יולי. באַערדיגט געווארען אויף די קרקע פון ביאַל. סומך נופלים, אויף בית דוד סעמעטערי.

מאַקס מאָסקאָוויטש, ע"ה, 71 יאָר, געשטאָרבען דעם 29־טען יולי. געווען טעטיג אין די ביאַליסטאָקער בראַדערלי לאָו אסס'ן.

לואים אַשפיז, ע״ה, 67 יאָר, געשטאָרבען דעם 23־טען יאַנואַר, 1950, באַערדיגט געוואָרען אויף די קרקע פון דער אָרלאָר סאָסייעטי.

דער פאָרשטאָרבענער אַ חשובער לאַנדסמאַנשאַפטלעבער עסקן איז געווען דער ברודער פון די באַוואוסטע געזעלשאַפטליבע און יוניאָן טוהער איזידאָר און מאָרים אשפיז, וועלכע זיינען געשטאָרבען מיט אַ פאָר יאָר צוריק.

סעם ראָזענבלום, ע״ה, 68 יאָר, געשטאָרבען פלוצלינג דעם 21־טען אויגוסט.

סעם ראָזענבלום, איז געווען דער עלטסטער זון פון אונזער באַוואוסטען לאַנדסמאַן ר׳ משה קאָסאָווער, ע״ה, און דער ברודער פון אונזער חשובען מיטגליד און דאָנאָר מר. פינקוס ראָזענבלום.

דער פאָרשטאָרבענער איז געווען אַ האַרציגער, גוטמוטיגער מענש, ער איז געווען פון די ערשטע, וואָס האָבען בייגעשטייערט צו דעם אויפבוי פון אונזער ביאָליסטאָקער מושב זקנים, וואו זיין נאָמען וועט אויסגעשניצט בלייבען אויפן מעריאָל טאָפעל אין אונזער שוהל.

אברהם אַלטער, ע״ה, 60 יאָר, געשטאָרבען דעם 4־טען אויגוסט, אין טערי־טאָן, נ. י. וואו ער האָט געהאַט אַ בעקערי.

דער פאָרשטאָרבענער איז געווען אַן אָנגעזעענער מיטגליד פון אונזער אינסטי־טוציע וואו ער האָט אָפט אַריינגעשיקט זייַנע דאָניישאָנס.

רייכעל פאָרטנאָי, ע״ה, (געב. רא־פאָלאָווסקי). געשטאָרבען דעם 30 מאַי. אַ שהנער נאָבעלער טיפּ פון אַ ליבער היי־מישער ביאָליסטאָקער לאַנדסמענטש. זי איז געווען די מוטער און שוויגער מוטער פון אונזערע חשובע פריינד וואָלאָ און סא־שא לין פון די בראָנקס.

חנה קאַרליצקי, ע״ה, געשטאָרבען אין עלטער פון 85 יאָר, דעם 19־טען יוני 1950 אין אונזער האָום.

די פאָרשטאָרבענע איז געווען אַ חשובע זקנה, אַ גאָטספאָרכטיגע פרוי, אַן אמתע צדקנית. זי איז געווען די טאָכטער פון אונזערע אָנגעזעהענע טוער, די ברידער סעם און דזשאָזעף סלאָון.

סערע גודמאַן, ע״ה, 65 יאָהר, וויכטיגע טוהערין פון דער ביאָליסטאָקער רעליף סאָסייעטי פון פּעטערסאָן איז נאָך אַ שווערע קראַנקהייט געשטאָרבען דעם 30טען אויגוסט.

אַ גרויסער עולם פריינד און לאַנדסלייט זיינען געקומען איר אָפּגעבען דעם לעצטען כבוד.

דאַנקזאָגונג

מיר דריקען אויס אונזער האַרציגסטען דאַנק צו דעם באַאַרד אַף דירעקטאָרען פון דעם ביאָליסטאָקער צענטער און מושב זקנים פון ניו יאָרק, באַזונדערס צו אונזער ליבען פריינט, דוד סאָהן; צו די באַאַמטע און מיטגלידער פון ביאָליס־טאָקער בר. 88 אָרב. רינג, ספּעציעל צום סעקרעטאַר, פריינט סילווער; צו דעם איסט פלעטבוש ברענטש פון דעם אידי־שען סאָציאָליסטישען פאַרבאַנד און צו דער וויליאַמסבורגער שולע נומ. 3 אָרב. רינג פאָר זייער וואַרימען אנטייל אין טרייסט־בריוו אין אונזער גרויסען אומגליק, דעם פריצייטיגען טויט פון אונזער ליבער, אומפאַרגעסליכער פרוי און מוטער יעטע קאָהען, ע״ה, ווי בכלל צו אַלע אונזערע גוטע פריינט, וועלכע האָבען זיך באַטייליגט אין אונזער צער. די טרייסט־בריוו וועלען בייַ אונדז בלייבען אַלס אייביגער אָנדענק.

האָפענטליך, אַז מיר וועלען שוין אַלע מעהר פון קיין צער ניט וויסען,ווינטשען מיר צו קענען אָפּדינען אונזערע אַלע גוטע פריינט אין פריילעכערע אופנים, טאָקע שוין אויף שמחות.

אייב קאָהען, מאַן
מרם. לאדי און **דר. וויליאַם**
גאָלדמאַן
טאָכטער און **איידעם**

אין ליכטיגען אָנדענק

(צו זייער 5־טען יאָרצייט)

מיט אַ געפיל פון יראת הכבוד דערמאָנען מיר דאָ די נעמען פון אונזערע חשובע אומפאַרגעסליכע נפטרים, צו זייער 5־טען יאָרצייט:

שרגא פייוועל ב״ר משה יעקב (פיליפּ) ראָזענטהאַל, ע״ה

(געשטאָרבען כ״ח מנחם אב, תש״ה, דעם 7־טען אויגוסט, 1945)

דער נפטר איז געווען פּרעזידענט פון אונזער אינסטיטוציע פאַר פיל יאָרען, האָט אַ סך געלייסטעט און אויפגעטאָן פאַר אונזען זיך באַליבט געמאַכט ביי אונזער גאַנצער לאַנדסמאַנשאַפט. זיינע זעלטענע מעשים טובים און גרויסע פאַרדינסטען ווועלען פאַר אונז דינען אַלס ליכטיגער סימבאָל אין אונזער וויכטיגער אידיש־מענטשליכער אַרבעט.

יעקב ב״ר זעליג קרעפליאַק, ע״ה

(געשטאָרבען ערב סוכות, תש״ו, דעם 21־טען סעפּטעמבער, 1945)

פריינט קרעפליאַק איז געווען איינער פון די זיילען פון אונזער אינסטיטוציע. ער האָט פאַר אַ לאַנגער צייט אָנגעהאַלטען דעם בכבוד׳יגען אָמט פון טשערמאַן פון אונזער באָארד אַף דירעקטאָרען. ער האָט זיך אויסגעצייכענט מיט זיין טיפען גע־דאַנק, געשליפענעם וואָרט און קינסטלע־רישער פּען. האַרציג און באַשיידען, איז ער געווען דער שטאָלץ און די קרוין פון אונזער לאַנדסמאַנשאַפט, און באַליבט ביי אַלעמען, וועלכע זיינען מיט אים געקומען אין באָרירונג. ער איז געווען אַ גייסטיגער מאָגנאָט און גלייכצייטיג אַ צוגעלאָזטער פאָלקס־מענטש, אַן אידעאַליסט טיפּ, אַ מוסטער פון איד, מענטש און לאַנדסמאַן.

יעקב ב״ר שמואל איסקאָלסקי, ע״ה

(געשטאָרבען ט״ו אדר, תש״ה, דעם 28־טען פעברואַר, 1945)

ער איז געווען אַן אָנגעזעענער געזעל־שאַפטליכער עסקן און געטרייער טוער אין אונזער אינסטיטוציע, באַליבט און גע־אַכטעט ביי אונז אַלעמען. ער האָט איבער־געלאָזט אַ גוטען נאָמען אין אונזערע רייען.

אויף אייביג וועלען זיי זיין איינגעקריצט אין אונזער האַרצען.

עהרע זייער אָנדענק!

דריסיג יאָר „ביאַליסטאָקער שטימע"

נו, האָבען מיר, מיט מזל, דערלעבט דעם גליקלאַכען און געבענטשטען מאָמענט, ווען אונזער — אייער „ביאַליסטאָקער שטימע" האָט דערגרייכט דעם 30־סטען יאָר פון איר עקזיסטענץ.

30 יאָר „ביאַליסטאָקער שטימע" איז אַ זעלטענע עפּאָכע ניט בלויז אין לעבען פון די ביאַליסטאָקער גופא, נאָר טאַקע אין דער געשיכטע פון דער גאַנצער אידישער געזעלשאַפטליכקייט און פון אונזער געדרוקט וואָרט. דאָס איז אַ פּרוכטבאַרער פּעריאָד פון געבענטשטער שעפּערישקייט, וועלכער שפּיגעלט זיך אָפּ אויף די שפּאַלטען פון אַ לאַנדסמאַנשאַפטליכען אָרגאַן, אָבער טראָגט מיט זיך דעם טעמפּאָ און אָטעם פון אידיש לעבען אומעטום און איבעראַל.

פּאָר אונז, ביאַליסטאָקער, איז די „שטימע" אונזער אייגענער שופּר, דער קול פון היימשטאָט און לאַנדסלייט, וואָס צוטראָגט זיך איבער אַלע עקען וועלט. דאָס איז דער האַרציגער „עכא" פון „אַמאָל", פון דעם זוניגען, ליכטיגען „נעכטען", דער רוף פון „היינט" און דאָס שלאָג־וואָרט פּאָרן „מאָרגען". דאָס איז אונזער גייסטיגע היים, די „ביאַליסטאָק של מעלה".

איז עס טאַקע אַ גרויס און וואָגיג געשעעניש, אַ שמחה, וואו מיר אַלע, רעדאַקציע, שרייבער און לעזער, זיינען גלייכע מחותנים. אפשר וועט דער יום־טוב געפייערט ווערען ביי א שפּעטערדיגער געלעגענהייט מיט געהעריגען פּראַכט און גלאַנץ; געוויס וועט דער יובל־נומער פון „30 יאָר ביאַליסטאָקער שטימע" פּאַרמאָגען דאָס שענסטע און בעסטע, וואָס געדאַנק קען פּאַרטראַכטען, טאַלאַנט — קען שאַפען און דאָס וואָרט — קען אויסדריקען און איבערגעבען.

ביז דאַן אָבער, לאָמיר פּאַרצייכענען אין אונזער זכרון דעם גרויסען יום טוב און זיך וויינטשען „מזל טוב" אייַנע די אַנדערע. עפּעס אַ קלייניקייט — 30 יאָר „ביאַליסטאָקער שטימע".

ביז דאַן, לאָמיר מאַכען אַ קורצען סך הכל, וואָס איז, וואָס מיינט, און ווי ווערט אָפּגעשאַצט די „ביאליסטאָקער שטימע" אין דער גרויסער, גאָרער וועלט.

„ביאַליסטאָקער שטימע" איז אַ פּאַפּירענע בריק

וואָס פּאַרבינדט אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט איבער דער גאַנצער וועלט; אַן

אינפאָרמאַציע בולעטין

וואָס טיילט מיט וועגען אַלע פּריידען און לייַדען אין דער לאַנדסמאַנשאַפט אומעטום; אַן איבערבליק פון די אַקטיוויטעטען פון אַלע גרופּען און אָרגאַניזאַציעס; אַ

פּראָפּאַגאַנדע־זשורנאַל

וואָס באַקענט די לאַנדסלייט און די בריטע אידישע עפענטליכקייט מיט די אַרבעט און אויפטוען פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים אין ניו יאָרק, פון אַלע ביאַליסטאָקער אָרגאַניזאַציעס אין שטאָט, איבערן לאַנד און איבער דער גאַנצער וועלט, און געווינט פאַר די ביאַליסטאָקער אידען אַכטונג און אַנערקענונג ביי דעם גאַנצען אידישען פאָלק; אַ

רעפּאָרט און קוויטירונג־צירקולאַר,

וואָס דערציילט אין ציפערן און פאַקטען דעם אָנטייל פון די ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט אין דעם פינאַנציעלען קיום פון דער אינסטיטוציע און גיט אַן אַ גענויען חשבון פון אַלע אַריינקומענדע געלטער פאַר די פאַרשיידענע אָפּצווייגונגען פון דער גרעלשאַפטליך־קולטורעלער און אַדמיניסטראַטיוער אַרבעט פון דער אינסטיטוציע; אַן

אילוסטרירטער מאַגאַזין,

וואָס גיט איבער אין זעלטענע בילדער און פּאַרטרעטען די וויכטיגסטע געשעענישען ביי דעם ביאַליסטאָקער יחיד און כלל אומעטום; אַן

אַרכיוו פון וויכטיגסטע דאָקומענטען,

וואו מען קען געפינען די ווערטפולסטע איינצעלהייטען וועגען דעם לעבען פון דער לאַנדסמאַנשאַפט און אירע אינדיווידועלע מיטגלידער אין פּאַרשיידענע צייטען און לענדער; אַן

אוצר פון מעמואַריסטיק

וואו עס ווערען אָנגעזאַמעלט אין דרוק־פּאָרם די אינטערעסאַנטסטע זכרונות פון אונזער היימשטאָט און אירע אידען, אַמאָל און היינט, דאָרט, דאָ און איבעראַל, און פון וואַנען דער פּאַרשער און היסטאָריקער קען שעפּען די וויכטיגסטע מאַטעריאַלען; אַ

לעקסיקאָן פון ביאַליסטאָק און ביאַליסטאָקער

וואו מען קען געפינען ביאָגראַפישע ידיעות וועגען אַלע אידען פון ביאַליסטאָקער אָפּשטאַם; אַ

פּאַרבינדונגס־מיטעל

מיט קרובים איבער דער גאַנצער וועלט, דורך דער רובריק „קרובים געזוכט"; אַ פּאַרמיטלונג ביי זוכען באַשעפּטיגונג צווישען לאַנדסלייט; אַ

ליטעראַרישע צייטשריפט

פון זייער הויכען ניוואָ און מיט אַ גרויסער צירקולאַציע, וואו עס דרוקען זיך די בעסטע ביאַליסטאָקער און אַנדערע אידישע שרייבער און דיכטער, און וואו אַן אָפּגעדרוקטע שורה וועט דורך דעם שרייבער באַטראַכט אַלס גרויסער כבוד; אַ

וויכטיגער הכנסה־קוואַל

דורך געווינען נייע מעמבערס; באַגריסונגען ביי שמחות; נעקראָלאָגען אין ליידען; מעמאָריאַל טאַבלעטס א. א. וו.

ביאַליסטאָקער שטימע — מיינט: אינטערנאַציאָנאַלער פרעסטיזש

ביי אידען איבער דער גאַנצער וועלט; אַרגענטינער, דרום־אַפּריקאַנער און אַנד. אידישע צייטונגען און זשורנאַלען האַלטען עס פאַר אַ פּריווילעגיע איבערצודרוקען מאַטעריאַלען, אַרטיקלען

און לידער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע". די קאָנגרעשאָנעל לייבערערי אין וואַשינגטאָן און די ספריה המרכזית אין מדינת ישראל פאַרלאָנגען און באַנוצען זיך מיט דער „ביאַליסטאָקער שטימע".

קאָנטאַקט מיט דער גאַנצער וועלט

די „שטימע" איז דער פאָסט־טרעגער פון נייעס און באַריכטען פון און צו ביאַליסטאָקער, איבעראַל, אומעטום.

אייביגער רעקאָרד פאַר דור־דורות

די „שטימע" וועט פאַרבלייבען דער פאַרלעסליכער קוואַל פון אינפאָרמאַציע וועגען ביאַליסטאָק און ביאַליסטאָקער, אויף אייביג.

„ביאַליסטאָקער שטימע" — אין ליכט פון מיינונגען און אָפשאַצונגען:

מיר ווערען פאַרפלייצט מיט אַ גרויסער צאָל בריוו, וועלכע קומען פון דער גאַנצער וועלט אוּן ענטהאַלטען שבחים וועגען אונזער „ביאַליסטאָקער שטימע". ביי פריערדיגע געלעגענהייטען האָבען מיר שוין געדרוקט פיל אַזעלכע מיינונגען, סיי פון דער פרעסע, סיי פון אַרגאַניזאַציעס אוּן פריוואַטע פערזאָנען, לעזער, לאָנדסלייט אוּן פריינט. צוליב מאַנגעל אין פּלאַץ וועלען מיר זיך דאָ מוזען באַנוגענען מיט אַ פּאָר כאַראַקטעריסטישע מיינונגען אוּן אָפּשאַצונגען.

אונזער אייגענער שמואל לייב ראַבינאָוויטש פון לאָנדאָן, באַקאָנט צווישען די לעזער קרייזען פון אונזער „שטימע" אַלס דער „ביאַליסטאָקער שלום עליכם" דורך זיינע וואונדערבאַרע מעמואַרען פון דער אַלטער היים, שרייבט אונז דעם פאָלגענדען מערקווירדיגען אוּן אינטערעסאַנטען קוריאָז:

„פריינט סאָהן, איר זאָלט וויסען, אַז אייער „שטימע" איז זייער פאָפולער געוואָרען מחוץ די גרעניצען פון אַמעריקע. איך בין לעצטענס צוריקגעקומען אַהיים פון לאָנדאָן, וועו מיין פרוי איז געווען אין ישראל. אין דעם כשר'ן האָטעל, וואו איך בין איינגעשטאַנען, האָט גראַד אַן אמת'ער „אידישער דייטש" באַמערקט, אַז איך האַלט אַ „ביאַליסטאָקער שטימע", וואָס מיין זון האָט מיר צוגעבראַכט פון פיננער (די שטעטיל וואו ראַבינאָוויטש וואוינט). פרעגט מיר דער דייטש: פון וואַנען קענט איר ביאַליסטאָק? זאָג איך אים, ווייל מיין זון, זאָל געזונט זיין, איז דאָרט געבוירען געוואָרען. אַזוי — האָט ער זיך ניט געקענט אָפּחידוש'ן — די שטאָט ביאַליסטאָק — האָט ער מיר געזאָגט — ליגט אים אין טעם, זינט ער איז דאָרטען געווען אין ערשטען וועלט־קריג, אַלס דייטשער אָפיצער. אַ קיצור, ער האָט זיך אַנגענטשעפּעט אַן מיר, איך זאָל אים געבען די „שטימע" מיטן אַרטיקעל „דער גביר זאַבלודאָווסקי", ווייל ער האָט נאָך געקענט עליאָש זאַבלודאָווסקין. אָט דער דייטש האָט דערציילט דעם בעל הבית פון האָטעל, אויך אַ דייטש, וואָס איז אויך געווען אין ביאַליסטאָק. אַ קיצור, נייע קונדען האָב איך באַקומען; איך מוז זיי שיקען די „שטימע" צום לייענגן. דאָס איז איין עפּיזאָד פון אַ גאַנצע רייע פון באַגעגענישען און טרעפונגען מיט ביאַליסטאָקער, אָדער מיט מענטשען, וואָס בענקען נאָך ביאַליסטאָק ניט ווייניגער, ווי מיר, די דאָרט־געבאָרענע, און זיינען באַגייסטערט פאַר דער „ביאַליסטאָקער שטימע".

און אָט אַ בריוועלע פון הרב זלמן פּליטניק פון ליווערפול, ענגלאַנד:

„אַ האַרציגען דאַנק אייך, פריינט סאָהן, פאַר באַזאָרגען מיך מיט אייער חשובער צייטשריפט, די „ביאַליסטאָקער שטימע". דער טאָג, וואָס איך דערהאַלט די „שטימע" איז ביי מיר א יום טוב געמישט מיט אַ „תשעה באָב". עפּעס אַ „נשמה יתירה" ווערט אַרײַנגעגעבען אין מיר. איך מוז זיך מודה זיין, אַז איך פאַרמאַך דאָן מיין גמרא און בין זיך מייחד מיט דעם זשורנאַל. מיין גאַנצע יוגענט מיט אַלע אירע איבערלעבונגען שפּיגעלט זיך אָפּ אין זשורנאַל. עס איז ווי דער „מן", וואָס מען פילט אין אים אַלע טעמים. דער עיקר פיל איך, ווי איך גיי אויף „קבר אָבות". עס טרויערט די האָרץ, וואָס מיר דאַרפען זיין די מספּידים אוף אונזער לבער ביאַליסטאָק.

געבענטשט זאָלע זיין אייערע ביאַליסטאָקער שרייבער. רבונו של עולם, פון וואַנען נעמט זיך אַזאַ זכרון ביי מענטשען? אויף אונזער ליבען תלמיד חכם און פּיקח, ר' שמואל לייב ראַבינאָוויטש, האָט — וויייזט אויס — דער שר של שכחה גאָר קיין שליטה ניט. אַזאַ פענאָמענאַלער זכרון. ער איז ממש „מחיה מתים", דורך אים ערשיינט אונזער ליבע שטאָט אין איר פילפאַרביגער שיינקייט און צויבער.

אַ גרויסער יישר־כח אויך דעם ליבען יעקב יערוזאַלימסקי, וואָס האָט אַזוי שיין ענטדעקט די אוצרות פון „כאַנייקעס". ער איז גאָר — וויייזט אויס — געווען מיינער אַ שכן.

אַ דאַנק און אַ לויב אַלע מיטאַרבעטער פון דער „שטימע" און לאַנג זאָל זיי דינען דער קאָפּ, געדאַנק און פּען צו שרייבען אַזוי שיין, האַרציג און אינטים וועגען אונזער אַלטער מענס אונפאַרגעסליכע ביאַליסטאָק".

אָט וויידער אַ פּאָר וואַרימע שורות פון אונזער לאַנדסמאַן און פריינט, דוד זאַבלודאָווסקי, פון מעקסיקא:

„אָט ליגט פאַר מיר דער פּסח־נומען „ביאַליסטאָקער שטימע". איך האָב אים געלייענט פון טאָווען, און דער רושם איז אַזוי גרויס, אַז מיר דאַכט זיך, אז איך לעב ניט אין דעם האַלב־עקזאָטישען מעקסיקע נאָר אין אַן אַנדער וועלט. איך פיל, ווי איך וואַלט געווארען מיט צענדליגער יאָרען אינגער. מיט אַלע מיינע חושים קלייב איך זיך אַריבער אַהינצו איז מיין היימשטאָט, וואו די באָבע זיצט נעבען מיר און דערציילט מעשיות פון אַלט־ביאַליסטאָק, פון אַמאָל, אַמאָל, איידער מען האָט נאָך פאַרשאָטען דעם סטאָוו. און אַז איך דערמאָן שוין אַלט־ביאַליסטאָק, קען איך ניט פאַרבייגיין אָן אַ לויבגעזאַנג פאַר אונזער „ביאַליסטאָקער שלום עליכם", פריינט שמואל לייב ראַבינאָוויטש, וועלכער לעבט אויף אין אונזער זכרון אויף די שפּאַלטען פון דער „שטימע" אַזעלכע היימישע טיפּען, ווי די ביאַליסטאָקער האַלץ־העגדלער, גנעצוצקי'ס שטומען זון פון רבינ'ס געסיל, אָדער אי־טשעלע זאַבלודאָווסקי, דעם „גביר", און די אַמאַליגע טשינאָוניקעס, מעטלענקא, פאַלענקין, דערקאַצאָוו, און דעם פריסטאָוו שערעמעטעוו מיט דער גאַנצער „בלאַגאַראַדנער סאַבראַניע". הכלל, די „ביאַליסטאָקער שטימע" איז אַן אוצר, אַ יקר המציאות, אויף וועלכען מיר אַלע זיינען זייער, זייער שטאָלץ".

און אָט נאָך אַ פּאָר קלוגע שורות פון אונזער אייגענעם מיטאַרבעטער הערי גראָף, דער טאַלאַנטפולער פעליעטאָניסט, באַקאָנט צו אונזערע לעזער אונטער דעם פסעודאָנים „הערשעל זלאָטעס", פון זיין סאַטיריש־הומאָריסטישען קאָלום „זאַלץ און פעפער":

שרייבט צו אונז גראָף אַזוי:

... „אייער לעצטער נומער „ביאַליסטאָקער שטימע" איז ווירקליך גאָר אַן אַנטיק פון דעם שטאַנדפונקט פון אַרגאַניזא־

ביאַליסטאָקער אַלבום דערשיינט אינגיכען

אַ בקשה צו אַלע ביאַליסטאָקער אָרגאַניזאַציעס און לאַנדסלייט בכלל

דער ביאַליסטאָקער בילדער־בוך, וועגען וועלכען עס איז שוין מעהרערע מאָל דערמאָנט געוואָרען אויף די שפאַלטען פון אונזער „ביאַליסטאָקער שטימע", איז שוין באַלד פאַרטיג פון דרוק.

דער נאָמען פון אָט דעם מאָנומענטאַלן ווערק וועט הייסען:

ביאַליסטאָק

א בילדער אַלבום פון אַ בארימטער שטאָט און אירע אידען איבער גאָר דער וועלט

דאָס בוך, אויף וועלכען אונזער ליבער פרייַנד, דוד סאָהן, האָט געאַרבעט עטלעכע יאָר נאָכאַנאַנד, מיט דער כוונה צו פאַראייביגען אונזער שטאָט און לאַנדסמאַנשאַפט אין דער געשיכטע לדורי־דורות, אָט דער **בילדער־אוצר**, וואָס ער האָט אומערמידלעך געזאַמעלט גאַנצע 30 יאָר און איצט צוזאַמענגעשטעלט אין איין גרויס, גיגאַנטיש ווערק, איז דער **איינציגער אָנדענק, אַרכיוו** און **עדות אין בילד** פון אַלץ און אַלעמען, וואָס ביאַליסטאָקער אידען געשאַפען און אויפגעטאָן אין דער אַלטער היים און אין דער גרויסער, גאָרער וועלט.

אַ באַזונדער־חשובען פּלאַץ אין דעם בוך פאַרנעמען די ביאַליסטאָקער אָרגאַניזאַציעס פון אַלע לענדער, הויפּט־זעלכיך פון דער **אַמעריקאַנער לאַנדסמאַנשאַפט**. אין א רייכער צאָל פון גרופּען און אייניצעלנע בילדער ווערען דאָרט פאַראייביגט די באַאַמטע און טויער פון אַלע ביאַליסטאָקער סאָסייעטים, פאַראיינען, קלובען, ליידים אוק־זילערים אין אַלע שטעט פון לאַנד.

די אויסגאַבע פון דעם בוך איז פאַרבונדען מיט קאָלאָסאַלע הוצאות און דער מאַנגעל פון פּאָנדען פאַרלאַנג־זאַמט די דערשיינונג פון אָט דעם גרויסען און זעלטענעם בילדער־אוצר.

פרייַנט סאָהן האָט ניט געשפּארט קיין כחות און מיה צו פאַראייביגען אונזערע לאַנדסלייט. ער גיט אַוועק זיינע אַוועקנטן און זיצט אָפּ גאַנצענע נעכט איבער דער ארבעט פון אַלבום, ער רייסט אָפּ יעדע פרייַע מינוט פון זיין אַזוי באַגרענעצטער צייט צו שאַפען פאַר אונז אַלעמען א לע־בעדיגען מאָנומענט, אָבער אונזערע לאַנדסלייט און אָרגאַ־ניזאַציעס באַגרייפען, לייַדער, ניט דעם גרויסען אויפטו און באַציען זיך גלייכגילטיג צו דעם וויכטיגען ווערק. דער אָפּרוף פון אונזערע אָרגאַניזאַציעס ביז איצט איז געווען, צום באַדויערען — ניט דאָס, וואָס מען האָט געמעגט פון זיי דערוואַרטען.

אָפּעלירען מיר דעריבער צו אַלע ביאַליסטאָקער אָר־גאַניזאַציעס און צו אַלע לאַנדסלייט בכלל, אַז אין זייער אייגענעם אינטערעס זאָלען זיי אַריינשיקען זייערע באַלדיגע ביישטייערונגען צו דעם פובליקאַציע פאָנד פון דעם בילי־דער־בוך, בכדי די אויסגאַבע זאָל קענען קירצליך דער־שיינען.

מיר אָפּעלירען ספּעציעל צו די טויזענטער פרייַנד וואָס דוד סאָהן האָט זיך דערוואַרבען דורך זיין געטרייר־שאפט און איבערגעבענקייט, אז זיי זאָלען זיך אָפּרופען מיט זייערע באַלדיגע ביישטייערונגען צו דעם פאָנד.

מיר לאָזען אויך וויסען אַלע לאַנדסלייט, אַז די וואָס וועלען זיך איצט סובסקרייבען פאַרן בוך, איז דער פּרייז 5 דאָלאַר; דער רעגולאַר פּרייז פון בוך וועט ער וועט דערשיינען, וועט זיין 7.50 דאָלאַר. מיר בעטען דעריבער אַלע לאַנדסלייט אריינצושיקען תיכף זייערע באַשטעלונגען פאַרן בוך צוזאַמען מיט א טשעק פון 5 דאָלאַר.

אַלע טשעקס פאַר ביישטייערונגען און סובסקריפ־שאָנס פאַרן „ביאַליסטאָקער אַלבום", דארפען אויס־געמאַכט ווערן צו:

BIALYSTOKER ALBUM
228 East Broadway New York City

מיט דאַנק אין פאָראוים און מיט די בעסטע וואונשען צום נייעם יאָר.

פאַר דער **פּובליקיישאָן קאָמיטע**
דזשיקאָב קאָהען, טשערמאַן
לואיס דייווים, טרעזשורער

ציאָנס־ארבעט, אין וועלכע אונזער אינסטיטוציע און די לאַנדס־מאַנשאַפט נויטיקט זיך. איך בין זיכער, אַז אויב איר וועט קענען ארויסגעבען אַזעלכע נומערן כאָטש איינמאָל אין 2 מאָנאַטען, וועט איר זען גרויסע רעזולטאַטען אין אַלע הינזיכטען. אַזעלכע נו־מערן זיינען ווערט אַלע געלטען. זייט געזונט, פרייַנט סאָהן, און זעצט פאָר די גוטע ארבעט, מיט וועלכער איר האָט אויפגעבויט דעם ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים, וואָס איר האַלט אויף דער געהעריגער הויך, און מיט וועלכער אונזער לאַנדס־מאַנשאַפט איז אַזוי באַרימט געוואָרען איבער דער גאַנצער אידי־שער וועלט".

אַלזאָ, אפילו אונזער לעצטער מאָגערער, טרוקענער יוני־יולי נומער פון דעם זומער האָט אַזוי נושא חן געווען, און גראָד ביי אַ אידן, אַ מבין. אפילו אַלס אינפאָרמאַטיוו־אָרגאַניזאַציאַנע־לע צייטשריפט איז די „ביאַליסטאָקער שטימע" אַזוי אַנגעלייגט ביי אונזערע לעזער, וועלכע געפינען דאָרט אַן אָפּשפּיגלונג פון אַלץ און אַלעמען, וואָס געשעהט און גייט אַן אין אונזערע ריי־הען, בפרט נאָך, וועו אונזער זשורנאַל איז אַזוי באַווירצט מיט א זעלטענעם ליטעראַרישען שטאָף.

אָט די עטלעכע בריוועלאַך וואָרפען שוין א היפש ביסעל שיין אויף דער פאָפולאַריטעט און באַדייטונג, ראָל און וויכטיגקייט פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע" אין דעם לעבען פון אונזער לאַנדסמאַנשאַפט.

אונזערע חשוב'ע פריינד

מר. און מרס.

דזשייקאָב קאָהן

און פאַמיליע

פרעזידענט פון ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים

שיקען זייערע בעסטע וואונשען צו אַלע

לאנדסלייט און צו כלל ישראל

פאַר געזונט, פרייד און אמת'ן

גליק צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס.

דזשאָזעף און לינא אלפערט

און פאַמיליע

עהרען וויס־פרעזידענט פון אונזער אינסטיטוציע

וויגשען זייערע צאָהלרייכע פריינד און לאַנדס־

לייט און אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט

געזונט, גליק און פרייד צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס. נייטען לוטענבערג

און פאַמיליע

עהרען וויים־פּרעזידענט פון אונזער אינסטיטוציע

וויינשען אַלע זייערע קרובים, פריינד און לאַנדס־לייט אַ סך גליק און געזונט צום נייעם יאָהר. ...

מרס. מיימי ראָזענטאהל

און פאַמיליע

וויים־פּרעזידענט פון אונזער אינסטיטוציע

וויינשען צום נייעם יאָהר
אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען
געזונט, גליק און פרייד.

מר. און מרס. דושעק גאָרדאָן

און פאַמיליע

וויינשען זייערע קרובים, פריינד און די ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט, א שנת חיים ושלום, אַ יאָהר פון לעבען, געזונט און גליק.

מר. און מרס. הערי גאָרדאָן

און פאַמיליע

וויינשען צום נייעם יאָהר זייערע פריינד און אַלע לאַנדסלייט געזונט און גליק.

דר. און מרס. האָוארד גאָרדאָן

און פאַמיליע

באַגריסען זייערע פריינד און אַלע אידען
צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס. אַלעקס גאָרדאָן

און פאַמיליע

שיקען די האַרציגסטע ברכות צו זייער פאַמיליע, קרובים און אַלע אידען צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס. באַרנעט קעם

עהרן־פּרעזידענט פון ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים

ווינשען זייערע פרײַנד און אַלע אידען געזונט
און פּרייד צום נייעם יאָהר

סעמועל און רעי וויסבערג

קינגסטאָן, ניו־יאָרק

ווינשען זייערע קרובים, פרײַנד, לאַנדסלייט און
אַלע אידען אַ פּרויליכען נייעם יאָהר

מר. און מרס. שמואל לייב ראַבינאָוויטש

מיט זייער זון ד"ר יאַשאַ, פון לאַנדאָן

ווינשען אַלע קרובים און גוטע פרײַנד אין אַלע לענדער
געזונט, גליק, פּרנסה און אַן אמת'ע פרייַע, זעלבסטשטענ־
דיגע און גליקליכע מדינת ישראל

מר. און מרס. מאַקס גוזאָווסקי

און פאַמיליע

דענווער, קאָלאָראַדאָ

ווינשען צום נייעם יאָהר זייערע קרובים, אַלע לאַנדסלייט
און אַלע אידען
אַ שנת חיים ושלום, אַ כתיבה וחתימה טובה

מר. און מרס. מ. שוואַרץ

און פאַמיליע, ברוקלין

לשנה טובה תכתבו ותחתמו!

אַלע פרײַנד, באַקאַנטע און ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט,
ווי אַלע אידען בכלל, ווינשען מיר אַ געזונט יאָר
מיט פּרנסה בכבוד.

מר. און מרס. סאָל בינדלער
מר. און מרס. ראובן בינדלער

און זייערע פאַמיליעס

דריקען אויס זייער האַרציגען וואונש צו אַלע זייערע
פרייַנד, לאַנדסלייט און צו אַלע אידען, פאַר
אַ כתיבה וחתימה טובה

מר. דזשיקאַב פּאָזנער

וויס־פּרעזידענט פון ביאַליסטאָקער צענטער

שיקט זיינע האַרציגע גרוסען און גוטע וואונשען צום
נייעם יאָהר צו אַלע זיינע פרייַנד, באַקאַנטע
און צו אַלע לאַנדסלייט

מר. איזראָעל קאָהן

יוניאָן סקווער, נ. י.

שיקט זיינע ברכות צום נייעם יאָר צו אַלע פרייַנד,
לאַנדסלייט און אַלע אידען.

מרס. מערי מאַרגענשטערן

ניו־יאָרק

ווינשט איר משפּחה און אַלע אידען
אַ גוטען, גליקליכען נייעם יאָהר.

מר. און מרס. סעם לובעטסקי

דעטראָיט

זייער טאָכטער, אייידעם און די אייניקלעך, ווינשען
אַלע פרייַנד און לאַנדסלייט
אַ פרייליכען יאָהר

מר. און מרס. וויליאַם קאָהען
און פאַמיליע
(ברוקלין)

מיר באַגריסן אונזער משפּחה און אַלע אידען צום נייעם יאָר און ווינשען אַלעמען א שנת חיים ושלום.

מר. און מרס. ראובן פישער
און פאַמיליע
(בראָנקס)

ווינשען אַלע פריינד, די מיטגלידער פון קאָטער קלוב, אַלע לאַנדסלייט און כל ישראל, א נייעם יאָר פון אַלדאָם גוטס.

מר. און מרס. איוואַר לעף
און פאַמיליע

שיקען זייערע האַרציגע באַגריסונגען און בעסטע וואונשען צו זייערע פריינד, די מיטגלידער פון דער אידישער בוטשער יוניאָן, די ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט אָן צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

לשנה טובה תכתבו!

מיר ווינשען אַלע אונזערע פריינד און לאַנדסלייט
א גוט יאָהר.

מר. און מרס. מאַקס מישקאָף
און פאַמיליע

PResident 8-8101
MISHKOFF JEWELER
Diamonds - Watches - Jewelry - Sterling Silver
318 UTICA AVENUE BROOKLYN 13, N. Y.

באַמערקונג: אונזער אויסוואל איז ערשטע קוואַליטעט
און נייעסטע מאָדעלען. ספּעציעלער ראַבאַט
פאַר אונזערע לאַנדסלייט.

מר. און מרס. איזראַעל קאַנאַן
און די קינדער

ווינשען צום נייעם יאָהר אַלע לאַנדסלייט א געזונטען, געבענשטען יאָהר פון כל טוב.

מר. און מרס. דייוויד לובין

◆

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט גליק און פרייד צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס. דושאָוף אַש
און די קינדער

שיקען זייערע בעסטע וואונשען צום נייעם יאָהר צו אַלע פריינד און צום כלל ישראל.

מר. וויליאַם קאָהן
און פאַמיליע
(מאנט וועַרנאָן, נ. י.)

ווינשען א גוטען, געבענשטען נייעם יאָהר צו אַלע זייערע פריינד און כלל ישראל.

מר. און מרס. אַלעקס ווייז

און קינדער

מיר שיקען אונזערע בעסטע וואונשען צום נייעם יאָהר צו אַלע אונזערע פרייַנד און לאַנדסלייט. זאָל דער נייער יאָהר ברייַנגען טרייסט און פרייד צו אונזער גאַנצען פאָלק

מר. און מרס. ראַלף ווייז

און פאַמיליע

ווינשען אַלע אידען און אַלע לאַנדסלייט

א כתיבה וחתימה טובה

מר. און מרס. חיימאַן ווייז

און קינדער

נויאָרק־שיקאַגאָ

באַגריסען אַלע פרייַנד, לאַנדסלייט און אַלע אידען צום נייעם יאָהר

מר. און מרס. מאָרים ווייז

און קינדער

מאָנטרעאָל, קאַנאַדע

שיקען די האַרציגסטע ברכות צו זייערע פרייַנד און צו אַלע אידען צום נייעם יאָהר

מר. און מרס. דיוויד ראָטמאַן

און קינדער

ווינשען אַלע פרייַנד און דעם גאַנצען כלל ישראל

א שנת חיים ושלום, געזונט און גליק

מר. און מרס. לואיס ווינער

און פאַמיליע

פּעטערסאָן, נ. דזש.

אונזערע בעסטע וואונשען צום נייעם יאָהר צו אונזערע אַלע פרייַנד און צו אַלע אידען אומעטום.

מר. און מרס. סאָל ווינער

און פאַמיליע

ווינשען א גוטען, געבענשטען נייעם יאָר מיט פיל פרייד צו זייערע אַלע פרייַנד און אַלע לאַנדסלייט

אונזערע חשוב'ע פרייַנד און לאַנדסלייט

יחיאל און חיה גינצבערג

און זייערע קינדער

שיקען זייערע ברכות צו אַלע פרייַנט און אַלע אידען צום נייעם יאָהר, אז עס זאָל זיין א גוטע פרידליכע וועלט מיט געזונט און מיט פרייד פאַר אַלע אידען.

מר. און מרס. הערבערט סמיט

און קינדער

ווינשען צום נייעם יאָהר אַלע לאַנדסלייט און פרייַנד

א שנת חיים ושלום.

אונזערע פרייַנד

סיגעל און אַלעיניקאָף

ווינשען זייערע קרובים, מיטאַרבייטער און דעם גאַנצען כלל ישראל א געזונטען פרייליכען נייעם יאָהר.

מר. און מרס. דושייק לאַנדסמאַן

אויף פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר

געזונט, גליק און פרייד.

אָסוואַלד טרילינג

פאַסאַדינאַ, קאַל.

ווינשט צום נייעם יאָר אַלע פריינד און אַלע אידען

אומעטום אַ שנת חיים ושלום.

מר. און מרס. ס. מאַלאַד

אויף פאַמיליע

לאָם אַנדזשעלעס, קאַליפ.

שיקען זייערע גליק־וואונשען צום נייעם יאָר צו אַלע
זייערע פריינד און לאַנדסלייט איבער
דער גאַנצער וועלט.

מאָרים און רעבעקאַ וואַרהאַפטיג

אויף זייערע קינדער

פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען אַלע זייערע פריינד פון נאָהענט און ווייט, אַלע
ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט אויף כלל ישראל
אַ שנת חיים ושלום, פיל געזונט אויף גליק
צום נייעם יאָהר

מר. און מרס. דיוויד ה. מייערסאָן

אויף פאַמיליע

האַליוואוד, קאַליפאָרניע

ווינשען אַלע זייערע פריינד, לאַנדסלייט אויף אַלע אידען
געזונט אויף הצלחה צום נייעם יאָהר.

די פאַמיליע נעלמאַן

פון ניו הייד פּאַרק, ל. א.

שיקען זייערע ברכות אויף גוטע וואונשען צום נייעם יאָר
צו אַלע זייערע פריינד אויף דעם כלל ישראל.

מאַשע און סאָל סלאַווין

אויף פאַמיליע

ווינשען אַלע זייערע פריינד אויף באַקאַנטע איבער דער
גאָרער וועלט, באַזונדערס אַלע מיטגלידער פון „קלוב
ביאַליסטאָקער פריינד"

אַ געזונטען אויף גליקליכען יאָר

מר. און מרס. גלאָזער סילווערט

אויף קינדער

ווינשען אַלע פריינד אויף לאַנדסלייט אַ גוטען

אויף געבענשטען נייעם יאָר.

די ביימאַן פאַמיליע

מר. אויף מרס. היימאַן ביימאַן
מר. אויף מרס. אברהם ביימאַן
מר. אויף מרס. הערי ביימאַן
מר. אויף מרס. סעם ביימאַן
מר. אויף מרס. מאָריס ביימאַן

שיקען זייערע האַרציגע באַגריסונגען אויף גוטע וואונשען
צו אַלע לאַנדסלייט אויף צו אַלע אידען.

די גאַרדען קאַפעטעריע

165 איסט בראָדוויי, ניו־יאָרק

ווינשט אַלע קאַסטאָמערס, די ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט
אויף דעם גאַנצען כלל ישראל

אַ כתיבה וחתימה טובה

מיר לאָדען אייך אַלעמען איין אין אונזער פּלאַץ,
וואו די גאַנצע אידישע אינטעליגענץ קומט עסען.

THE GARDEN CAFETERIA
A. Metzker, *Prop.*
165 EAST BROADWAY NEW YORK CITY

מר. און מרס. לעאָן רובין און זון
מר. און מרס. איסאַק ריבאַלאָווסקי
ווינשען אונזער ליבען ברודער אויף שוואָגער
ראובן ריבאלאָווסקי
מיט זיין טאָכטער ליזע אויף פאַמיליע (אורוגוויי)
אויף אונזער משפּחה אויף פריינט אין אַמעריקע
אַ געזונטען אויף גליקליכען יאָר

ביאַליסטאָקער לוידים אָוקוילערי

228 איסט בראָדוויי, ניו־יאָרק

ווינשט אַלע שוועסטער און זייערע פאַמיליעס, אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען, געזונטען און גליקליכען נייעם יאָהר.

ביאַליסטאָקער ברענטש 88, א. ו.

ניו־יאָרק

מיר באַגריסען אונזערע מיטגלידער און פריינד און אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָהר

בראָנקס ליג פון ביאַליסטאָקער האָוּם

אונזער האַרציגע באַגריסונג צו אַלע אונזערע שוועסטער און לאַנדסלייט צום נייעם יאָהר

אינד. ביאַליסטאָקער בראָדערלי לאָוו אַסאָסיאיישאָן

ניו־יאָרק

מיר שיקען אונזער באַגריסונג צו אונזערע מיטגלידער און צו אַלע אידען צום נייעם יאָהר

ביאַליסטאָקער בריקלייערס אַסס'ן

ניו־יאָרק

צום נייעם יאָהר וואָס קומט, ווינשען מיר אַלע מעמבערס און דעם גאַנצען כלל ביאַליסטאָקער

אַ כתיבה וחתימה טובה

ביאַליסטאָקער אונטערשטיצונגס פאַראיין „סומך נופלים"

מיר ווינשען אַלע בריידער מיט זייערע פאַמיליעס און אַלע לאַנדסלייט בכלל אַ שנת חיים ושלום

ביאַליסטאָקער יאָנג מענס אַסס'ן

ניו־יאָרק

צום נייעם יאָהר ווינשען מיר אונזערע אַלע מעמבערס און אַלע אידען

אַ כתיבה וחתימה טובה

בית הכנסת אנשי ביאַליסטאָק

7 ווילעט סטריט, ניו־יאָרק

די ביאַליסטאָקער שוהל אוּן רבי שמואל מאָהילעווער תלמוד תורה, ווינשען אַלע לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל

אַ כתיבה וחתימה טובה

באָרא פאַרקער אוקוילערי פון ביאַליסטאָקער האָוּם

ניו־יאָרק

מיר באַגריסען אונזערע מיטגלידער און פריינד און אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָהר.

ביאַליסטאָקער קאָטערס קלאָב

מיר ווינשען אַ גוטען, גליקליכען נייעם יאָהר אַלע אונזערע שוועסטער, פריינד און לאַנדסלייט

קלוב „ביאַליסטאָקער פריינד"

באַגריסט אַלע מיטגלידער מיט זייערע משפחות
אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען און ווינשט זיי
אַ כתיבה וחתימה טובה.

ביאַליסטאָקער פֿיינטערס קלוב
ניו-יאָרק

באַגריסט אַלע מיטגלידער און זייערע פֿאַמיליעס,
אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען
צום נייעם יאָהר.

ביאַליסטאָקער פּאָשעל קלאָב
ניו-יאָרק

ווינשט אַלע מעמבערס און זייערע פֿאַמיליעס,
אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען
א שנת חיים ושלום.

ביאַליסטאָקער אונט. פֿאַראיין ברוקלין

מיר שיקען אונזערע ברכות צו אַלע אונזערע מעמבערס
און צו אַלע אידען צום נייעם יאָהר.

ביאַליסטאָקער פֿאַראיין אהבת אחים
ניו-יאָרק

מיר ווינשען אַלע בריידער און אַלע אידען
צום נייעם יאָהר
געזונט און גליק.

ווימאָקא ליטאַווסקער בריידערליכער אונטערשטיצונגס פֿאַראיין

באַגריסט אַלע לאַנדסלייט, פריינד און באַקאַנטע, און
ווינשט אַלעמען אַ יאָהר פון געזונט און גליק.

ביאַליסטאָקער לוידים אייד סאָסייעטי

פון האַרלעם און ברוֹנקס

ווינשען אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און אַלע
אידען אויף דער גאַנצער וועלט
אַ געזונטען, גליקליכען יאָהר.

ביאַליסטאָקער אייד סאָסייעטי דעטראָיט

ווינשט אַלע אידען פון דער גאַרער וועלט
אַ געזונטען און גליקליכען יאָהר.

רבי בראַדסקי אָוקזילערי פון נואַרק, נ. דזש.

מיר ווינשען אַ גוטען, געזונטען יאָהר צו אַלע אונזערע
מעמבערס און פרייַנד און צו אַלע לאַנדסלייט.

ביאַליסטאָקער בראַנטש 256, א. ר.
נואַרק נ. דזש.

מיר ווינשען צום נייעם יאָהר אַלע אונזערע פרייַנד,
מעמבערס און אַלע לאַנדסלייט
אַ געזונטען און גליקליכען יאָר

ביאַליסטאָקער בראַנטש 118, א. ר.
פילאַדעלפיע

אונזערע האַרציגסטע באַגריסונגען און גוטע וואונשען
צו אַלע אונזערע מיטגלידער און אַלע אידען
צום נייעם יאָהר.

רוזוועלט בראַנטש 202, א. ר.
נואַרק, נ. דזש.

ווינשט אַלע מיטגלידער מיט זייערע פֿאַמיליעס
און אַלע אידען בכלל אַ גוטען, צופֿרידענעם
נייעם יאָהר.

דער פּאַרבאַנד פון ביאַליסטאָקער אידן און אומגענענד אין אַרגענטינע

וועלכער פייערט איצט זיין 20־טען געבורטסטאָג

שיקט איבער זיינע האַרציגסטע גרוסען און בעסטע וואונשען צום נייעם יאָהר צו אונזערע ברידער און שוועסטער פון דער גאָלדענער וועלט און ווינשען זיי, אַז דער נייער יאָהר זאָל זיין אַן ערא פון גליק, פֿרייד און שלום פאַרן אידישען פֿאָלק לדור דורות.

ביאַליסטאָקער צענטער אין מעלבורן, אויסטראַליע

מיר ווינשען אַלע אונזערע מיטגלידער און זייערע פֿאַמיליעס און אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָהר

א כתיבה וחתימה טובה

ביאַליסטאָקער צענטער אין מאָנטרעאל, קאַנאַדע

אונזערע האַרציגע וואונשען צו אַלע לאַנדסלייט און צו דעם כלל ישראל צום נייעם יאָהר.

ביאַליסטאָקער בראַנטש 142, א. ר.

פּעטערסאָן, נ. דזש.

אונזערע בעסטע וואונשען צו אַלע אונזערע פרײַנד און מיטגלידער און צו אַלע אידען צום נייעם יאָהר.

ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד, מעקסיקא

מיר ווינשען אַלע לאַנדסלייט איבער דער גאַנצער וועלט און אַלע אידען — א כתיבה וחתימה טובה.

ביאַליסטאָקער רעליף סאָסייעטי פּעטערסאָן, נ. דזש.

מיר ווינשען צום נייעם יאָהר אַלע אונזערע טוער און מיטגלידער, אַלע פרײַנד און דאָנייטאָרס און אַלע אונזערע לאַנדסלייט פון בריידע זייטען ים

א גוטן און גליקליכן יאָר

מיר דאַנקען אַלעמען וואָס האָבען געהאָלפֿען אין אונזער אַרבייט.

ביאַליסטאָקער בראַנטש 121, א. ר.

פּעטערסאָן

מיר ווינשען א גוטן, געזונטען יאָהר צו אַלע אונזערע מעמבערס און די לאַנדסלייט איבער דער גאַנצער עלט.

ביאַליסטאָקער בענעוו. סאָסייעטי מילוואָקי

מיר שיקען אונזער באַגריסונג צו אַלע אונזערע מיטגלידער און לאַנדסלייט און צו אַלע אידען צום נייעם יאָר. **זאָל דער יאָהר וואָס קומט איצט אַן, ברייננגען ישועות ונחמות צו אונזער גאַנצען כלל ישראל.**

מר. און מרס. יוסף בערנשטיין
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינט און לאַנדסלייט א געזונטען
און גליקליכען יאָהר.

לעאָן סטאָליאַר און פרוי
ניו־יאָרק

ווינשען א גוטען, געזונטען און פרייליכען נייעם יאָר, אַלע פריינד, די סאָקאָלקער און ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט, און אַלע אידען איבער דער גאַנצער וועלט.

מר. און מרס. סעם קאָהען
און פאַמיליע

„ביאַליס אָקער בעקערי"
117 סוטער עוו., ברוקלין

ווינטשען אַלע פריינט, לאַנדסלייט און כל ישראל
א כתיבה וחתימה טובה צום נייעם יאָהר.

די ביאַליסטאָקער היסטאָרישע געזעלשאַפט

ווינשט אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען
א כתיבה וחתימה טובה

דער ביאַליסטאָקער וויקטאָרי קלאָב
ניו־יאָרק

ווינשט צום נייעם יאָהר אַלע פריינד, מיטגלידער און דעם גאַנצען כלל ישראל גוטע און פרייד.

מר. און מרס. פיליפ מיערסאָן
און פאַמיליע

שיקען זייערע ברכות צו אַלע פריינד און צו אַלע
אידען צום נייעם יאָהר פאָר גוטע,
פרייד און גליק.

מר. און מרס. מאָרים שאַבאַד
(כאַבאָצקי)

ווינשען זייערע משפחות און אַלע לאַנדסלייט א גוטען,
גליקליכען נייעם יאָר.

מרס. בלומע פערעלשטיין

ווינשט א גוטען, געבענשטען נייעם יאָר אירע קינדער און אַלע קרובים, ווי אויך דעם גאַנצען כלל ישראל. באַזונדערע וואונשען צו אירע אייניקלאַך: **לואיס סטיין, דאַנאַלד פערלשטיין, מעלווין קרעמער, רוט קרעמער, לאָרענס קאָפשטיין, עלינאָר קאָפשטיין, דזשאָזעף לעווין** און אירע אור־אייניקלאַך: **באַבי סטיין, סוזי סטיין, דזש. קאָפשטיין, מאנא לעווין, שולמית קרעמער** און **לאה לעווין.**

אונזער חשוב'ע טוהערין

מרס. דאָרע באַן און פאַמיליע
ברוקלין

ווינשען אַלע פריינד, קרובים און לאַנדסלייט א גוטען,
געזונטען און פרייליכען יאָר.

בערענשטיין בראדערס
גראָסערס
18 סאָפאָלק סטריט, ניוייאָרק

ווינשען זייערע קאָסטומערס און אַלע אידען
א כתיבה וחתימה טובה

ביאַליסטאָקער ליידים אָוקזיליערי שיקאַגאָ

פיל גליק, געזונט און פרייד, ווינשען מיר
אונזערע שוועסטער, פריינד און לאַנדסלייט
צום נייעם יאָהר

ביאַליסטאָקער סאָשעל קלאָב שיקאַגאָ

מיר שיקען אונזערע האַרציגע באַגריסונגען
צו אַלע מיטגלידער און אַלע לאַנדסלייט
צום נייעם יאָהר

באַגריסונגען פון פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָהר

(לויט'ן אלף בית) (זעט אויך די לעצטע באַגריסונגען אויף זייט 87)

— א. —

מר. און מרם. וויליאַם אייבראַמסאָן
און פאַמיליע

שיקען זייערע בעסטע וואונשען צו אַלע קרובים, פריינד און אַלע אידען צום נייעם יאָהר.

מר. לואים אַבעלאָף
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען, געזונטען נייעם יאָר צו אַלע פריינד און אַלע אידען.

מר. און מרם. הערי אָגוש
און פאַמיליע

ווינשען אַלע קרובים און פריינד צום נייעם יאָר אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. לואי אָגוש
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען געבענטשטען יאָר צו אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט וויי אויך צום גאַנצען כלל ישראל.

מר. און מרם. סעם אָגוש
און פאַמיליע

ווינשען צום נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט אַ גמר חתימה טובה.

מרם. פלאָרא אַשערמאַן
און פאַמיליע

מיר ווינשען אונזערע קרובים, אַלע אונזערע פריינד און לאַנדסלייט אַ שנת חיים ושלום, ברכה והצלחה.

מר. און מרם. מאַקס אָסטרינסקי

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען און געזונטען נייעם יאָר.

מר. און מרם. הערי אַראַנאָווסקי

ווינשען דער משפחה און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. פרידע אָזדער

ווינשט אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. לואים איידאַק
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים אַ יאָר פון געזונט און פריד.

מר. און מרם. פילים אַדלער
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד, משפחה און לאַנדסלייט אַ גוטען געבענטשטען יאָר.

מר. און מרם. סאָל אַרניץ

ווינשען זייערע קינדער, די אייניקלעך און אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט אויף ביידע זייטען ים אַ כתיבה וחתימה טובה.

י. אַשין און פאַמיליע
נואַרק, נ. דזש.

ווינשען זייערע אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען און גליקליכען יאָר.

אברהם און אסתר רחל איזביצקי
פּעטערסאָן

שיקען זייערע ברכות צו אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. איזראַעל אַנעש
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און די מעמבערס פון ברענטש 88 א. ר. אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. הערים אַטענשטיין
און פאַמיליע

שיקען זייערע באַגריסונגען און גוטע וואונשען צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

חיימאַן און לאַדי אגוסט
און זין

ווינשען זייער פאַמיליע און קרובים און אַלע ביאַליסטאָקער לאַנסלייט און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

גאָלדע אייזענשטאַט

ווינשט איר פאַמיליע, אַלע שוועסטער און מעמבערס, ווי אויך אַלע לאַנדסלייט אַ נייעם גענטען און פריילעכען יאָר.

חאַשקע אָסטראָוו

שיקט אירע ברכות צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מרם. עני אָגולניק
און קינדער

ווינשען אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט — פיל גליק צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. דעניעל אַלעקסאַנדער
און פאַמיליע, שיקאַגאָ

שיקען זייערע גליקוואונשען און גרוסען פאָר אַ נייעם, גוטען געבענטשטען יאָר צו אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. איזראַעל אַטלאַס
פון ברייטאָן

ווינשען א כתיבה וחתימה טובה אַלע פריינד און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

— ב. —

מאַלי בענדעלשטיין

ווינשט אירע קינדער און קרובים און אַלע לאַנדסלייט אַ יאָר פון פריד און גליק.

מר. און מרם. לואים בלומענסטאָק
און פאַמיליע
פּרעז. וואַרשעווער האָום

ווינשען אַלע אידען אַ גוטען און געבענטשטען יאָר.

רעוו. און מרם. יוסף בייער
(סופר און מוהל)

ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה אַלע לאַנדסלייט און דעם כלל ישראל.

מר. אב. בענדאן

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. או מרם. עני ביילים
מיאַמי ביטש

ווינשען זייער משפחה און אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ גליקלעכען, פריילעכען נייעם יאָר.

מרם. סיידי בעקער

ווינשט אירע קינדער און אַלע לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

סיליע בראַש און פאַמיליע

ווינשען זייערע אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

איזידאָר באַריש
לאָס אַנדזשעלעס,

ווינשט אַלדאָס גוטס צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. לואים בראַדמאן

שיקט זיין נייַ־יאָר באַגריסונג צו אַלע לאַנדסלייט און צום גאַנצען אידישען פאָלק.

סעם און סערע בעל
ניו־יאָרק

ווינשען זייערע קרובים און אַלע לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. עליזאַבעט באַרנעט

ווינשט איר פאַמיליע און אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען יאָר.

מרם. מינע בורשטיין
און פאַמיליע

ווינשט פיל גליק און פרייד צו אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען.

— ג. —

מאַקס און יעטאַ גאַרבער
וויים־פּרעזע. פון ביטליסטאָקער האָוס

ווינשען זייערע פריינד און לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען, געבענטשטען יאָר פון כל טוב.

מרם. בעסי גאָלדפּאַרב
טאונטאן, מאס.

ווינשט איר פאַמיליע און אַלע פריינד אַ געזונטען גליקליכען יאָר.

איזראַעל גאַרבער

ווינשט זיין פאַמיליע און אַלע לאַנדסלייט אַ גוטן גליקליכען נייַ־יאָר.

מר. און מרם. פיליפּ גאָרדאָן

ווינשען צום נייעם יאָר זייער משפחה און אַלע בריידער פון ביאַליסטאָקער בריקלייערס אסס'ן, און אַלע לאַנדסלייט אַ שנת ברכה והצלחה.

מר. און מרם. דזש. גומבינער
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. אב. גודמאַן

שיקען זייערע ברכות און גליקוואונשען צו אַלע פריינד און צו אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. מ. גאָסעט

שיקען צום נייעם יאָר זייערע גוטע וואונשען צו אַלע פריינד און צום כלל ישראל.

מרם. קיידי גלעזער

ווינשט אַלע פריינד און די מעמבערס פון אונזער אינסטיטושאָן א יאָר פון גליק און פרייד.

מר. און מרם. אייק און קיידי גאָרדאָן
נואַרק, נ. דזש.

ווינשען זייערע קרובים און אַלע לאַנדסלייט אַ שנת חיים ושלום.

משה און סערע גאָטליב

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און די שוועסטער פון אונזער ליידיס אָקזיליערי אַ גוט געבענטשט יאָר.

מר. וואָלף גאָלדבערג

שיקט זיין האַרציגען נייַ־יאָר וואונש צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל.

בעסי גאָלדבערג

שיקט אירע בעסטע וואונשען צום נייעם יאָר צו אירע קינדער און אייניקלעך און צו אירע פריינד און לאַנדסלייט.

מרם. רעי גאָלדמאַן

ווינשט אירע קינדער, פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ שנת חיים ושלום.

מרם. דזשעני געבעל

ווינשט אַלע אירעפריינד, קרובים און לאַנדסלייט אַ גוט און געבענטשט יאָר.

מר. הערי גודמאַן

ווינשט זיין משפחה און אַלע זיינע פריינד און לאַנדסלייט אַ גוטען נייעם יאָר.

מר. און מרם. הערי גראַף
מיטגלידער בר. 88 א. ר.

זאָל דער נייער יאָר ברענגען פרייד און גליק צו אַלע פריינד.

מר. און מרם. דזשוויקאַב גאָלדשטיין

ווינשען צום נייעם יאָר זייערע אַלע פריינד אַ סך געזונט און גליק.

מר. און מרם. לואים גרינבערג
און פאַמיליע

ווינשען אַלע קרובים, פריינד און אַלע לאַנסליט פיל געזונט און גליק צום נייעם יאָר.

דינה גודמאַן

ווינשט אַ גליקלעכען יאָר אַלע לאַנדסלייט און פריינד.

מרם. עלקע גערבער, שיקאַגאָ

ווינשט אירע קינדער און קינדס־קינ־דער און דער גאַנצער משפּחה און אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ כתיבה און חתימה טובה.

מר. און מרם. מאיר גערבער און פּאַמיליע, שיקאַגאָ

ווינשען צום נייעם יאָר אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען פּאָלק ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

דייוויד גאָטפריד און פּאַמיליע
לאָס אַנדזשעלעס

ווינשען זייערע פריינד און לאַנדסלייט פיל גליק און צופרידענהייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. לואים גערבער
עהרען־פּרעז. פון ביאַליסטאָקער סאָשיאל קלוב, שיקאַגאָ

שיקען זייערע באגריסונגען און גליק־וואונשען צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם כלל ישראל צום נייעם יאָר.

אייזיק און בעלאַ גאָלדבערג
לאָס אַנדזשעלעס

ווינשען אַ געזונטען, פרייליכען נייעם יאָר אַלע זייערע קרובים, פריינד און כלל ישראל.

מר. און מרם. לואי גאָרדאָן (טאַראַצקי)
און די קינדער, ברוקלין

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און אַלע אי־דען אַ פרייליכען און גוטען נייַ־יאָר.

דזשאָזעף גרובאַרד
בראָנקס

ווינשט פיל גליק און פרייד צו אַלע פריינד און כל ישראל צום נייעם יאָר.

מר. מאַקס גאָרדאָן

און זייער טאַכטער וויערא, בראָנקס, נ. י. ווינשען אַלע פריינד און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. סיליע גאשעוויטש

ווינשט אַ גוטען נייעם יאָר צו אַלע אירע פריינד און כל ישראל.

— ד. —

מר. או מרם. לואי דייווים און פּאַמיליע
טרעזשורער פון ביאַליסטאָקער צענטער

ווינשען אַ גליקליכען און צופרידענעם יאָר זייערע קינדער, קרובים, פריינד און לאַנדסלייט.

ד"ר און מרם. כ. דובאָווסקי

באַגריסען אַלע פריינד צום נייעם יאָר, און ווינשען, אַז עס זאָלען דערפילט ווערען אַלע שטרעבונגען.

מר. און מרם. מאָרים דרעקסלער

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און משפּחה אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

מר. און מרם. אב. דיימאַנד
טאונטאָן, מאס.

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט אומעטום און אַלע אידען בכלל א כתיבה וחתימה טובה.

די פאַמיליע דזשאַראַף

ווינשט אַלע זייערע קרובים, פריינד און דעם כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. איזידאָר דאַנסאָן

ווינשט אַ גוטען געבענטשטען נייַ־יאָר צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

אברהם דזשאַנעס

שיקט די בעסטע וואונשען צו זיין פאַ־מיליע, פריינד און אַלע לאַנדסלייט.

מר. און מרם. מאַקס דזשאַפע
און זייערע קינדער

שיקען זייערע ברכות צו אַלע פריינד און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. לואים דזשאַפע
און זייערע קינדער

באַגריסען האַרציג זייערע אַלע פריינד און לאַנדסלייט אין אַמעריקע און אין אייראָפּע צום נייעם יאָר.

מר. או מרם. פאול דזשאַנאָוויץ

שיקען זייער גוטען וואונש צו אַלע פריינד צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. בלומע דאָבקין
יוניאָן סיטי, נ. דזש.

ווינשען זייערע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גליקליכען נייעם יאָר.

מרם. רייטשעל דזשעקמאַן
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען פרייליכען יאָר אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען.

מר. און מרם. ס. דייווידסאָן
סקרענטאָן, פאַ.

ווינשען זייער משפּחה און אַלע פריינד און דעם כלל ישראל א שנת חיים ושלום וברכה והצלחה.

— ה. —

מר. או מרם. דזשאָזעף העניקאָוויץ

ווינשען זייערע קרובים און פריינד אַ סך גליק צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. חיימאַן העניעלער

שיקען זייערע גוטע וואונשען צו אַלע פריינד און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

זלמן העלער און פאַמיליע

אַלע אונזערע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. דזשעני האָכמאַן

שיקט איר נייַ־יאָר באַגריסונג צו איר פאַמיליע און צו אַלע פריינד.

מרם. שרה לאה העריס

ווינשט איר פאַמיליע און אַלע אידען אַ גוטען צופרידענעם נייעם יאָר.

מר. און מרם. לואים דזשאַפע
און זייערע קינדער

באַגריסען האַרציג זייערע אַלע פריינד און לאַנדסלייט אין אַמעריקע און אין אייראָפּע צום נייעם יאָר.

מר. או מרם. פאול דזשאַנאָוויץ

שיקען זייער גוטען וואונש צו אַלע פריינד צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. בלומע דאָבקין
יוניאָן סיטי, נ. דזש.

ווינשען זייערע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גליקליכען נייעם יאָר.

מרם. רייטשעל דזשעקמאַן
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען פרייליכען יאָר אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען.

מר. און מרם. ס. דייווידסאָן
סקרענטאָן, פאַ.

ווינשען זייער משפּחה און אַלע פריינד און דעם כלל ישראל א שנת חיים ושלום וברכה והצלחה.

— ה. —

מר. או מרם. דזשאָזעף העניקאָוויץ

ווינשען זייערע קרובים און פריינד אַ סך גליק צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. חיימאַן העניעלער

שיקען זייערע גוטע וואונשען צו אַלע פריינד און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

זלמן העלער און פאַמיליע

אַלע אונזערע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. דזשעני האָכמאַן

שיקט איר נייַ־יאָר באַגריסונג צו איר פאַמיליע און צו אַלע פריינד.

מרם. שרה לאה העריס

ווינשט איר פאַמיליע און אַלע אידען אַ גוטען צופרידענעם נייעם יאָר.

שוועסטער סערע האַרקאַווי
שיקט צום נייעם יאָר אירע גוטע וואונשען צו אַלע פריינד און צו אַלע אידען.

— ו. —

מר. און מרם. ווילאַם וויינער
פּעטערסאָן, נ. דזש.
מיר ווינשען אַ גוטען גליקליכען נייעם יאָר אונזערע אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. דזשאָזעף מ. וועבסטער
פּעטערסאָן, נ. דזש.
שיקען זייערע ברכות צום נייעם יאָר צו אַלע פריינט, לאַנדסלייט און צו אַלע אידען און ווינשען אַ שנת חיים ושלום.

מרם. אסתר וואַסיל
און פאַמיליע
שיקען זייערע באַגריסונגען און גוטע וואונשען צו אַלע זייערע פריינד און ווינשען דעם כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. וועלבלוד
באַגריסען צום נייעם יאָר אַלע זייערע קרובים, פריינד און אַלע אידען.

מר. און מרם. פיליפּ וויטאַף
און פאַמיליע
ווינשען אַלע פריינד און דעם כלל ישראל אַ נייעם יאָר פון אלדאָס גוטס.

מר. או מרם. דזשאָ וויטאַף
און פאַמיליע
ווינשען פיל גליק צום נייעם יאָר צו אַלע פריינד און אַלע אידען.

מרם. סערע ווייטרויב און די קינדער
פּעטערסאָן, נ. דזש.
אַ האַרציגען גליקוואונש צו אַלע אונזערע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. סעם וואָלף
ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה אַלע פריינד און כלל ישראל.

מר. און מרם. בענדזשאַמין ווינשטיין
און פאַמיליע
ווינשען אַ גוטען געבענשטען נייעם יאָר דעם כלל ישראל.

מר. און מרם. דזשויק וואוירנאָן
און פאַמיליע
שיקען זייערע ברכות צו דער גאַנצער משפּחה און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. מאַקס נ. ווינאָד
ווינשען זייערע עלטערן און די גאַנצע משפּחה אַלדאָס גוטס צום נייעם יאָר.

דר. און מרם. פ. דזש. ווילמאָן
ווינשען צום נייעם יאָר זייערע פריינד און לאַנדסלייט און דעם כלל ישראל אַ שנת חיים ושלום, ברכה והצלחה.

לואי און איידי וויסבערג
און די קינדער
ווינשען צום נייעם יאָר זייערע אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל געזונט און גליק.

מר. און מרם. ראָבערט וויסבערג
און פאַמיליע, יאָנקערס
באַגריסען זייערע אַלע קרובים און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. דזשאָזעף ווילנער
ווינשט צום נייעם יאָר אַלע פריינד און לאַנדסלייט געזונט, גליק און פיל פריידן.

מר. מאַקס וויים
פּעטערסאָן, נ. דזש.
ווינשט אַ גליקליכען, פרייליכען יאָר אַלע פריינד און אַלע אידען.

שוועסטער סערע וואַלאַס
ווינשט אַלע אירע קרובים, פריינד און לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

מרם. יעטע ווהייט
און די קינדער
ווינשען אַלע פריינד און אַלע אידען אַ גליקליכען נייעם יאָר.

— ז. —

מר. און מרם. מאַקס זאַלאָוויץ
ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה צו זייער פאַמיליע, פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. דייוויד זאַקים
פּעטערסאָן, נ. דזש.
ווינשען זייערע קינדער, פריינד און אַלע לאַנדסלייט פיל גליק און פרייד צום נייעם יאָר.

מרם. בעסי זאַקים
און פאַמיליע, פּעטערסאָן, נ. דזש.
ווינשען אַ גוטען געבענשטען יאָר צו אַלע אידען.

מר. און מרם. דזשאָזעף זימער
שיקען האַרציגסטע וואונשען צו אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

— ט. —

מר. און מרם. איזידאָר טימאנער
ווינשען אַלע מיטגילדער פון ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים און אַלע אידען אַ יאָר פון געזונט און פּרנסה און שלום אויף דער גאַנצער וועלט.

מר. און מרם. היימאַן טענד
ווינשען אַלע נאָענטע און אויך ווייטע פריינד און אַלע לאַנדסלייט בכלל אַ גוטען, געבענשטען יאָר.

מר. און מרם. דייוויד טוירקעש
און פאַמיליע
אַ שנת חיים ושלום צו אַלע פריינד און אַלע אידען.

מר. דזשעק טשייסאָן
בראָנקס
ווינשט אַלע פריינד און אַלע אידען אַ גוטען נייעם יאָהר.

מר. און מרס. דזשוליאַס טענענבוים
און פאַמיליע
ווינשען צום נייעם יאָר זייערע פריינד און לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרס. סערע טאַשמאַן
ווינשט אַלע קרובים און אַלע לאַנדסלייט אַ גוטען, געזונטען יאָר.

מר. און מרס. פיליפ טאַלינסקי
ווינשען אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט א גוטען יאָר.

מרס. עני טעפער
ווינשט צום נייעם יאָר אירע קינדער, אייניקלעך, אור־אייניקלעך און אַלע פריינד און לאַנדסלייט פיל געזונט און גליק.

מרס. מינע טאָמפקינס
ברוקלין
ווינשט אַלע אירע פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ גוטען, געזונטען נייעם יאָר.

— י. —

מרס. רחל יאַבעם און פאַמיליע
היילאַנד פּאַרק, נ. דזש.
ווינשען אַ געזונטען, גליקליכען נייעם יאָר צו זייערע פריינד און צו אַלע לאַנדסלייט.

מר. און מרס. יעקב יערוזאַלימסקי
ווינשען צום נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרס. ויליאַם יאַנאָווסקי
ווינשען זייערע אַלע פריינד און קרובים און אַלע לאַנדסלייט א כתיבה וחתימה טובה.

— ל. —

מר. און מרס. ראובן לאַסטאָווסקי
ווינשען צום נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד אַ גוטען און פריילִיכען יאָר.

מרס. פּאָלין ליווואי־פּיטצער
ווינשט אַלע פריינט און לאַנדסלייט אַ געזונטען גליקליכען נייעם יאָר.

מר. און מרס. מענדעל ליפּעט
שיקען זייערע ברכות צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מרס. סילע לאַזאַר
און די קינדער
ווינשען צום נייעם יאָר אַלע פריינד און לאַנדסלייט געזונט, גליק און פרייד.

מר. און מרס. הערי לאַפּינסקי
שיקאַגאָ
ווינשען זייערע אַלע פריינד און לאַנדסלייט פיל גליק און צופרידענהייט צום נייעם יאָר.

מרס. מינע ליפשיץ
פון באָרא פּאַרק
ווינשט אירע קינדער, קרובים און אַלע אידען אַ גליקליכען נייעם יאָר.

מר. פעליקס ליפשיץ
פּולאַסקי, וו.
ווינשט אַלע פריינד און אַלע אידען אַ גוטען געבענשטען יאָר.

אייזיק און יעטא ליווואי
מיר באַגריסען אַלע אונזערע פריינד צום נייעם יאָר און ווינשען זיי געזונט און הצלחה.

ירוחם לוין, עפּולה, ישראל
מיטאַרבעטער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע"
ווינשט אַלע זיינע פריינט און לאַנדסלייט אַ געזונטען נייעם יאָר, לייענער און אַבאָנענטן פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע" און כלל ישראל איבער גאָר דער וועלט אַ שנת גאולה וישועה מיט שלום על ישראל.

מרס. יעטע לעוו
ווינשט אירע קינדער, פריינד און אַלע אידען אַ גוט יאָר.

מרס. איידע ליווואי
נואַרק, נ. דזש.
ווינשט אירע קינדער, פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרס. ס. לאַנדאָן
לאָס אַנדזשעלעס
באַגריסען צום נייעם יאָר אַלע פריינד און דעם כלל ישראל מיט געזונט און אַלדאָס גוטס.

מר. און מרס. היימאַן לעווין
וויס־פרעז. פון בראָנקס זשוראיש סענטער
ווינשען אַלע אָפיסערס, גבאים, מיטגלידער און אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט אַ כתיבה וחתימה טובה מיט געזונט און פרייד.

מר. און מרס. מאָריס לובעל
און פאַמיליע
ווינשען זייערע פריינד און אַלע אידען אַ גליקליכען פריילִיכען יאָר.

מר. און מרס. מאָריס ליבערמאַן
און די קינדער
שיקען זייערע ברכות צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרס. אייבראַם לעווין
און פאַמיליע, ברוקלין
ווינשען א גוטען, געזונטען נייעם יאָר צו אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרס. דזשויק ב. ליווואי
און פאַמיליע, בראָנקס
ווינשען אלע אידען אַ גוטען גליקליכען נייעם יאָר.

בערל און שרה ליעווי
ברוקלין
ווינשען זייער משפּחה און אַלע אידען אַ גליקליכען נייעם יאָר.

מר. און מרם. סאַשאַ לין
און פאַמיליע

ווינשען א גוטען גליקליכען יאָר צו אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען.

אַלעקס און ראָזע ליפמאַן
און זייערע קינדער און אייניקלעך

ווינשען אַלע פריינד, טוערס און מיטגלידער פון די ביאָליסטאָקער סאָסייעטיס א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. חיים לאזניק
פון מאריסטאָן, טענעסי,

ווינשט זייערע פריינד און לאַנדסלייט א גוט יאָר.

מר. און מרם. אָסקאַר לעווין
און פאַמיליע, בראָנזוויל

ווינשען א כתיבה וחתימה טובה צו זייערע פריינד, לאַנדסלייט און דעם כלל ישראל.

מר. און מרם.
דושייקאָב א. ליכטענפעלד
ניו־יאָרק

ווינשען זייערע פריינד און אַלע אידען א געזונטען, גליקליכען נייעם יאָר.

סעם לעף און פאַמיליע
(גוטוואָך דער מוליער)
ספרינגפילד, מאַס.

ווינשען א כתיבה וחתימה טובה אַלע פריינד און אַלע אידען.

— מ. —

מר. און מרם. מ. מוסף
פעטערסאָן, נ. דזש.

שיקען זייערע ברכות און גוטע וואונשען צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. אָון מרם. היימאָן מעסע

ווינשען אַלע פריינד און אַלע אידען געזונט און פרייד צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. מאָרים מעסע

ווינשען אַלע קרובים און כל ישראל א שנת חיים ושלום.

מר. און מרם. היימאָן מען

ווינשען זייערע קרובים און פריינד און אַלע לאַנדסלייט א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. ווילי‌אַם מענדעלסאָן

ווינשען זייערע פריינד און לאַנדסלייט א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. דזשאָו מינעס

א פרייליכען געזונטען יאָר ווינשען מיר אַלע אונזערע פריינד.

מר. און מרם. הערי מאַרעל

ווינשען אַלע קרובים, לאַנדסלייט און אַלע אידען פיל גליק און געזונט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. פיליפ מעדאָוו
און פאַמיליע

שיקען די האַרציגסטע ברכות צו אַלע אידען בכלל און צו די ביאָליסטאָקער בפרט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. ישראל מינעס
פרעזידענט פון ביאָליסטאָקער סאָשיאל קלוב, שיקאָגאָ

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם כלל ישראל א שנת חיים ושלום, א נייעם יאָר פון גליק און צופרידענהייט.

מר. און מרם. נייטען מילער
און פאַמיליע, שיקאָגאָ

ווינשען זייערע קרובים, פריינד און לאַנדסלייט א געזונטען און גליקליכען נייַ־יאָר.

מר. און מרם. מ. ק. מאַרקאָף
פרעזידענט פון ביאָליסטאָקער צענטער אין לאָס־אַנדזשעלעס

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען א גוטען, געבענשטען נייעם יאָר.

מר. און מרם. סעם מינעס

ווינשען זייער משפחה, די מיטגלידער פון קלוב „ביאָליסטאָקער פריינט" און אַלע אידען א כתיבה וחתימה טובה.

הערמאַן און יאַבע מאַריין
מאָנטרעאַל

שיקען זייערע בעסטע וואונשען צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען צום נייעם יאָר אומעטום.

אַלעקסאַנדער מאַץ

וווינשט זיינע ליבע שוועסטער און שוואָגער, מאָשע און לעאָ ראַסקעס מיט זייערע קינדער און זיין ליבע פלימעניצע, סאַליע און גרישע לעוונשטיין, די קליינע אינגריד, א גוטען, געבענשטען יאָר און א כתיבה וחתימה טובה.

ביילע מינקאָוויץ

ווינשט אַלע אירע קרובים פריינד און לאַנדסלייט א יאָר פון געזונט און פרייד

מר. קיווע מאַנדעל
און פאַמיליע

ווינשען א גוטען געבענשטען יאָהר אַלע לאַנדסלייט און דעם כלל ישראל.

מר. און מרם. מאָרים מאזער און אוראָן
וואַשינגטאָן, ד. ס.

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט א כתיבה וחתימה טובה.

אייב און בעקי מינעס

און זייערע קינדער און אייניקלעך באַגריסען אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר און ווינשען אַלעמען א כתיבה וחתימה טובה.

מרם. סערע מילער
פון פלאָשינג, ל. א.

ווישנשט אירע קינדער, קרובים און אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט א שנת חיים ושלום, געזונט, גליק און פרייד.

מרם. סערע מאַנקאָווסקי
און פאַמיליע

ווינשען אַ געזונטען און גליקליכען נייעם יאָר צו אַלע פרייַנד און לאַנדסלייט.

מרם. פּאָלין מילער
לאָס אַנדזשעלעס

ווינשט צום נייעם יאָר אַלע אירע פרייַנד און אַלע לאַנדסלייט אומעטום, געזונט און פרייַד.

מרם. סערע מאַרקס

ווינשט אַ גוטען גליקליכען יאָר אַלע פרייַנד און כל ישראל.

מר. און מרם. לואיס מענדעלסאָן

ווינשט זייערע פרייַנד און אַלע לאַנדסלייט אַ געזונטען, גליקליכען יאָר.

— נ. —

מר. און מרם. בענדזשאַמין ניומאַן
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען א גוטען, געזונטען יאָר אַלע זייערע פרייַנד און לאַנדסלייט.

מרם. סאָפיע נישמאַן

פיל גליק און פרייַד צום נייעם יאָר ווינשען מיר אַלע פרייַנד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. באָריס ניופעלד

שיקען זייערע גליקוואונשען צום נייעם יאָר אַלע פרייַנד און לאַנדסלייט.

— ס. —

מר. און מרם. סעם סלאָיער

ווינשען זייערע אַלע פרייַנד א גוטען, גליקליכען יאָר.

מרם. איידע סוסעל
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען אַלע פרייַנד און לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. העגרי סאָלין
און פאַמיליע, ברוקלין

ווינשען אַלע קרובים, פרייַנד און אַלע אידען אַ געבענשטען גליקליכען נייעם יאָר מיט געזונט און מיט פרייד.

מר. און מרם. אייבראַם סאָקאָלאָוו
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען גליקליכען יאָר צו אַל לאַנדסלייט און אַלע אידען.

מרם. ראָזע סטיינבערג און פאַמיליע
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען די קרובים, פרייַנד און אַלע לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען נייעם יאָר פון כל טוב.

מר. און מרם. מאַקס סטיין
און פאַמיליע

באַגריסען אַלע אידען מיט דעם וואונש פון אַ שנת גאולה וישועה.

מרם. טילי סאַפערשטיין־סיבין
פּעטערסאָן, נ. דזש.

מיינע האַרציגע באַגריסונגען און גוטע וואונשען צום נייעם יאָר, צו אונזערע אַלע פרייַנד לאַנדסלייט און צו אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט.

מרם. קייטי סקלוט
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פרייַנד און אַלע אידען אַ סך געזונט און גליק צום נייעם יאָר.

מרם. בעטי סאַפּירשטיין

ווינשט אירע קינדער, קרובים, פרייַנד און לאַנדסלייט אַ גוטען געבענשטען יאָר.

פּאָלי סיגעל

ווינשט איר פאַמיליע, אַלע שוועסטער פון דער אָקזילערי און אַלע לאַנדסלייט אַ גוטען און געזונטען יאָר.

מר. און מרם. סעמועל פאַוואַד

ווינשען זייערע פרייַנד און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. דייוויד סיגעל
און פאַמיליע, מילוואָקי, ווים.

ווינשען אַלע פרייַנד פון נאָענט און ווייט און דעם כלל ישראל אַ גוטען, געבענשטען נייעם יאָר.

מר. און מרם. נייטען סיגעל
פּעטערסאָן, נ. דזש.

און זייערע זין, די דאָקטוירים

ווינשען אַלע אידען און דעם גאַנצען ביאַליסטאָקער כלל א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. סעם פלאָן
און קינדער

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען, גליקליכען נייעם יאָר.

מר. דזשאָזעף סאָבעל און משפּחה

ווינשען געזונט און פרייד צו אַלע זיערע פרייַנד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. מאָריס סאָבעל
און קינדער

ווינשען אַלע פרייַנד און אַלע אידען פיל פרייד און גליק צום נייעם יאָר.

סערע סאקער און פאַמיליע

אַ האַרציגען וואונש צו בנייעם יאָר, מיט פיל גליק און געזונט, צו אַלע פרייַנד און לאַנדסלייט איבער דער גאַנצער וועלט.

מרם. סעם סטאלמאַן
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשט צום נייעם יאָר אַלע אירע פרייַנד און לאַנדסלייט פיל גליק, געזונט און פרייד.

מר. און מרם. דזש. סווערד
און פאַמיליע, מילוואָקי, ווים.

שיקען זייערע גוטע וואונשען צו אַלע לאַנדסלייט און פרייַנד צום נייעם יאָר.

מרם. סערע סיימאָן

ווינשט אַלע פרייַנד און לאַנדסלייט אַ גוטען, גליקליכען נייעם יאָר.

מרם. דאָרע סוראָוויץ
ווינשט אַלע פריינד און לאַנדסלייט א גוטען, געזונטען יאָר.

מר. או מרם. פיליפּ סעלטץ
411 גרענד סט. רעסטאָראַן
ווינשען זייער פאַמיליע פריינד און באַקאַנטע א גליקליכען יאָר און א כתיבה וחתימה טובה.

שוועסטער עני סיגעל
סעקרעטאַרין פון ביאָליסטאָקער ליידיס רעליף סאָסייעטי פון פעטערסאָן
ווינשט אַלע נאָענטע און ווייטע פריינד, אַלע מיטגלידער פון די ביאָליסטאָקער סאָסייעטיס אין פעטערסאָן און ניו־יאָרק און אַלע אידען א כיתבה וחתימה טובה.

מר. דזשוליוס סיגעל
לאָנג ביטש,
ווינשט צום נייעם יאָר אַלע פריינד און לאַנדסלייט פיל געזונט און גליק.

מר. און מרם. מאַקס סוטקער
שיקאַגאָ
ווינשען א גוטען, פרייליכען נייעם יאָר צו אַלע זייערע קרובים און פריינד.

מר. או מרם. רעי סיידערמאַן
און פאַמיליע
ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט א גליקליכען צופריידענעם נייעם יאָר.

ד"ר נאָרמאַן סמיטה
ברוקלין
ווינשט צום נייעם יאָר דעם גאַנצען כלל ישראל א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. יחיאל סלייטער
(שלאָכטער), האָליוואוד, פלאָרידע
ווינשען זייערע פריינד און אַלע לאַנדסלייט א גליקליכען נייעם יאָר פון גענצט און פרנסה, א שנת חיים ושלום.

מר. און מרם. דוד סאָהן
און פאַמיליע
שיקען זייערע האַרציגסטע ברכות צו אַלע זייערע פריינד און צום כלל ישראל צום נייעם יאָר.

מרם. סאָפיע סאָקאָל
לאָס־אַנדזשעלעס
שיקט די האַרציגסטע באַגריסונג און בעסטע וואונשען צו אירע אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. ה. סיימאָן
(באַקאַנט אַלס כאַצקעל זאַוואָדער)
לאָס־אַנדזשעלעס
ווינשען אַלע לאַנדסלייט פריינד און משפּחה א גוטען, גליקליכען יאָר.

— ע. —

מר. און מרם. ס. ס. עפשטיין
ווינשען ייערע אַלע קרובים, פריינד און אַלע אידען א שנת חיים ושלום.

פריידע עפשטיין
און די קינדער
ווינשען א פרייליכען און געבענשטען יאָר אַלע זייערע פריינד און צו אַלע אידען.

מרם. איידע עפשטיין און פאַמיליע
בראָנקס
ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. איזידאָר עפּראָן
לאָנג איילאַנד
שיקען זייערע באַגריסונגען און ניי־יאָר וואונשען צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. מאַקס עפשטיין
פון מעספעטה, ל. א.
מיר שיקען אונזערע ברכות צו אַלע פריינד, באַקאַנטע און צום כלל ישראל צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. אסתר עלדזשין
ווינשען זייערע קינדער און די גאַנצע פאַמיליע, ווי אויך אַלע לאַנדסלייט א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. אייזיק עפשטיין
ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט א שנת חיים ושלום.

שמואל עברי און פרוי
מאָנטרעאַל
ווינשען אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען א שנת חיים ושלום.

— פ. —

מר. און מרם. לעאָן פּאָלאַק
ווינשען אַלע לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל א כתיבה וחתימה טובה.

מרם. יעטא פּאַלטער
ווינשט צום נייעם יאָר אַלע פריינד און אַלע אידען געזונט און גליק.

מר. און מרם. מייער פּערעלמאַן
ווינשען זייערע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען א כתיבה וחתימה טובה.

דזשוייקאָב און מינע פּאָטאָלסקי
ווינשען צום נייעם יאָר זייערע פריינד און אַלע לאַנדסלייט א כתיבה וחתימה טובה.

מרם. בעני פּאָלעשוק
ווינשט איר פאַמיליע און אַלע אידען א גוטען, גליקליכען נייעם יאָר.

ר. פּינעצקי און פרוי
פּאַסעיק נ. דזש.
מיר וינשען א גליקליכען און געזונטען יאָר צו אַלע אונזערע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. אַרטזור פּאַם
לאָס־אַנדזשעלעס
שיקען זייערע האַרציגע באַגריסונגען און גוטע וואונשען צו אַלע זייערע פריינד פאַר א גליקליכען נייעם יאָר.

מרם. איידע פּלאַפּסקי
און פאַמיליע

שיקען דעם האַרציגסטען גליקוואונש צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מרדכי און שרה פּאָגאָרעלסקי
און פאַמיליע
סט. מאַניקא, קאַליפאָרניע

ווינשען אַלע זייערע קרובים, פריינד און לאַנדסלייט און דעם גאַנצען אידישען פאָלק, אז דער נייער יאָר וואָס קומט, זאָל אונז ברענגען שלום און צופרידנהייט אויף דער גאַנצער וועלט.

מר. היימאַן־פּערלשטיין
פּעטערסאָן נ. דזש.

ווינשט אַלע לאַנדסלייט און פריינט אַ נייעם גליקליכען יאָר.

מאַקס פּאַלטער

שיקט זיין האַרציגען גליקוואונש אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט.

מר. און מרם. היימאַן פּערלשטיין
פון דזשאַמייקא

ווינשען צום נייעם יאָר זייערע פריינד און אַלע אידען געזונט און פּרייד.

— פ. —

מרם פּעני פישער
ערען־טרעשזורער פון בראַנקס־ליג

ווינשט אַלע לאַנדסלייט אַ גוטען און גליקליכען יאָר.

מאַקס און אַנאַ פרידבערג

ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה צו זייער משפּחה און אַלע פריינד.

סעם און גאָלדע פרידענבערג

מיר ווינשען אַלע אונזערע נאָענטע און ווייטע פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

מייער פינק

ווינשט אַלע פריינד, משפּחה און אַלע לאַנדסלייט אַ גוטען, געזונטען יאָר.

מר. און מרם. דזשאָו פינקעלשטיין

שיקען זייערע גוטע וואונשען צום נייעם יאָר צו אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. ה. ל. פרידבערג

אונזערע זין : סידני, ראבערט, מאַטאַ.
אונזערע שניר : אודרי, עטעל, מאַרגאַרעט.
און אונזערע אייניקלאַך : ניק, ענדריו און דזשיל־דעבאָראַ.

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען פיל גליק און געזונט צום נייעם יאָר.

איזידאָר פיינגאָלד

שיקט יין האַרציגע ווינטשעוואָניע צו אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מרם. בעסי פוקסמאַן און פאַמיליע

ווינשען צום נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד, די שוועסטער פון בראָנקס ליג און אַלע לאַנדסלייט בכלל, אַ גוטען און גליקליכען לעבן מיט געזונט און פּרייד.

אהרן און שרה פּאַקס
לאָס־אַנדזשעלעס

שיקען זייערע גליקוואונשען צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. מאַקס פוקס
פּעטערסאָן נ. דזש.

ווינשען זייערע פריינד און לאַנדסלייט און כל ישראל א געזונטען גליקליכען נייעם יאָר.

מייער פּאַרשטאַט

ווינשט זיין פאַמיליע און אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ צופריידענעם, גליקליכען נייי־יאָר.

מר. און מרם. הערי פינקעלשטיין

ווינשען זייערע קרובים, פריינד און לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

מר. און מרם. דזשוויקאָב פיימאַן

ווינשען אַ גוטען און זיסען יאָר אַלע פריינד און אַלע לאַנדסלייט.

מאַקס פישער און פאַמיליע
320 דעלענסי סט., ניו־יאָרק

ווינשען זייערע פריינד און לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

מר. און מרם. פיליפּ פלייישער
און פאַמיליע

שיקען זייערע באַגריסונגען צום נייעם יאָר צו אַלע קרובים, פריינד און אַלע לאַנדסלייט.

מרם. בעקי פאַרבער

ווינש די פאַמיליע די לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ געזונען און גליקליכען יאָר.

איזידאָר פאַקס

איך ווינש מיינע ברידער און שוועסטער און אַלע מיינע פריינד און מיטגלידער פון ברענטש 88 א. ר אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. אסתר פייגין

ווינשט איר פאַמיליע און אַלע אידען אַ געזונטען, פרייליכען יאָר.

מר. און מרם. סאָל פיינפאָד
און די קינדער

באַגריסען אַלע פריינד און אַלע אידען מיט די בעסטע וואונשען צום נייעם יאָר.

נייטען פּארמאַן
פון ביאַליסטאָקער בר. 88 א. ר.

ווינשט אַלע לאַנדסלייט און פריינד אַ גוטען, גליקליכען יאָר.

— צ. —

מרם. ראָזע צוקערמאַן
שיקאַגאָ
פרע. פון ביאַליסטאָקער ליידיס אַקזיליערי

ווינשט איר פאַמיליע און פריינד און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

— ק —

מר. און מרם. דייוויד א. קאַפּס
לאָס־אַנדזשעלעס

ווינשען זייער ברודער דזשייק קוזנעצ־קי און פאַמיליע פון ברוקלין, אַלע פריינד און לאַנדסלייט, און די מעמ־בערס פון ביאַליסטאָקער סאָשיאל סענ־טער פון לאָס אַנדזשעלעס, פיל געזונט און גליק צום נייעם יאָר.

מרם. בעסיע קאַראַש און קינדער
לאָס־אַנדזשעלעס

שיקען זייערע ברכות צום נייעם יאָר צו אַלע אידען אויף גאַנ־ דער וועלט פאַר אַ שנת חיים ושלום, געזונט און גליק.

מרם. אַנאַ קרעפליאַק
און קינדער

ווינשען אַלע זייערע פריינד און אַלע אידען אַ שנת חיים ושלום.

מר. און מרם. אַנשעל קעסלער
און פאַמיליע

מיר ווינשען אַלע אונזערע פריינד און לאַנדסלייט אין דעם גאַנצן כלל ישראל אַ שנת ברכה והצלחה, לאלתר ולחיים טובים.

לואיס קאַסאָווסקי
דער ביאַליסטאָקער „בצלאל"

ווינשט אַ גליקליכען, צופרידענעם לע־בען צו אַלע זיינע פריינד און לאַנדס־לייט צום נייעם יאָר.

הערי און עניע קאָהן

ווינשען אַלע פריינד לאַנדסלייט און די מיטגלידער פון אונזער אינסטיטושאָן אַ יאָר פון גליק און פרייד.

די קוזניצקי פאַמיליע
שיקאַגאָ

שיקען אַלע צוזאַמען זייערע האַרציגע גליקוואונשען און באַגריסונגען צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. קירפטיין
ברוקלין

באַגריסען צום נייעם יאָר אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. מאָרים קאופמאַן

ווינשען א גוטען און געזונטען יאָר צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מרם. דזשוליא קעם און פאַמיליע

ווינשט אַלע פריינד לאַנדסלייט און כלל ישראל אַ נייעם יאָר פון געזונט, פרנסה און גליק.

מר. און מרם. בערנאַרד קאַגאַנאָווסקי

ווינשען אַלע פריינד און די ביאַליס־טאָקער יאַטן אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. דייוויד קראָוועץ
און פאַמיליע

באַגריסען צום נייעם יאָהר אַלע קרו־בים, פריינד און לאַנדסלייט און ווינ־שען זיי געזונט, פרייד און הצלחה.

פּאָלי קאָהן

ווינשט אירע קרובים, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען, געבענשטען נייי־יאָר.

אברהם קאָהן און פאַמיליע
פון בר. 88 א. ר.

ווינשען צום נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט אַ צופרידענעם און גליקליכען יאָר.

עקיבא און פאָפיע קאָהן

ווינשען זייערע פריינד און מעמבערס פון ברענטש 88 א. ר. ווי אויך די שוועסטער פון דער ליידיס אָקזילערי פון ביאַליסטאָקער צענטער און אַלע לאַנדסלייט אַ גוטען יאָר.

מר. און מרם. נעטי קויפמאַן

ווינשען אַ גוטען, געזונטען יאָר צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. איזיאָר קאַראַפּיאָל
און קינדער

ווינשען זייערע אַלע לאַנדסלייט און פריינד א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. העררי קאַפּלאַן
און פאַמיליע, לעיקוואוד

ווינשען זייערע אַלע פריינד און לאַנדס־לייט א גוטען, געבענשטען יאָר.

מר. און מרם. מאָרים קאָהן
מיאַמי, פלאָרידא

ווינשט אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ גוטען געבענשטען נייעם יאָר.

לואי קאָהן און פאַמיליע
טשערמאַן בר. 88, א. ר.

ווינשען אַלע פריינד און אַלע לאַנדס־לייט געזונט און פרייד צום נייעם יאָר.

מרם. פּאָלי קאַסאָווסקי

ווינשט אַ גוטען, געבענשטען יאָר איר פאַמיליע און אַלע פריינד.

מרם. עטעל קאָהן און פאַמיליע
פרעזידענט פון ביאַליסטאָקער ליי־דיס רעליף פון פעטערסאָן, נ. דזש.

שיקען די האַרציגסטע ברכות צו אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מרם. בנימין קעטין
פעטערסאָן נ. דזש.

ווינשט צום נעם יאָר אירע קרובים, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

אב. און פאָפיע קאָהן

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. ע. קיווין
פון העמפסטעד, ל. א.

שיקען זייערע גליקוואונשען צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט און צו אַלע אידען.

מרם. ראָזע קויפמאַן
ווינשט אַלע פריינד און לאַנדסלייט א געזונטען און גליקליכען יאָר.

מרם. רייטשעל קעץ
ווינשט אַלע אידען א כתיבה וחתימה טובה צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. עליע קאַפּלאַן
שיקאַגאָ
ווינשט אַלע פריינד און דעם כלל ישראל א כתיבה וחתימה טובה.

הערי און גוירטרוד קאַבאַקאָוו
ניו־יאָרק
ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט א סך פריידן און גליק צום נייעם יאָר.

— ר. —

מר. און מרם. איזידאָר רייפאָן
און פאַמיליע
באַגריסען זייערע קרובים, פריינד און אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר און ווינשען זיי געזונט און צופרידענהייט.

מרם. סיליע ריבאַק
רעדינג, פּאַ.
ווינשט איר משפּחה, פריינד און אַלע אידען א געזונטען און פרייליכען נייַ־יאָר.

מרם. מערי ראָגאָף
שיקט אירע ברכות צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

די ברידער ראָסקיעס
און זייערע משפּחות אין קאַנאַדע
שיקען זייערע ברכות צום נייעם יאָר צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט און כלל ישראל.

מר. און מרם. אשר רובינשטיין
ווינשען א געזונטען פרייליכען יאָר אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. לואים ראָטה
בוירמינגהעם, אלא.
ווינשען אַלדאָס גוטס צו אַלע אידען און צו אַלע גוטע מענשען אויף גאָר דער וועלט, צום נייעם יאָהר.

מר. ש. ראָזנשיין און פאַמיליע
קאַנאַדא
ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט און אַלע אידען אומעטום, א שנת חיים ושלום, גליק און צופרידענהייט.

גוסטאַוו דזש. ראָזענבערג
און פאַמיליע
ווינשען א גוטען נייעם יאָר צו אַלע אידען.

מרם. ראָזע רובין
טשערלייַדי פון ביאַליסטאָקער רעליף סאָסייעטי פון פּעטערסאָן
שיקט איר וואונש פאַר א גוטען און גליקליכען נייעם יאָר צו אַלע לאַנדס־לייט און צו אַלע אידען.

לואים ב. רובינפאָן און פאַמיליע
(לייבעל אַסטראָווער)
424 איסט 28־טע סטר., פּעטערסאָן נ. דזש., טעל. שערידען 6230־2.
ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר א כתיבה וחתימה טובה.

מר. סאָל ראשקין
שיקט די בעסטע וואונשען צו אַלע זיינע פריינד צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. נחמיה ראָזענטאַל
לאָס־אַנדזשעלעס
ווינשען פיל גליק און פרייד צום נייעם יאָר צו אַלע זייערע פריינד און ביאַליס־טאָקער לאַנדסלייט בכלל.

יודעל רובינאָוו
ווינשט אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען א שנה טובה ומתוקה.

מרם. דזשאָזעף ראָז
און זייערע קינדער און אייניקלעך
79 קלינטאָן סטר., ניו־יאָרק
ווינשען אלע פריינד און דעם גאַנצען כלל ישראל א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. פיליפּ רוכאַמקין
און די קינדער
שיקען זייערע גוטע וואונשען צו דער גאַנצער פאַמיליע און צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. מאַרק רובין
ווינשט צום נייעם יאָר זיינע נאָענטע און ווייטע קרובים און אַלע לאַנדסלייט א שנת חיים ושלום.

מר. און מרם. דזשוליום רייפעל
און פאַמיליע
ווינשען א גוטען גליקליכען נייעם יאָר זייער משפּחה, די לאַנדסלייט און

די ברידער דזשעק און נעט רובין
מיט זייערע פאַמיליעס
ווינשען זייערע אַלע קרובים און אַלע אידען א כתיבה וחתימה טובה.

מרם. גאָלדע רובענשטיין
אָוקלאַנד קאַליפאָרניע
ווינשט איר פאַמיליע פריינד און אַלע לאַנדסלייט א געזונטען און גליקליכען יאָר און א כתיבה וחתימה טובה צו אַלע אידען.

אהרן און רחל ראפאלאָווסקי
ווינשען צום נייעם יאָר זייערע קינ־דער, די ליבע אייניקלעך, ברידער און שוועסטער, פעטערס און מומעס, שוואָ־גער און שוועגערינס און אַלע פון דער פאַמיליע און אַלע אידען א כתיבה וחתימה טובה.

מרם. לילין ראַף
ברוקלין
ווינשט א גוטען געבענשטען נייעם יאָר אַלע אירע פריינד און אַלע אידען.

מר. אשר ראָגעל
שיקט זיינע באַגריסונגען צום נייעם יאָר צו אַלע זיינע פריינד און לאַנדס־לייט.

מרם. דזשין ראוויטמאַן און פאַמיליע
ברייטאַן ביטש,
ווינשען א געזונטען און גליקליכען יאָר צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

— ש. —

מר. און מרם. רייטשעל שאַפּירא
און פאַמיליע

ווינשען אַ פריילעכן, געזונטען יאָר צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. ירחמיאל שלאָסער
און זייער יונגע פּאָר אַן דער אייניקל ווינשען זייערע קרובים, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען און א געבענ־שטען יאָר.

מר. און מרם. פּאָול שאָכטע
ברוקלין

ווינשען אַ גוטען, געזונטען און גליק־ליכע נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד און דעם כלל ישראל אומעטום.

מר. און מרם. אַ. שייקעוויטש
און פאַמיליע, קאַנאַדא

ווינשען אַ גוטען, גליקליכען נייעם יאָר זייערע קרובים, פריינד און אַלע אידען.

מרם. דאָרע שניידערמאַן
און פאַמיליע

עהרן פרעזידענטין פון דער ביא־ליסטאָקער ליידיס אָוקזיליערי

ווינשט אַלע טוער און דירעקטאָרעז, אַלע מעמבערס און אַלע אידען אַ גוטען און גליקליכען נייעם יאָר.

די ברידער שופמאַן

ווינשען אַלדאָס גוטס צו זייערע צאָל־רייכע פריינד און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מרם. דזשעני שאַפּירא

ווינשט אירע קינדער, פריינד און אַלע אידען אַ גוטען און געזונטען נייַ־יאָר.

מר. און מרם. פיליפּ שולמאַן
פּערט עמבאי נ. דזש.

שיקען זייערע באַגריסונגען צום נייעם יאָר צו אַלע פריינד און דעם גאַנצען כלל ישראל.

מר. און מרם. טשאַרלס שיינמאַן
און פאַמיליע, שיקאַגאָ

ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה צו דער פאַמיליע און אַלע לאַנדסלייט און כלל ישראל אַ יאָר פון שלום און ברכה.

מר. און מרם. ב. שאַנאָווסקי
פּעטערסאָן נ. דזש.

שיקען זייערע גוטע וואונשען צו אַלע פריינד און כל ישראל צום נייעם יאָר.

ד"ר חיים שאָשקעס
און פאַמיליע

ווינשען אַ שנת חיים ושלום צו כל ישראל אויף גאָר דער וועלט.

מרם. לילין שאַבאַצקי
און פאַמיליע

פּרעזידענט פון בראַנקס־ליג

ווינשט אירע פריינד, פאַטראָניזערס און אַלע אידען א כתיבה וחתימה טובה.

באַגריסונגען וואָס זיינען אַריינגעקומען ביים שליסען דעם נומער דעריבער דערשיינען זיי ניט לויט ס"ב.

מר. און מרם. סעם באַביער
און פאַמיליע, סי־געיט

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און כל ישראל, א שנת חיים ושלום.

מר. און מרם. וואָלף ברעסלאָו
מאַנטיסעלאָ, נ. י.

ווינטשען אַלע זייערע קרובים, פריינט און לאַנדסלייט און אַלע אידען אומע־טום אַ כתיבה וחתימה טובה צום נייַ־עם יאָר.

מר. און מרם. סיידי גאָלדען
בראָנקס

באַגריסען אַלע פריינד און אַלע אידען מיט אַלדאָס גוטס צום נייעם יאָהר.

מר. און מרם. דזשוליוס גאָטליב
און פאַמיליע

ווינשען אַלע זייערע פריינד און דעם כלל ישראל א כתיבה וחתימה טובה.

מר. דוד דימענטשטיין
און פאַמיליע (שאול רייסקיס אייניקעל)

ווינשען אַלע קרובים און לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. איזידאָר וועבמאַן
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען געבענשטען יאָהר אַלע פריינד און אַלע אידען.

טשאַרלז ליס און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד און כל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

צביה רחל בת ר. שמואל גאָלדשטיין
ברוקלין

ווינשט אירע קינדער און אייניקלעך און אַלע לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

דר. און מרם. פ. דזש. ווילסאָן
ברוקלין

ווינשען אַלע אידען אַ גוטען און גליק־ליכען נייעם יאָהר.

מר. היימאן לעף

שיקט זיינע בעסטע וואונשען צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

ה. ל. פריעדבערג
און פאַמיליע

שיקען זייערע גוטע וואונשען צו אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט או־מעטום.

מר. אברהם מאיר פּערלמוטער
בראָנקס

שיקט זיינע ברכות צום נייעם יאָהר צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

Greetings . . .

CENTRAL PETROLEUM CORP.

◈

215 EAST 149th STREET
BRONX, N. Y.

Compliments of . . .

JULIUS KALISH, Inc.

Wholesale and Retail Drug Store
Prescription a Specialty

383 GRAND STREET NEW YORK

New Year Greetings from . . .

GOTHAM EXTERMINATING COMPANY

•

226 EAST BROADWAY
NEW YORK 2, N. Y.

מר. און מרס. דזשאָ העלפערד
ווינשען אַ גוטען און געבענשטען יאָר צו אַלע פרייַנד און אַלע אידען.
אונזער האָטעל איז דער אייַנציקער ביאַליסטאָקער האָטעל, וואו איר קענט טרעפען ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט. מיר עפענען אונזער האָטעל פאַר ראש־השנה, און ס'וועט זיין אַפען דעם גאַנצען ווינטער.
HOTEL HELFERD
"A Hotel where you feel at Home"
303 Seventh Street at Clifton Avenue Lakewood, N. J.
Phone: LAkewood 6-0294 - 1912 - 2019

A Happy New Year . . .

HYMAN RABINOWITZ
INSURANCE OFFICE
778 DREXEL BUILDING PHILADELPHIA 6, PA.
Fifth and Chestnut Streets

היימאן ראבינאָוויטש, פילאדעלפיע
שיקט אייך איבער אַ הארציגע ניי־יאָר באגריסונג און ווינשט אַלעמען אַ **כתיבה וחתימה טובה צום נייעם יאָר.**
אַ באזונדער הארציגע באגריסונג לכבוד דעם נייעם יאָר שיק איך צו אַלע סוכאָוואַליער לאַנדסלייט.

THEODORE SHAPIRO

★

Wishes All A Happy and Prosperous New Year
424 EAST 8th STREET
BROOKLYN, N. Y.

מר. און מרס. דזשאָזעף סלאָן
און קינדער
ווינשען זייערע אַלע קרובים, פרייַנט און לאַנדסלייט
אַ כתיבה וחתימה טובה

JOSEPH SLOANE, Inc.
. . . *Printing* . . .
119 West 23rd Street New York City
Tel CHelsea 3-3756

מיר ווינשען אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען
אַ כתיבה וחתימה טובה
BLEVITZKY BROS.
. . . *Monuments* . . .
מצבות • גייטס
210 Forsyth Street New York City
Near Houston Street
Branch and Factory near Mt. Zion Cemetery

LOUIS GUTZEIT IRVING SMITH

ZION MEMORIAL CHAPEL
Our Official Undertakers
41 CANAL STREET NEW YORK CITY
CAnal 6-1617

דער באַוואוסטער דיימאַנד־אימפּאָרטער
אונזער לאַנדסמאַן
דזשאָזעף שיין
פאַר די לעצטע 47 יאָר אויף דער איסט־סאיד
Phone CAnal 6-2551
J. SHAIN
Importer of DIAMONDS
80-82 BOWERY, NEW YORK
Manhattan Diamond Center

ווינשט אַלע זיינע פרייַנד, לאַנדסלייט און כל ישראל
אַ כתיבה וחתימה טובה.
ביי מר. שיין באַקומט איר דעם גרעסטען און שענסטען אויס־וואל פון דימענטען און בריליאַנטען און איר קענט זיך מיט אים באראטען ווי מיט אַ גוטען פרייַנד ווען איר דארפט קויפען דזשוועלערי. איר זיינט האַרציג געלאַדען אין מיין אפּיס, אין מאַנהעטען דיימאַנד סענטער, 82-80 באָוערי.
העפליכע באַהאַנדלונג • הערליכע פרייזען
און צופריידענהייט גאַראַנטירט.

The Owcers and Directors
of the Bialystoker Home for the Aged
express their sincere gratitude and appreciation

to

MR. & MRS. HARRY PECHTER
and Family

and

MR. & MRS. WILLIE PECHTER
and Family

of the well-known

PECHTER BAKING COMPANY

For Their Contributions of Bread and Cake to the Institution Throughout the Entire Year

May the Pechter Family Enjoy Many Years of
Good Luck and May Their Establishment
Continue To Grow and Prosper

THE YOUNG WOMEN'S LEAGUE
of the
BIALYSTOKER HOME FOR THE AGED

Wishes All Its Members
and The Bialystoker Landsleit Everywhere
A Happy and Prosperous New Year!

Best Wishes for a Happy New Year
To All Our Patrons

SAPERSTEIN BROS.
Smoked-Salt and Canned Fish

51 HESTER STREET NEW YORK CITY
ORchard 4-1150 — GRamercy 5-8429

GRamercy 5-4241

HARRY KAZAN, Inc.
Carpet-Ruge and Linoleums

Main Office:
3060 THIRD AVENUE BRONX, N. Y.

New Year Greetings from . . .

QUEENSBORO
FARMPRODUCTS
INCORPORATED

35-13 FORTY-FIRST STREET
LONG ISLAND CITY, N. Y.

Phones: RAvenswood 8-7100-1-2-3

SARAH MILLER :-: CLARA MILLER :-: SAM MILLER

Greetings from . . .

JOS. YAVARKOVSKY

182 LUDLOW STREET
NEW YORK CITY

Best Wishes for a Happy New Year!

MR. LOUIS HERMAN
and Family

Tel. JUdson 6-5663 Booth 90

RUBIN & CO.
Jewelers
32 WEST 47th STREET NEW YORK 19, N. Y.

We sell Diamonds, Watches and Costume Jewelry wholesale and retail. We also repair old jewelry, watches, etc.
It will be our pleasure to serve you and to have you among our customers.

Sincerely yours
MARK RUBIN

מאַרק רובין
ווינשט אַלע פרייַנד און זייַנע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייַט
א כתיבה וחתימה טובה.

Residence
139 W. 75th St., New York, N. Y. TRafalgar 4-3220

MR. & MRS.
JACK WOLF
NEW YORK

wish all their friends and associates a Blessed New Year

THE
HARRIET AID SOCIETY
and its
JUNIOR LEAGUE
NEW YORK

extend to their Membership, to all their beneficiaries, to the Bialystoker Home of the Aged and to Israel at large their warmest wishes for a Happy and Prosperous New Year

---

Mr. & Mrs.
ABRAHAM D. SELL
JAMESBURG, N. J.

wish their relatives, friends and all Israel a Happy nd Prosperous New Year!

MR. & MRS. E. KADERLAND
BROOKLYN, N. Y.

extend to their relatives and friends and all Bialystoker Landsleit best wishes for a Happy and Prosperous New Year!

Greetings and Best Wishes
MR. & MRS.
ISIDORE KAPLAN
and Family

express to all their relatives neighbors and friends heartiest New Year Wishes

---

MR. & MRS.
HAROLD ISSEKS
and Family
BROOKLYN, N. Y.

send to their relatives and friends everywhere heartiest New Year

---

MICHAEL ROZENTHAL
and Family
NEW YORK

wish all their relatives, friends and all Israel a Happy and Prosperous New Year

---

MR. & MRS.
RALPH WENDEL
and Family

extend to all their r elatives, friends and acquaintances best wishes for a Blessed and Bountiful New Year

---

Greetings and Best Wishes
MR. & MRS.
WILLIAM KASENETZ
and Family
BROOKLYN, N. Y.

extend to all their relatives, friends and acquaintances cordial New Year

---

A Happy New Year
to our Children, Grandchildren, Relatives and Friends from
MR. & MRS.
ALEX BUYER
PATERSON, N. J.

MR. & MRS.
JACOB ISSEKS
and Family

extend to their relatives, friends and to all Israel seasonal greetings and best wishes for a Blessed and Bountiful New Year.

DR. & MRS.
WILLIAM GOLDMAN
and Family

extend to all their relatives, friends and to Jewry at large warmest wishes for a Happy and Prosperous New Year

---

In Everlasting Memory of
Our Beloved Wife and Dear Mother

ANNA SIEGEL ע"ה

JULIUS SIEGEL and FAMILY

In Cherished Memory of

ROSE LUTENBERG ע"ה

THE FAMILY

In Blessed Memory of
Our Dear Wife and Beloved Mother

BESSIE GOLDBERG ע"ה

SAMUEL GOLDBERG and FAMILY

In Loving Memory of

MORRIS EISENSTADT ע"ה

and

BERTRAM EISENSTADT ע"ה

THE FAMILY

Best Wishes for
A Happy New Year!
MR. & MRS.
SAM SHAPIRO
and Family

MRS. F. DIAMOND
and Family
MONTICELLO, N. Y.
Wishes all her Friends
A Very Happy New Year

Victor and David Marks
Bernard, Donald, Leona Rosenberg
Lillie and Westa Goldman
The Grandchildren of
MRS. RAY GOLDMAN
wish their
Parents-Grandparents and Relatives
A Happy New Year

Compliments of . . .
MR. & MRS.
HARRY ROSENBERG
and Family
1745 Eastburn Avenue Bronx, N. Y.

Compliments of . . .
MRS. MINNIE MARKS
and Family

MR. & MRS.
HERMAN WINCHESTER
wishes all his friends
A Happy and Prosperous New Year

Greetings for
A Very Happy New Year
from
THE HOUSE OF ALBERT
733 Broadway New York 3, N. Y.
Distributors of Boontonware

Good Wishes for a Happy New Year
HARRY & MILDRED
HOROWITZ
Their Children and Grandchildren

MR. & MRS. J. DEITCH
PATERSON, N. J.
A Happy and Prosperous New Year
to
All our Relatives and Friends

Compliments of . . .
COMMERCIAL
TOWEL SUPPLY
207 E. 27th St. New York City
MU 5-5381

Compliments of . . .
MR. & MRS.
MURRAY ROSEN
PATERSON, N. J.
Extend their Best Wishes to all their Relatives and Friends for a Healthy and Happy New Year

---

Compliments of . . .
MR. & MRS.
MAX JEFFREY
Earnestly hope that the New Year will unfold days of Health and Happiness for all

---

MR. & MRS. M. ABELOFF
Anetta Dresses
1384 BROADWAY NEW YORK CITY

MR. & MRS.
SAMUEL GOLDBERG
WASHINGTON, D. C.
Send their New Year Wishes to all Relatives and Friends

With the approach of the New Year we extend our Best Wishes for Health and Happiness to all
MR. & MRS.
HARRY STAUB
and Son

MRS. SILVER & FAMILY
WASHINGTON, D. C.
Wish All Their Friends A Happy and Prosperous New Year

MR. & MRS.
SAMUEL J. MARINE
PHILADELPHIA, PA.
May the Days of the New Year Unfold for our Relatives and Friends Health, Happiness and Prosperity

---

MR. & MRS.
CHARLES RUBINSTEIN
and Family
With a Happy and Prosperous New Year to all their Relatives and Friends

---

Best Wishes from . . .
MR. & MRS.
RALPH GARFEIL
CEDARHURST, L. I.

COUNSELLOR
PHILIP NOVICK
Wishes His Friends and Relatives
A Happy and Prosperous New Year
575 FIFTH AVENUE NEW YORK CITY

MR. & MRS. MAX GERBER
and Family
CHICAGO, ILL.
extend their heartiest greetings upon the occasion of the New Year and voice hope that all of Jewry's aspirations will be fulfilled

---

MR. & MRS.
SAMUEL COHEN
477 EAST 2nd STREET
BROOKLYN, N. Y.
convey New Year greetings to all friends and members of the Bialystoker Center and Home for the Aged and wish them abundant health and happiness

---

MRS. MINNIE PODOLSKY
and Her Children
MR. & MRS. MAX PODOLSKY
MR. & MRS. JOSEPH KIRSCH
MR. & MRS. JOE KLEIN
MR. & MRS. HERBERT PODOLSKY
extend to all their relatives, friends and acquaintances, best wishes for a Healthy Happy and Prosperous New Year

---

Seasonal Greetings to all
from
SINGER'S
LAKESIDE MANOR
"In The Heart Of The Ramapo Hills"
Dietary Laws Observed Open All Year
Spring Valley, N. Y. Tel. 1360-131

WELCOMING OUR NEW MEMBERS

The Bialystoker Center and Home for the Aged of New York takes great pride and pleasure in announcing the access of the following New Members to the rank and file of the Institution for the past few months:

1. DAVID KRAVET, New York
2. ABRAHAM STOLLMAN, New York
3. LENA REISTASHER, Bronx
4. MRS. S. GREEN, Brooklyn
5. MR. & MRS. CHAS. M. KANE, Miami Beach, Fla.
6. MR. A SCHWARTZ, Weehoken, N. J .
7. MR. J. KAPLAN, Bronx,
8. BECKIE DUBIN, New York
9. HARRY SHALL, Los Angeles, Calif.
10. MR. H. RUBIN, L. A. Calif.
11. JACOB COHEN, Birmingham, Ala.
12. MR. L. EPSTEIN, New York
13. M. COHEN, Brooklyn
14. ANNA MARCUS, Phila, Pa.
15. CELIA KAYAL, Bronx
16. SADIE GREISS, Brooklyn
17. J. J. SILVER, New York
18. GRACE N. SHULTZ, New York
19. FABIAN ELOSHASHR, Brooklyn
20. JACOB CHASAN, Bronx
21. WILLIAM YAVNER, Brooklyn
22. MR. B. MATRACHT, Brooklyn
23. SAM WEISS, New York
24. PAUL JANOFSKY, Brooklyn
25. MAX FISHER, New York
26. ABE LEVINE, Rochester, N. Y.
27. MARTIN COHEN, New York
28. BEN GOLD, Bronx
29. HYMAN FOX, Brooklyn
30. TESSIE FROM, Bronx
31. SIMON CHILEWICZ, New York
32. ABRAHAM BRAFMAN, Brooklyn
33. JOSEPH BAILES, New York
34. HARRY GOSHEL, Brooklyn
35. YETTA LANGER, New York
36. HERMAN LINDE, New York
37. HARRY KASS, Brooklyn
38. PHILIP SCHOENFELD, Brooklyn
39. MR. J. JARIS, New York
40. BEN KLINE, Brooklyn
41. WILLIAM DANK, Brooklyn
42. PHILIP RYKOFF, New York
43. DR. H. ROBERT KASS, Brooklyn
44. HYMAN RABINOWITZ, New York
45. DR. H. KAPLAN, New York
46. LOUIS ELPHAND, New York
47. ABRAHAM GREENBERG, Brooklyn
48. OSCAR BRAMSON, Brooklyn
49. LILLIAN SILBER, Brooklyn
50. HARRIS ALPER, Brooklyn
51. MRS. KODASH, Bronx
52. MR. & MRS. MAX STEINBERG, Bronx
53. LEOPOLD KAGAN, Cleveland Hgts., Ohio
54. MRS. WEISS, Hackensack, N. J.
55. DORIS EPSTEIN, Glendale, L. I. N. Y.
56. YETTA PITKOWSKY, Bronx
57. LENA STEIN, Pittsburg, Pa.
58. ANNA LEVINE, Brooklyn
59. REGINA RIVAN, Brooklyn
60. CHARLES POPIEL, New Haven, Conn.
61. JOSEPH APPLEBAUM, Paterson, N. J.
62. MRS. BELL, Miami Beach, Fla.
63. RUTH OFFENBERG, New York
64. MR. & MRS. MAX LEMBERGER, Woodridge, N. Y.
65. HERMAN GROSSER, Brooklyn
66. MR. E. GABLE, Dubuque, Iowa
67. MR. M. ASH, New York
68. BERTHA RIPPER, New York
69. DOROTHY BARCAN, Brooklyn
70. DAVID FOX, Brooklyn
71. DAVID KATZ, Brooklyn
72. FANNIE FREUND, Bronx
73. DORA SHURE, Brooklyn
74. MR. S. MOSS, Lynbrook, L. I. N. Y.
75. ETA LEWTAN, Hartford, Conn.

It is with a sense of spiritual kinship that we extend to our newly-enrolled Members, the adopted sons and daughters of our Bialystoker Family, a warm welcome. Linked with sentiments of same Hometown and townfolk, jointly dedicated to the sacred task of providing for the needs of 300 destitute, ailing and feeble old folks at the Home, we form an ideal team for a great and noble cause.

At the same time, we summon all our Landsleit and friends who have not joined as yet the ranks of our Institution, to please rally around us and help us carry on our great work and humanitarian endeavor. Please note that a member of our Home for the Aged is also entitled to receive regularly the "Bialystoker Stimme," the official press-organ of our Institution.

For a share in a great humanitarian cause, for the preservation of the name and spirit of our Hometown, for a better Jewish America, please detach, fill in and return the following Membership Application together with the remittance of your Dues:

MEMBERSHIP APPLICATION
to the
Bialystoker Home for the Aged, 228 East Broadway, N. Y.

Gentlemen:

Please enroll me into your Membership Ranks

Name .....

Address .....Phone No.....

The remittance of $..... Membership Dues is herewith enclosed.

.....
Signature

We also request our Members to enlist all their friends and help us expand our Institution and Landsmanshaft. Our Aim: A vast number of New Members for the New Year!

"BIALYSTOKER STIMME" UPON ITS 30th ANNIVERSARY

The current year will go down in the annals of our Landsmanshaft as a historic milestone, upon which the "Bialystoker Stimme" marks a glorious summary of 3 decades of social, cultural and literary service to the vast Bialystoker masses as well as to the entire Jewish Nation the world over.

An official press-organ of the Bialystoker Center and Home for the Aged in New York, the "Stimme" carries the rhythm of our townfolk, sounds the echo of our Hometown and unfolds the screen over Bialystoker life in each and every corner of the globe.

For the sake of public record, we wish to enumerate the following features, which have made the "Bialystoker Stimme" our people's favorite:

The "Bialystoker Stimme" is a:

1) Medium of Spiritual Contact, a "liason"—so to say—for all Bialystoker landsleit everywhere; an—

2) Information Bulletin with a complete review of activities within the Landsmanshaft; a—

3) Propaganda Courier that carries the "Bialystoker story and message" throughout the world; a—

4) Report and Acknowledgement Ledger that illustrates in facts and figures the work and accomplishments of our Institution and presents to the public the lists of donors and funds raised with an exact account of our financial status; an—

5) Illustrated Magazine that gives a pictorial review of our Landsmanshaft through the photos of individuals and Societies; an—

6) Archive of important documents, dealing with Bialystok and Bialystoker Jews in various periods; a—

7) Treasure of Memoirs, with a vast number of essential episodes, preserved and perpetuated for Posterity; a—

8) Lexicon, offering a bounty of biographical material on many prominent individuals of Bialystoker descent; an—

9) Essential Registry that helps locate relatives, find employment and brings about reunion of families and friends torn apart for a number of years; a—

10) Literary Periodical, to which the most prominent Jewish writers of Today contribute their thought and talent; an—

11) Accurate Record of Festive Occasions, as well as of Memorial Events in the life of the individual and of the affiliated Societies; an—

12) Exact Calendar of the Institution's work and functions, and a—

13) Considerable Source of Revenue for the Home.

The "Bialystoker Stimme" has won international acclaim and universal prestige. Our files are overloaded with laudatory letters, commenting on the high standard of our Organ.

We are, therefore, extremely proud of these 3 blessed decades that have passed since the inception of the "Bialystoker Stimme" and it is with a sense of deep gratification for a job well done that we are entering the New Year. We are fully determined to rededicate ourselves to the lofty ideals, for which the "Stimme" stands as an enduring symbol of production and progress for the welfare of our Bialystoker Landsleit, the Jewish Nation and Humanity at large.

The Bialystoker Home For The Aged

Wishes our Dear Friend and Benefactor

MR. CHARLES RUBINSTEIN

A very speedy recovery

א רפואה שלימה

We send our best wishes to
Mr. & Mrs. Charles Rubinstein and their Family
For A Happy and Prosperous New Year

GEORGE ASCH and HARRIETTE KURTZ Tie Knot of Matrimony

Sunday, October 8, 1950, will mark a significant date on the calendar of social events, when the handsome George Asch will vow boundless love to the charming Harriette Kurtz under the wedding canopy at Hotel Pierre, New York.

The bride is the lovely daughter of Mrs. Simon Kurtz. The groom is the proud son of our dear friends and very generous donors, Mr. and Mrs. Joseph Asch of the "Quality Coat Co," N. Y. who tender customary New Year parties at their plant with proceeds designoted for our Home, and bring us happiness and cheer on the outset of every civil New Year.

We wish the fortunate parents and the young couple a hearty "mazol tov" with lots of luck and "nachas" for many, many years.

GRADUATIONS

We tip our hats to the following capable young Bialystoker ladies, recipients of diplomas after successfully completing their course of study:

1) RHODA WEINER, the lovely daughter of our devoted landsleit and ardent workers, Mr. and

MISS RHODA WEINER

Mrs. Sol Weiner, who graduated cum laude from High School.

Mr. Sol Weiner is one of our esteemed Vice-Presidents, while Mrs. Weiner is very active in our Ladies Auxiliary.

2) BETTY WAGMAN, the bright daughter of our dear sister, Mrs. Nettie Wagman, who graduated with honors from High School.

MISS BETTY WAGMAN

Mrs. Wagman is one of the distinguished Vice-Presidents of our Ladies Auxiliary and does very good work for the Institution.

We wish the proud parents and their capable children a cordial "mazol tov." May the girls ascend ever greater heights on the ladder of knowledge and be a source of "nachas" to their immediate families, a credit to our Landsmanshaft and an asset to all Israel!

SILVER WEDDING ANNIVERSARY OF MR. & MRS. HARRY SOBEL

Mr. and Mrs. Harry Sobel of 32 Demarest Street, Newark, New Jersey, celebrated their 25th Silver Wedding Anniversary, Sunday January 22, 1950 at their home with their friends and relatives participating in the event. A double ring ceremony was once again performed by Rabbi Liebman.

Their son Bernard acted as best man and their daughter Arlyne acted as maid of honor.

The Sobels are devoted members and generous supporters of our Institution, and we wish them "mazol tov," many more happy returns, and lots of "nachas" from their dear family.

MR. & MRS. HARRY SOBEL OF NEWARK, N. J.

DR. IRVING COHEN *and* MISS JOYCE NEWMAN ENGAGED

Our dear friends, Mr. and Mrs. Sander Newman, announced the engagement of their charming daughter, Joyce, to the handsome Dr. Irving Cohen, the proud son of Mr. and Mrs. Max Cohen.

Joyce is the lovely granddaughter of our esteemed donor, devoted and active member of our Center and Home, Mrs. Flora Osherson of the Bronx.

We wish the lucky "machutonim" and the young couple "mazol tov" and lots of "nachas."

Mr. and Mrs. LOUIS OSHERSON

extend to their family, friends, to all Bialystoker Landsleit and to Jewry at large heartiest wishes for a Happy and Prosperous New Year.

Subscribe to the

"BIALYSTOKER ALBUM"

Take advantage of the present discount. Remit $5.00 and secure your copy from the:

BIALYSTOKER ALBUM
PUBLICATION COMMITTEE
228 EAST BROADWAY, NEW YORK

side High School, on June 20th, at the age of 15.

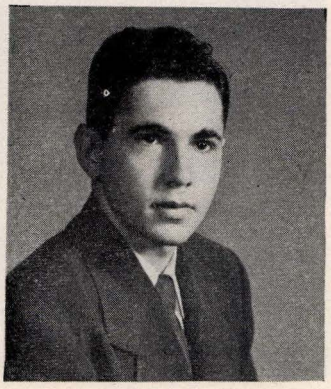
Sam was the recepient of many awards on his graduation. He obtained special honor certificates for excellence in his studies; he received a gold P award for having completed 4 years in all subjects with an average above 90 percent, and a silver key chain for serving successfully as Editor-in-Chief of the school paper. He also received the Renesselair Polytechnic award for outstanding work in mathematics and science.

Sam is also president of the A.Z.A. boys of Paterson and an outstanding Hebrew student, often conducting the services in the Miriam Barnert Hebrew Free School, where he obtained a thorough Hebrew education.

In September Sam has entered Hamilton College, Clinton, N. Y., for his pre-medical studies.

HERBERT J. SUKENIK GRADUATES FROM UNIVERSITY AT 20

Herbert J. Sukenik, a Jewish American of Bialystoker descent, hit the record of scholarly achievements, when having graduated on June 1950, at the age of 20, from the Cornell University, one of the leading "courts of knowledge" in the Country, with distinction in Physics and General Studies. He was also elected to the "Phi Beta Kappa" and "Phi Kappa Phi," 2 scholastic societies for students of merit. The young and very capable lad is the son of our dear landsleit, Mr. and Mrs. Harry Sukenik, the grandson of our devovted old-timer, Mr. Morris Sobel, the nephew of our distinguished scholar, Professor E. L. Sukenik of the Hebrew University of Jerusalem, and the cousin of our Bialystoker hero, Yigael Yadin, Commander-in-Chief of the Israeli armed forces.

HERBERT J. SUKENIK

MARRIAGES

We extend our heartiest "mazol tov" felicitations to:

Mr. and Mrs. E. Jack Levy who joined each other in the sacred alliance of married life on Sunday, June 10, 1950, at the Concourse Plaza Hotel, Bronx.

MR. & MRS. E. JACK LEVY

The charming bride, Leona, is the daughter of our dear friends, Mr. and Mrs. Harry Rosenberg of the Bronx, and the granddaughter of Mrs. Rae Goldman, our "old-timer," very devoted sister and active worker in our Ladies Auxiliary, and of the late Mr. Louis Goldman of blessed memory.

Mr. and Mrs. Roland Weinstein who tied the knot of matrimony on Sunday, September 3rd, 1950, at the "Southmoor Hotel," Chicago.

MR. & MRS. ROLAND WEINSTEIN

The groom Roland is the proud son of our dear friends Mr. and Mrs. Irving Weinstein, of Chicago. The charming bride Eleanor is the lovely daughter of Mr. and Mrs. Jack Perlman of same city.

Mrs. Florence Weinstein, mother of the groom, is the sister of our devoted landsman and active Director, Mr. Sam Mines of the Bronx.

Mr. and Mrs. Myron Glauberman who entered the bonds of marriage on July 29, 1950, at the Biltmore Hotel, Brooklyn, N. Y.

The beautiful bride, Florence is the daughter of our dear friends and substantial donors, Mr. and Mrs. Alex Sloyer, and the niece of our esteemed sister, Mrs. Hilda Sloyer, one of our most dynamic workers in the Ladies Auxiliary.

A TOAST TO THE ROSENTHALS

We are delighted to extend our heartiest "mazol tov" felicitations to our dear Mrs. Mamie Rosenthal and her distinguished Family upon the recently celebrated birthday of her grandson,

MRS. MAMIE ROSENTHAL

Malcolm Gissen, the blesed boy of her children, Dr. and Mrs. Benjamin Gissen.

Mrs. Rosenthal, the wife of our esteemed late President, Mr. Philip Rosenthal of cherished memory, formerly the "First Lady," now the highly-respected Vice-President of our Institution, has been rendering signal service to the Home throughout the years. Assisted by her dear Family, a fine and noble lineage in Israel, this Bialystoker Grandam has earned general recognition in our midst and is justly considered the "eminent Matron of the Home and one of our main pillars of financial support."

Futile would be words and inadequate the space to enumerate all the great merits of the Rosenthals for our Institution. We shall just mention the Annual Thanksgiving Party at our Home, tendered by the Rosenthals in memory of their husband, father and our late President, Philip Rosenthal, the actual head of two Homes: a personal and a social one.

We, therefore, wish Mrs. Rosenthal and her children, the Goldbergs, the Gissens, the Elphands and the entire Family lots of "Nachas" and may they further forge the golden chain of charitable efforts in our behalf in happiness and prosperity.

MRS. JULIA KASS OUR SUCCESSFUL "CAMPAIGNER"

In giving credit to whom credit is due, we wish to commend our untiring worker, one of our most active Directors, Mrs. Julia Kass, for her exemplary fund-raising efforts in our behalf.

Mrs. Kass, gentle, quiet, but very energetic, with a born grace of

MRS. JULIA KASS

approach, has excelled in enlisting the cooperation and support of her friends in our behalf, and in raising substantial funds for our Home, particularly with regard to our Annual Souvenir Journal. We owe her a debt of gratitude for her efficient help in carrying on our hard work. The wife of our late cherished Landsman, noted industrialist and benefactor, Mr. Abraham Kass of blessed memory, Mrs. Kass has endeared herself to our Center and Home for the Aged, and we all wish her and her family many more years of devoted service to our great cause at the best of health and fortune.

The "Harriet Aid Society" and its Junior League, an ideal team of Humanitarian Service

We proudly boast of our distinguished associates, the Harriet Aid Society and its Junior League, who jointly form an ideal team of beneficial service to the cause of Humanity at large, and to our Institution—in particular.

Dedicated to the care of old people, the "peacetime invalids of ripe age," this cream of our Jewish American Womanhood takes an active part in our work. Both the Society and the League, like "angels of mercy" assist us with substantial subsidies through the year and help us meet the ever growing burden of our responsibilities.

We wish both the Seniors and Juniors, the dignified representatives of two American generations, many more blessed years for the successful pursuit of their charitable course in behalf of our Institution, our People and the human race at large.

SAMUEL A. ROSEN ENTERS COLLEGE AT 15

Samuel A. Rosen, grandson of Mrs. Ida Susel, a long time member of our home, and son of Mr. and Mrs. M. Rosen of Paterson, N. J., has graduated from East-

SAMUEL A. ROSEN

A Happy and Prosperous New Year!

On the eve of the High Holidays, the Officers and Board of Directors of the Bialystoker Center and Home for the Aged, extend to all Landsleit, members, friends and patronizers of the Institution and to all the Jewish People everywhere, the most cordial seasonal greetings and best wishes for a Happy and Prosperous New Year.

We voice our vote of profound gratitude and supreme recognition to all individuals and groups who have assisted the Center and Home during the past year. As a result of their generous help, we were able to cope with the needs of and to administer tender care to 300 misery-stricken old folks, residing at our Home.

We entertain the hope that our "old reliable" friends and supporters will continuously pursue their charitable course and help us carry on our great humanitarian work for the old folks, the peacetime invalids of ripe age.

BIALYSTOKER THEATRE BENEFIT Wednesday Eve., Oct. 25, 1950 AT THE "PUBLIC THEATRE"

Wednesday evening, October 25, 1950, is the "Bialystoker Date of the Year." On that evening our Landsleit, friends and guests will turn out, en masse, to attend our Annual Theatre Benefit, and will fill to capacity the "Public Theatre," Second Ave. at 4th St., New York, where the performance will be staged.

This time, the scenic presentation will be Sholom Secunda's gay, sparkling musical comedy "Laugh and Be Happy," with the two young successful singers, favorites of the play, radio, screen and television, LEO FUCHS and EDMUND ZAYENDA, starring in the captivating performance, and the famous artist, YETTA ZWERLING, sensational young soprano, MARILYN TYLER and a cast of splendid Yiddish actors, participating in this great show.

This type of entertainment, embracing both an interesting plot and a team of masters of laugh and fun, is quite novel to our Landsleit, friends and patronizers, and we are indeed very happy to present so fine and fascinating a variety.

Tickets to the Performance were mailed from our Office to our members and friends. Nevertheless, if missed up by oversight, you may still obtain your tickets by calling our Home, GRamercy 5-7755, or at the Box Office of the Theatre on the evening of the Performance.

Please be sure to put away your tickets in a safe place so that you may be able to locate them easily at the time due.

The Theatre Benefit is one of our main sources of income in our hard work to provide for the needs of 300 destitute, lonely, ailing and feeble old folks at our Home. For a real treat of genuine enjoyment, for a rare thrill blended with a noble humanitarian deed, please come to the Theatre and bring your friends!

Remember, then: Wednesday evening, October 25, at the "Public Theatre."

It's a date!

HIGH HOLIDAYS REVERENTLY OBSERVED AT OUR HOME

True to the tradition of all the past years, the High Holidays will also this year be reverently observed at our Home through impressive services, blowing the "shofar" and performing all adjoining rites that create the atmosphere and spirit of the Awe-Inspiring Days.

Public prayers will, as usual, be offered in the Synagogue of our Home. The old folks will beseech the Almighty for a Happy and Prosperous New Year for all our Landsleit, friends and all Israel at large.

Our place of worship has been equipped with new covers for the holy Scrolls, table and prayer-stand, donated by our dear sisters, Mrs. Fannie Paleschuck and Mrs. Rebecca Shain.

As usual, the memorial lamps for all the chaste departed souls of our beloved Landsleit, Members and friends, whose names were perpetuated on our Memorial Tablet in the Synagogue of the Home, will be lit on the High Holidays, and pertinent "Yiskor" prayers for their eternal rest will be offered.

Necessary provisions have likewise been made for a special menu with delicious food for the old folks. Seated about richly-set tables, our aged residents will enjoy the lavish meals in addition to the general "oneg yom tov" that emanates from the festive mood, prevailing at our Home.

Grand Bialystoker Ball Saturday Eve, Jan. 6, 1951 at Manhattan Center

The Bialystoker Ladies Auxiliary will set a joyous tune for the year 1951 and make a rhythmic step on the road of time, starting off the second half of our century with its 27th Annual Ball on Saturday night, January 6, at the Manhattan Center, 8th Ave. and West 34th Street, New York.

Our Auxiliary has already won general admiration and acclaim together with an enviable reputation and prestige by the virtue of its successful affairs in behalf of our Institution and Landsmanshaft. The peak of its functions, however, is usually being reached at the Annual Ball, commonly known as the "Bialystoker Night of Nights."

BIALYSTOKER STIMME

Published by the
BIALYSTOKER CENTER & HOME FOR THE AGED
228 EAST BROADWAY -:- NEW YORK 2, N. Y.

NEW YORK | SEPTEMBER-OCTOBER, 1950 | 253 | No. 259

THE YEAR 5710 IN OUR LANDSMANSHAFT

And so, one more year has elapsed and rolled by in the revolving cycle of time.

A year of warfare and brute force the world over, and of "sword and ploughshare" in a firm team in our own young State of Israel, 5710 was a blessed period of "peaceful" work, abundant creativeness and crowning achievements in our own Institution and in the Landsmanshaft as well.

The past year will go down in the annals of our Landsmanshaft as the historic era, when the deal was closed and the contract signed with the "Rasco Construction Co." in Israel regarding the erection of the first 100 Bialystoker homes in our own Land. A nucleus of our new Hometown to be known as "Kiryat Bialystok" in Israel, this project was actually the first practical step towards the realization of such plan, as adopted at the Bialystoker World Convention in New York.

The Convention, as is commonly known, was convoked by and conducted under the auspices of our Bialystoker Center on August 21-22, 1949, coinciding with the 6th Anniversary of the liquidation of the Bialystoker Ghetto. The fund-raising campaign is being conducted by the especially organized "Kiryat Bialystok Foundation." Preparations are made for a special delegation of authorized representatives of the Bialystoker Landsmanshaft to go to Israel and to witness the Corner-Stone Laying of the new settlement, which is scheduled for September 28, 1950.

Our Institution has made rapid strides and remarkable progress in the sense of internal improvements. The Home was freshly painted from the inside; the dormitories as well as the private rooms were equipped with new suites of fine, comfortable furniture, supplied by our dear and esteemed President, Mr. Jacob Cohen, and his lovely wife, Dora. For the sake of "necessary privacy" and as an accommodation for the patients at our Hispital, special partitions with curtains thereon were installed in the pertinent wards. Credit for this noble and humanitarian deed is due to our esteemed friends and devoted Directors, Mr. and Mrs. Sam Cohen of Brooklyn. Our dear Landsleit, of the "Bialystoker Relief Society," of Paterson supplied us with a large stock of linen.

Justly considered as a Model-Home, our Institution attracted a large number of applicants, of whom 45 were admitted. Most of these new residents were admitted gratis. Our Home is now overcrowded, and there arises a serious problem of indisdpensable expansion of our building's capacity to meet the growing need and demand for a roof overhead.

It may also be underscored that plans were discussed about the urgent necessity of a Bialytoker Convalescent Home in the heart of the Catskills to provide a cozy nook of relaxation and rest for Landsleit and friends, who need fresh air, with proper surroundings and appropriate service to improve their undermined health.

The past year was also quite fertile in the sense of Bialystoker social and cultural life with many functions, sponsored by our Institution.

Of course, all these accomplishments were made possible only through the cooperation of our worhy Directors, Members, Landsleit and friends, individuals and organizations alike. A special vote of gratitude is due to our Bialystoker Womanhood, represented by the Bialystoker Ladies Auxiliary, Bronx League, Young Womens League, Boro Park Ladies Auxiliary, Rabbi Brodsky Ladies Auxiliary of Newark, the Sisterhood of the Bialystoker Relief Society of Paterson, the Bialystoker Ladies Auxiliary of Chicago, etc., who have done a great deal for our Home and Landsmanshaft.

Proud of our glorious record for the year 5710, we bravely face the New Year, determined to further serve our great cause for the benefit of our Institution, Landsmanshaft and Jewry at large.

MR. & MRS.
LOUIS ROBINSON & FAMILY
Bronx, N. Y.

Greetings and Good Wishes
to All our Friends for
A Happy and Prosperous New Year

Happy New Year to All our Friends from the
Children and Grandchildren of

MORRIS & ANNIE EDELSTEIN

THE CAPTOL HOTEL AND CAMP
LOCH SHELDRAKE, NEW YORK

●

A Happy New Year to you all, especially to Bialystoker Landsleit, and to all Jewry in the four Corners of the world. With Greetings and Blessings for Israel.

BENJAMIN LISTIZKY

A Happy and Prosperous New Year

MR. & MRS. BEN RUBIN
Peekskill, New York

Phone LAkewood 571 P. O. Box 32

Greetings and Best Wishes for
A Happy and Prosperous New Year!

MR. & MRS.
HYMAN F. ROSENBLATT
and Family

Compliments of . . .

THE SUN LAUNDRY

2031 LaFontaine Ave. Bronx, N. Y.

Best Wishes for a Happy New Year

LOUIS KOSANZKY

9 Suffolk Street New York City

Quality Poultry Farms
D. OBSTEIN, Proprietor
Receiver and Distributor of
Jersey Eggs

Speedway Blvd. Lakewood, N. .

New Year Greetings from . . .

DOREVITCH PHARMACY

4001 W. Adams St. Chicago, Ill.

MR. & MRS.
LOUIS & ROSE
ROSENBLUM
and Family
Wish all their Relatives and Friends
A Prosperous and A Happy New Year

A Happy New Year

MR. & MRS.
PINCUS ROSENBLUM

MR. & MRS.
PHILIP F. SCHNEIDER
and Daughter
Comptroller of the Bialystoker Center
Extend their New Year Greetings
to All their Friends and Members of the
Institution

Best Wishes for
A Happy New Year
MENDEL AVNET
Clinton Street Restaurant
148 Clinton Street New York

Best Wishes for a Happy New Year
to All Relatives and Friends
MRS. SAMUEL KASSEL
and Family

A Happy New Year to our many
Relatives and Good Friends!
MR. & MRS.
DAVID GOLDBERG & SON

DR. & MRS.
BENJAMIN GISSEN
and Family
Extend their Greetings for a Happy
and Prosperous New Year

MR. & MRS.
LOUIS & SHIRLEY
ELPHAND
and Daughter
Extend their heartiest Greetings to all
Friends for A Happy New Year

CAMP LAKOTA
on MASTEN LAKE
BOYS & GIRLS — 5 TO 16 YRS.
"In Beautiful Mamakating Park"
WURTSBORO, NEW YORK

- Only 73 Miles From N. Y. C.
- Elevation 1855 Ft.
- 26th Camp Year
- Drama, Dancing, Music
- Crafts, Nature, Riding
- Friday Night Services
- All Land - Water Sports
- 5 Mile Spring Fed Lake
- Excellent Kosher Cuisine
- Reg. Doctor, Nurses
- Mature, Experienced Staff
- Tuition, All-Inclusive, $400

CALL OR WRITE
MRS. LILLIAN SHABOTSKY
1555 GRAND CONCOURSE, BRONX 52, N. Y.
Phone: TRemont 2-2164 or LUdlow 3-6240

THE MOSKOWITZ and LUPOWITZ RESTAURANT

40 SECOND AVENUE — NEW YORK, N. Y.

Sends Its Best Wishes and Greetings To Its Patrons Upon The New Year

LOUIS ANZELOWITZ, Director

Compliments of . . .

SPOLTER, KELLER & SCHRECK

Dairy Products

11 SUFFOLK STREET — NEW YORK CITY

Best New Year wishes to our friends and all our people throughout the world.

MR. & MRS. MAX WEISBERG

Manufacturers of the famous

VITALITY BRAND CHILDREN'S MATTRESS

100 HOYT ST., BROOKLYN 2, N. Y.

Tel. GRamercy 5-8467

GOLDFINE & ROSEN

Strictly Kosher

בשר כשר

. . . MEATS . . .

8 SUFFOLK STREET — NEW YORK, N. Y.

Flowers by Telephone . . .

Call LOngacre 5-0540

K A Z A N ' S

TERMINAL FLOWER SHOP

Designers :·: Decorators

HUDSON TUBE TERMINAL

33rd ST. & 6th Ave. — New York, N. Y.